
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

KARMA SİT ALANI SINIRLARI İÇİNDE FİZİKSEL VE SOSYAL KATMANLAŞMANIN BELGELENMESİ VE KENTSEL KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN BİR YÖNTEM ARAŞTIRMASI: ANKARA ÖRNEĞİ

Olcay Türkan YURDUGÜZEL

DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞUBAT 2017

Olcay Türkan YURDUGÜZEL tarafından hazırlanan "KARMA SİT ALANI SINIRLARI İÇİNDE FİZİKSEL VE SOSYAL KATMANLAŞMANIN BELGELENMESİ VE KENTSEL KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN BİR YÖNTEM ARAŞTIRMASI: ANKARA ÖRNEĞİ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. B. Işık AKSULU
Anabilim Dalı, Üniversite Adı (Örnek: Endüstri Mühendisliği, Gazi Üniversitesi)
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum ……..

Başkan : Unvanı Adı SOYADI
Anabilim Dalı, Üniversite Adı (Örnek: Endüstri Mühendisliği, Gazi Üniversitesi)
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum ……

Üye : Unvanı Adı SOYADI
Anabilim Dalı, Üniversite Adı (Örnek: Endüstri Mühendisliği, Gazi Üniversitesi)
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum ……..

Üye : Unvanı Adı SOYADI
Anabilim Dalı, Üniversite Adı (Örnek: Endüstri Mühendisliği, Gazi Üniversitesi)
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum ……

Üye : Unvanı Adı SOYADI
Anabilim Dalı, Üniversite Adı (Örnek: Endüstri Mühendisliği, Gazi Üniversitesi)
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
……

Tez Savunma Tarihi: 06/02/2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

……
Prof. Dr. Hadi GÖKÇEN
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Olcay Türkan YURDUGÜZEL
17/02/2017

KARMA SİT ALANI SINIRLARI İÇİNDE FİZİKSEL VE SOSYAL KATMANLAŞMANIN BELGELENMESİ VE KENTSEL KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN BİR YÖNTEM ARAŞTIRMASI: ANKARA ÖRNEĞİ

(Doktora Tezi)

Olcay Türkan YURDUGÜZEL

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Şubat 2017

ÖZET

Tarihsel süreçte farklı uygarlıklara ait izleri barındıran çok katmanlı yerleşimler, kentin kültürel ve tarihsel değeri ile kentsel belleğin ve kent kimliğinin oluşmasında, kullanıcının aidiyet hissetmesinde belirleyici olmaktadır. Kentlerin tarihi merkezlerini oluşturan alanlarda önceki uygarlıklara ait yer altında ve üstünde bulunan mimari elemanların kentlinin yaşam pratikleri içinde yer almasının sağlanması ve kentsel belleğin aktif tutulması amacıyla farkındalık oluşturulması ve koruma kapsamında değerlendirilmeleri bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Çalışma alanı olarak belirlenen Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi, çok katmanlı bir yerleşim, sonraki kuşaklara aktarılması ve korunması gereken kültürel miras ve ticari ve dini faaliyetler konusunda çekim merkezidir. Kent için günümüze kadar yapılmış olan koruma uygulamalarında tüm katmanları ele alan ve kent bütünü ile bütünleşik bir yaklaşımın benimsenmemesi yanı sıra karma sitler için ülkemizde uygulanan bir mevzuatın bulunmaması çalışmanın problemini oluşturmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde problem tanımı, amaç ve kapsam/yöntem, ana ve alt hipotezler ve çalışma alanı sınırlarının belirleme nedenleri verilmiştir. Kentsel koruma kavramı ve gelişimi ile Türkiye'de ve Dünya'da kentsel koruma yaklaşım ve uygulamaları kuramsal olarak ikinci bölümde anlatılmıştır. Üçüncü bölümde kentin tarihi geçmişini oluşturan uygarlıkların fiziksel ve sosyal katmanlaşma süreçleri tanımlanmış ve fiziksel katmanlaşma haritalarla belgelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi ve benzer nitelik gösteren yerleşimler için rehber niteliğinde olması amaçlanan bir yöntem önerisi sunulmuş ve alanda uygulanmıştır. Katmanlaşma sürecinin son basamağı olan günümüz sosyal yapının belirlenmesi, anket çalışması ve yüz yüze görüşmeler ile yapılarak anket sonuçları SPSS 17.0 programına girilmiş uygulanan sorulara ilişkin yanıtlar değerlendirilmiştir. Son bölümde ise önerilen yöntem kapsamında çalışma alanı için elde edilen sonuçlar sunulmuş ve öneriler geliştirilmiş, önerilen yöntemin bilim dünyasına katkıları tartışılmıştır.

Bilim Kodu : 80106
Anahtar Kelimeler : Ankara, Ulus Tarihi Kent Merkezi, Katmanlaşma, Kentsel Koruma, Kentsel Bellek
Sayfa Adedi : 178
Danışman : Prof. Dr. Behiye Işık AKSULU

A METHODOLOGICAL STUDY FOR THE EVALUATION OF PHYSICAL AND SOCIAL STRATIFICATION IN THE CONTEXT OF COMPLEX SITES AND THEIR CONSERVATION: ANKARA EXAMPLE

(Ph. D. Thesis)

Olcay Türkan YURDUGÜZEL

GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

February 2017

ABSTRACT

Multi layered settlement areas that hold traces of different historical civilizations have been determining roles in the creation of urban memory and city identity with their cultural and historical values and in users' feelings of a sense of belonging. This study aims to enable architectural elements of earlier civilizations located under and above ground in the areas that form the historical centers of cities to be included in the life practices of the residents, raise awareness to keep the urban memory active and evaluate the conservation of these elements. Ulus Historical City Center in Ankara is a multi layered settlement area, a cultural heritage that should be protected and transmitted to future generations and a center of attraction for commercial and religious activities. Failure to adopt an approach that protects all tiers and is integrated into the entire city in addition to the lack of legislation in Turkey for mixed sites are the limitations of this study. Its introduction includes a problem definition, objectives, scope, methodology, main and sub-hypotheses and reasons for determining the limitations for the field of study. The term, urban protection, and its development in Turkey and the rest of the world are explained in the second section of the study. The third section describes the physical and social stratification processes of civilizations that form the historical background of the city and the physical stratification was documented through maps. Section four offers a methodological proposal for Ankara's Ulus Historical City Center and similar settlement areas, and this method was implemented in the field. Determining today's social structure, the final step of the stratification process, was done in a survey study and face-to-face interviews. The survey results were provided into the SPSS 17.0 program and evaluated. The final section describes the results and discusses the improvements and contributions of the proposed method to the science world.

Science Code : 80106
Key Words : Ankara, Ulus Historical City Center, Stratification, Urban Conservation, Urban Memory
Page Number : 178
Supervisor : Prof. Dr. Behiye Işık AKSULU

TEŞEKKÜR

Çok katmanlı yerleşimlerin koruma uygulamalarında mevzuata yön vermesi hedefi ile hazırlanan bu çalışmada öncelikle tez danışmanım Prof.Dr. B. Işık AKSULU'ya katkısı, yardımı, yönlendirmesi, desteği, yaptığım çalışmaya inandığı için çok teşekkür ederim. Tez İzleme Komitesi üyeleri Prof.Dr. Gediz URAK ve Prof.Dr. Mehmet İBRAHİMGİL'e sabırla dinleyerek sağladıkları katkı ve verdikleri destek için teşekkürü borç bilirim. Final jürisine katılan Prof.Dr. Sare SAHİL ve Prof.Dr. Can HERSEK'e değerli katkılarından dolayı minnettarım. Haritaları ve kaynakları elde etmemde yardımcı olan KUDEM ve Ankara Büyükşehir Belediyesi çalışanlarına, Osmanlıca çevirilerde yardımcı olan Prof.Dr. Hamza KELEŞ'e, kaynaklarından yararlandığım Öğr.Gör.Dr. Özlem SAĞIROĞLU'na, Öğr.Gör. Ferruh TORUK'a ve değerli fikir ve yönlendirmeleri için Öğr.Gör.Dr. Önder AYDIN'a ve sosyolog Mesut DER'e çok teşekkür ederim. Anket çalışmasında beni geri çevirmeyen çalışma alanı esnafına ve kullanıcılarına, yüz yüze görüşmelerde değerli katkıları ile yardımcı olan mesai arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Tez konumun belirlenme aşamasından teslim ettiğim döneme kadar her aşamada yanımda olan, beni sabırla dinleyerek destek olan, bana evini açarak Ankara'da ikinci ailem olan ve ailesinin parçası olmama izin veren çok değerli hocam Yrd.Doç.Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN'in samimi yorumlarına, desteğine ve yardımlarına minnettarım.

Eğitim hayatımın her döneminde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, hep arkamda olduklarını hissettiren çok sevgili babam Ercan YURDUGÜZEL ve annem Hatice YURDUGÜZEL'e emeklerine ve desteklerine teşekkür etmeyi borç bilirim. Teknik destek danışmanım sevgili ağabeyim Bekir YURDUGÜZEL ve Özlem YURDUGÜZEL'e katkılarından dolayı ve dualarını benden esirgemeyen Mehmet CANLAR'a sonsuz teşekkür ederim. Canım yeğenim Nusret YURDUGÜZEL'e ve akrabalarıma çalışma dönemimde sağladıkları motivasyon için minnettarım. Bu tezi çok kıymetli aileme ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET …… iv

ABSTRACT …… v

TEŞEKKÜR …… vi

İÇİNDEKİLER …… vii

ÇİZELGELERİN LİSTESİ…….. xiii

ŞEKİLLERİN LİSTESİ ……... xiii

RESİMLERİN LİSTESİ …….. xiii

SİMGELER VE KISALTMALAR ……... xiiiv

1. GİRİŞ …….. 1

2. KURAMSAL ÇERÇEVE …… 13

2.1. Kentsel Koruma Kavramı ve Gelişimi 13

2.2. Türkiye'de ve Dünya'da Kentsel Koruma Yaklaşımı 14

3. ANKARA'NIN TARİHSEL GELİŞİM/KATMANLAŞMA SÜRECİ .. 19

3.1. Kentin Fiziksel Katmanlarının Özellikleri, Değişim ve Gelişimi 19

3.1.1. Tarih öncesi dönem 19

3.1.2. Hitit Uygarlığı dönemi 22

3.1.3. Frig Uygarlığı dönemi 23

3.1.4. Lidya, Helenistik ve Büyük İskender dönemleri 25

3.1.5. Galatlar dönemi 25

3.1.6. Roma Uygarlığı dönemi 26

3.1.7. Bizans Uygarlığı dönemi 28

3.1.8. Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Ahiler dönemi 32

Sayfa

3.1.9. Osmanlı İmparatorluğu dönemi 40

3.1.10. Cumhuriyet dönemi 64

3.2. Kentin Sosyal Katmanlarının Özellikleri, Değişim ve Gelişimi 91

3.2.1. Roma ve Bizans Uygarlıkları dönemi 91

3.2.2. Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Ahiler dönemi 92

3.2.3. Osmanlı İmparatorluğu dönemi 94

3.2.4. Cumhuriyet dönemi 99

4. KARMA SİT ALANLARINDA FİZİKSEL VE SOSYAL KATMANLI KENTLER İÇİN YÖNTEM ÖNERİSİ 103

4.1. Koruma Alanı Değerleme Sistemi (KADS) 103

4.2. Koruma Değerleme Sistemin İngiltere'de Uygulanma Örnekleri 105

4.3. Karma Sit Alanlarında Fiziksel ve Sosyal Değerlendirme Yöntem Önerisi 107

4.4. Alan Çalışması 114

4.4.1. Anket sonuçları 114

4.4.2. Karakter alan tespitleri 128

5. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER 137

5.1. Değerlendirme 137

5.1.1. Katmanlaşma bulgularından elde edilen sonuçların değerlendirmesi 137

5.1.2 Alan çalışmasından elde edilen sonuçların değerlendirmesi 141

5.2. Öneriler 145

5.3. Sonuçlar 150

KAYNAKLAR 153

EKLER 169

EK-1. Yöntem Önerisi Ön Çalışması 170

Sayfa

EK-2. Anket Formları ……. 171

ÖZGEÇMİŞ …….. 176

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 4.1. İşyerinin mülkiyet durumu 116

Çizelge 4.2. İşyerine nereden gelindiği 116

Çizelge 4.3. İşyerinin mülkiyet durumu ve işyerine nereden gelindiği ilişkisi 116

Çizelge 4.4. İşyerine nereden gelindiği ve işyerinde bulunma yılı ilişkisi 116

Çizelge 4.5. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve mülkiyet durumu ilişkisi 117

Çizelge 4.6. İşyeri ve çevresinin olumlu yanları 118

Çizelge 4.7. İşyeri ve çevresinin olumsuz yanları 118

Çizelge 4.8. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri 119

Çizelge 4.9. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve işyerine nereden gelindiği ilişkisi 120

Çizelge 4.10. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve işverenin eğitim durumu ilişkisi 121

Çizelge 4.11. Kullanıcının bölgeye gelme amacı 122

Çizelge 4.12. İkamet ve kullanıcının bölgeye gelme amacı ilişkisi 122

Çizelge 4.13. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve ikamet ilişkisi 123

Çizelge 4.14. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve kullanıcının eğitim durumu ilişkisi 124

Çizelge 4.15. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve kullanıcı cinsiyeti ve kullanıcı yaşı ilişkisi 124

Çizelge 4.16. Bu çevrenin olumlu yanları 126

Çizelge 4.17. Bu çevrenin olumsuz yanları 126

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 1.1. Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah-İmar Planı 9

Şekil 1.2. Ankara Eski Kent Dokusu KAİP 9

Şekil 1.3. Ankara Tarihi Kent Merkezi Kentsel Yenileme Alanı KAİP 9

Şekil 1.4. Ankara-Ulus Tarihi Kent Merkezi Kentsel Sit Alanı araştırması 9

Şekil 3.1. Ankara çevresinde Taş Çağı buluntu yerleri 21

Şekil 3.2. İlk Tunç Çağı yerleşimleri 21

Şekil 3.3. Orta ve Son Tunç Çağı yerleşimleri 22

Şekil 3.4. Frig Dönemi'nde kent 24

Şekil 3.5. Roma Dönemi'nde kent 27

Şekil 3.6. Bizans Dönemi'nde kent 30

Şekil 3.7. Selçuklu Dönemi'nde kent 38

Şekil 3.8. Beylikler ve Ahi Dönemi'nde kent 39

Şekil 3.9. 15. yüzyılda kent 41

Şekil 3.10. 16. yüzyılda kent 42

Şekil 3.11. 1555 Hans Dernschwam Ankara gravürü 43

Şekil 3.12. 17. yüzyılda kent 46

Şekil 3.13. 16. ve 17. yüzyıllarda Ankara kentinde işlevsel alanlar 52

Şekil 3.14. Ankara Kalesi gravürü (1711) 54

Şekil 3.15. 18. yüzyılda kent 55

Şekil 3.16. Ankara Kalesi gravürü (1712) 56

Şekil 3.17. 18. yüzyılda Ankara 56

Şekil 3.18. 18. yüzyılda mahalleler 57

Şekil **Sayfa**

Şekil 3.19. 19. yüzyıl sonunda Ankara kentinde merkezin ikili yapısı..... 58

Şekil 3.20. 19. yüzyılda kent..... 59

Şekil 3.21. 1839 Von Vincke Ankara haritası 60

Şekil 3.22. Ankara'nın tarihsel gelişimi 61

Şekil 3.23. Mamboury'ye göre şehrin tarihsel gelişimi..... 62

Şekil 3.24. Kentin gelişim şeması..... 63

Şekil 3.25. 1922 yılına ait harita 65

Şekil 3.26. 1930 yılına ait harita 67

Şekil 3.27. 1942 yılına ait harita 75

Şekil 3.28. Hermann Jansen çizimleri..... 79

Şekil 3.29. 1957 yılına ait harita 81

Şekil 3.30. 1966 yılına ait harita 82

Şekil 3.31. 1976 yılına ait harita 85

Şekil 3.32. 1980 yılına ait harita 86

Şekil 3.33. 1991 yılına ait harita 87

Şekil 3.34. 1999 yılına ait harita 88

Şekil 3.35. 2006 yılına ait harita 89

Şekil 3.36. 2011 yılına ait harita 90

Şekil 4.1. KAİP uygulama basamakları şeması 108

Şekil 4.2. Karma sit alanlarında fiziksel ve sosyal değerlendirme yöntem önerisi 112

Şekil 4.3. Yöntem önerisi kapsamında çalışma alanında uygulanan basamaklar şeması..... 113

Şekil 4.4. Anket sonuçlarına göre işlev bağlamında oluşturulan alanlar haritası 129

Şekil 4.5. Karakter alanlar 132

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim **Sayfa**

Resim 2.1. Viyana ve Zaragoza'da farkı dönemlere ait kalıntılar 15

Resim 2.2. Nyon'da Roma Dönemi yapılarına ait tanıtıcı levhalar 16

Resim 2.3. Zadar'da meydan düzenlemesi 16

Resim 2.4. Brugnato'da meydan düzenlemesi 17

Resim 3.1. 1880 yılında Ankara 61

Resim 3.2. Ulus Meydanı değişim süreci 66

Resim 3.3. Ulus Meydanı değişim süreci 68

Resim 3.4. Hükümet Meydanı değişim süreci 68

Resim 3.5. Karaoğlan Çarşısı değişim süreci 69

Resim 3.6. Hacı Bayram Cami çevresi değişim süreci 70

Resim 3.7. Hacı Bayram Cami çevresi değişim süreci 70

Resim 3.8. Hacı Bayram Cami çevresi değişim süreci 71

Resim 3.9. 2013 yılında Hacı Bayram Cami çevresi 71

Resim 3.10. 2016 yılında Hacı Bayram Cami çevresi 72

Resim 3.11. Balıkpazarı değişim süreci 73

Resim 3.12. Balıkpazarı değişim süreci 73

Resim 3.13. Anafartalar Caddesi değişim süreci 74

Resim 3.14. Anafartalar Caddesi değişim süreci 74

Resim 3.15. Anafartalar Caddesi değişim süreci 74

Resim 3.16. Kale çevresi değişim süreci 76

Resim 3.17. Kale çevresi değişim süreci 76

Resim 3.18. Kale çevresi değişim süreci 77

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AUTKM	Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi
KADS	Koruma Alanı Değerleme Sistemi
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı
UTKMKİİP	Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı

1. GİRİŞ

Problemin Tanımı: Kentlerin kültürünü ve belleğini tarihsel süreç içerisinde varlık gösteren uygarlıkların yaşanmışlıkları ile bu yaşanmışlığın yerleşimin fiziksel dokusuna yansıttığı izler belirler. Her uygarlık kendinden önceki uygarlıkların fiziksel dokusunu oluşturan yapıların üzerine veya bu uygarlıklara ait mimari elemanları kullanarak fiziksel dokusunu biçimlendirir. Bu nedenle tarihsel süreç içerisinde kentler üzerlerinde varlık gösteren uygarlıkların şekillendirdiği fiziksel ve sosyal katmanların uzantısı olarak gelişir ve bu katmanlar kent belleğini oluşturur. Kentlinin yaşadığı yeri benimsemesi, sahiplenmesi ve aidiyet hissedebilmesi bağlamında, önemli rol oynayan kentsel bellek korumanın etkin ve kalıcı olmasını sağlamaya da yardımcı olur. Kentsel belleğin aktif tutulması ve kentin yaşanmışlıkları konusunda farkındalık yaratılmasının, kullanıcının koruma bakış açısı ve yaklaşımında etkili olacağı düşünülmektedir. Farklı uygarlıklara ait izlerin kentte sosyal hayatın içinde yer alması, kullanıcının günlük yaşam pratiklerinin parçası olması koruma kapsamında tercih edilmektedir. Bu bağlamda, çalışma alanı olarak seçilen Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi (AUTKM), tarihsel süreçte pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış, çok katmanlı bir kent parçasıdır. Kentte yaşamış uygarlıklara ait kalıntı ve izlerden günümüze ulaşan az sayıda mimari eser kazı çalışmaları sonucunda çıkarılmıştır. Yaşadığı süreçte kentin katmanları olan uygarlıkların her biri kentin gelişimi ve değişiminde inişli çıkışlı grafikler sergilemektedir. Bir başka deyişle uygarlıkların aktif olduğu dönemlerde kentler gelişirken uygarlıklara ait iz ve eserlerin günümüze az sayıda ulaşmasına neden olan savaş, yangın, kıtlık vb. olaylarla önemlerini kaybetmektedir. Bu çalışma kapsamında incelenen Ankara kentinin önemi de savaşlar, saldırılar, yangınlar ve kıtlık gibi kentin fiziksel ve sosyal yapısını derinden etkileyen olaylar ile tarihsel süreçte değişmiştir. Çalışma kapsamında Ankara kenti için bugüne kadar uygulanmış ya da üretilmiş koruma uygulamalarında, yerleşim tarihinde var olan uygarlıkların ve bu uygarlıkların izlerinin koruma uygulamalarında yer almamış olması çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

Ankara kentinde arkeolojik buluntular ve/veya henüz açığa çıkarılmamış eserler, kentin gelişim sürecinde, koruma farkındalığına bağlı olarak bu sürecin bir parçası ya da süreci olumsuz etkileyen faktörler olabilmiştir. Bu çalışma, kentlerin sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel mirasın, kentin gelişimi sürecinde kaderine terk edilmesi, dikkate alınmaması ve göz ardı edilmesi gibi problemlerin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak

hazırlanmıştır. Bu problemlerin oluşmasında yerel yönetim politikalarının ve kullanıcı kararlarının uygulamada yer almıyor olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Korumanın pratikte hayata geçebilmesinin önemli koşullarından biri yerel ölçekte ve kullanıcı katılımı ile birlikte olmasıdır. Kullanıcının gerekli koruma bilincine ulaşması ile sahiplenme, aidiyet ve benimseme kavramlarının gelişmesi yanında, yerel yönetimlerin de kullanıcı ve yönetici kimliği ile koruma kavramına yaklaşımı ve desteği korumanın hayata geçirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli olmaktadır. Bu kapsamda, Ankara'nın mevcut kullanıcı profili ve yerel yönetimlerin koruma kavramına yaklaşımının kentin yer altı ve yer üstünde bulunan katmanları için yeterli olamaması hatta zarar görmesine neden olması çalışmanın problemleri arasında değerlendirilebilir.

Çalışmanın Amacı: Kentin sahip olduğu fiziksel ve sosyal katmanların bilinmesi ve belgelenmesi, kentleşmeye koşut olarak gelişen fiziksel büyümenin sınırlarını ve boyutunu belirlemek açısından önem taşımaktadır. Kentin kuruluş tarihinden bu yana var olan uygarlıkların kent belleğinde yer etmesi ve bunun sosyal hayatın şekillenmesinde etkin olması Ankara kenti için de geçerlidir. Kentte günümüze kadar koruma bağlamında pek çok uygulamanın yapıldığı bilinmektedir. Bunların kenti sadece fiziksel nitelik kapsamında ele alarak değerlendiren ve görsel olarak iyileştirmenin ötesine geçememiş uygulamalar olduğu söylenebilir. Ankara kentinde bu dokunun yer altında/yer üstünde bulunan elemanları kentin gelişme sürecinde önemsenmeksizin tarihi kentin bir parçası hedef alınarak planlama ve koruma uygulamaları yapılmıştır. AUTKM için yapılan uygulamalara ilişkin olarak, çalışılan alanları kentsel ölçekte bağlamından koparark ve bütüncül koruma yaklaşımlarından uzak planlar içermesi nedeniyle tarihsel süreçte ve günümüzde doğru koruma politikası ile şekillenmediğini söylemek mümkündür. Bu nedenle AUTKM için yapılacak koruma uygulamalarında, bölgenin antik yerleşimlerden itibaren şekillenen katmanlarının belirlenmesi ve belgelenmesi ile yerleşimin sahip olduğu fiziksel dokunun ve bu doku katmanlarının oluşturduğu sosyal katmanların da koruma kapsamına alınması, yerleşimin sahip olduğu kültürel zenginliğin yaşatılması ve korunması açısından önem taşımaktadır. Kentleşmenin koşutu olarak gelişen fiziksel doku ve yapılaşmada, kentin katmanlarının ve değişen sosyal hayatının bilinerek uygulanması ve geliştirilecek koruma modeli bağlamında şekillendirilmesi gerekmektedir. Çalışmanın amacı, AUTKM örneğinde olduğu gibi pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış çok katmanlı, sit ve karma sit özelliği gösteren yerleşimler için fiziksel ve sosyal katmanlaşmanın belgelendirilmesi ve koruma bağlamında değerlendirilmesine yönelik geliştirilecek ileri geri beslemeli ve

tekrarlanabilir bir yöntem önerisi ile koruma uygulamalarına katkı sağlamaktır. Kullanıcı faktörünün korumada etkin olması, sosyal yaşamın da koruma kapsamına alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Günümüze kadar yapılmış olan kullanıcının katılmadığı koruma uygulamalarının görsel iyileştirmenin ötesine geçemediği düşünülmektedir.

AUTKM'nin günümüze kadar geçirmiş olduğu koruma uygulamaları çalışmanın mevzuat ile ilgili amacının belirlenmesi kapsamında ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmaları kısaca tanımlamak gerekirse;

AUTKM için ilk tespit ve belgeleme çalışmaları 1964 yılında yapılmaya başlanmış, 1972 ve 1979 yıllarında tekrarlanarak güncellenmiştir. Planlama boyutunda çalışmalar ise 1982 yılında başlamış ve öncelikli olarak paket proje alanları belirlenmiştir. Alanların özellik ve önceliklerine göre 1/1000 ve 1/5000 ölçekte koruma amaçlı kentsel tasarım çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar;

- Çıkrıkçılar Yokuşu Yaya Bölgesi ve Çevre Düzenlemesi(1983)
- Anadolu Medeniyetleri Müzesi Çevre Düzenlemesi (1983)
- Suluhan Çevre Düzenlemesi (1984)
- Karyağdı Türbesi Çevre Düzenlemesi (1984)
- Hacı Bayram İkinci Çevre Koruma İmar Planı (1985)
- Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı Projesi (1988) olarak sıralanabilir [1, 2].

Kültür Bakanlığı'nın 1972 yılında aldığı karar doğrultusunda Ankara Kalesi Koruma ve Geliştirme Projesi ODTÜ Restorasyon Bölümü tarafından 1972-1979 yılları arasında hazırlanmıştır. Proje kapsamında korunması gerekli görülen Eski Ankara Evleri ve anıtsal nitelikteki tek yapılar saptanmış, tescilleri yapılmış, Geçit Dönemi Yapılanma koşulları getirilmiş ve hazırlanan "Ankara Eski Kent Dokusu Geçit Dönemi Koruma Geliştirme Planı" 1980 tarihinde onaylanmıştır [2].

1983 yılında Ankara Şehri İmar Müdürlüğü tarafından başlatılan Ankara Tarihi Kent Dokusu Koruma Geliştirme ve Planlama Çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen Hacı Bayram İkinci Çevre Koruma İmar Planı ve Uygulama Koşulları kentin Jansen'den sonra ilk onaylı Koruma İmar Planı olması nedeni ile önemlidir [2].

Bahsedilen bu uygulamalar kentsel ölçekte belirlenen bir koruma uygulaması olmaksızın hayat geçirilmiştir. Uygulamaların amaçları, kaçak yapılaşmayı önlemek, çevre niteliğini olumsuz etkileyen özelliklerin kaldırılması, Eski Ankara Evleri ve anıtsal nitelikteki tek yapılar saptanması, tescil yapılması, yayalaştırma, kat nizamında düzenlemelerdir ve uygulandıkları dönemde çevrenin niteliğini artırmak adına aciliyet gerektiren uygulamalar olarak değerlendirilebilirler. Ancak onaylanmış bir Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) kapsamında ele alınan uygulamalar olmamaları nedeni ile sadece uygulandığı bölgenin fiziksel dokusunun gelişmesine katkı sağladıkları söylenebilir. Kent bütününden kopuk parçacı yaklaşımlar olduğunu söylemek mümkün olduğu çalışmalar kullanıcı katılımı göz ardı edilerek gerçekleştirilmiştir. Hacı Bayram İkinci Çevre Koruma Planı kapsamında tek yapı ölçeğinde alınan kararlar, yapıların mimari ve tarihi niteliklerini korumaya yönelik olarak atılan adımlardır. Sadece fiziksel niteliğin artmasını sağlamaya yönelik olan uygulama, sosyal yapının fiziksel doku ile ele alınarak uygulanması gerekliliğini önemsemeksizin gerçekleştirilmiştir.

GEEAYK'ın Ankara Eski Kent Dokusu Geçit Dönemi Koruma ve Geliştirme Planı hükümleri ile kentsel ve arkeolojik alan sınırlarının belirlendiği ekli haritalarla bütün olarak uygulanmasının kararlaştırıldığı 1980 tarihinde onaylanmasından yaklaşık iki yıl sonra yürürlüğe giren ve 1990 Planı olarak adlandırılan 1/50000 ölçekli Ankara Nazım İmar Planı'nın yürürlük döneminin ilk yıllarında, Ulus Tarihi Kent Merkezi'ni Ankara Kent bütününü kapsamında ele alan ayrıntılı planlama çalışmaları yapılmıştır [2]. Bunlar:

1. Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma-Islah İmar Planı (UTKMKİİP) (1990) (Şekil 1.1),
- Hacı Bayram Meydanı Çevre Düzenleme Projesi (1991)
- Ulus Samanpazarı Keklik Sokak ve Çevresi Koruma Geliştirme Projesi (1990)
- Çengelhan-Çukurhan Korum ve Değerlendirme (1992)
- Ankara Kale Önü Koyunpazarı Yokuşu Koruma-Geliştirme Projesi (1993)

2. Ankara Eski Kent Dokusu Koruma Amaçlı İmar Planı (2006) (Şekil 1.2),

3. Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı 1/50000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı (2006) (Şekil 1.3)

4. AUTKM, Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı (2013) olarak sıralanabilir (Şekil 1.4) [2, 4].

Bu çalışmalardan UTKMKIİP ve daha önce bahsedilen Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı Projesi yarışma sonucu elde edilmiş, Ankara Eski Kent Dokusu Koruma Amaçlı İmar Planı Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yaptırılmış ve Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı 1/50000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından bir firmaya yaptırılmıştır. UTKMKIİP'nin uygulama çalışmaları Hacı Bayram Cami çevresinde yoğunlaşarak devam ederken Ankara Eski Kent Dokusu Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlamaya yönelik çalışmalar devam etmiştir [2].

1986 yılında yarışma sonucunda elde edilen UTKMKIİP, Ulus Tarihi Kent Merkezi'nin bir bölümünü kapsamaktadır. Yarışmanın sonucunda Raci Bademli ve ekibi tarafından hazırlanan proje seçilmiş, 1989 yılında hazırlanan plan onaylanmış ve 1/5000 ölçekli Bölge Kat Nizamı Planı, bu alan için yürürlükten kaldırılmıştır. Plan genel olarak Atatürk Bulvarı, Talatpaşa Bulvarı, Bentderesi Caddesi, Kale'nin batı surları ve Samanpazarı'nın batı kesimini kapsamaktadır. Plan ile Ulus'un Kızılay ile birlikte kent merkezi olarak işlevinin korunarak geliştirilmesini öngören bir yaklaşım planlamanın temelini oluşturmaktadır. Plan, alışılagelmiş fiziksel/mekânsal plan türlerinden oldukça farklı bir plan türü olarak tarihi çevrenin korunması ana amacına yönelik olarak hazırlanan Çerçeve Plan olgusuna örnek olarak hazırlanması nedeniyle önemli bir çalışmadır. Belirlenen alan sınırları içinde tek yapı ve ada ölçeğinde detaylı ve duyarlı öneri ve kararlar getiren bir çalışma olarak değerlendirilmektedir. UTKMKIİP 1/1000 ölçekte düzeltilmesi ve değiştirilmesi güç bir belge olmaması, tarihsel çevre sentezi yaparak bölgelemeye dayalı plan koşulları üretmesi, 3 tip program alanı (Koruma Program Alanı, Koruma Ağırlıklı Islah Program Alanı ve Yenileme Ağırlıklı Islah Program Alanı) belirlenerek her bir alan için özel planlama ve ilke koşulları saptanması, eski eser ve korunması gerekli yapı tanımları ile lejantın geliştirilmesi, ada ölçeğinden farklı olarak parsel ölçeğinde eski eser ve korunması gerekli yapı tanımlarının kullanılması ile yapı niteliğindeki farklılıklara göre farklı uygulamaların belirlenmesi, hafriyatın Kültür Bakanlığı denetiminde yapılmasının belirlenmesi, görüşmeye açık planlama süreci getirmesi, kamunun müdahale edeceği alanların belirlenmesi ve gerektiği yerde korumacı gerektiği yerde müdahaleci kararlar alan bir plan niteliğindedir. UTKMKIİP yaklaşık 15 yıl yürürlükte kalmış ve bu sürede uygulanmasında bazı problemler yaşanmıştır. Plan yüksek düzeyde kamulaştırma maliyeti ve mülkiyet problemleri oluşmasına neden olmuş ve uygulanmasını zorlaştırmıştır. [2].

UTKMKİİP temelinde gerçekleştirilen Hacı Bayram Meydanı Çevre Düzenleme Projesi, Ulus Samanpazarı Keklik Sokak ve Çevresi Koruma Geliştirme Projesi ve Ankara Kale Önü Koyunpazarı Yokuşu Koruma-Geliştirme Projesi hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu çalışmalar ile ilgili değerlendirme UTKMKİİP kapsamında ele alınmıştır [2-5].

AUTKM için oldukça önemli olan UTKMKİİP alanın tarihi, kültürel ve mimari değerlerini belirlemek ve değerlendirmek adına önemli ve yenilikçi bir çalışma olarak kabul edilebilir. Ancak bu tez kapsamında önemli olan kullanıcı katılımı, katmanları oluşturan uygarlıkların izleri ve bu izlerin kent yaşamına katkıları ve kentsel belleğin aktif tutulması plan kapsamına alınmadığı belirlenmiştir. Tek yapı ölçeğinde önemli uygulama basamakları belirleyen planda, yapılacak inşai faaliyetlerde kazılarda ortaya çıkma ihtimali bulunan katman verileri plan kapsamında değerlendirilmemiştir.

Ankara Eski Kent Dokusu Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında Hamamönü ve Çevresi Koruma İmar Planının yaptırılması da gündeme gelmiştir ve 1997'de onaylanmıştır. Plan Altındağ Belediyesi'nin 2006 tarihli kararı ile onaylanmış ancak Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından onaylanmamıştır. Ancak 2 ay içinde onaylanmaması ile plan, yasal hak gereği yürürlüğe girmiştir. Kale'nin güney ve doğu kesimlerindeki tarihi yerleşim alanlarını kapsayan ve Ulus Tarihi Kent Merkezi Kentsel Sit Alanının bir bölümünü oluşturan planlama alanında üretilen kararlar Ulus Tarihi Kent Merkezi Kentsel Sit Alanı için yapılacak çalışmalarda yönlendirici nitelikte yaklaşımlar içermektedir. Planda, kentsel doku ve yapılar oldukça ayrıntılı bir çalışma ile ele alınmış, kesin tanımlı işlevsel bölgeleme yerine koruma öncelikli ilkelerle esnek kullanım kararları (Canlandırma Bölgeleri, Yeniden Yapılaşma Alanları, Yeni Proje Alanları ve Kapsamlı Dönüşüm Alanları), belirlenen bu alanlar için tek yapı ölçeğinde uygulama kararları, açık yeşil alan, meydan ve yaya mekânları içeren kamu proje alanları tanımlanmıştır. Plan UTKMKİİP'de olduğu gibi yüksek kamulaştırma maliyeti içermektedir [2].

2005 yılında UTKMKİİP'nin iptal edilmesiyle aynı yıl içinde Ankara Tarihi Kent Merkezi kapsamında yer alan Ulus Hacı Bayram Cami ve civarı, Bent Deresi ile Ankara Kalesi ve civarını kapsayan alan Yenileme Alanı olarak belirlenmiştir. Hassa Mimarlık Mühendislik İnşaat San. ve Tic. Ltd. Şti. tarafından üstlenerek 2006 yılında başlanan Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı 1/50000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planında koruma öncelikli yapı ve alanlar

belirlenmiştir. Planlama alanı koruma ve yenileme öncelikli olarak ele alınmıştır. Konut kullanım alanları için Korunacak Konut Alanları ve Yenilenecek Konut Alanları belirlenmiştir. Korunacak Konut Alanlarında yeni yapılar sokak siluetini bozmadan, yükseklik, gabari, cephe ve diğer mimari özellikleri ile çevreye uyumunun sağlanması yaklaşımı ile kararlar belirlenmiştir. Yenilenecek Konut Alanlarında ise yapılacak düzenlemelerin kentsel ve arkeolojik sit alanları ile Ankara Kalesi'nin gerektirdiği siluete ve diğer koruma ilkelerine uyması gerektiği değerlendirilmiştir. Plan kapsamında, konut alanları dışında konut+turizm, resmi kurum, ticaret, tarihi ticaret, turizm+ticaret, turistik tesis, meydan, rekreasyon ve arkeolojik sit alanları tanımlanmış ayrıca ulaşım kararları belirlenmiştir [2].

Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı 1/50000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planının onaylandığı tarihte yenileme alanı için onaylanmış ve yürürlükte olan UTKMKIİP, Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı Projesi ve Ankara Eski Kent Dokusu Koruma Amaçlı İmar Planı bulunmaktadır. Plan, üniversitelerin ilgili fakülte ve bölümlerinin görüşlerine göre olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Plan, onaylandığı tarihten iptal edildiği sürece kadar pek çok davanın konusu olmuş ve iptal edilmiştir. Mehmet Tunçer Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Koruma Planı, Niteliği ve İptaline İlişkin Gerekçeler başlıklı makalesinde planın;

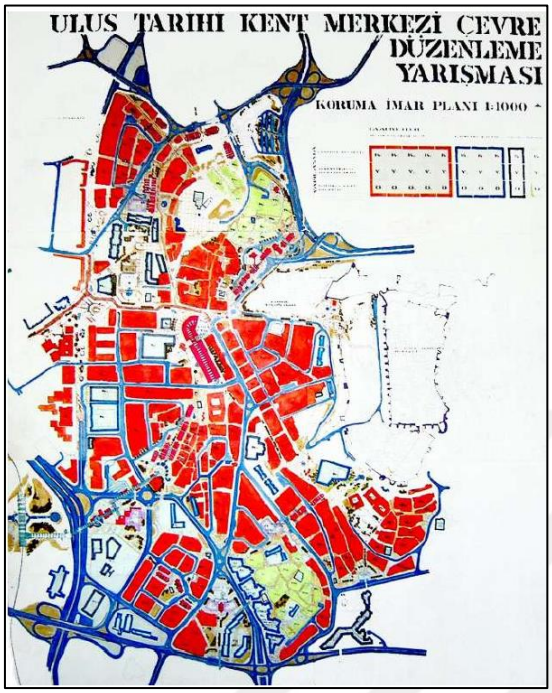
- Koruma planlamasına disiplinler arası bir uzmanlık konusu olarak bakılmakta iken Yenileme Alanı Koruma Planında yaşayan halkın katılımı ve katkısının önemsenmediği,
- Yıkılmak istenen kesimlerde yaşayan ve/veya çalışanların görüş ve düşüncelerine dayalı çalışmalar yapılmadığı ve bu grupların dışlandığı,
- Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü binası, Zafer Anıtı, Modern Çarşı, Ankara Hali, 100. Yıl Çarşısı gibi Cumhuriyet sonrası modern mimari örneklerinin; ekonomik ömürleri, maliyetleri, müelliflik hakları, vb. hususlar göz ardı edilerek mevcut yerleşim dokusu ve bölge bütününün genel dokusu ile uyuşmayan ve ulaşım olanaklarını aşırı zorlayan büyük ticaret kompleksleri önerildiği,
- Yıkılmak istenen yapıların kentsel belleğe zarar veren ayrıca alanın tarihi, kültürel ve mimari niteliğini bozucu uygulamalar içerdiği,

- Otoparkın yer altına alınmasının bölgeye giren ve çıkan yollarda sıkışıklığa neden olacağı ve yer altında bulunan katman verilerinin zarar göreceği gibi kararların alanın fiziksel ve sosyal niteliğine zarar verici kararlar olduğunu vurgulamaktadır [6].

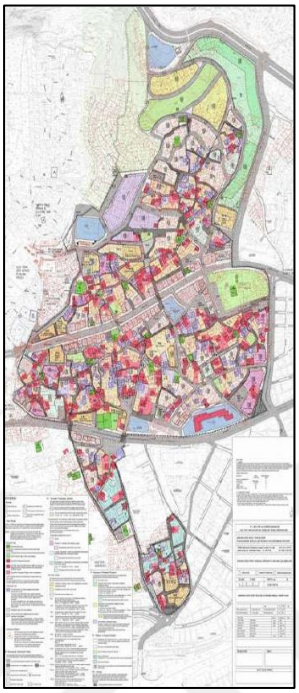
Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı 1/50000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planının iptali ile 2010 yılında UTTA ve Makbule İlçan ortaklığında AUTKM, Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı raporu hazırlanmış ve 2013 yılında onaylanmıştır. Çalışma kapsamında alanın fiziksel verileri, mevcut durum saptamaları, işlevlerin mahallelere göre dağılımı, açık alanlar, yol, meydan ve otoparklar ve ulaşım durumu ile dönemlere göre mimari doku, yapılarda gerçekleştirilen değişiklikler, korunması gerekli yapı, alan ve sokak dokuları belirlenmiş ve oldukça detaylı çalışmalar raporda sunulmuştur. 2016 yılında iptal edilen planın hukuki süreçleri devam etmektedir. Bu tezin hazırlandığı dönemde AUTKM yeni bir Koruma Amaçlı İmar Planı çalışması yapılana kadar Geçit Dönemi Yapılanma Koşulları altında bulunmaktadır [2, 7].

Kentin her dönemde titizlikle hazırlanan koruma planları, bu tezin temelini oluşturan katmanlara ait verilerin anıtsal ve korunacak yapı olarak değerlendirildiğini ortaya çıkarmaktadır. Ancak katmanlara ait verilerin kullanıcının yaşam pratikleri arasında yer alması gerekliliği, kentsel bellek ve kullanıcı katılımının göz ardı edildiği uygulamalar olarak değerlendirilebilir. Tarihi kentin geçirdiği koruma çalışmalarının, kentsel dokunun özelliklerine bağlı olarak sadece bir dönemi kapsayan, geçmiş dönemlere ait kalıntıların katman niteliğinden uzak ve somut olmayan niteliğinin önemsenmediği uygulamalar olduğunu söylemek mümkündür. AUTKM'nin süreç içinde yaşadığı değişim ve gelişime bağlı olarak oluşan sosyal, kültürel ve fiziksel katmanlar kentsel tasarım ve korumada değerli bulunmaktadır. Bu nedenle koruma kapsamında yürürlükte olan ve çok katmanlı tarihi kent merkezleri, kentsel belleğin korunması, farkındalık oluşturma ve bütünleşik koruma ile ilgili esasların yer almadığı mevzuat ve ilke kararları için geliştirilecek yöntem kapsamında, çok katmanlı yerleşimlere uygulanabilecek kararlar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu tez, çok katmanlı kentlerde uygarlıklara ait izlerin kent yaşamına katılması ve kent planlama sürecinde doğru koruma politikaları kapsamında değerlendirilmesi ve mevzuatta açık olarak değerlendirilebilecek uygulama yöntemleri için öneri geliştirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Böylelikle, koruma uygulamasının fiziksel verilerin korunmasının yanında

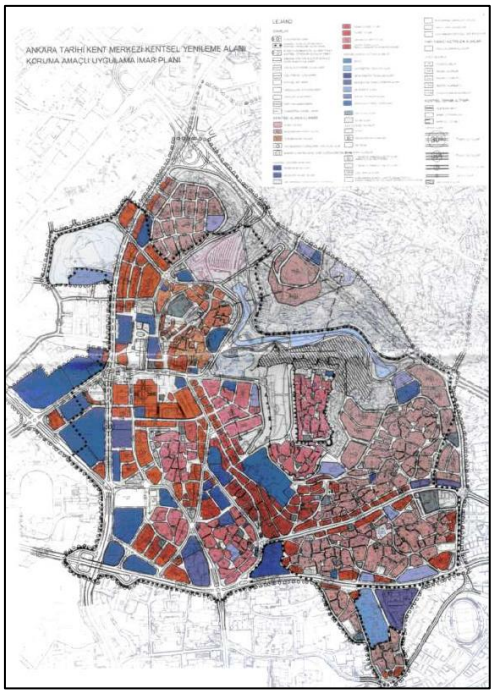
kullanıcı katılımı ile birlikte sosyal yapısının ve değerlerinin korunmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

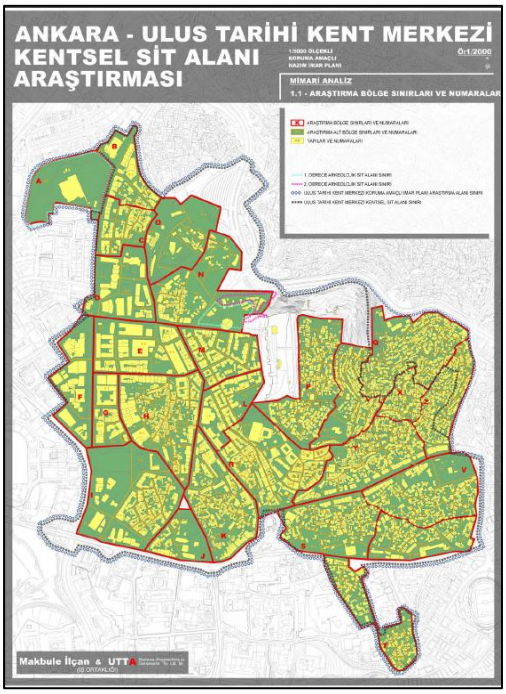

Şekil 1.1. Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah-İmar Planı [2]

Şekil 1.2. Ankara Eski Kent Dokusu KAİP [2]

Şekil 1.3. Ankara Tarihi Kent Merkezi Kentsel Yenileme Alanı KAİP [2]

Şekil 1.4. Ankara-Ulus Tarihi Kent Merkezi Kentsel Sit Alanı araştırması [2]

Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi: Çalışma alanı olarak seçilen Ulus, Ankara'nın tarihi kent merkezini oluşturması nedeniyle önemlidir. Kentsel ve bütünleşik koruma kavramlarının ortaya çıkışı, gelişim süreci, hayata geçirilen uygulamalar, Türkiye ve Dünya'da kentsel koruma kavramının taşıdığı anlam çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Çok katmanlı yerleşimlerde yapılacak planlama çalışmalarında, katmanların bilinmesi gerekliliğinden yola çıkan bu çalışmada, kentin tarihi geçmişini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan literatür araştırması ile katmanların fiziksel ve sosyal olarak belirlenmesi ve çalışma alanının sınırlarının çizilmesi sağlanmıştır. Kentte varlık göstermiş uygarlıklara ait bilgi ve belgeler toplanmış, bu uygarlıkların yerleştikleri ve etkiledikleri alanlar kronolojik sıra ile haritalar üzerine işlenerek kentin gelişim yönü belirlenmiş ve bu izlerin günümüzdeki fiziksel ve sosyal yapı ile ilişkisinin sorgulanmasına çalışılmıştır. Çalışma alanının fiziksel dokusunu oluşturan elemanların analiz edilmesi ile belgeler, fotoğraflar ve haritalar üzerinden AUTKM'nin fiziksel ve sosyal değişimi izlenmiştir. Kentin sosyal katmanlaşma sürecinin son basamağı olan günümüze ilişkin sosyal hayatın niteliğini belirleyebilmek amacıyla çalışma alanında işyeri sahipleri, kentin sürekli ve aktif kullanıcıları ile geçici dönemlerde pasif kullanıcıları ile anket ve yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yapılan anketler SPSS 17.0 programı yardımıyla belirlenen sorular kapsamında rakamsal sonuçlara çevrilmiştir. Anket sonuçlarından ve yüz yüze görüşmelerden edinilen bilgiler çalışma alanında farklı karakterlere sahip bölgeler olduğunu ortaya çıkarmış ve uygulanacak koruma modelinde belirleyici olmuştur. Sosyal hayata ilişkin yazılı kaynaklardan öğrenilen değişim ile anket ve yüz yüze görüşme sonuçlarından elde edilen bilgiler karşılaştırılarak kentin kaybolan değerlerinin önerilen yöntemde kullanılmasına çalışılmıştır. Çalışma kapsamında önerilen Karma Sit Alanlarında Fiziksel ve Sosyal Değerlendirme Yöntem Önerisi Ön Çalışması İngiltere'de uygulanan KADS'ın AUTKM'ye uyarlanması ile elde edilmiştir. Tarihi kent merkezlerinin fiziksel ve sosyal niteliklerini ortaya çıkarmayı, arkeolojik verilerin kent yaşamına katılmasını, kentsel belleği korumayı ve kullanıcı katılımını hedefleyen KADS kapsamında çalışma alanında belirlenen karakter alanların fiziksel ve sosyal niteliklerine uygun koruma uygulama basamakları belirlenmeye çalışılmıştır. Ülkemizde koruma uygulamalarının yasal çerçevesini oluşturan KAİP'lerin koruma kapsamında yeterli olmaması nedeni ile çalışma kapsamında eksiklikleri belirlenerek yöntem önerisinde geliştirilmeye çalışılmış ve çalışma alanına uygulanmıştır.

Çalışmanın Hipotezleri: Ana hipotez: Çok katmanlı tarihi kentlerde kente etkin olan

uygarlıkların fiziksel ve sosyal katmanlarının belgelenip çakıştırılması ile koruma uygulamasının yapılması gerekmektedir.

Alt hipotez 1: Koruma uygulamalarında öncelikle kullanıcıda farkındalık oluşturulmalı ve kullanıcıdan elde edilecek veriler doğrultusunda koruma politikaları oluşturulmalıdır.

Alt hipotez 2: Doğru bir koruma politikası ve koruma uygulaması için korunacak alanın kentsel bağlamdan koparılmadan ele alındığı bütünleşik koruma yaklaşımlarının dikkate alınması gerekmektedir.

Alt hipotez 3: Kentsel belleğin aktif tutulması, kullanıcının alanı sahiplenmesi ve benimsemesi amacıyla yer altında bulunan katmanlara ait verilerin renk, doku ve çizgi kullanılarak izdüşümlerin yer üstüne taşınması gerekmektedir.

Alt hipotez 4: Koruma Amaçlı İmar Planlarında uygarlıklara ait verilerin korunması, kullanıcı yaşam pratikleri arasında yer alması ve kentle bütünleştirilmesi ile ilgili kararların yer alması sağlanmalıdır.

Çalışma Alanı Sınırlarının Belirlenmesi: Çalışmanın ana teması ve kentin fiziksel ve sosyal gelişiminde belirleyici olan yatay ve düşey katmanlaşma, AUTKM'ni işaret etmektedir. Kentin gelişiminde etkili olan ticari ve dini faaliyetlerin süreklilik göstererek katmanlaştığı bölge çalışma alanı olarak seçilmiştir. AUTKM'de ticari faaliyetlerin Roma Dönemi'nde Cardo Maximus üzerinde, Bizans Dönemi'nde Atpazarı, Samanpazarı ve Koyunpazarı olarak adlandırılan alanlarda, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde ise Ankara Kalesi'nin Hanlar çıkışında Atpazarı ve devamı niteliğindeki Anafartalar Caddesi ile sürdüğü görülmektedir. Özellikle sof ticareti ile gelişen ve han sayısındaki artış nedeniyle önemli bir noktaya varan Atpazarı, 17. ve 18. yüzyıllarda Bedesten üzerinden Uzun Çarşı'ya doğru ilerleme göstermiştir. 19. ve 20. yüzyıllarda Karaoğlan Çarşısı ve devamında Ulus Meydanı'na kadar varan ticari faaliyetler, ticari merkezin bu dönemde yer değiştirmesine neden olurken; ticaretin cinsi ve niteliği değişmesine rağmen Atpazarı ticari merkez olarak süreklilik göstermeye ve katmanlaşmaya devam ettiği görülmektedir. Öte yandan taşıdığı anlam ile saygı, hoşgörünün göstergesi ve kentin gelişiminde belirleyici olan Augustus Tapınağı ile iç içe konumuyla Hacı Bayram Camisi'nin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Ankara'da katmanlaşma temasının hayat bulduğu yerin Roma

İmparatorluğu ve Ankara kenti için oldukça önemli olan Augustus Tapınağı olduğu söylenebilir. Augustus Tapınağı yerinde M.Ö. 2. yüzyılda bir Men Tapınağı ve temellerinde Frig Uygarlığı'na ait izlerin bulunduğunun bilinmesi ve Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde kiliseye dönüştürülerek kullanılması da bu alanın çok katmanlı olarak çalışmada değerlendirilmesini gerektiğini göstermiştir. Bu özellikleri ve kentli için önemli çekim merkezi olmaları nedenleri ile Atpazarı ve devamı niteliğindeki Anafartalar Caddesi ile Hacı Bayram Cami dikkate alınarak çalışma alanı belirlenmiştir. Ayrıca alan çalışmasının bir bölümünü oluşturan anket ve yüz yüz görüşme uygulamalarının da yapılabileceği uygun alan olduğu düşüncesi ile çalışma alanı sınırları belirlenmiştir. Ankara'nın Tarihi Kent Merkezi'nde günümüze kadar gelen uygarlıklara ait izler ya da yapılar bulunmakla birlikte kent merkezinin yakın çevresinde Hitit Uygarlığı'ndan izlerin bulunmaması, çalışma alanında Hitit Uygarlığı sonrasında varlık gösteren uygarlıkların izlerinin dikkate alınmasını gerektirmiştir. Çalışma alanı kendi içinde farklı katmanlara sahiptir ve bu noktaların birleştiği aks çalışma alanının merkezini oluşturmaktadır. Çalışma alanını etkileyen Cumhuriyet'in ilanını takiben biçimlenen Hükümet Meydanı, Ulus Meydanı; Hacı Bayram Camisi'ni çevreleyen ve caminin etkileme alanı içinde özgün işlevi konut olan yapıları ve Anafartalar Caddesi ile Kale arasında kalan, 1916 ve 1929 yıllarında yaşanan yangınlar nedeniyle tamamen yok olan alanlara ilişkin olarak belgeleme yapılmış, ancak bu alanlar çalışmanın ana teması ve kentin fiziksel ve sosyal gelişiminde belirleyici olan katmanlaşma, ticari faaliyetler ve dini merkez kapsamında çalışma alanı dışında bırakılmıştır.

En az iki sit özelliği göstermesi gereken Karma Sit tanımının çalışma alanı için uygun olduğu düşünülmektedir. Çalışma alanı, günümüzde Kentsel Sit sınırları içinde yer almaktadır. Çalışma alan sınırı yakınlarında bulunan arkeolojik sitler, alana dahil edilmemiş olmasına rağmen, alan içinde bulunan Augustus Tapınağı'nın Arkeolojik Sit sınırları içinde yer alması gerektiği düşünülmektedir. Etkileme alanında yer alan Arkeolojik Sitlerin varlığı ve Augustus Tapınağı göz önüne alınarak çalışma alanı Karma Sit olarak kabul edilmektedir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kentsel Koruma Kavramı ve Gelişimi

Kentsel koruma, tarihi çevreleri oluşturan fiziksel ve sosyal değerleri koruyarak bozulmasını önlemek ve günümüz kent yaşantısı ile bütünleştirmek olarak tanımlanabilir [8]. Kentlerin tarihi çevre kavramı içinde kentsel, arkeolojik, doğal ve kırsal sit alanları yer almaktadır. Kentlerin tarihi merkezlerinde yer alan bu alanlar günümüzde işlevsel olarak görece özgünlüğünü korumasına rağmen fiziksel ve sosyal olarak çöküntü bölgesi niteliğindedir. Geçmişin fiziksel ve sosyal hayatına ait izler taşıyan bu alanlar kentlinin geçmiş ile bağının kurulmasında önemli referanslardır. Yaşadıkları döneme ait teknik, üslup, malzeme ve tasarım konusunda zengin özellikler taşıyan tarihi alanlar, bulundukları bölgenin kültürel karakterini de anlamaya olanak sağlamaktadır [9].

Korumanın Avrupa'da tek yapı ölçeğinden alan ölçeği kapsamına ulaşması 19. yüzyıl sonlarında, anıta fon oluşturan kentsel dokunun korunması ile başlamıştır. Uluslararası düzeyde tarihi çevre koruma uygulamaları 1931 yılında Uluslararası Müzeler Örgütü tarafından düzenlenen Atina Konferansı kapsamında dile getirilmiş ve tarihi anıtların etrafına saygı gösterilmesi, yerleşimlerin kişiliğine ve dış görünüşü ile çevresi özel itina isteyen anıtların önemsenmesi konuları kapsamında değerlendirilmiştir. Konferansta korumanın anıt odaklı olduğu ve daha büyük ölçekte alanın anıta fon oluşturması nedeniyle korunması gerekliliği belirlenmekte, kentsel koruma kavramının henüz şekillenmediği ortaya çıkmaktadır [9, 10]. Kentsel koruma kavramı Avrupa'da II. Dünya Savaşını takiben oluşmaya başlamış, savaş, çarpık kentleşme ve sanayileşme gibi nedenlerle hasar gören ya da yok olan alanların korunması konusunda bilinç oluşmaya başlamıştır [9]. 1964 yılında yapılan Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi kapsamında anıt kavramının kentsel ve kırsal yerleşimleri de kapsayacak biçimde tanımlanması uygun görülmüştür. Böylelikle kentsel koruma konusunda ilk düzenlemeler Venedik Tüzüğü'nde belirlenerek pek çok ülkenin koruma konusunda yasal çerçevesinin oluşmasında ve ülkemizde de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından benimsenmesinde etkili olmuştur. Ancak dönemin yasasının kentsel koruma uygulamalarına uygun olmaması nedeniyle hayata geçirilememiş ve tek yapı ölçeğinde koruma yapılmaya devam etmiştir. Bu nedenle ülkemizde pek çok kentte tarihi merkezler

imar planları ve çarpık kentleşme nedeniyle büyük hasarlar almıştır. Kentsel korumanın yasal düzenlemeler kapsamında ülkemizde uygulanmaya başlaması 1970'li yıllarda olmuştur. 1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile tarihi çevrelerin bütün olarak tescil edilmesi ve koruma altına alınması sağlanabilmiştir. 1975 yılı Avrupa'da Mimari Miras Yılı olarak ilan edilmiş ve bu tarihte yayınlanan Amsterdam Bildirgesi ile mimari mirası koruma kavramı kentsel ve bölgesel planlama kapsamında yer almaya başlamıştır. Bütünleşik korumanın hedef alındığı bildirgede koruma uygulamasının hayata geçirilmesi için ihtiyaç duyulabilecek yöntem ve araçlar tanımlanmıştır. 1976 yılında Nairobi'de yapılan UNESCO toplantısında bildirgenin hedefleri gündeme alınarak tartışılmış ve karara bağlanarak üye ülkeler tarafından benimsenmiştir [9].

1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı yasa ile korunacak anıt ve sit alanları için mevzuat belirlenmiştir. Kanun kapsamında sit kavramı yeniden tanımlanırken, kentsel sit koruma planlaması ile ilgili olarak Koruma Amaçlı İmar Planları gündeme gelmiştir. Uluslararası platformda 1985 yılında Granada ve 1992 yılında Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi yapılmıştır [11].

Günümüzde kentsel koruma kavramı genel anlamda bilinmekle birlikte uygulama konusunda problemler yaşanmaktadır. İmar planlarının sit kararı olmaması ya da sit derecesinin değiştirilmesi gibi uygulamalarla ve rant kaygılarıyla hayata geçirilmesi tarihi çevrelerin zarar görmesine ve yok olmasına neden olmaktadır. Koruma konusunda kamuoyunun gerekli düzeyde bilince ulaşmaması ayrıca ekonomik problemler kentsel korumanın gerçekleşmesine engel olmaktadır.

2.2. Türkiye'de ve Dünya'da Kentsel Koruma Yaklaşımı

Farklı uygarlıkların tarihsel süreçte varlık gösterdiği çok katmanlı kentlerde uygarlıkların fiziksel, sosyal, kültürel, antropolojik, coğrafi ve ekonomik ilişkilerin bütünü ele alınarak koruma uygulamasının yapılması gerekmektedir. Kent planlama ilkelerinin kentsel koruma hedefleri ile uzlaşarak ilerlemesi bütünleşik koruma olarak adlandırılmakta ve korumanın daha geniş ölçekte hedefler belirlemesinde etkili olmaktadır [11].

1990'lı yıllarda kent belleğinin öneminin anlaşılması ile birlikte 1999 yılında Burra Charter [12] ile açıklanmış ve tarihi çevre koruma süreci, bütünleşme, sunum ve

yorumlama [13] kavramları önem kazanmıştır. Kültürel ve arkeolojik miras kavramının gelişmesi ile kentsel arkeolojik alanlarda yapılacak müdahaleler için 2005 yılında APPEAR [14] tarafından hazırlanan bir rehber ile arkeolojik alanlar için izlenecek yol belirlenmiştir. İzlenecek olan yol;

- Kalıntıların kültürel miras olarak öneminin belirlenmesi,
- Alanın değerlerinin belirlenmesi,
- Arkeolojik potansiyelin belirlenmesi,
- Kalıntıların bozulmasına neden olan faktörlerin ve bu faktörlerin sonucunda oluşan olası bozulma türlerinin belirlenmesi,
- Kazı alanındaki kalıntıların ve buluntuların korunmuşluk durumlarının belirlenmesi,
- Kentsel dokunun incelenmesi,
- Potansiyel kullanıcıların belirlenmesi,
- Potansiyel paydaşların belirlenmesi,
- Yatırım maliyetinin ve potansiyel finansmanın belirlenmesi,
- Ekonomik ve sosyal etkilerinin belirlenmesi olarak sıralanmıştır.

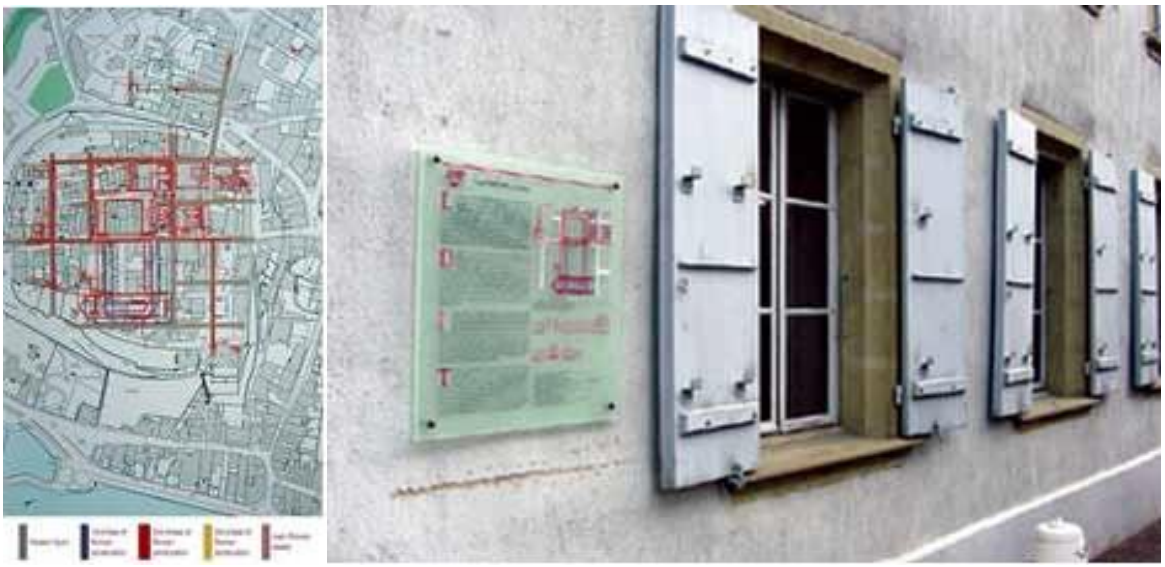
Tarihi ve arkeolojik alanların kent yaşamı ile bütünleşmesinin hedeflendiği yöntem pek çok ülkede uygulanmıştır. İspanya'nın Zaragoza kentinde bulunan Roma Dönemi amfitiyatro kalıntıları, İsrail'in tarihi liman kenti Yafa'da yer alan Kedumim Meydanı'nda bulunan kalıntılar, Viyana kent merkezinde bulunan Roma askeri garnizonu Vindobona'ya ait kalıntılar projelendirilerek kentli pratikleri arasında yer almıştır (Resim 2.1) [8].

Resim 2.1. Viyana ve Zaragoza'da farkı dönemlere ait kalıntılar [8]

Çok katmanlı yerleşimler için yapılmış uygulamaların ilklerinden biri 1970'li yıllarda Londra'da hayata geçirilmiştir. Londra kentinin günümüzdeki fiziksel dokusu farklı tarihi

dönemlere ayrılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda kentin geleceğine yönelik öneriler geliştirilmiştir. İsviçre'nin Nyon kentinde Roma Dönemi ile ilgili yapılan araştırma verileri ile kentin günümüzdeki verileri, yapıları ve mekânsal düzeni çakıştırılmış yapıların üzerinde konumlandırılan bilgilendirme panoları ile kentin geçmişi anlatılmıştır (Resim 2.2) [8]. Ayrıca Jim Antoniou tarafından hazırlanan Cities Then and Now adlı kitapta Atina, Roma, İstanbul, Kudüs, Floransa, Barselona, Prag, Amsterdam, Meksiko, Paris, Londra, Washington, Sidney, Moskova, Tokyo ve New York gibi kentlerin katmanlarını oluşturan uygarlıklara ait verilerin günümüz kent dokusu ile çakıştırılarak yaşanan değişim belirlenmiş ve farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır [15].

Resim 2.2. Nyon'da Roma Dönemi yapılarına ait tanıtıcı levhalar [8]

Resim 2.3. Zadar'da meydan düzenlemesi [16]

Resim 2.4. Brugnato'da meydan düzenlemesi [17]

Hırvatistan'ın Zadar kenti ile İtalya'nın Brugnato, Pistoia kentlerinde tarihsel süreçte varlık göstermiş uygarlıklara ait izlerin kent pratiklerine katılarak farkındalık oluşturulması ve sosyal, kültürel ve fiziksel ilişkinin kurulması sağlanmıştır (Resim 2.3 ve Resim 2.3) [17, 18].

Türkiye'de koruma bağlamında gerçekleştirilen uygulamalar Avrupa ve Dünya örneklerinden farklı seviyede şekillenmektedir. Kent içi arkeolojik alanlar kentleşme süreci içinde rant kaygısına yenik düşmektedir. Korunacak alanların Koruma Amaçlı İmar Planları kapsamında değerlendirilme çabasına rağmen, kent yaşam pratiklerine katılamamakta ve yaşamla bütünleştirilememektedir. Ülkemiz koruma yasasında kentsel arkeolojik alanların korunması için bir düzenleme olmaması nedeniyle bu alanlar kaderine terk edilmektedir. Kentin parçası olmaktan uzak ve kentli yaşam pratikleri içinde yer almayan bu alanların AUTKM kapsamında önerilen yöntem ile koruma uygulamasının yapılması uygun bulunmaktadır. Dünya'da ve Avrupa'da uygulanan örnekler ile önerilen yöntem kapsamında, çalışma alanında yer alan katmanların kentli ile ilişki içinde olarak korunması sağlanmaya çalışılmıştır. Gerekli eğitim ve bilgilendirme ile koruma bilincinin gelişmesi, kullanıcı kaynaklı sorunların önüne geçilmesinde katkı sağlayacaktır.

Kentsel arkeolojik alan koruma ve kent ile bütünleştirme çalışmaları Avrupa'da yaygın olarak gerçekleştirilmekte iken ülkemizde henüz gerekli düzeye ulaşmamıştır ancak önerilen yöntem kapsamında çalışma alanının kültürel, mimari ve arkeolojik miras değerlerinin kent yaşamında yer alması sağlanmaya çalışılmıştır. Ülkemizde koruma uygulamalarına yön veren KAİP'lerin doğru yaklaşım ve müdahalelerle hayata

geçirilemediği düşünülmektedir. Bu planlarda fiziksel doku oldukça detaylı ele alınırken sosyal yapıyı şekillendiren katmanlar daha yüzeysel olarak ortaya çıkarılmaktadır. Uygulamalar kullanıcıya ilan edilmekte ancak kullanıcının bire bir uygulamanın içinde yer almasını, uygulamayı yönlendirmesi ve katkıda bulunmasının önemsenmediği düşünülmektedir. Ayrıca kentsel belleği oluşturacak ve aktif tutacak uygulama basamaklarının KAİP'lerde yer alması gerektiğine inanılmaktadır.

Çalışma alanı kapsamında geliştirilen yöntem önerisi, AUTKM'nin tarihi, kültürel, arkeolojik ve mimari mirası niteliklerini belirlemek amacı ile yapılan literatür çalışması kapsamında eşzamanlı olarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Koruma uygulamalarında teorik bilgi ve deneysel çalışmaların eş zamanlı olarak ilerlemesi ve teorik bilgiyi destekleyici deneysel çalışmanın çalışma alanında gerçekleştirilebilirliği denenmiştir. Çok katmanlı yerleşim özelliği sergileyen alan için yapılan teorik çalışma ile mevcut koruma sorunları, mevzuat eksikliği ve kentsel gelişim süreci gibi kavramların göz önünde bulundurularak korunmasının sağlanması amacıyla yöntem önerisi araştırılmıştır. Bu kapsamda, çalışma alanı için yapılan literatür araştırması ile haritalama çalışması, gözlem, yüz yüze görüşme ve anket çalışması ile teorik ve deneysel çalışmalar eş zamanlı yürütülmeye çalışılmıştır. Bunun yanında çalışma alanı, kentin sosyal ve fiziksel çöküntü bölgesi durumundadır ve alan ile ilgili koruma yöntemi geliştirilmesinin aciliyet ve önem gerektirdiği düşünülmektedir. Yaşanan değişim dönüşümün alana zarar verdiği ve vermeye devam edeceği düşünülerek yapılan çalışmanın zamanlama olarak uygun olduğuna inanılmaktadır.

Foça, İzmir, Amasya, Tarragona, Verona ve Tarsus gibi çok katmanlı kent özelliği sergileyen yerleşimler ile Bergama için hazırlanan ve Coğrafi Bilgi Sistemlerini temel alan çok katmanlı yerleşimlerde katmanlaşmanın değerlendirilmesi bu tez kapsamında incelenmiş ve değerlendirilmiştir [19-25].

3. ANKARA'NIN TARİHSEL GELİŞİM/KATMANLAŞMA SÜRECİ

3.1. Kentin Fiziksel Katmanlarının Özellikleri, Değişim ve Gelişimi

Tarih boyunca pek çok uygarlığın farklı zaman diliminde aynı mekânı kullanması sonucunda katmanlaşan yerleşimler, kentin tarih ve kültürünü oluşturur. Ankara da pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış, katmanlaşan kentlerden biridir. Antik dönemden günümüze pek çok uygarlığın yaşadığı kent, yerleşim tarihinde köklü bir geçmişe sahiptir. Kentin katmanlarını oluşturan dönemler tarih öncesi için Paleolitik, Mezolitik, Neolitik ve Kalkolitik Dönemler, Tunç Çağı, Hititler, Frigler, Lidyalılar, Helenistik Dönem ve Büyük İskender, Galatlar, Romalılar, Bizanslar, Anadolu Selçukluları, Anadolu Beylikleri, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Dönemi olarak sıralanabilir. Çalışmanın ana hipotezinde belirtilen çok katmanlı yerleşim yeri niteliği çalışma alanı ile örtüşmektedir. Ayrıca alt hipotezlerde belirtilen koruma uygulamasında kullanıcı katılımının sağlanması ile bütünleşik koruma uygulamasının gerçekleştirilmesi, günümüze kadar kentte gerçekleştirilen koruma uygulamaları kapsamında değerlendirilmemiştir.

3.1.1. Tarih öncesi dönem

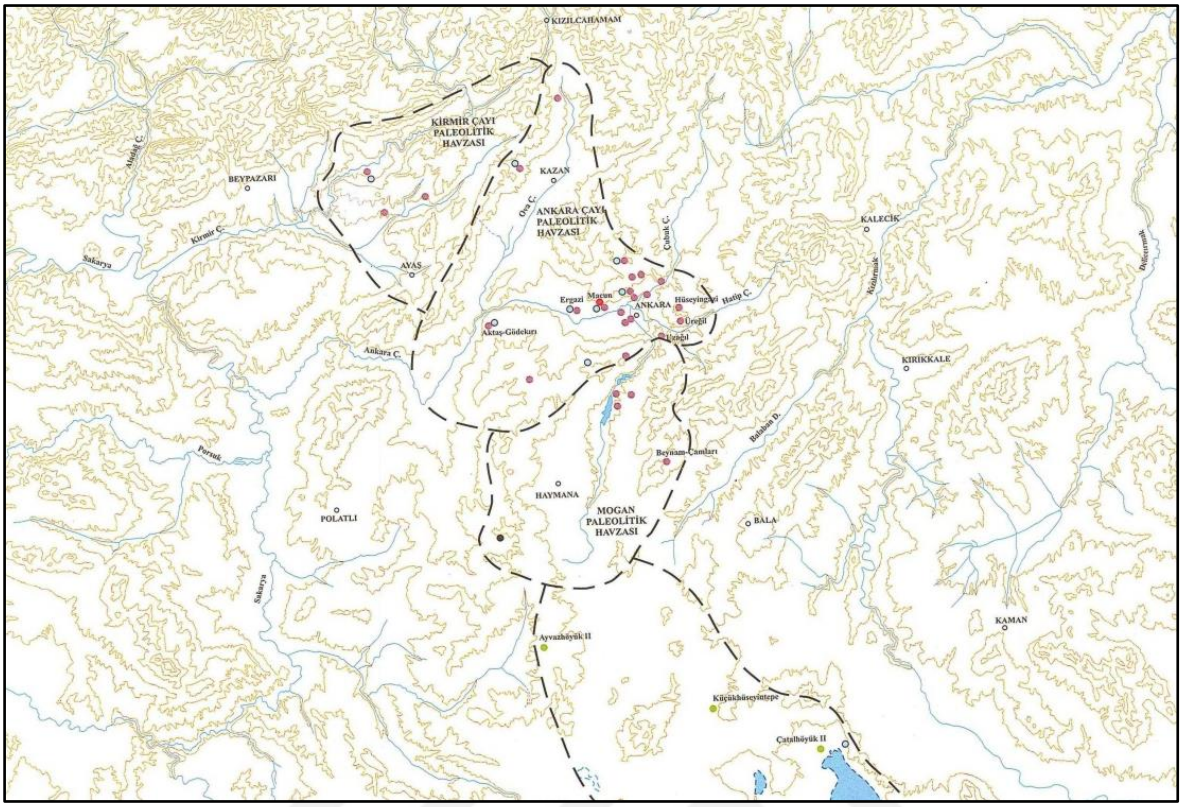
Frig dönemine kadar kentin merkezinde Paleolitik, Mezolitik, Neolitik ve Kalkolitik Dönemler, Tunç Çağı ve Hitit Dönemlerine ait yaşam izlerine ve buluntulara rastlanmamıştır. Ankara çevresi uygun yaşam olanaklarına sahip olması nedeniyle insanlık tarihinin başlangıcından günümüze Küçük Asya'nın (Anadolu) önemli yerleşimlerinden biri olarak varlığını sürdürmüştür [26]. Arkaik Çağ olarak da bilinen Paleolitik Dönem'e (M.Ö. 12.000) ilişkin olarak Ankara çevresindeki kazılarda ortaya çıkan ve günümüzde Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Maden Tetkik Arama Enstitüsü Müzesi'nde sergilenen buluntular, kentin ve çevresinin bu dönemde zengin bir kültürel yaşama sahip sürekli bir yerleşim yeri olduğunun göstergesidir [27]. Kente ilişkin buluntular, Ankara merkez olmak üzere 60 km. çapında bir alanda prehistorik bir hayatın varlığını kanıtlamaktadır [26].

İmrahor ve Kusunlar köyleri arasında Alt Paleolitik Çağ'a ait andezitten keskin el baltası ve bıçak, Maltepe Telgaz (Gazhane) yakınında Orta Paleolitik Çağ'a ait çakmaktaşı balta, Atatürk Orman Çiftliği yakınında Şelleen Dönemi'ne ait aletler, Gâvurkale'de, kaya

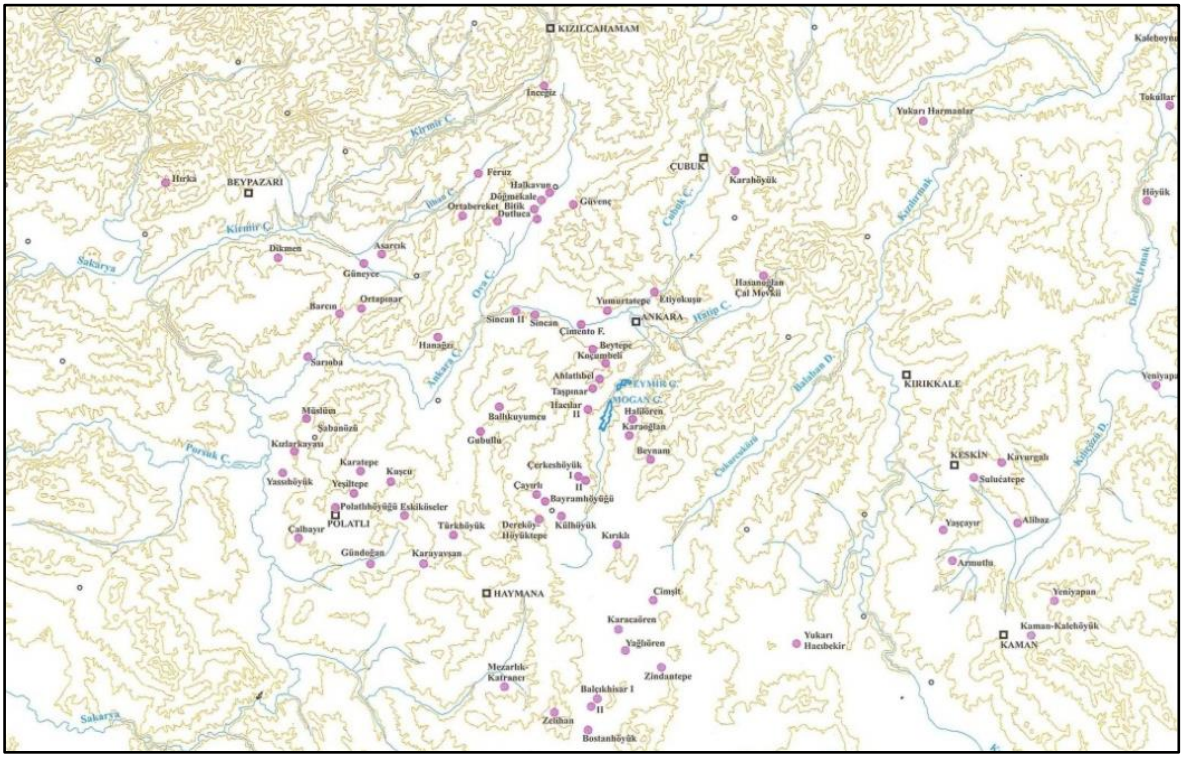
sığınağında Orta Paleolitik Çağ'a ait çakmaktaşı aletler, Beytepe Köyü'nde Orta Paleolitik Şelleen Dönem'e ait el baltası, Yenice Beldesi'nde, Orta Paleolitik Çağ'a ait üç taş bıçak, Macunçay dere yatağında yontma taş aletler, Hüseyin Gazi Tepesi'nin eteklerinde ve Üreğil Köyü civarında yüzeyde Paleolitik Çağ'a ait aletler kentin Mezolitik Dönem'de varlık göstermiş olduğunu belgeler niteliktedir. Mezolitik Dönem ile birlikte köy yaşantısının başladığı ve Neolitik Dönem'de daha da gelişerek sürdüğü bilinmektedir. Kentin yakınlarında ve merkezinde (çalışma alanı dışında) elde edilen buluntulardan Ankara'nın bu dönemde de yerleşim yeri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır [28, 29].

Neolitik Dönem ile birlikte yaşam avcılık ve göçebelikten yerleşik düzene geçmiş, ilk köyler kurulmaya başlamıştır [30]. Kentin merkezinde bu döneme ait yerleşime rastlanmamış ancak, kentin yakın çevresinde Şehit Ali Köyü'nde, Ankara-Adana karayolunun 125. km'sinde, Şereflikoçhisar İlçesi'nin 30 km. kuzeybatısında, Akın Köyü'nün kuzeydoğusunda Çatalhöyük I. ve II. [31] höyüklerinin bu döneme ait önemli yerleşimler olduğu bilinmektedir. Kale ve Roma Tiyatrosu'nda yapılan kazı çalışmalarında bulunan birer taş balta [32, 33] ve Hacettepe'de bulunan lambalar ve ok uçları Neolitik Dönemin kentteki izleri olarak tanımlanabilmektedir. Farklı meslek gruplarının ortaya çıktığı, anıtsal mimari, savunma ve sulama sistemleri ile ticaretin geliştiği Kalkolitik Dönem'e ilişkin olarak Haymana, Balâ, Sincan, Gölbaşı ve Eryaman'da höyükler bulunmuştur. Bunlara bağlı olarak Ankara ve yakın çevresinin Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerde yerleşim yeri olma ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır [26] (Şekil 3.1).

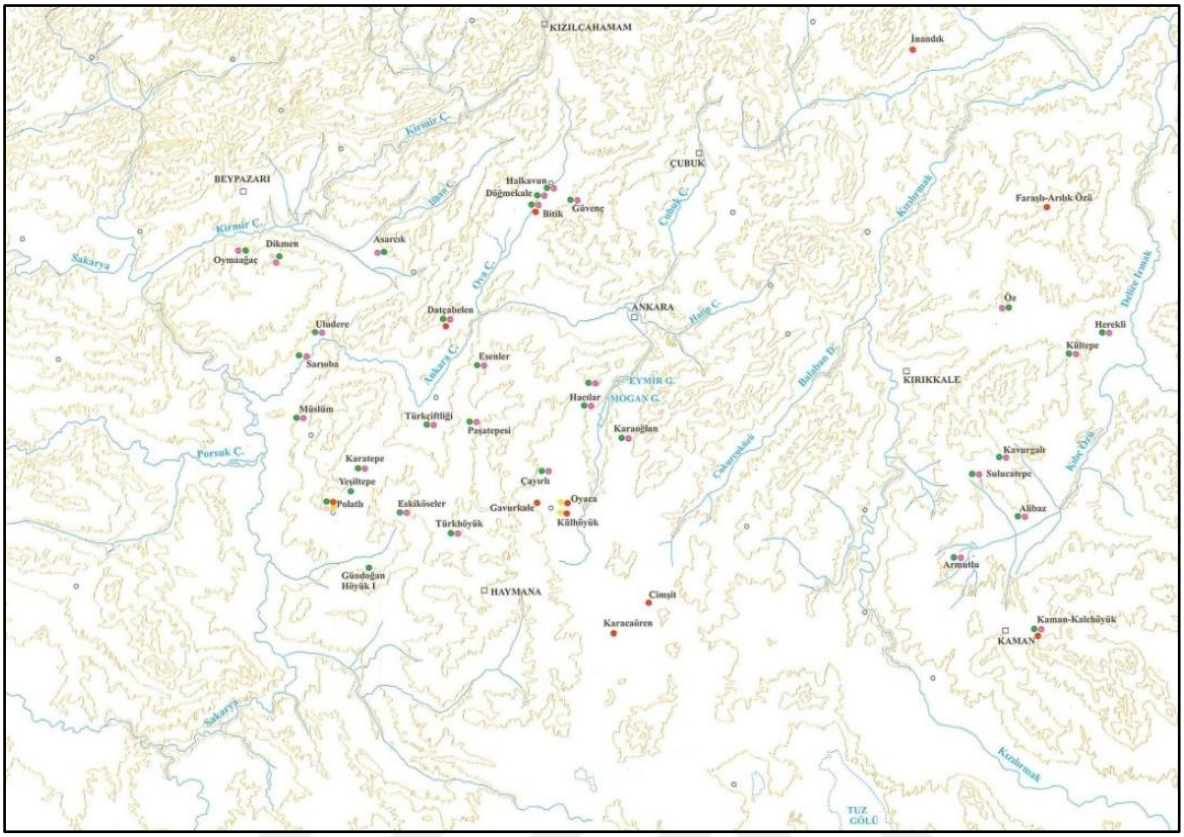
Anadolu'da kasabaların kentleşmeye başladığı Tunç Çağı'nda [26] ilk örnekler, taş temel üzerine kerpiç malzeme ile üretilmiş İlk Tunç Çağı'na özgü yapılardır [34]. Ankara çevresinde hemen her vadide, su kenarlarında höyükler ve köy boyutunda [26] düz yerleşimler görülmektedir. Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerden farklı olarak bu dönemde yerleşimler küçük ölçektedir ve bölge tekrar Anadolu'nun önemli yerleşimlerinden biri olmaya başlamıştır. Günümüzde Ankara kentinin çok yakın çevresinin cazibe merkezi olarak tercih edildiği ve çevreye yayıldıkça yerleşim yoğunluğunun azaldığı görülmektedir [26]. M.Ö. 3000-2500 yılları arasına tarihlendirilen Eski Tunç Çağı'nda, içinde tapınak ve yönetim yapıları bulunan, örgütlenmiş, korunmalı, bağımsız şehir devletleri ortaya çıkmıştır. Yerleşim birimi sayısının arttığı bu dönemde, toplumsal, dinsel ve teknolojik gelişmeler de gözlenmiştir [26] (Şekil 3. 2 ve Şekil 3.3).

Şekil 3.1. Ankara çevresinde Taş Çağı buluntu yerleri [26]

Şekil 3.2. İlk Tunç Çağı yerleşimleri [26]

Şekil 3.3. Orta ve Son Tunç Çağı yerleşimleri [26]

3.1.2. Hitit Uygarlığı dönemi

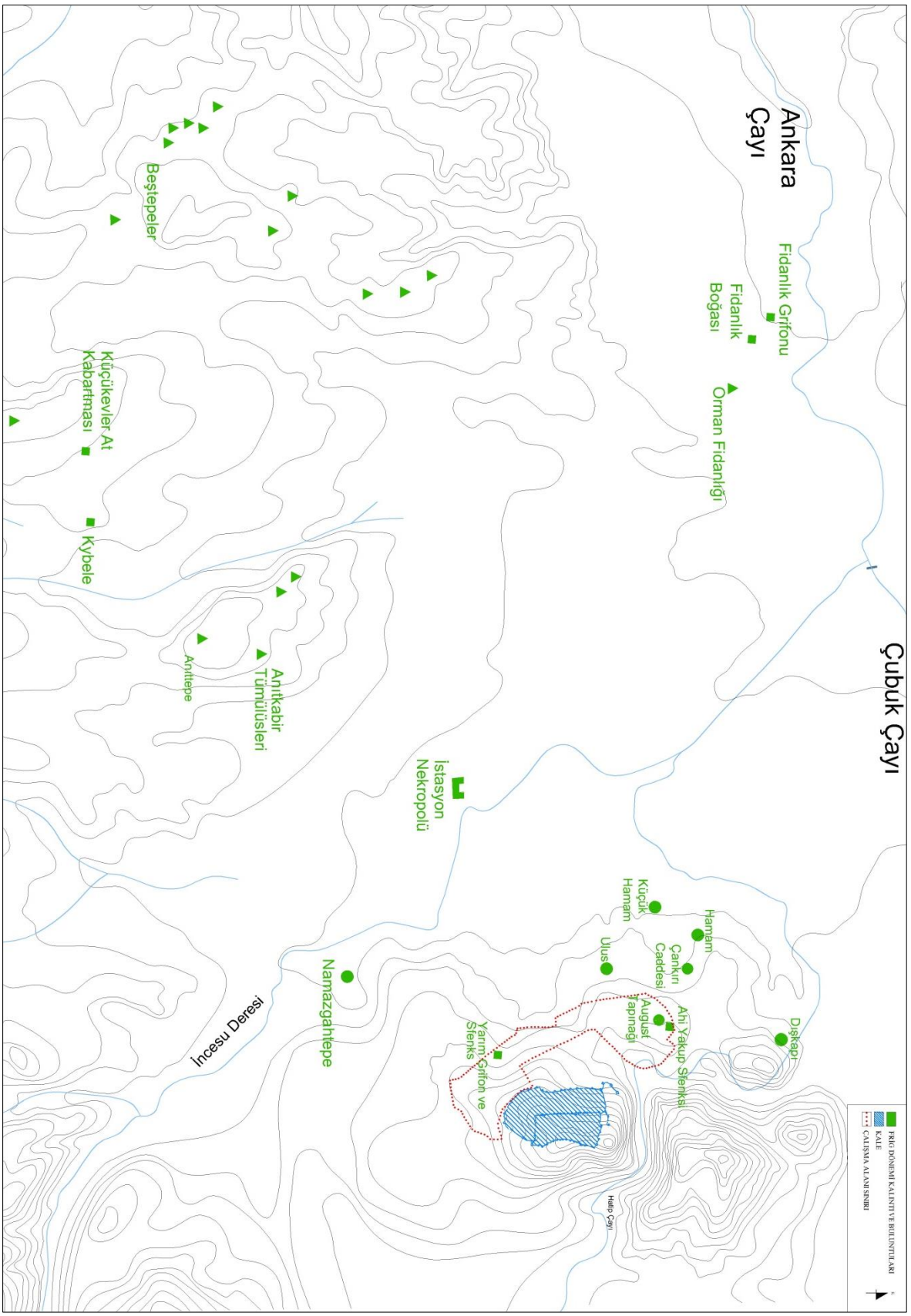
Hititler (M.Ö. 2000'ler) Anadolu'ya gelmelerinin ardından küçük devletler halinde yaşamışlar ve Anadolu'nun yerli halkı Hatti Beylikleri'ni egemenlikleri altına alarak siyasal, askeri, ekonomik güce sahip olmuşlardır. Eski Krallık Dönemi (M.Ö. 1660-1460) ve Büyük Hitit Krallığı (M.Ö. 1460-1190) Dönemlerinde Anadolu'da hüküm süren [35] Hitit İmparatorluğu'nun yerleşim yerlerinde yönetim merkezi, dini merkez, kasabalar ve askeri karakollardan oluşan bir çeşitlilik görülürken, Karanlık Çağ olarak adlandırılan dönemde (M.Ö. 1190-780) hiçbir uygarlık izine rastlanmamaktadır [26].

İç Anadolu'da Orta ve Son Çağı'nın Hitit Uygarlığı ile simgelenmesi nedeniyle Ankara çevresinde Orta ve Son Çağı'na ait höyük ve tabakalar Hitit Dönemi'ndeki sürekliliğinin göstergesidir [26]. Kentin adı Hitit Dönemi'ne tarihlense de kentin hiçbir yerinde bu döneme ait hiçbir iz ya da buluntuya rastlanmamıştır [36].

3.1.3. Frig Uygarlığı dönemi

M.Ö. 9. ve 8. yüzyıllarda Orta Anadolu'ya yayılarak en geniş sınırlarına ulaşan Frig Uygarlığı'nın merkezi, Polatlı ilçesine bağlı Yassıhöyük sınırları içerisindeki Gordion kentidir. Gordion'da yapılan kazılardan Kimmer saldırısına uğrayan kentin Lidya egemenliğine girdiği ve M.Ö. 6. yüzyılda büyük olasılıkla Persler tarafından yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Gordion kenti etrafında yoğun olarak hâkim olan Frig kültürü, Gavurkale kazılarında bu bölgenin de Frig egemenliğinde önemli yerleşimlerden olduğunu göstermektedir [37].

Arkeolojik verilerin yanı sıra yazılı tarih de Ankara kentinin kurucuları olarak Frigleri göstermektedir. Ankara içinde yapılan kazılarda Frig izlerine rastlandığı ancak Remzi Oğuz Arık'ın kale çevresinde yaptığı sondaj çalışmasında herhangi bir ize ulaşamadığı bilinmektedir [38]. Buna karşın 1941'de Besim Darkot ve 1930'larda Mamboury, Frig kentinin Kale Tepe'de bulunduğunu ileri sürmektedir [39, 40]. Buluç son yıllarda yapılan çalışmalar doğrultusunda Frig kentinin Hacı Bayram Tepesi'nin altındaki düzlükte olduğunu iddia etmektedir. Ulus'ta pek çok yerde yapılan kazı çalışmalarında elde edilen buluntular Frig izleri taşırken, bulunan Erken Frig seramikleri, kentin Galatlardan önceki dönemde de yerleşim alanı olarak kullanıldığına ilişkin önemli kanıt oluşturmaktadır. Bunların dışında kentin farklı yerlerinde ortaya çıkarılan Frig Dönemi'ne ait nekropoller de Ankara'da bu dönem ve sonrasında yerleşildiğini belgelenmektedir. Kentin, Gordion'dan Boğazköy'e giden yol üzerinde bulunması [41] ve Strabon, ünlü eseri Geographika'da, "Ankyra Kalesi Tektosaglara aittir ve burası Blaudos dolayındaki Lydia'ya doğru uzanan Frig kenti ile aynı ismi taşır." bilgisi kentin Lidya ve Pers dönemlerinde de var olduğunu gösterir niteliktedir [42]. Hacı Bayram Cami bitişiğindeki Augustus Tapınağı'nın temellerinde ortaya çıkan duvarlar, Çankırıkapı Hamamı kazısında M.Ö. 500 yıllarına tarihlenen seramikler ile Anıttepe'de, Anıtkabir ile Atatürk Orman Çiftliği arasında kalan bölgede bulunan yirmi kadar tümülüs Frig Dönemi'ne ait buluntulardır [29, 43, 44] (Şekil 3.4).

Şekil 3.4. Frig Dönemi'nde kent (26 numaralı kaynak üzerinden çizilmiştir)

3.1.4. Lidya, Helenistik ve Büyük İskender dönemleri

Lidyalıların (M.Ö. 590-547), Tunç Çağı'nın sonlarında (M.Ö. 1200) Friglerle birlikte Anadolu'ya geldikleri bilinmektedir. Orta Anadolu'nun ana ulaşım yolu üzerinde bulunan Ankara kenti de bu dönemdeki ticari gelişmelerden etkilenmiştir [45].

Ramsey'in bazı kentlerin önemli ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle büyük din ve ticaret merkezi olduklarından bahsettiği kentler arasında Ankara'nın da olduğu iddia edilmektedir [46].

Friglerden sonra Makedonya Kralı Büyük İskender'in zamanına kadar Ankara hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır [47]. M.Ö. 281'de Seleukosların eline geçen Ankara'nın Gordion gibi kentsel öneminin arttığı söylenebilir [46].

3.1.5. Galatlar dönemi

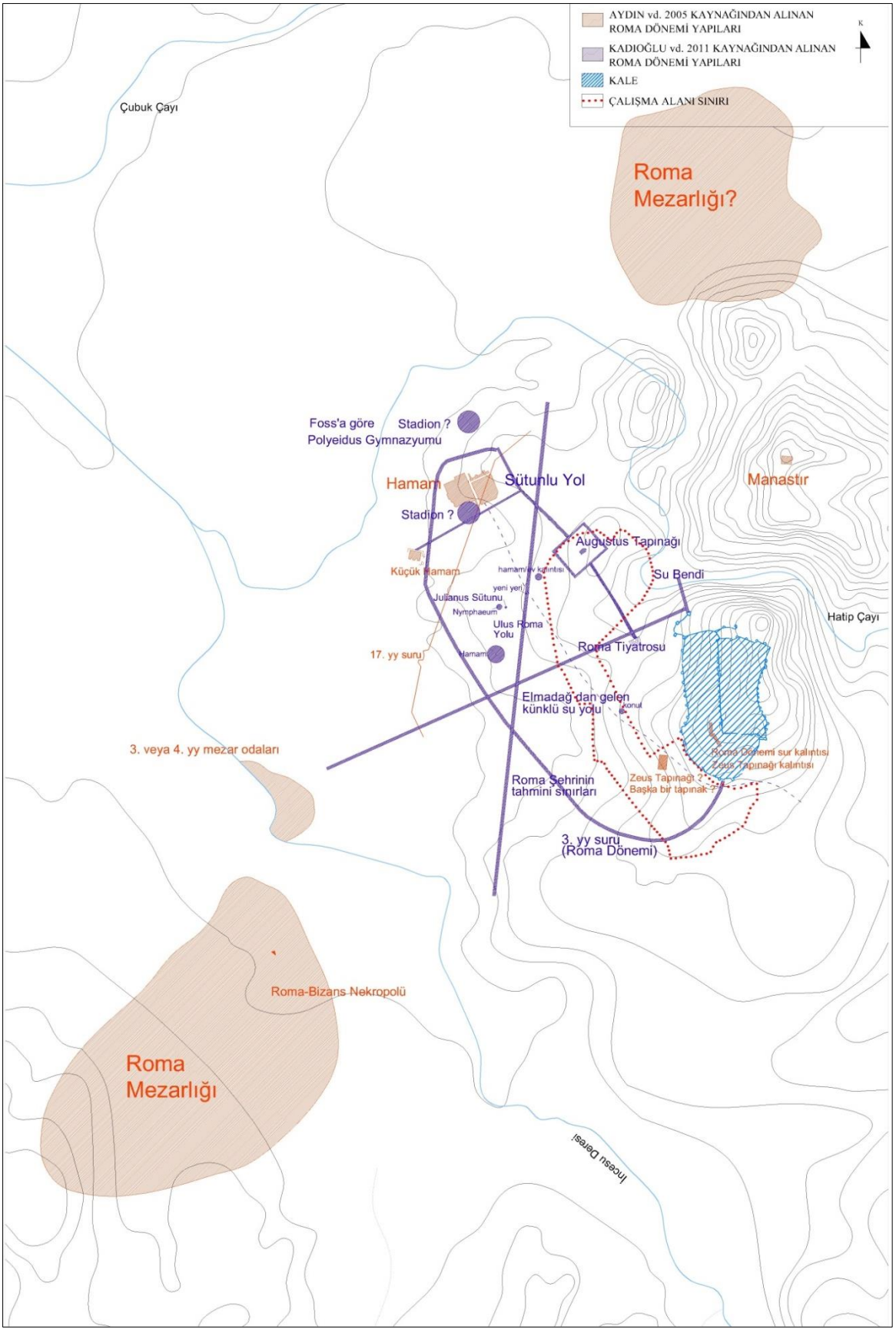
Frigya ve Kapadokya topraklarına yerleşen Galatlar'ın (Keltler) Galatia adını verdikleri (M.Ö. 278-189) yerleşim günümüzdeki Ankara ve Kırıkkale illerinin tamamını kapsamaktadır. Ankara Kalesi gibi birçok kale yaparak bölgede egemenliklerini kuran Galatlar'ın Anadolu'da Aliassos (Afşar), Ankyra, Aspona (Şedithöyük), Balbadon (Bala), Germa, Germia, Gorbeus (Oğulbey), Gordion, Kinna (Yaraşlı), Malos, Myrikion, Papira (Kedikayası), Pessinous, Rosolodiako (Ahiboz), Tavion (Büyüknefes) gibi kentler kurdukları bilinmektedir [45].

M.Ö. 3. yüzyılın ortalarına doğru Galatların Tektosag boyunun eline geçen [48] Ankara kentinin bu tarihlerde göreceli olarak büyüdüğü görülmektedir. Bu dönemde kentin geniş bölgeye hükmeden eyaletin en önemli kenti olduğu ve bir vali tarafından yönetildiği bilinmektedir [49]. M.Ö. 189'da Roma İmparatorluğu'na bağlanan yazılı kaynaklardan Galatların aralarında Ankara'nın (Ankyra) da bulunduğu Blucium, Peium ve Tavium gibi önemli kalelerde yaşadıkları öğrenilmektedir [48]. Bu dönemde kentin klasik sınırlarını belirleyen bir dış surunun varlığı ve dönemin önemli yapıların sur içerisinde konumlandığı bilinmektedir [26]. Kent, tarihsel süreçte M.Ö. 25 yılında Galatia Eyaleti'nin, M.Ö. 3. yüzyılda Tektosagların ve Türkiye Cumhuriyeti'nin olmak üzere üç kez başkent olmuştur [50].

3.1.6. Roma Uygarlığı dönemi

Ankara, M.Ö. 25 yılında Augustus tarafından coğrafi ve askeri önemi nedenleri ile Roma eyaleti haline getirilen Galatia'nın başkenti olmuştur. Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Galatia'nın bu önemli kentinde yoğun imar hareketleri başlamıştır [51]. Kentin bu dönemdeki sınırları günümüzde Radyoevi, Sıhhiye, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Rüzgârlı Sokak, Hacettepe, Ankara Garı, Altındağ Belediyesi ve Kültür Bakanlığı hizmet binalarının bulunduğu alanlardır. Kentin sınırları dışında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi yakınlarında birçok Roma mezarı, Altındağ sınırları içinde birçok oda mezar, lahit mezar ya da sanduka türü mezar ortaya çıkarılmıştır. Romalı tarihçi Livy, Ankara'nın 100.000 kişilik nüfusu, askeri, dini ve sivil mimarlık yapılarıyla görkemli bir imparatorluk kenti olduğunu yazmaktadır [44]. Ankara'nın Roma İmparatoru Hadrianus döneminde Phylai (füle) adı verilen ve kent halkını sınıflara ayıran 12 kısımdan oluştuğu bilinmektedir. M.S. 138'de Ankara Kalesi ve eteklerine yerleşildiği ve bu bölgenin kentin en eski mahallelerini oluşturduğu anlaşılmaktadır [26]. Kentin bu dönemde fiziksel yapısından çok kentleşme olgusu ve Roma İmparatorluğu'nun başlangıç dönemi ile ilgili bilgiye ulaşılabilir olması nedeniyle önemli olduğu söylenebilir. İmparatorluğun sınırlarının kurucu Augustus Dönemi'nde kentin genişlediği ve önemini koruduğu görülmektedir. Bu döneme ait arşitrav yazıtları ve kitabelerden Ankara'nın parlak ve önemli bir kent olduğu ve İmparatorluğun büyüklüğünün ve yenilmezliğinin kentin fiziksel mekâna yansıdığı anlaşılmaktadır. Galatia eyaletinin başkenti olan Ankara bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Dönemi de dahil olmak üzere tarihsel süreçte hiç olmadığı kadar gelişme göstermiş ve önemini korumuştur [50, 52, 53].

Kentte, Roma Dönemi'ne ait pek çok yapının varlığı bilinmekte ancak kazı ile açığa çıkarılan az sayıda örnek bulunmaktadır. Bunlar Augustus Tapınağı, Jülien Sütunu (Belkıs Sütunu), Tiyatro, Roma Hamamı, Küçük Hamam ve Cardo Maximus kazı çalışmaları ile çıkarılan döneme ait yapılardır. Bunların yanında henüz açığa çıkarılmamış ancak varlığı bilinen Çeşme Binası (Nymphaeum), Konut (Konya Sokak ve Işıklar Sokak kesişiminde), Hamam (Ulus İşhanı altında) [54], Kent Meclisi Binası (Buleiterion), Spor Alanı (Gymnasion-Palaestra), Amfitiyatro, Augustus Tapınağı'nın yanında Şenlik Yeri ve Hipodrom, Pazar Yeri (Agora), Augustus Tapınağı'ndan Roma Hamamı'na ulaşan Sütunlu Yol, Su Bendi, Zeus Taenos Tapınağı da bu döneme ait önemli yapılardır (Şekil 3.5) [55].

Şekil 3.5. Roma Dönemi'nde kent (26 ve 36 numaralı kaynaklardan geliştirilmiştir)

M.S. 3. yüzyılda İmparator Caracalla tarafından yaptırılan kale surları ve günümüzde Roma Hamamı olarak bilinen hamam, kenti ziyaret eden İmparator Julianus tarafından yaptırılan Jülien Anıtı (M.S. 362) günümüze ulaşabilen az sayıda Roma Dönemi yapılarındandır. Augustus Tapınağı'nın bulunduğu tepenin bu dönemde Akropolis olduğu ve Augustus Tapınağı'nın da M.Ö. 2. yüzyıla ait bir Men Tapınağı'nın üzerine inşa edildiği düşünülmektedir [44, 46, 49, 53, 56].

Roma İmparatorluğu'nun bir anlamda başlangıç belgesi ya da en önemli yazıtı kabul edilen Augustus Tapınağı'ndan yer alan Res Gestae Divi Augusti olarak adlandırılan ve Galatia bölgesinde iki yerde (Uluborlu ve Yalvaç) daha bulunan yazıtın sadece Ankara'daki Augustus Tapınağı'nda iki dilde yazılmış olması da kentin dönemin en önemli yerleşimlerden biri olduğunu kanıtlamaktadır. M.S. 2. yüzyılda en gelişmiş dönemini yaşayan kent 100 yıl bu durumu korumuştur [57]. Bu tapınağın Frig Dönemi özelliği olarak bu yapı batıya yönelmiş olması, Roma Dönemi'nden önce inşa edildiğini düşündürmektedir. Bu bilgiye dayanarak Augustus Tapınağı'nın olduğu yerde tarihsel süreçte bir tapınak olduğunu söylenebilmektedir [50].

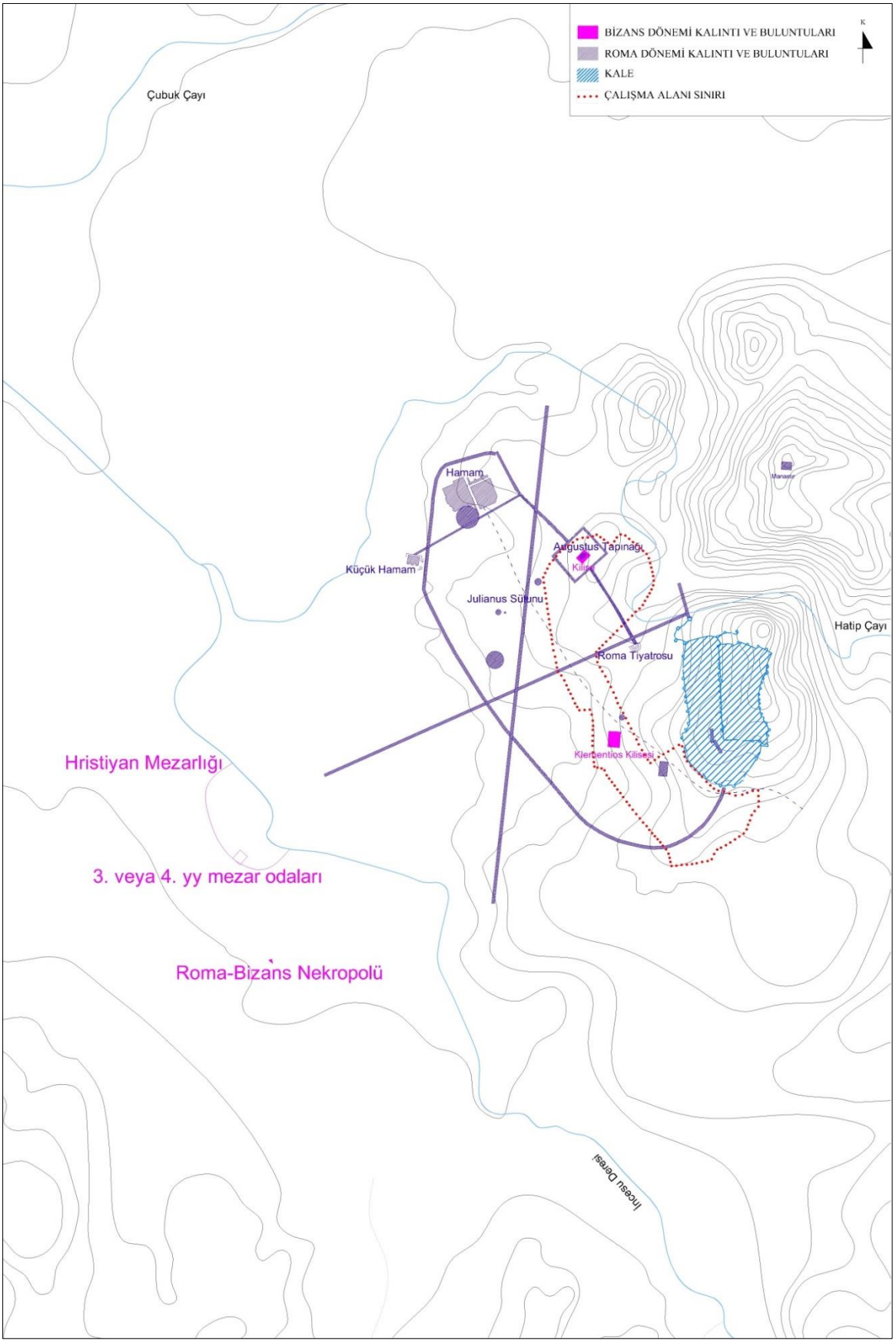
3.1.7. Bizans Uygarlığı dönemi

Roma İmparatorluğu M.S. 395'te ikiye ayrılınca Ankara, Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde kalmıştır. Kent 4. yüzyılın sonlarına kadar imparatorluğun Galatia Prima denilen eyaletinin merkezi olarak varlık göstermiştir. Kentte, kalenin güneybatısında olduğu sanılan Meclis Binası (Bouleterian), Çankırıkapı yakınlarında Agora, Amfitiyatro, Sağlık Yapısı (Asklepion), Spor Alanı (Gymnasium), Hipodrom ve Zeus Tapınakları gibi Romalılardan kalan ve Pers saldırılarında yıkılan binalar onarılarak bu dönemde kullanılmış ancak bu yapılardan günümüze ulaşan olmamıştır. Ankara Kalesi'nin birçok yerinde kullanılmış olan ortası yuvarlak delikli devşirme taşlar, kentin su tesislerine ait parçalardır. Antik Çağ'da kentte büyük bir su tesisinin bulunduğu ancak Bizanslılar zamanında tamamen tahrip edildiği ve malzemelerini kalede ve diğer yapılarda devşirme olarak kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Kent, Bizans İmparatorluğu'nun ileri yıllarında büyük bir dini merkez ve Galatia Başpiskoposluğu'nun merkezi olmuştur. Roma Dönemi'nin sonlarına doğru Hristiyanlık güçlenmesiyle Ankara'da da Hristiyanlık kendini göstermeye başlamıştır ve 4.yüzyılda Augustus Mabedi'nin yerleşen Hristiyanlık neticesinde kiliseye çevrilmiş olduğu bilinmektedir. M.S. 622'de Sasani saldırılarına karşı korunmak amacıyla

kent, tamamen kale içine çekilmiş, iki kat surlarla çevrili tepenin içinde yaşadığından, kaleyi güçlendirmek için daha önceki dönemlere ait bütün binaları yıkarak, malzemelerini kalede kullanmışlardır [56]. 7. yüzyıldan sonra Sasani tehlikesinin kalmadığı kentte bu tarihten sonra Arap İslam tehlikeleri başlamıştır [58]. Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde Ankara, Anadolu'dan alınan vergilerin toplandığı merkez ve kumandanlık merkezi olması nedeniyle önemli bir kent olmuştur. 8. yüzyılda devlet teşkilatı, tema adı verilen, yarı sivil yarı askeri bir eyalet sisteminden oluşmaktadır ve Ankara da bu dönemde Boukkalarion Tema'sının merkezi konumundadır [56].

Kent, Anadolu içindeki konumu nedeni ile önemli hedefler arasında yer almış ve 7.yüzyıl dahil olmak üzere Selçuklu Dönemi'ne kadar Ankara, Anadolu'nun önemli kentlerinden biri olmuştur [59]. Ankara'nın bu döneme ait yazılı kaynakları kentte 5., 6.yüzyıllarda ve 7.yüzyılın başında inşa edilen yapıların çoğunlukla kiliseler, manastırlar ve bunlarla ilişkili hayırseverlik yapıları olduğunu belirtmektedir. Geç Roma Dönemi'ne ait Surlar, Tiyatro, Amfitiyatro, birkaç Tapınak, kamusal ve özel yapıların büyük bir kısmı ise Geç Antik Dönem'de kullanılmaya devam etmiştir [28, 36, 38, 40, 41, 59, 60, 61, 62, 63]. Bu yapılardan çok azının konumu tam olarak saptanabilmiş ve yapılarla ilgili arkeolojik veriler oldukça kısıtlıdır. 5. ve 6. yüzyıllarda inşa edildiği yazılı kaynaklardan bilinen dini yapılardan günümüze ulaşan olmamıştır. Yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre Palladius, Ankara'da piskopos ile birlikte yaşayan bir keşişten bahsetmektedir. Buna dayanarak, Historia Lausiaca'nın yazıldığı 419-420 yıllarında Ankara'da bir katedral bulunduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca Sozomenus, Erken Hıristiyanlık Dönemi'nin önemli piskoposlardan olan Basil'in, bu kentte 358 yılında düzenlediği kilise konseyi için yeni bir kilise yaptırdığından bahsetmektedir [64, 65, 66]. Bu durumda katedral ve yeni kilisenin aynı yapılar olabileceği ihtimalinden bahsedilmektedir [59, 65, 67].

M.S. 358'de Basilieos, Aziz Platon ve Aziz Clemens (Clementios) adlarına kiliseler bulunmaktadır. Ayrıca Nilus Manastırı, Ankara Valisi Maximos'a ait Villa ile Ankara Kalesi'nin karşısındaki tepede (Hıdırlık Tepesi'nde olabilir) Manastır, Misafirhane (Xenodokheion) ve Hastane (Nosokomeion) bulunduğu bilinmektedir [61].

Şekil 3.6. Bizans Dönemi'nde kent (26 ve 36 numaralı kaynaklardan geliştirilmiştir)

Bizans Dönemi'ne ait diğer bir yapı, Kilise (4.yüzyıl) haline getirilmiş olan Augustus Tapınağı'dır. Tapınak Kilise'ye dönüştürülürken cellanın doğu duvarında üç pencere açılmış, cella ile opusthodomos arasındaki duvarı yıkarak naosun gerisinde bir kripta yapılmıştır [68]. Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri'nde yapılan camilerde ve diğer yapılarda sıklıkla kullanılan devşirme mimari parçalar, Bizans Dönemi'ne ait pek çok yapıdan alınarak kullanılması nedeni ile yapıların zarar görmesine ve yok olmasına neden olmuştur [56].

5.yüzyılda biri Nilus, diğeri de bir dönem Ancyra Ppiskoposu olan Leontius tarafından yönetilen iki Manastır [64], Magna Manastırı, her ikisi de 6.yüzyıla tarihlenen Beeia ve Petris Manastırları [59, 63] ve 620 civarında yapılmış olan Attalina Manastırı bulunmaktadır. Bunlara ek olarak yazılı kaynaklar biri Baş Melekler'e, bir diğeri de Azizler'e adanmış iki Kilise'den [61, 59, 69] ve Kent Surları yakınında iki martyria bulunduğundan bahsetmektedir [69, 70]. Ayrıca Ankara'da 5.yüzyılın başında Bakımevi (Xenodocheion) ve Hastane (Nosokomeion) olduğu da bilinmektedir [71, 72, 73] (Şekil 3.6).

Günümüzde Anafartalar Caddesi ile Çıkrıkçılar Yokuşu arasında, Eski Adliye Binası'nın arkasında, Cryptus olarak adlandırılan bölgede, bugün küçük bir bölümü kalmış olan Aziz Clemens adına yaptırılmış Clemens Kilisesi (M.S. 4. yüzyıl), Ankara'daki tek Bizans yapısı olarak bilinmektedir. Kapalı haç plan tipinde olan Kilise'nin dört kolu, birbirine eşit haç biçiminde ana mekânı bulunmaktadır. Kilise'nin yerine daha sonra Turasan Bey'in yeğeni Yeğen Bey tarafından Cami ve Medrese yapıldığı, 1916 yılındaki çıkan büyük yangında bu iki eserin tamamen yıkıldığı bilinmektedir [74].

Kale, Bizans Dönemi'nde önemli bir yapı olarak varlık göstermiş ve bugün ayakta kalan kısımları Bizanslılardan kalmıştır ve kitabelerinden öğrenildiğine göre III. Mikhael kaleyi tamir ettirmiştir [56]. Yaşanan Arap Saldırıları sonucunda bugünkü formuna ulaşan Kale'nin dış surun yapımının II. Konstans (641-668) Dönemi'nde olduğu düşünülmektedir [59]. Ahi Şerafettin Camisi'nin duvarlarında ve kalede ilkçağ yapılarının ve mezarlarının işlenmiş mermerleri, kare, yuvarlak veya oval planlı birçok kanallı impost başlıklar, yontulmuş bloklar, silmeler, sütun ve heykel kaideleri, kitabeli sunak ve steller, kabartmalı firizler, kasetli tavan kaplamaları, figürlü lahit parçaları, paye başlıkları ve su künkleri 20. yüzyılın başlarında Asar-ı Atika Müzesi olarak kullanılan Augustus Tapınağı'na

taşınmıştır [61]. Türk Ocağı binasının inşaatı sırasında ortaya çıkarılmış olan devşirme malzemeler Erken Bizans Dönemi'ne ait mezar buluntuları istasyon yakınlarında temel kazısı sırasında bulunmuştur [56]. Devşirme malzeme kullanımının Bizans Dönemi için kalenin güney ve batısında yoğunlaşıyor olmasına bağlı olarak Serin makalesinde, Cryptus ve St. Clemens Kilisesi'nin bulunduğu alanda Hristiyan bir kült mekânın olabileceğine ihtimal vermektedir [73].

Kent sahip olduğu ticari ve mali öneminin yanı sıra askeri anlamda da yükseliş göstermektedir. Bu dönemde ticari amaçla yerleşmiş Ermeni ve Arap nüfusuna sıklıkla rastlanmaktadır. Kentin ticaret merkezinin kaledibi ve çevresinde olduğu düşünülmekte ve bu merkezin Atpazarı, Koyunpazarı, Samanpazarı kemeriyle doğuya kaydığı ve zamanla bu çevreye yerleşen Türklerle Bizans Ankara'sı arasındaki ana bağlantıyı sağladığı düşünülmektedir [139]. Bizans Dönemi Ankara'sının sona erişi 1071 Malazgirt zaferinden sonra kentin Selçuklu İmparatorluğu himayesinde fiziksel mekânların oluşturmaya başlaması ile olmuştur [74].

3.1.8. Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Ahiler dönemi

Ankara, Türkleşme sürecine girmesini takip eden süreçte Bizanslılar, Danişmendliler ve Selçuklular arasında birkaç kez el değiştirerek son olarak Selçuklu Devleti'ne bağlanmıştır. Anadolu coğrafyasında örgütlenen Selçuklu medeniyetini; yaşam biçimi olarak İran kültürü ile Orta Asya Türk geleneklerinin birleşiminden oluşmuş ve Hıristiyanlık ile Şaman izlerini taşıyan İslâm dinini kabul etmiştir. Yerleşik ya da yarı göçebe Türkler bu dönemde ne tam anlamıyla İslamlaşmış, ne de Orta Asya geleneksel yaşam biçimlerinden tam olarak kurtulmuşlardır. Süreç içinde çiftçi sınıf olarak köylere ya da asker ve tüccar ve zanaatkâr sınıflar olarak kentlere yerleşmişler ve İran–İslâm kültür ve medeniyeti etkisine girmişlerdir [75, 76, 77].

Anadolu'da Türkler iki farklı şekilde mekân organizasyonu sergilemektedir. Bunlar, hayvancılık ve yağmacılık ile geçimini sağlayan, Şamanist ve İslâmî inançları birleşimi bir inancı benimsemiş göçebe ya da yarı yerleşik Türkler ile yerleşik yaşam biçimini benimseyerek kentlileşen Sünnî İslâmî inançları taşıyan ve Hıristiyan nüfusla birlikte yaşayan Türklerdir. Sultan Mesud'un ölümünden sonra Ankara şehir merkezine Müslüman

nüfus yerleşmiş ve 12. yüzyılın sonlarına doğru Ankara'daki Hristiyan nüfus oldukça azalmıştır [77, 78, 79].

Selçuklu kentleri Türk–İslâm kolonizasyon sürecinde iki farklı sosyal ve kültürel yaşam oluşturmuşlardır. Bunlar asker ya da yönetici sınıflar olarak yerleşen ya da süreç içinde zanaatkâr ve tüccar ya da dini sınıflar olarak belirlenebilir. Bu dönemde zanaat faaliyetlerinin gayrimüslimlerin elinde olması, yabancı tüccarlara imtiyazlar sağlanması ve Türk nüfusunun kentlerde demografik olarak üstün olmaması nedenleri ile Anadolu kentsel yaşamın ve üretimin gayrimüslimlerin elinde bulunduğu ve Türklerin ancak belirli bir süreçte egemen olduğu söylenebilir [77].

Selçuklu Dönemi'nin sonuna tarihlenen seyyahların anlatılarında Türklerin kırsal ve kentsel alanlarda da egemen etnik unsur haline geldiği görülmektedir [80]. 14. yüzyıl başında Anadolu'dan geçen Arap seyyah Ibn Battuta Anadolu kentlerinde üretim faaliyetlerinin Ahi örgütleri elinde olduğunu ve kırsal alanlarda çok sayıda Ahi zaviyeleri bulunduğundan bahsetmektedir [77]. Türklerin kentsel yaşam geleneğine ve üretim organizasyonlarına katılımı ve etkin olmaları, fütüvvetin Anadolu'ya girmesi ve kentlerde Ahi adı verilen meslekî örgütlenmelerin kurulması ile gerçekleşmiştir. Vakıf kurumu kapsamında gerçekleştirilen sosyal, kültürel ve ekonomik kamusal yapı faaliyetleri ile Ahiler tarafından örgütlenen ticaret ve zanaat faaliyetleri kapsamında Anadolu kentlerinin uzmanlaşmış ticaret merkezleri haline geldiği anlaşılmaktadır [77, 81, 82]. Selçuklu Dönemi'nde Anadolu topraklarında zaviyeler, Anadolu'nun iskânı, Türkleşmesi ve müslümanlaşması konusunda etkin olmuşlardır [83, 84].

Selçuklu Dönemi'ne ait kayıtlara göre Ankara, kumaş ve şapka üretiminde hammadde olarak kullanılan sof adı verilen yünlü kumaşların üretim merkezidir. Bu verilere dayanarak kentin, bu dönemde ülkesel düzeyde sof üretim sektöründe uzmanlaşmış ticari merkezi haline geldiğini düşünmek mümkündür [77, 85, 86, 87]. Döneme ait kayıtlardan Selçukluların, içinde Ankara'nın da bulunduğu pek çok askeri stratejik potansiyele sahip yerleşimleri subaşılık olarak değerlendirdikleri öğrenilmektedir [77, 88].

Selçuklular, uç eyaletlerinin yönetim merkezi olarak işlevlendirdiği Kastamonu ve Ankara kentlerini, akın ve fetihlerin örgütlendiği yerleşimler olarak kullanmıştır. Ankara'da sur dışı ilk kolonizasyon içerikli yapı faaliyeti olarak Kızıl Bey Mescidi'nin Güney Uç Eyaleti

beylerbeyi Seyfeddin Kızıl Bey tarafından inşa edildiğine dair kayıtlar, Ankara'nın askeri faaliyetlerin örgütlendiği yerleşimlerden olduğunu kanıtlamaktadır [77, 89].

Anadolu 'da gümüş kaynaklarına sahip bölgelerde, önemli ticari faaliyet ya da eyalet merkezlerinde darphaneler (dâr-üs-sikke) kurulduğu, anlaşılmaktadır. İçinde Ankara'nın da bulunduğu pek çok eyalet merkezinde belli dönemlerde para basımı için darphaneler kurulduğu belirlenmiştir [77, 78, 90].

Vakıf kurumu Selçuklu kentlerinde mekân organizasyonları belirleyici ve yönlendirici olmuştur. Yapı kitabelerinden, cami-medrese-hamam ya da medrese-darü'ş şifadan oluşan yerleşkelerin ve kervansaray gibi ekonomik işlevli yapı faaliyetlerinin vakıf olarak yaptırıldığına ilişkin kayıtların bulunması vakıf kurumunun önemini ortaya çıkarmaktadır [91, 92]. Vakıf kurumunun Anadolu kentlerinin yerleşim sürecinde cami, medrese veya dârü'ş şifâ gibi erken dönem külliyeleri olarak tanımlayabileceğimiz sosyal-kültürel hizmet yapıları ile dönemin askeri ve siyasal koşullarının gerektirdiği sur ve kale gibi güvenlik–savunma yapıları inşa ettiği anlaşılmaktadır [77].

Sultan I. Alâaddin Keykubad cami, kervansaray, medrese ve hankâhlarla donatılmış on dokuz kent kurmuş olması, Selçukluların kapsamlı bir yerleşim politikası izlediklerini ortaya koymaktadır [77, 93].

12. yüzyıldan itibaren sanatsal kimlik ve anlayışların da ortaya çıkması ile Anadolu kentlerinde Ulucami, Cuma camileri ya da erken dönem külliyeleri olan anıtsal yapıların inşası başlamış ve kentsel mekân biçimlenmesinde etkili olmuştur [77, 94, 95]. Selçuklu Dönemi'nde cami, medrese, dârü'ş şifâ ya da bimâristân gibi sosyal işlevli anıtsal-kamusal yapıların 13. yüzyıldan itibaren Orta Anadolu bölgesi kentlerinde yoğunluk kazanması bu dönemde yönetim mekanizmasının yükselen bir grafik sergilediğini göstermektedir [77, 96, 97].

Kale'nin kuzey girişindeki 1251 tarihli kitabede, yapının günümüzdeki halini almasının bu yıllarda gerçekleştiği yazmaktadır [75]. Bu dönemde, 1211 yılında içkale surları ve Roma Dönemi'nde yapılan en dış surlar tamir edilmiş ve kaleye 1249-1250 yıllarında Akkale eklenmiştir [57]. Selçuklular Dönemi'nde Ankara'da inşa edilen dini yapılardan az sayıda günümüze ulaşmıştır. Selçuklu sultan ve beylerinin iç çekişmeleri şehrin kaderini etkilemiş

ve ciddi imar faaliyetlerinde bulunamamışlardır [98]. Alâaddin Cami, Ahi Şerafettin Cami, Ürgübi Mescidi, Baklacı Baba Cami, Hoca Paşa (Kuyulu) Cami, Saraç Sinan Mescidi ve Kızılbey Cami bu döneme ait yapı örnekleridir [99]. Ahi Şerafettin Camisi'nin Selçuklu Dönemi'nde Ulucami olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir [92, 100, 101]. Dönemin anıtsal yapılarının gösterişli, detaylı işçilikle bezeli ve anıtsallığı ön planda yapılar olması Selçuklu İmparatorluğu'nun gücünün vurgulanması amacıyla olduğunu düşündürmektedir [98]. Bu yapılardan en eskisi olan Alâaddin Camisi'nin İçkalede bulunuşu Türklerin Ankara'daki ilk yerleşimlerinin burada olabileceğini, Kale dışındaki ilk mahallenin ise Atpazarı'nın güneyi ile doğusu ve Bizans kentinin kuzeybatısında bulunduğunu düşündürmektedir. Kale dışındaki Türk mahallelerinden Ahi Şerafettin Cami çevresinin Bizans kentinin dışında yer alması ve İçkale ye yakınlığı nedeniyle en eskilerden olabileceği düşünülmektedir. Türklerin yerleşmesinden önce de at, koyun ve saman alışverişinde kullanılan bu alanlar Bizans Dönemi kentinin ticaret merkezini oluşturmakta ve Atpazarı, Samanpazarı ve Koyunpazarı isimlerinin bu dönemden kalma olduğu düşünülmektedir. Kentin 13. yüzyıldaki gelişim yönü, Kaleiçi ve Ahi Şerafettin Mahalleleri ile Koyunpazarı'nın doğusunda Ahi Şerafettin ve Hacı Murat Mahalleleri arasında kalan alan ve Saraç Sinan ve Yeşil Ahi Mahallesine doğru doğuya şekillenen alanlar olarak tanımlanabilir. Saraç Sinan, Hoca Paşa, Baklacı ve Kızılbey Mahallelerinin çekirdeğini oluşturan mescit ve camilein 13. yüzyıl yapısı olmaları kentin bu dönemde şekillenen mahalleleri olarak belirlenebilir. Kentin bu dönemde Kaleiçi'nde ve Bizans kentinin diğer kesimlerinde Hristiyan Mahalleleri ile Türk Mahallelerinin gelişmiş olabileceği düşünülmektedir [57]. Kentin Selçuklu ve Ahi Dönemi'nde yapılmış gösterişli ve zengin yapılarının bulunmaması, tarımsal faaliyetlere uygun bir alana sahip olmaması olarak değerlendirilebilir. Tarımsal kapasitenin düşük olması nedeniyle kentin bölgesel niteliğini ticaret ve zanaat eylemleri oluşturmaktadır [102, 103] (Şekil 3.7).

Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılması sonucunda Anadolu'da pek çok beylik bağımsızlığını ilan ederek otorite kurmak amacıyla yeni tekke ve zaviyelerin açılmasına vesile olmuşlardır. Beyler topraklarında yaşayan şeyhlerin maddi manevi çevre ve güçlerinden faydalanarak güçlenmeye çalışmışlardır. Bu faydalanma aslında çift taraflı olarak hayata geçirilmiştir. Beylikler açılan tekke ve zaviyelerle şeyhlere bağışlanan köyler karşılığında şeyhlerin çevresinde bulunanların beylerin himayesinde yer alması ile oluşan çoğunluk gücünü kullanarak varlığını sürdürmektedir. Kurulan zaviyelerde belirli sayıda mürit ile şeyhe hibe ya da satın alma yoluyla bir yerleşim yeri sağlanması, zaviyenin

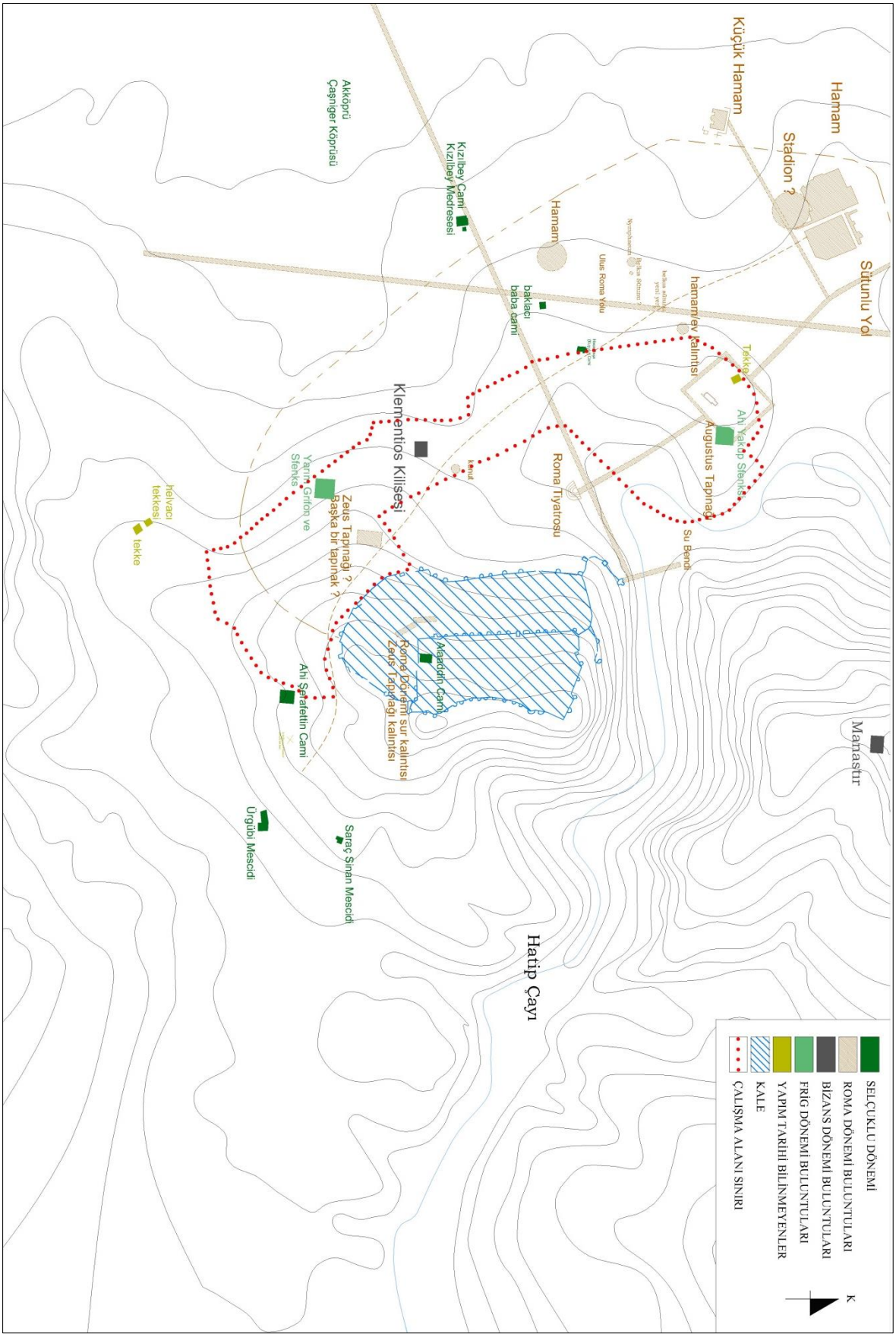
masraflarını karşılamak, arsa ve emlak gelirinin de zaviyeye vakfedilmesi ile maddi güç oluşturulmaktadır. Bunun yanında köyde ya da yol üzerinde bulunan zaviyelerde kendilerinin ve misafirlerin masraflarını, zaviyenin çevresinde yapılan tarımsal faaliyetlerle karşılamak da mümkün olmaktadır. Tekke ve zaviyeler Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları Dönemlerinde okul açmanın mümkün olmadığı ve göçebe yaşamın sürdüğü yerleşimlerde sosyal hayatın düzenlenmesinde ve halkın merkez ile bağın sağlanmasında etkin rol oynayarak yeni yerleşimlerde halkın idare ile iletişimin sağlanmasında ve Müslümanlığın sevdirilmesinde zaviyelerin önemli rolü bulunmaktadır [82, 83, 104].

Yerleşim için seçilen alanlar önceden yaşamış gayrimüslim bir nüfustan kalan yapıları kullanmak ya da herhangi bir yerleşimin olmadığı yeni kurulacak bir alan seçmek şeklinde uygulanmaktadır. Yeni kurulan yerleşimler için zaman içinde etrafında yerleşimler artarak kasaba ya da köy büyüklüğüne ulaşabilmektedir [83, 84]. Dönemin anıtsal yapıları özelikle camiler, Selçuklu İmparatorluğu Dönemi'nde inşa edilenlere oranla daha sade, basit, düşük kalite malzeme ile yapılmış, daha az devşirme malzeme kullanılan ve anıtsal niteliği daha az olan yapılardır. Ancak camiler, iç kısımlarında tavan işçilikleri ve bezemeleri ile nitelik kazanmaktadır [98].

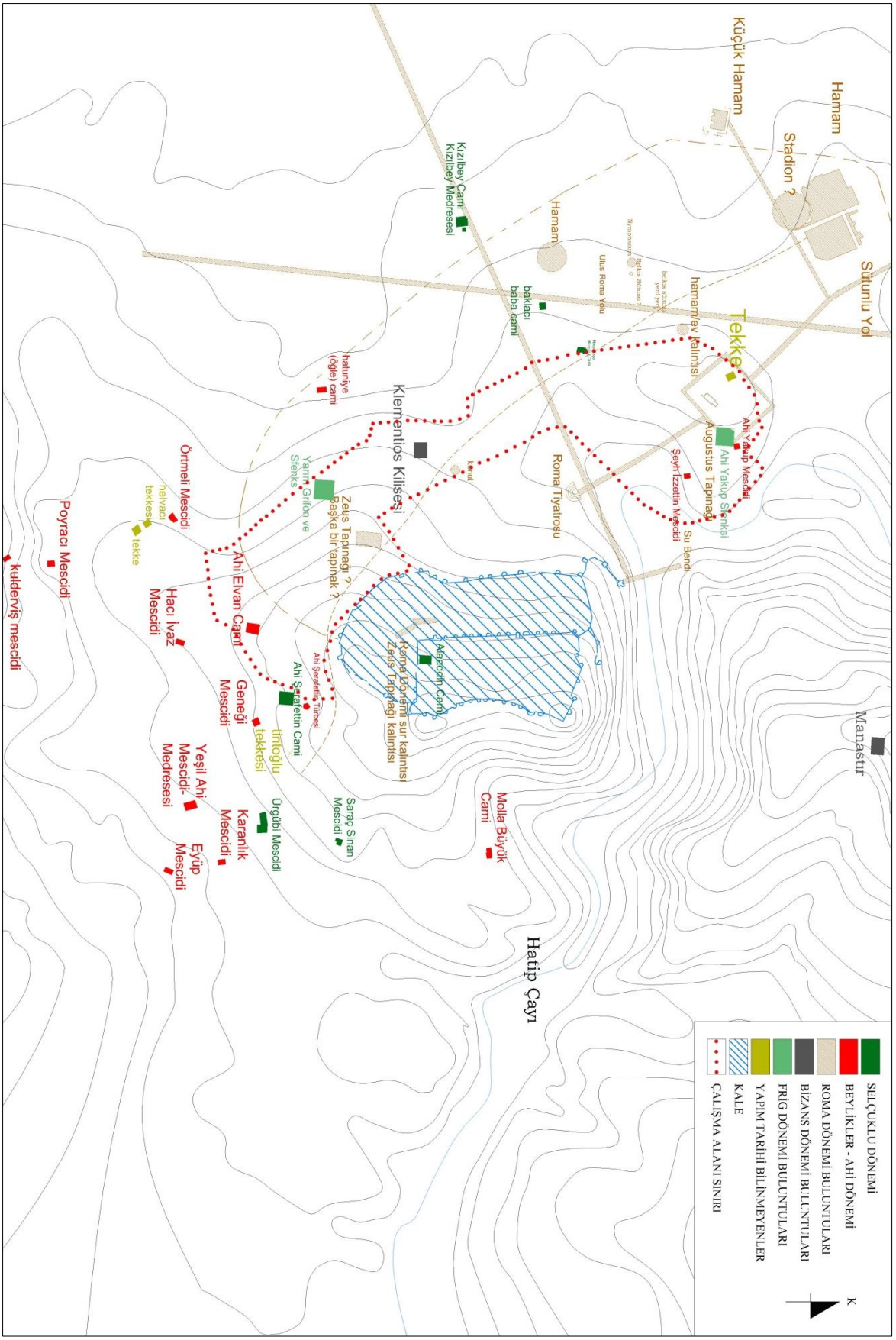
Kentin 13. yüzyılda bir thema merkezi olması nedeniyle savunma ve korunma konularına dikkat edilmiştir [105]. Kent Ortaçağ (Bizans, Selçuklu, İlhanlı, Ahi Dönemi ve 14. yüzyıl ortalarına kadar) boyunca 1354'te Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından Osmanlı topraklarına katılana dek yaklaşık bin yıl süreyle bir sınır kenti olarak varlık sürdürmüştür [106]. Bu süreçte, kentin mekânsal yapısını etkileyen ilk işlevsel farklılaşma, kentin garnizon olmaktan çıkarak batıdan doğuya ve güney doğuya giden ana ticaret yollarından biri üzerinde bulunan bir ticaret kenti niteliği kazanması olmuştur [103]. Kent, Osmanlı-Türk kentlerinde olduğu gibi ticari ve sosyal yaşamda iç ve dış mekânın iç içe geçtiği, sokağın ticari faaliyetlerin mekânsal dağılımında temel öge konumunda olduğu ve özel yaşamda ise antik dönemden farklı olarak Selçuklu İmparatorluğu ve bu dönemde sokak ve avlu düzeni ile içe dönük yaşamın mekânsal özelliklerini sergilemeye başlamıştır [107]. Ankara, Anadolu'dan geçen kervan yollarından, Bursa-Tebriz ipek yolu, Halep-Şam yolu ve Antalya-İskenderiye deniz yolu üzerinde bulunması nedeniyle ticari faaliyetlerin oldukça aktif olduğu bir kenttir [105].

13. yüzyılda Anadolu'da yaygın olarak izlenmeye başlanan Ahilik, Ankara'da da varlık göstermiş ve döneme ait pek çok iz bırakmıştır [26]. 14. yüzyıldan itibaren İbn-i Batuta'nın notlarında Ahi zaviyelerinin yaygın olarak Anadolu'da görüldüğünden bahsederken Barkan bu zaviyelerin çoğunun Osmanlı İmparatorluğu öncesinde Beylikler Dönemi'nde kurulduğu ihtimalinden bahsetmektedir [80, 108, 109]. Ahilerin imar, iskân, zanaat, ticaret, askerlik, eğitim ve dini konularda etkin rol oynadığı [109, 110] ayrıca para ve gayrı menkule sahip ve askeri özelliği olan (alperen) ahilerin ise Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuna doğrudan etki ettiği bilinmektedir. Osmanlı kayıt defterlerinde pek çok zaviye ve çiftlikte ahi adına rastlanırken Ankara'daki yapıların pek çoğunun da ahiler tarafından yapıldığı bilinmektedir ve bu yapılardan günümüze ulaşan olmamıştır [111, 112]. Ankara 14. yüzyılda hüküm sürmüş olan İlhanlılar (1304-1341)'ın ardından [98] birkaç yıl Eretna Beyliği hâkimiyetinde kalmıştır ve 1344'te tekrar Ahi yönetimine girmiştir [26].

Ahiliğin, Anadolu kentlerinin Türk-İslam kolonizasyon sürecinde bazı mekânsal etkileri olmuştur. Bunlardan ilki, ticari ve zanaat faaliyetlerinin gayrimüslimlerin elinde olduğu yerleşimlerde Türklerin gelişmesini sağlamak amacıyla teşvik etmek ve rekabet gücüne ulaşmasını sağlamak amacıyla zanaat çarşıları kurmaktır [77, 113]. İkinci olarak ise Selçuklu yönetiminin zayıfladığı dönemlerde kentlerin savunmasında askeri güç olarak yöneticilere destek oldukları ayrıca kentlerde çıkan karışıklık ve anlaşmazlıklarda uzlaştırıcı görev üstlenmeleridir [77, 114, 115, 116]. Ahiler, Selçuklu yerleşimlerinin kentsel ve kırsal yerleşmeler olmak üzere iki şekilde olmasında etkili olmuşlardır. Kentsel alanlarda zaviye, mescit ve cami gibi yapı faaliyetlerine destek olarak mahallelerin oluşması ve buna bağlı olarak Türk iskânının artmasını sağlamışlardır [77, 117]. Kırsal alanlarda kurdukları zaviyeler ile güvenli konaklama ve yerleşme ortamı sağlamak ve tarımsal faaliyetleri örgütleyerek göçebe Türkmenlerin yerleşik düzene geçmesini sağlamışlardır. Böylelikle Ankara'nın da içinde bulunduğu yeni köyler kurarak imar ve iskânın sağlanması ile yerleşim sürecini yönlendirmişlerdir [77, 117, 118, 116, 119].

Şekil 3.7. Selçuklu Dönemi'nde kent (26 ve 36 numaralı kaynaklardan geliştirilmiştir)

Şekil 3.8. Beylikler ve Ahi Dönemi'nde kent (26 ve 36 numaralı kaynaklardan geliştirilmiştir)

Evliya Çelebi'ye göre zaviyeler, han ya da kervansaray olmayan yerlerde gecelemek amacıyla rahatlıkla kullanılabilecek ve yoldan geçenlerin yararlanmasına açık bir ev olarak tanımlanabilmektedir. Zaviyelerin mutfağında gece-gündüz yemek pişiyor olması 'dervişliğin şanındandır' olarak tanımlamaktadır [120]. Ayrıca dervişlerin silahlı gücünün oldukça sınırlı olmasına karşın soyguncuların bu kişilere atfedilen doğaüstü güçlerden korkması nedeniyle zaviyeler dönemin güvenli barınakları olarak varlık göstermiştir [121].

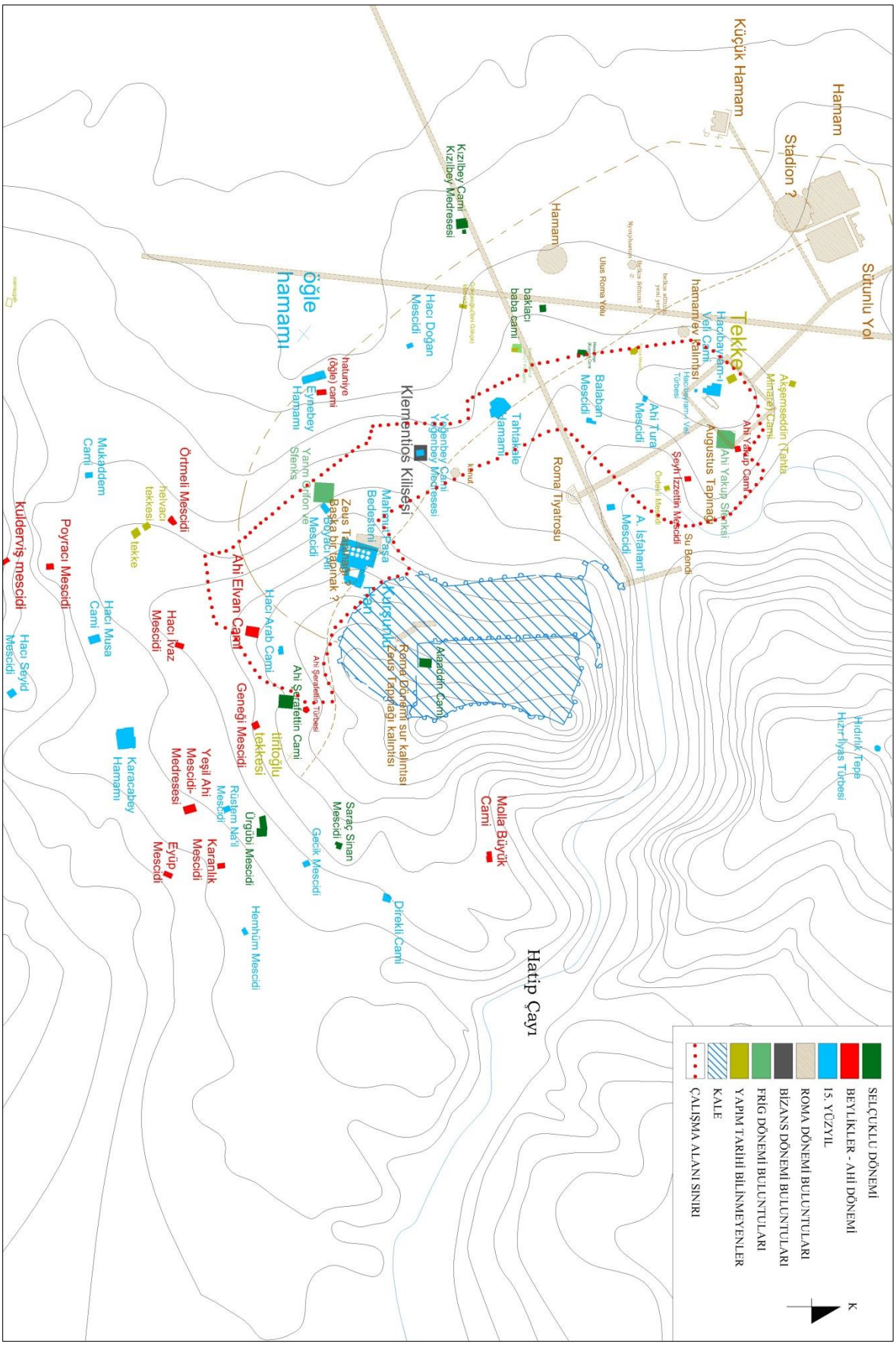
13.yüzyılda Selçuklu egemenliğindeki Anadolu 'da, Arap coğrafyacı Ibn Said yönetici, kadı, cami, kumaş hanları ve hamamlara sahip Ankara'nın da içinde bulunduğu yirmi dört büyük eyalet kenti olduğundan bahsederken, aynı dönemler için Simon, Ankara ve pek çok yerleşimden yirmi beşi yönetim ya da subaşılık merkezi olmak üzere kasaba, kale ve köylerin yüzden fazla sayıda olduğundan bahsetmektedir [77, 122, 123].

Kentte kale dışında konumlanan 13. ve 14. yüzyıla ait anıtsal yapılar, dönemin kale dışı gelişiminin ilk öncüleridir. Ticari eylemler bu dönemde bu yapıların etrafında gelişmiş, Ahi ve Lonca Teşkilatları ile düzenli ticari faaliyetler süregelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sağladığı refah ve buna bağlı olarak nüfus artışıyla kale dışında gelişim göstermeye devam etmiştir (Şekil 3.8) [107].

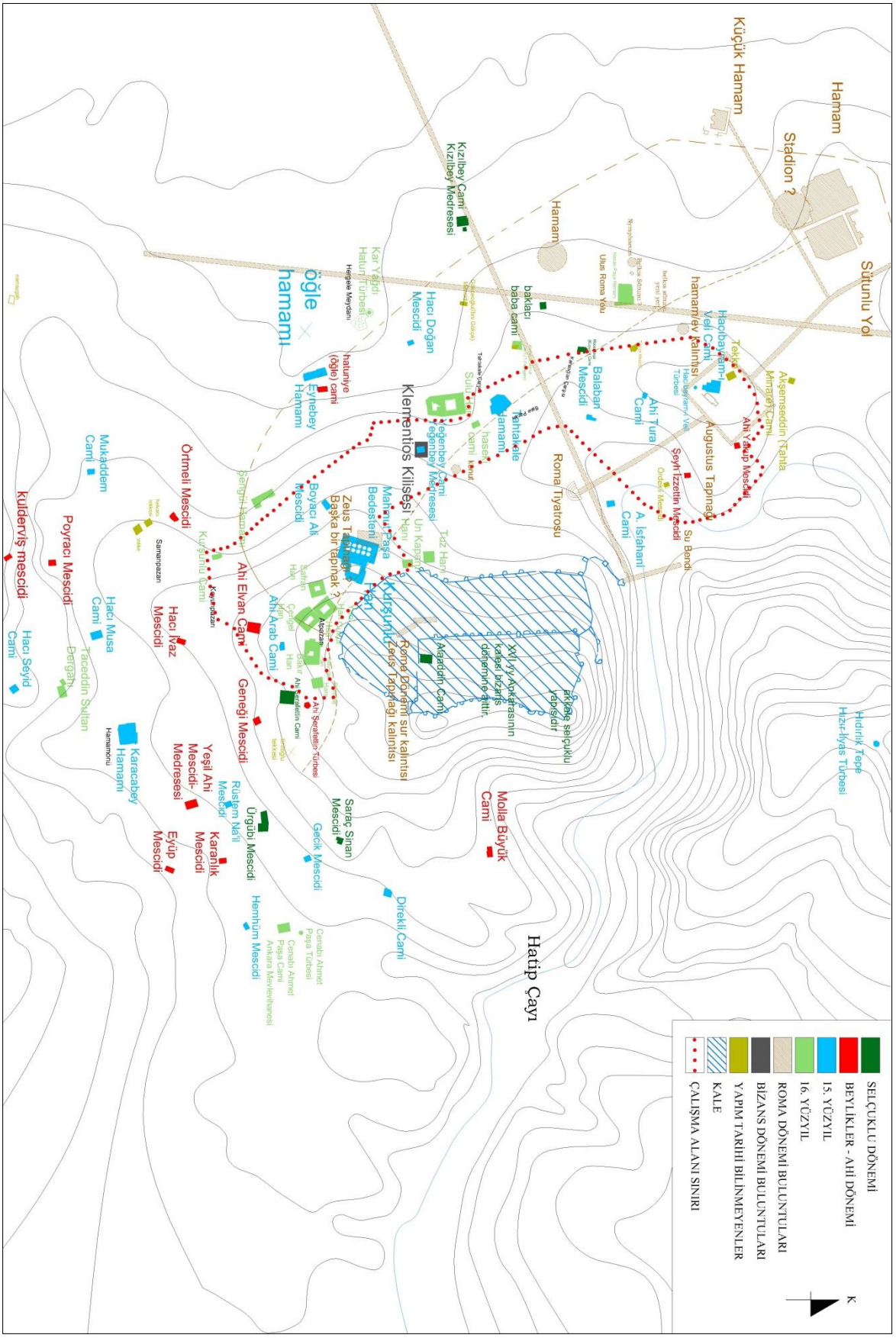
Kentin bu döneme ait anıtsal yapılarından Ahi Elvan Camii, Eyüp Mescidi, Geneği Mescidi, Hacı İvaz (Helvai) Mescidi, Kulderviş Mescidi, Şeyh İzzettin Mescidi, Molla Büyük Mescidi, Örtmeli Mescidi, Poyracı Mescidi, Karanlık (Sabuni) Mescidi ve Ahi Yakup Mescidi geçirdikleri onarımlarla günümüze ulaşmış yapılar olarak sıralanabilir [89, 124]. Bu camilerin de birer mahallenin çekirdeğini oluşturduğu düşünülürse Kaleiçi ile birlikte kentte yaklaşık 30 mahallenin bulunduğu ve 15. yüzyıl kent nüfusunun 5000-6000 civarında olduğu tahmin edilmektedir [100].

3.1.9. Osmanlı İmparatorluğu dönemi

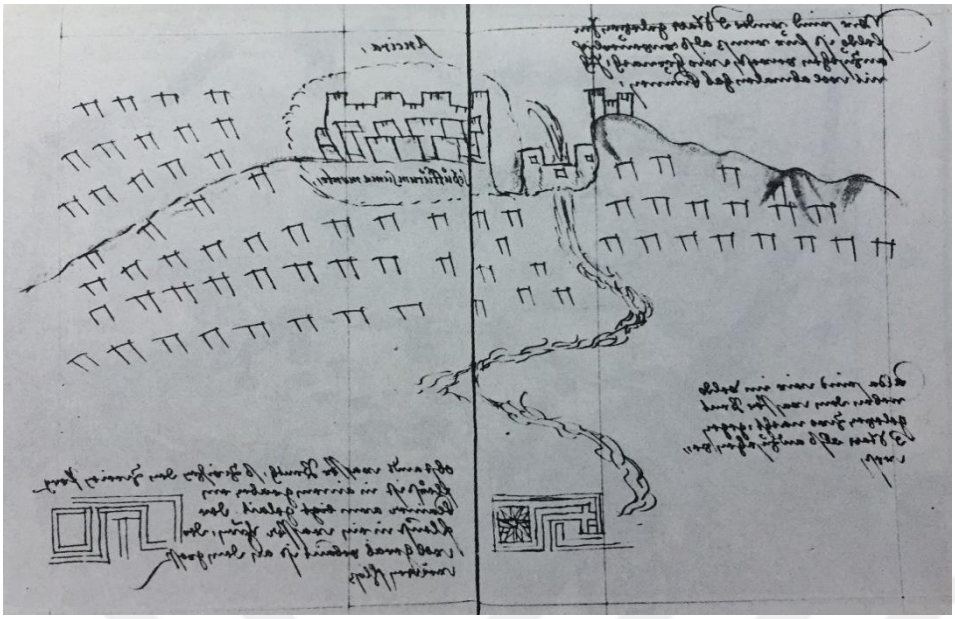
Ergenç'e göre Osmanlı kent ve kasabalarını tanımlamak amacıyla "cum'a kılunur ve bâzârı durur" yer olarak tariflenmekte ve Osmanlı kanunlarına göre bir yerleşimin kasaba olması için o yerleşimde han, hamam, bedesten ve kervansaray inşa edilmiş olması gerekmektedir [125, 126]. Ticari merkez, Cuma Cami ve Bedesten etrafında gelişir ve dükkânlar bu yapılara bitişik ya da ayrık düzende konumlanır (Şekil 3.9) [107].

Şekil 3.9. 15. yüzyılda kent (26 ve 36 numaralı kaynaklardan geliştirilmiştir**)**

Şekil 3.10. 16. yüzyılda kent (26 ve 36 numaralı kaynaklardan geliştirilmiştir**)**

Şekil 3.11. 1555 Hans Dernschwam Ankara gravürü [133, 133]

Faroqhi, Osmanlıda Kentler ve Kentliler adlı çalışmasında, Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'daki yerleşimlerin kent olarak tanımlanabilmesinin yerleşimde bazı özelliklerin bulunmasına bağlı olduğundan bahsetmektedir. Bu özellikleri sıralarsak, sancakbeyi ya da en azından bir Kadı'nın bulunması, Pazar/ticari faaliyetler ile ilgili vergilerin toplanıyor olması ve halkın büyük çoğunluğunun tarım dışı uğraşlar ile gelir elde etmesi gerektiğini söylemektedir [121, 126].

Osmanlı kentlerinin sosyal özelliklerini ve Türk-Osmanlı şehrinin fiziki düzeninin özelliklerini de yansıtan Ankara, İslam şehrinin üç temel yapı ve işlevi olarak belirlenen Cami, Pazar ve Hamam yapılarına sahip ve İç Kale, Şehristan (Asıl Şehir) ve Rabaz (Dış Mahalle)'dan oluşan Orta Asya Türk şehrinin Kale özelliğine Ankara kentinde rastlanmaktadır. Ankara'da Osmanlı Dönemi'nin ticari merkezini Bedesten ve Uzun Çarşı zanaat, ticari ve esnaf çarşıları oluşturmaktadır [126, 127]. Atpazarı, Ankara hanlarının birçoğunun ve Bedesten'in bu çevrede yer alması nedeniyle, kentin en önemli sanat ve ticaret merkezi olmuştur. Karaoğlan Çarşısı ise Aşağı Yüz olarak adlandırılan bölgenin en önemli çarşılarından biridir (Şekil 3.10) [105, 128].

Erdoğan'ın tahrir defterlerine göre kenti incelediği çalışmasında 1523 [129], 1530 [130] ve 1571 [131] tarihli tahrirlere göre Ankara kentinin, Kaleiçi ve Kale çevresi yerleşimleri olmak üzere iki bölümden oluştuğundan bahsetmektedir [126]. İlk yapıldığı tarih kesin

olarak bilinmeyen Ankara Kalesi İç Kale ve Dış Kale olmak üzere iki kısımdan oluşur. Kale, tarihsel süreçte önemli tahribatlar, düzenlemeler ve değişimler yaşamıştır. Arap Saldırıları sırasında büyük tahribat yaşaması nedeniyle 859 yılında Bizans İmparatoru III. Mihailos döneminde (842-867) önemli bir onarım geçirmiş [55, 126], Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubad tekrar onartmış ve II. Keykavus yapıya bazı ilaveler yaptırmış ve onartmıştır [46]. Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa da Ankara'yı ele geçirmesinin ardından (1832) Kale'nin hasarlı duvarlarının onarılmasını sağlamıştır [105, 126, 134].

Ankara Kalesi'nde en eski yerleşiminin Hititler olabileceği ve kentin merkezinde Hititlere ait hiçbir iz bulunamadığı ile ilgili farklı yorumlar bulunmaktadır [36, 126, 134]. Orta Zamanlarda Ankara makalesinde Wittek, Mélanges d'Archeologie Anatolienne adlı eserin yazarı Jerphanion'a dayanarak Kale'nin yapılış tarihinin Bizans Dönemi'ne ait olduğunu ve Kale'de iki dönemin varlığının belirlendiğinden bahsetmektedir [61, 126, 135]. Jerphanion'a göre, bu iki yapı ana bölüm ve tamir sonrasında güneye ve batıya doğru çıkıntı yapan, kuvvetlendirilen ve genişletilen bölümdür [61]. Bu bölümler Osmanlı Dönemi'nde İç Kale ve Dış Kale olarak adlandırılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde Selçuklular Dönemi'ndeki haliyle korunan ve kullanılan Ankara Kalesi, devlete ait para hazine ve eşyalar korunduğu gibi zindan/hapishane, top, tüfek ve mühimmatın saklandığı bir depo ve askeri barınaklar içeren bir yapı olarak varlık göstermiştir [105, 126].

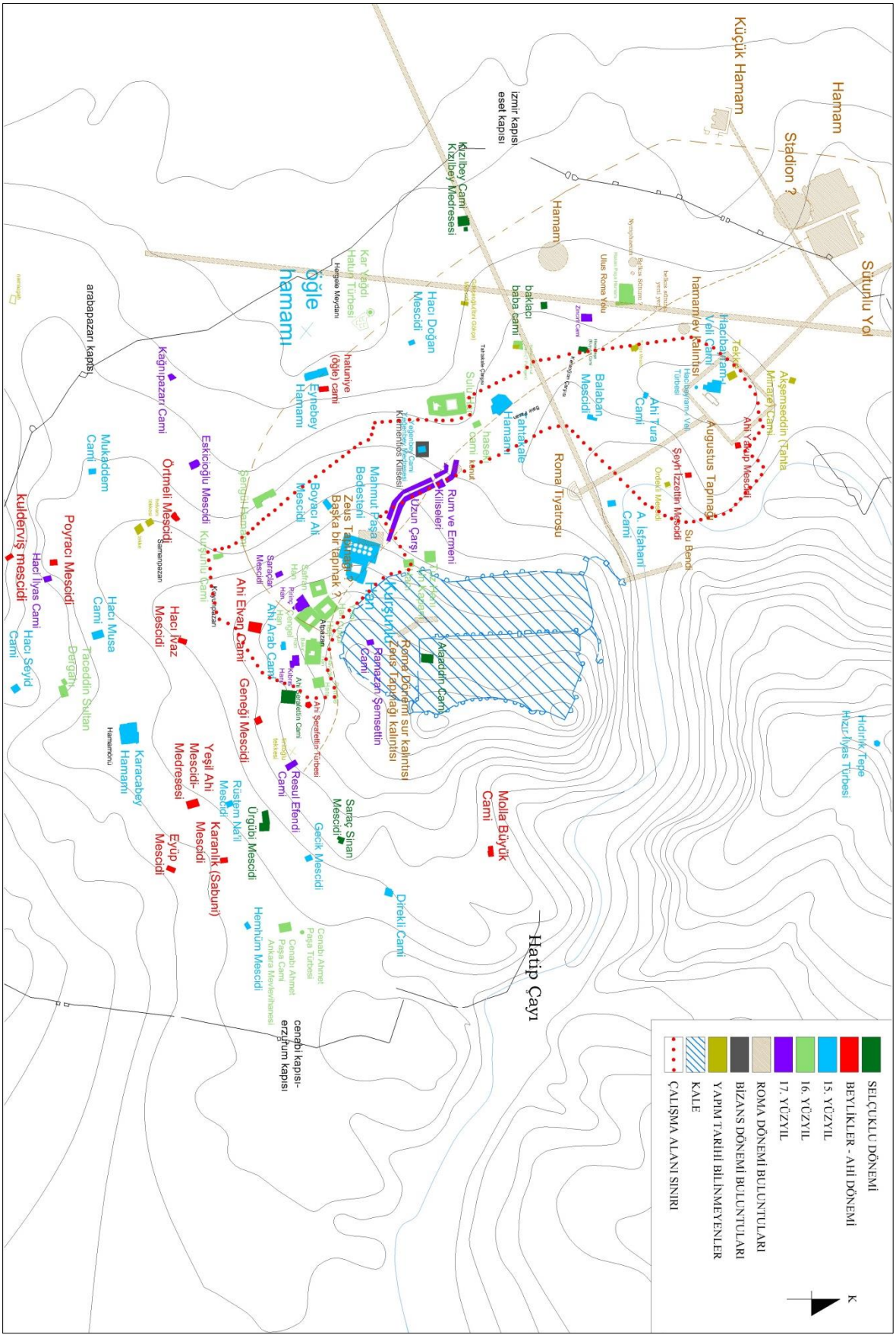
Ankara Kalesi 16. ve 17.yüzyıllarda kenti ziyaret eden seyyahların seyahatnamelerinde sıklıkla yer almaktadır. Kentin ziyaretçilerinden Hans Dernschwam seyahatnamesinde 1555 tarihinde Ankara'yı ziyaret ettiğini ve kentte uzun ve yüksek bir dağın tepesinde sur ve Kale kalıntılarının olduğundan bahsetmektedir. Kale ve Hıdırlık Tepesi'nde sur kalıntıları bulunduğunu ve bu iki tepenin arasından büyük bir derenin aktığını, bu derenin üzerinde ve eteklerinde iri taşlardan oldukça sağlam yapılmış bir derbentin varlığından sözetmektedir (Şekil 3.11) [126, 132].

Kale'nin Dış Kale olarak adlandırılan bölümünde Dış Kale Kapısı ve Hisar Kapısı olarak adlandırılan iki kapısı bulunmaktadır. Hisar Kapısı'nın üzerinde İlhanlılara ait kitabesi bulunan [55, 126] Kale, bir yerleşim bölgesi ve yönetim birimi olarak varlık göstermiştir. Erdoğan'ın incelediği 1523/30 [129, 130] ve 1571 tarihli [131] defterlerde Kale'de Güzeloğlu Mescidi Mahallesi, Dudîran Mescidi Mahallesi, Aşagıkapu Mescidi Mahallesi,

Yazıcı Sa'b(Sihab?)üddin Mescidi Mahallesi, Câmi Mescidi Mahallesi adında 5 Müslüman mahallesi ile bir de gayrimüslim mahallesi bulunmakta ve 19. yüzyılda bu mahalleler Kal'a Mahallesi olarak adlandırılarak kullanılmaya devam etmiştir [136].

Osmanlı'nın 16. yüzyılda yaşadığı parlak dönem, Anadolu'da olduğu gibi Ankara'da da nüfus artışının yaşandığı dönemdir. Bu dönemde dirlik ve düzenin sağlanması ve güvenlik problemlerinin giderilmesi ve ekonomik canlanma, savunma ihtiyacının azalması, nüfus artışı ile sur dışı gelişme, kervan yollarının güvenliğinin oluşturulması ile hanların kentin içinde yer alarak gelişmesi, Kale'nin fonksiyonlarının Bedesten'de devam etmesi, sof ticaretinin gelişmesi, Ahi örgütü ve sonrasında lonca sisteminin ekonomik yapıda oluşturduğu olumlu gelişmeler, gelişen ekonominin bedesten, hanlar ve diğer dini yapılara yansıması olarak şekillenen gelişmeler Ankara'yı önemli ticari merkez haline getirmiştir [137]. 1520'lerden itibaren Bursa ile birlikte imparatorluk sınırlarındaki kentsel kademelenmede ilk sıralarda yer alan kentin [121], 15. yüzyıl sonunda inşa edilen Bedesten ve bazı hanlar ile 16. yüzyıl başında ticari olarak oldukça aktif olduğu anlaşılmaktadır [139]. Darkot, kentin askeri ve siyasi olarak tanımlarken Osmanlı Dönemi başlangıcında eyalet, daha sonra sancak merkezi olduğundan bahsetmektedir [39]. Tiftik, söz konusu dönemde Anadolu dışında hiçbir yerde bulunmayan bir tür keçiden elde edilirken tiftikten yapılan kumaş ticari açıdan büyük önem taşımaktadır. Tiftiğin eğrilmesi ve dokunması Ankara ve farklı pek çok yerleşimden oluşan geniş bir bölgede gerçekleşirken satışa hazırlanması aşamasında uzmanlaşan yerleşim Ankara'dır [121, 140]. Selçuklu Dönemi'nde başlayan sof ticareti Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş dönemi olan 16. yüzyılda en aktif dönemini yaşamış ve kentin en parlak dönemini yaşamasına sebep olmuştur [98].

Ergenç'in Şeriye Sicilleri kapsamında yapmış olduğu çalışmada, 16. yüzyıl sonunda Dış Kale'de Fisenkoğlu Mescidi Mahallesi, İç Kale'de ise Misafir Mescidi Mahallesi, Suluk Mahallesi, Şemseddin b. Ramazan Mahallesi bulunduğundan bahsetmektedir [105]. Cami Mescidi Mahallesi bu dönemde Kale'deki en kalabalık Müslüman mahallesidir. Cuma ve Bayram namazlarının Cami Mescidi'nde kılınıyor olması nedeniyle mescit çevresindeki mahallenin nüfus yoğunluğunun fazla olduğu düşünülmektedir [126]. 20. yüzyılın sonlarında kentin daha az bozulmuş olarak tanımlanabilecek konut dokusu, kale ve onun yaygın güney çeperi ile batı ve kuzeybatısında daha çok Hacı Bayram Cami etrafında kalan kesimi olarak belirlenebilir [103].

Şekil 3.12. 17. yüzyılda kent (26 ve 36 numaralı kaynaklardan geliştirilmiştir**)**

Augustus Tapınağı'nın Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Ak Medrese olarak kullanıldığı tahmin edilmekte ve Hacı Bayram Cami ile birlikte mahallenin merkezi olarak varlık gösterdiği bilinmektedir [141].

Evliya Çelebi seyahatnamesinde Ankara Kalesi'ni 1640 yılında ziyaret ettiğini ve kalenin duvarları, burçları, kapıları, içinde bulunan silâhları, Kale dizdarları ve neferlerinden bahsetmektedir. Kentin bu dönemde Kale içinde yerleşim olduğu, bağsız ve bahçesiz 600 hane, şehir çevresinde 4 kapılık bir sur ve surun üç tarafının 6 bin adım olduğundan bahseden Evliya Çelebi'nin bahsettiği bu sur Tournefort'un 1711 yılına tarihlenen Ankara gravüründe de görülen 3. sur olduğu düşünülmektedir (Şekil 3.12 ve Şekil 3.14) [120, 126, 133, 160].

Bu surun varlığı, 18. yüzyıl Ankara'sını tasvir eden ve Eyice tarafından Ankara'ya ait olduğu belirlenen resimde Ankara Kalesi'nin yer aldığı tepe, yerleşimin topografik yapısı, anıtsal yapıları ve sof ticaretinin izlenebilmektedir (Şekil 3.17). Kentin en geniş sınırını belirleyen üçüncü sur, kare burçları ve burçların içinden kentin kapıları bulunmaktadır [126, 133]. Özer Ergenç'in gerek Ankara'yı görmüş olan seyyahların yaptığı tasvirlere ve çizdikleri resim, kroki ve gravürlere, gerekse sicil kayıtlarından elde ettiği bilgilere göre, şehri kuşatan bu surun belli başlı kapıları, Cenabi Kapısı, Doğan Bey Zaviyesi yakınındaki Kapı ve Araba Pazarı Kapısı'dır [105, 126].

Ankara hakkında bilgi veren seyyahlardan [142] Polonyalı Simeon 1619 yılında gezi rotası üzerinde bulunan kenti ziyaret etmiş ve kenti dış, orta ve iç olmak üzere üç kat surla çevrili, 8 adet kilisenin ve 200 Ermeni hanesinin bulunduğu bir kent olarak tanımlamıştır. Bu dönemde kent halkının geçim kaynağının sof üretimi ve ticareti olduğundan, ürünlerin dünyada pek çok yere gönderildiğinden bahsetmektedir. Seyyahın kenti ziyaret ettiği dönemde Celâli Saldırılarında hasar gören kiliselerin tamirinin devam ettiği öğrenilmektedir [126, 143].

1645-46 yıllarında cendere ve simsariye mukataanın gelirini ve dolaylı olarak da Ankaralı sof dokumacılarını koruyan bir düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenleme ile işlenmemiş tiftik ve ipliğin Ankara dışına çıkarılması engellenirken kumaş ticareti yapılabilmektedir. Ancak son yıllarda bu kural çiğnenerek işlenmemiş tiftik ihraç edilmeye başlanmış ve düzenlenen ferman ile bu yasak yenilenmiş ve yasağı çiğnemeyi sürdüren tüccarların

mallarına el konacağı bildirilmiştir. 19.yüzyıl başlarında bile birinci kalite tiftik ihracı yasaklanmış ve Avrupa'ya yasal yollarla ancak ikinci kalite tiftik satılmasına izin verilmiştir [144]. Anadolu vilayetleri içinde Ankara ve Hamid sancakları dışında vergiye bağlanmış hemen hemen hiç boyahane olmaması dikkat çekicidir [121, 145]. Tekstil zanaatları kentlerde doğmuş olsa da yöre köylüleri kısa sürede eğirme ve dokuma işlerini yarı faaliyet olarak benimsiyorlardı. Zanaatçı köylerin oluştuğu bile görülürdü. Ankara yakınlarındaki Erkeksu ve Istanoz (Zir) hemen hemen hiç tarım yapılmayan ve bütünüyle tiftik eğiriciliği ve sof dokumacılığına dayanan köylerdi [140]. Dokumacılığın kent çarşılarında da hep yeri olmakla birlikte, kentlerin daha çok boyama, satışa hazır hale getirme ve pazarlama işlerinde yoğunlaştıkları anlaşılıyor [121]. 17.yüzyıl sonlarında yaşanan uzun savaşlar ve yaşanan kıtlık ve yangınların birçok Ankaralının geçim kaynağını oluşturan sof ticaretine zarar vermiş olduğu düşünülmektedir [121, 133].

1785-1830 mahkeme kayıtlarında adına sıkça rastlanan Hacı Bayram Mahallesinden 1522 Tapu Tahrir Defterleri ve 1601 sicillerinde bahsedilmemektedir. Bunun nedeni mahalleden Fatih Dönemi'nden beri vergi alınmamasıdır. 1830 yılında yapılan ilk nüfus sayımında toplam nüfusunun en fazla 30.000 olduğu düşünülmekte ve Hacı Bayram Mahallesi'nin kalabalık Müslüman Mahallesi olduğu belirlenmiştir [146, 147, 148].

Ankara kenti Kale'nin dışında iki bölüme ayrılmıştır. Kale'yi çevreleyen surun içinde kalan kısım, Yukarı Yüz, bugünkü Anafartalar Caddesi'nin altında kalan ve Hacı Bayram Camisi'nden Karacabey Külliyesi'ne kadar uzanan kısım da Aşağı Yüz diye adlandırılmış ve bu isimler Cumhuriyet devrine kadar devam etmiştir [105].

Kentin mahallelere bölünmüş olması önemli bir özelliktir. Ankara mahalleleri, birbirleri ile organik bağları olan yerleşim kesimleri ve kent bütünü içinde bir yerleşme birimidir [127]. Müslüman mahallelerinde, evler sokağa sırt çevirmiş, avluya dönük ve ışığı avludan alan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapıların her biri, inanıcın gereği mahremiyeti koruyacak biçimde birbirleriyle bağlantılıdır [126, 149]. Erdoğan ve Göyünç yaptıkları çalışmalarında 1523/30 [129, 130] tarihinde Kale haricinde 81 mahalle bulunduğu [149], bu mahallelerden 63'ünün Müslüman, 13'ünün Müslüman ve Hıristiyan (karışık), 4'ünün Hıristiyan ve 1'inin de Yahudi Mahallesi olduğunu belirlemişlerdir [129]. 1571 [131] tarihli deftere göre de kentte bulunan 81 mahalle bulunurken bu mahallelerden 60'ının Müslüman, 17'sinin Müslüman ve Hıristiyan (karışık), 3'ünün Hıristiyan ve 1'inin de

Yahudi mahallesi olduğu Erdoğan'ın yaptığı çalışmada belirlenmiştir. Ergenç Şeriye Sicillerine dayalı olarak 16. yüzyıla ait mahalle sayısı üzerine yaptığı çalışma ile Ankara'da Kale ve Kale dışında bulunan 85 mahalle [126, 150, 151] olduğunu belirlemiş ve bu mahallelerin 1718 yılında da değişmediği belirlenmiştir. Mahalle sayısı 1747'de Celal-i Kattanin Mahallesi'nin eklenmesi ile 86 olmuş ancak 1779 tarihinde sayı yine 1 adet mahalle azalarak 85'e inmiştir [126, 152]. Erdoğan'a göre kentin 1523/30 tahririne ait kayıtlara göre sadece Müslümanların oturduğu mahalleler Emre, Mevlânâ Seyf (Hankâh), Yakub-ı Harrat ve Yakub-ı Na'âl Mahalleler olarak belirlenirken 1571 tarihli tahrirde Hıristiyanların yaşadığı mahallelelerin de varlığından bahsedilmektedir. Bu Müslüman mahallelerinden Emre ve Mevlânâ Seyf (Hankâh) Mahallelerinin yerleşim düzeni özellikleri ile benzerlik gösterdiği bilinmektedir [129, 130, 131, 136]. 1523/30 tahririnde Müslüman ve Hıristiyanların birlikte yaşadığı Hacı Doğan Mahallesi, 1571 tahririnde tamamen Müslümanların yerleştiği mahalle olarak görülmektedir. Bunun yanında sadece Hıristiyan ve sadece Yahudi nüfus barındıran mahalleler, her iki tahrir döneminde de değişiklik yaşamamıştır. Schiltberger, gördüğü yerleşimleri anlattığı notlarından Ankara kentinde yaşayanlardan Aramî inancına bağlı, Hristiyanların yaşadığını öğrenmekteyiz [126, 131, 153]. Mahallelilerin dini inançlarına göre mahallelere yerleşmiş olmaları, bu grupların birbirine tamamen kapalı, ayrı cemaatler halinde yaşamış oldukları anlamına gelmemektedir. Ankara'da yaşayan Müslüman ve gayrimüslimler birbirleri ile ilişki içinde olmuş olmaları Osmanlı Çağı şehir ahalisinin parçalanmış birimlerden ziyade bir bütün oluşturduğunu böylece ileri durumda olduğunu göstermektedir [154].

Osmanlı döneminde mahalle kavramı, genellikle aynı mescit ya da camide ibadet eden cemaatin aileleri ile birlikte yaşadıkları şehir kesimi olarak tanımlanabilmektedir [125, 126]. Bir başka ifadeyle, Osmanlı şehrinde mahalle, bir caminin, zaviyenin veya imaretin çevresinde kurulan meskenlerden oluşan veya birlikte yaşama isteği duyan aynı meslek mensupları veya inanç ve gelenek sahiplerinin evlerinden oluşan bir ünitedir [105].

Ankara kentinde mahalleler, Osmanlı kentinde olduğu gibi ya bir dini yapının merkez oluşturduğu ve yerleşimin etrafında şekillendiği, aynı inanç ve gelenek ile bir araya gelen ya da belli bir meslek grubuna mensup olanların aynı mahallede yaşamak istemeleri sonucunda oluşmaktadır [126, 127, 154]. Ak Medrese, Alaca Mescid, İmâret-i Karaca Bey, Mescid-i Kureys, Hacı Mescid-i Melike Hatun, Mescid-i Şemseddin, Minâre-i Belkıs Mahalleleri dini ya da sosyal yapı etrafında şekillenen mahalleler olarak sıralanabilir.

Baklacı, Bostancıyân (Bostancılar), Boyacı Ali, Börekciler, Buryacılar (Hasırcılar), Celal Panbugî (Pamukçu Celal), Debbâgân, Ekinci (Acıca), Hallâc Mahmud, Helvacıyân (Helvacılar), Kattanîn (Pamuk tüccârları), Kâzûrân (Çamaşırcılar), Keyyâlin (Kileciler; ölçücüler), Kirisçiyân (Kirisçiler), Koyun Pazarı, Rüstem-i Na'âl (Nalbant Rüstem), Sâbunî (Sabuncular), Yakub-ı Na'âl (Nalbant Yakub), Yusuf-ı Habbâz (Ekmekçi Yusuf) 47, Dellâl Karaca, Yakub-ı Harrât (Oymacı Yakub) Mahalleleri ise meslek grubuna ya da bir mesleğe sahip kişinin adına bağlı olarak adlandırılan mahallelerdir. Bu duruma bağlı olarak esnafın kent yaşamında önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür [124, 126]. Aktüre'nin çalışmasına göre, 1522-1607 yıllarında kentte nüfus artışı yaşanmış, bu artış kente homojen olarak dağılmamıştır. Kentin mahalle sayısında da (81 den 85 e) artış gözlenmiştir [100, 103, 105]. Kentte nüfus artışı gösteren mahalleler, ticaret merkezine yakın olanlardır [127]. Bu verilere göre, 1522-1607 yılları arasında mahalle sınırlarının değişmediği ancak nüfusunun arttığı ortaya çıkmaktadır [103]. 16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başlarında Ankara nüfusu 23-25.000 arasında olduğu düşünülmektedir. Bu tarihlerde kent, yalnız Anadolu standartlarına göre değil genel olarak o dönem Akdeniz dünyasında geçerli standartlara göre de büyücek kentlerden biridir. Kervan ticaretinin yoğun olduğu kent, yabancı tüccarların en çok uğradığı yerleşimdir [121]. Kale ve iş merkezlerine yakın olan mahalleler kentin en yoğun nüfusunun olduğu yerlerdir. 16. yüzyılda 1964 hane Müslüman, 302 hane Hristiyan ve 28 hane Yahudi'dir. 87 mahalleden 71'i Müslüman, 9'u Hristiyan ve 7'si çoğunluğu Müslüman olmak üzere gayrimüslim mahallelerdir [105]. Kentte 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar mahalle sayısında değişiklik olmamıştır. Müslümanların oturduğu mahalle sayısı azalırken gayrimüslimlerin oturduğu mahalle sayısı artmıştır [146]. Kentte sof ticaretinin egemen olmasının mahalle isimlerinin belirlenmesinde de etkili olduğunu ve mahalle sayısının kentte dokumacılık faaliyetinin yoğun olmasına bağlı olarak fazla olduğunu söylemek mümkündür. Dokumacılık ile ilgili meslek gruplarının şekillendirdiği mahalleler Boyacı Ali, Celal Panbugî, Hallâc Mahmud, Kattanîn, Kâzûrân olarak sıralanabilir. 1539 yılında kenti ziyaret eden ve şehrin ticari faaliyetleri ile ilgilenen Venedik hizmetinde olan ve İran'a giden Michele Membré, dokumacılık faaliyetine bağlı olarak kentin en önemli gelir kaynağının sof üretim ve ticaretinin olduğundan bahsederken Ankara'yı "zambelotti yapılan yer" olarak tanımlamaktadır [126, 155].

Celali Saldırılarına karşı savunma sağlamak amacıyla, kentlinin kendi imkânları ile 17. yüzyılda yapmış olduğu 3. sur gravürlerden ve Şeriye Sicillerinde sıklıkla

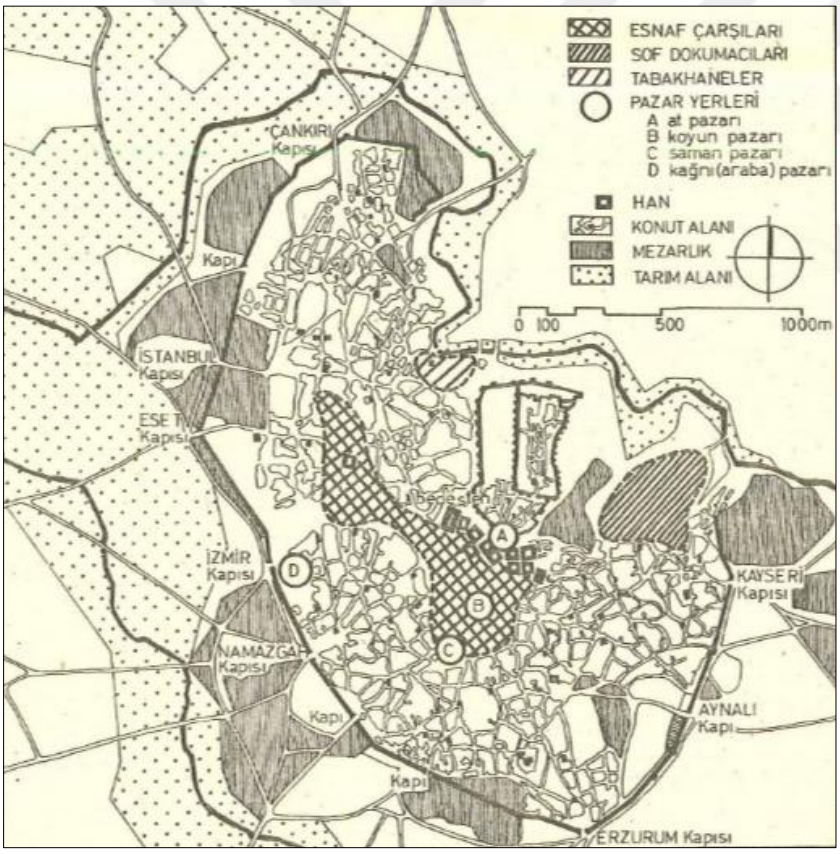
bahsedilmektedir [107]. Faroqhi'nin yaptığı çalışmaya göre, Celali İsyanlarının (1603-1607) ardından Ankara'nın merkez mahallelerindeki dokunun yüzyıl başına oranla artış gösterdiği ve konutlardaki oda sayısının arttığı belirlenmiştir. İsyanlardan sonra kentin dış çeperlerinde bulunan mahallelerin boşaltılmış olmasının bu artışa neden olduğu düşünülmektedir. Nüfusun %40'ın üzerinde azaldığı durumların yangınlardan kaynaklandığını akla getirmektedir [121]. Celali İsyanları ve yaşanan kıtlıklar (1603-1607), Ankara'nın kentsel mekânında oldukça etkili olmuştur. İsyanların ardından kale dışında kalan Karaoğlan, Samanpazarı ve Karacabey Hamamı çevresindeki tüm çarşı ve mahalleler yıkılmıştır [102]. 16. yüzyıl sonlarında, azınlık mahalleleri Bizans kenti sınırları içinde bulunmasına bağlı olarak Hristiyan kesimin yaşadıkları yerden çıkarılmadığı düşünülmektedir [103].

Kentte Roma dönemine ait 3. sur, pek çok araştırmacının mutabık olması ile Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen 3. sur ile aynı konumda bulunduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni olarak her iki dönemin de kent sınırları ve nüfusu yaklaşık aynı olmasıdır [26]. Buna karşılık, Roma Dönemi'nde Ankara isimli yayında 3. yüzyıl surları ve 17. yüzyıl surları, bir noktada kesişen fakat farklı doğrultularda devam eden surlar olduğundan bahsedilmektedir [36].

Ergenç yaptığı çalışmada, 16. yüzyıl sonlarına ait Şeriye Sicillerinde Ankara'da 43 adet esnaf türü olduğunu tespit etmiştir. Bunlardan sofa bağlı üretimler (sof dokuyucuları, sof yu'cuları, sof boyayıcıları ve sof perdahçıları) dışındakilerin kentsel ölçekte olması gerektiği düşünülmektedir [105]. Faroqhi'nin belirttiğine göre, sof ve buna bağlı iş kolları, diğer esnaf türlerinden farklı olarak dükkân ve atölyeler dışında konutlarda da yapılmaktadır. Bu dönemde yapılan evlerde sof üretimi için mekân ya da tezgâh oluşturulmuş olması ev fiyatlarını artırmaktadır. 1607-1608'den sonra kentin yatayda gelişmesine koşut olarak 17. yüzyıl boyunca kentte nüfusun artmasını Faroqhi yaptığı çalışmada, konutların kat sayılarında yaşanan artış olarak ortaya koymaktadır. 1600 yıllarında konutların %10,5'inde üst kat varken 1690'larda bu oran %52,4'e çıkmıştır [121].

Kentin ticari merkez gelişimi kale dışına ilk çıktığı ve ticaretin şekillendiği ilk merkez olan Dış Kale Kapısı önü ve Atpazarından batıya giden Abacılar yokuşu üzerinde yer alan ve 15. yüzyıl sonuna tarihlenen Mahmut Paşa Bedestenine doğru gelişme göstermiştir [139].

16. ve 17. yüzyıllarda kente eklenen yeni hanlar olan Sulu Han, Tuz Hanı, Un Kapanı Hanı, Safran Han, Yeni Han, Çukur Han, Çengel Han, Pilavoğlu Han, Pembe Hanı, Bakır Han, Kıbrıs Hanı ve Pirinç Han ve Esnaf Çarşıları (Uzun Çarşı) ile kentin ticaret merkezinin kuzeybatı aksı yönünde ilerleyerek değişiklik gösterdiği görülmektedir. 17. yüzyıl sonunda artık Ankara, çevre kent ve kasabalarda üretilen sofun eminlik merkezi olarak önemli bir ticaret merkezi konumundadır [102]. Bu tarihten sonra kent, Ergenç'in tanımladığı Osmanlı Kenti modeline uygun yapıya ulaşmıştır. Kentin planlamasında cami, bedesten ve imaret egemen durumdadır ve kente gelen yollar bu merkeze bağlanır, yollar arasında düzenli bir ilişki bulunmaktadır [103, 127]. 13. ve 14. yüzyıllarda kervansaray ve açık pazarların ticari işlevini 16. ve 17. yüzyıllardaki hanlar devam ettirmiştir (Şekil 3.13) [146, 156].

Şekil 3.13. 16. ve 17. yüzyıllarda Ankara kentinde işlevsel alanlar [102]

Kentin ilk ticari merkezi olan Atpazarı, Hanlar Bölgesi ve Bedesten, Uzun Çarşı yoluyla Kaledibi ve Karaoğlan Çarşılarına bağlanmaktadır [107, 128]. Ankara'da Bedesten ve Uzunçarşı, sof ticareti ile ihtisaslaşmış kentin önemli pazar yerleridir. Bu iki pazar yeri sofçular tarafından kullanılırken Uzunçarşı'ya açılan sokaklar içerisinde sofçular dışında

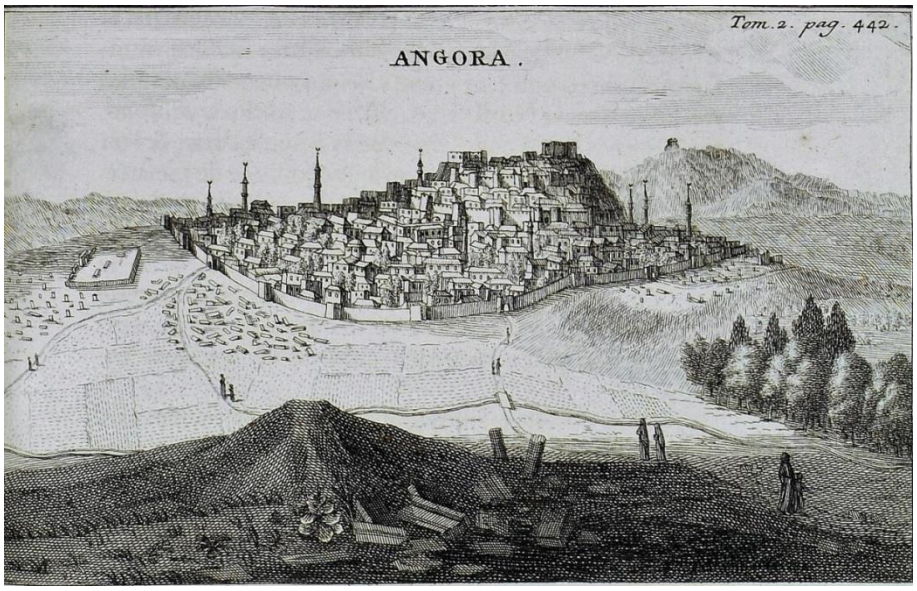
kalan iş kolları, Bend Deresi yakınlarında ise debbağlar yer almaktadır. Debbağlar ve boyacılar gibi çevre temizliği ve sağlık yönünden sıkıntılı olabilecek olan iş kollarının şehir dışında ve akarsu kenarında yer alması sağlanarak kentin temiz kalması amaçlanmaktadır [105, 126]. Cami yakınlarında kitapçılar, ciltçiler ve terlikçiler ve deri eşya satıcıları yer alırken dokumacılık, marangozluk, çilingirlik ve bakırcılık kentin diğer yaygın iş kolları olarak sıralanabilir. Demirciler kentin merkezinden görece uzakta yer alırken saraçlar kentin dış sınırına yakın yerlerde, debbağlar kentin çıkış noktalarında, çömlekçiler ise kentin dışında yer almakytadır [126, 157]. Ankara'da pamuk ile uğraşan zanaatların [121, 158, 159] ayrı sokaklara adını vermiş olduğu düşünülürse, pamuk pazarının da işlenmemiş pamuk ticaretine ayrıldığı düşünülebilir. Kentte tiftik çarşısı bulunduğuna dair bir kayıt olmadığından bu kıymetli maddenin ticaretinin çoğunlukla hanlarda yapıldığı sonucuna ulaşılabilir. Ankara, kayıtlarda en çok çarşısı olan kentler arasında yer almakta, han ve kervansaray sayısının çok olduğu bilinmektedir. Ankara'nın da içinde bulunduğu pek çok gelişmiş ticari merkez olan Anadolu kentlerinde vakıflarca yaptırılmış büyük çarşıların ve münferit dükkânların yanı sıra çok sayıda mütevazı esnaf ve zanaatkârlar da bulunmaktadır. Münferit dükkânlar kişiye ait mütevazı dükkânlardır ve bunları vakıflara bağışlayacak kadar da varlıklı oldukları anlaşılmaktadır. Ancak kentin büyüklüğü ile o kentteki münferit vakıf dükkânlarının sayısı ve oranı arasında görünür bir ilişki bulunmamaktadır. Ankara ve diğer kentlerde vakıflara ait dükkânların çokluğunun büyücek vakıf külliyeleri içinde bulunması ilgi çekicidir. Bu çok sayıda dükkândan oluşan külliyeler genellikle Osmanlı öncesi dönemde ya da 1500'den önce Osmanlılar tarafından kurulmuş olan vakıflara aittir. Bedesten'e ilişkin Kadı Sicilleri raporlarından 17. yüzyılda Bedesten ve Kurşunlu Han'ın Ankara çarşısının merkezi olduğu söylenebilir [121].

Kentte Osmanlı Dönemi'ne ait pek çok yapıdan günümüze ulaşan yapılar arasında Balaban Mescidi, Boyacı Ali Mescidi, Direkli Cami, Gecik Mescidi, Hacettepe Cami, Hacı Arap Camii, Hacı Doğan Mescidi, Hacı Seyid Mescidi, Hemhüm Mescidi, Rüstem Nail (Dındın) Mescidi, Karacabey Cami, Abdülkadir İsfahani (Tabakhane) Mescidi, Ahi Tura Mescidi ve Hacı Bayram Cami sıralanabilir [89, 124]. Bu yapılardan Bayramilik Tarikatının kurucusu olan Hacı Bayram Veli'nin eski Ankara şehrinin Akropolü'nü seçerek cami, medrese ve zaviye kurmasının, bu alanın tekrar kullanıma açılması amacıyla yapıldığı düşünülmektedir [124]. 1701'de Ankara'ya gelen Tournefort, Ankara'nın bu tarihlerde Anadolu'nun en gözde kentlerinden biri olmaya devam ettiğini belirtmiş ve kentteki antik eserlerle ilgilenmiştir. Bahsedilen tarihlerde tiftik ve sofa dayalı ticaret kentin refahının kaynağı

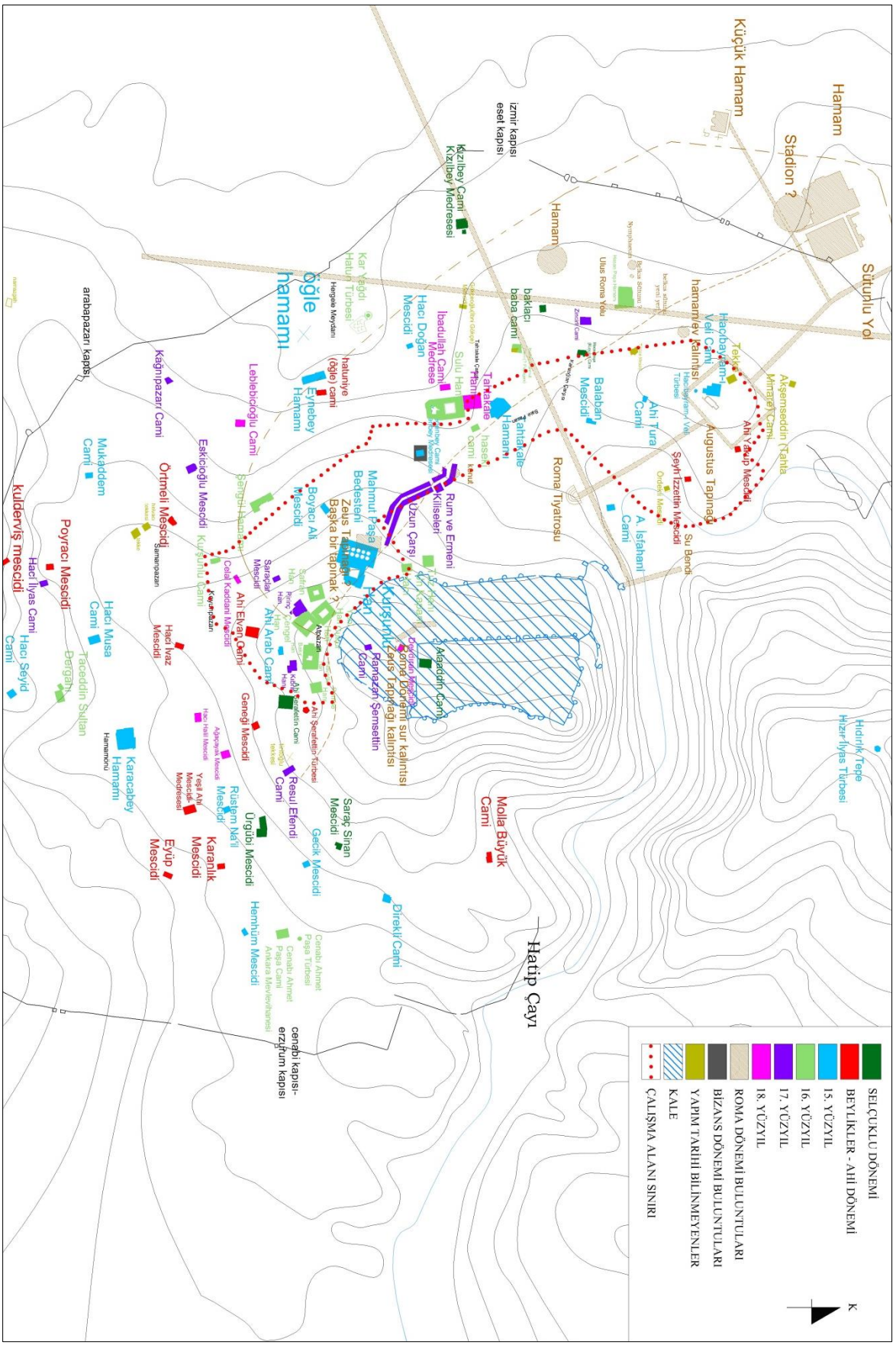
olarak tanımlanabilir (Şekil 3.14). Seyyah kentte, 40.000 Türk, 4-5.000 Ermeni, 600 Rum olduğundan ve azınlıklara ait dini yapılardan bahsetmektedir (Şekil 3.15) [103, 160]. Ticaretin oldukça aktif olduğu kentte 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkan en gösterişli ve gözde yapıların ticari işlevli anıtsal yapıların aksine Kaleiçi'nde yer alan konutlar olduğundan bahsedilmektedir (Şekil 3.16) [146].

Osmanlı toplumunda ailenin kaç kişiden oluştuğu bilinememektedir. Ortalama aile başına 5 kişi olarak hesaplanmaktadır. Kentte yaşayan orta halli ailelerin evleri 1 oda, 1 tabhane ve hayattan oluşmaktadır. Zengin kesime ait evlerin, birden fazla evli olma durumu da düşünülerek daha büyük olduğu söylenebilir [105]. 16. yüzyıl sonları ve 17. yüzyıl başlarında Ankara'da konutlar oda, sofa, tabhane ve hayat birimlerinden oluşmaktadır. Ankara adına özelleşmiş mekânlar arasında sof kârhaneleri (atölyeleri) dışında matbah ve hamam bulunmaktadır [162].

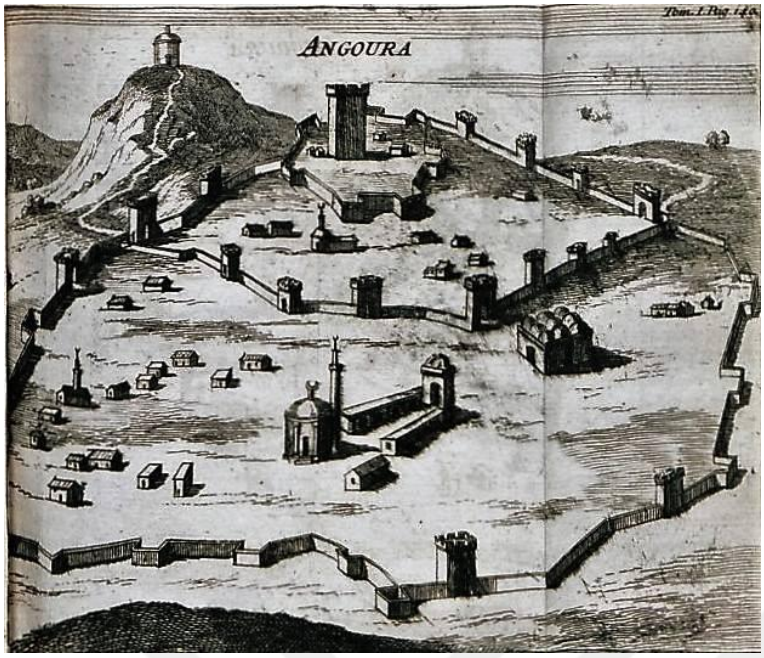
Ankara, başlangıçta kale-şehir olarak kurulmuş ancak Osmanlı imparatorluğu döneminde açık şehir olmuştur. Kentte, devlet otoritesinin sarsılmaya başladığı 17. yüzyıla kadar kenti surla çevirmeye ihtiyaç duyulmamıştır. Kentin topografik olarak ayrık yerleşime izin vermemesi nedeniyle Ankara'da yoğun yapılaşma buna bağlı olarak da yoğun nüfuslu mahalleler oluşmuştur. Kale'nin en yoğun yerleşim yeri olması, şehrin çekirdeği ve güvenli bölge olmasındandır [105].

Şekil 3.14. Ankara Kalesi gravürü (1711) [107, 160]

Şekil 3.15. 18. yüzyılda kent (26 ve 36 numaralı kaynaklardan geliştirilmiştir**)**

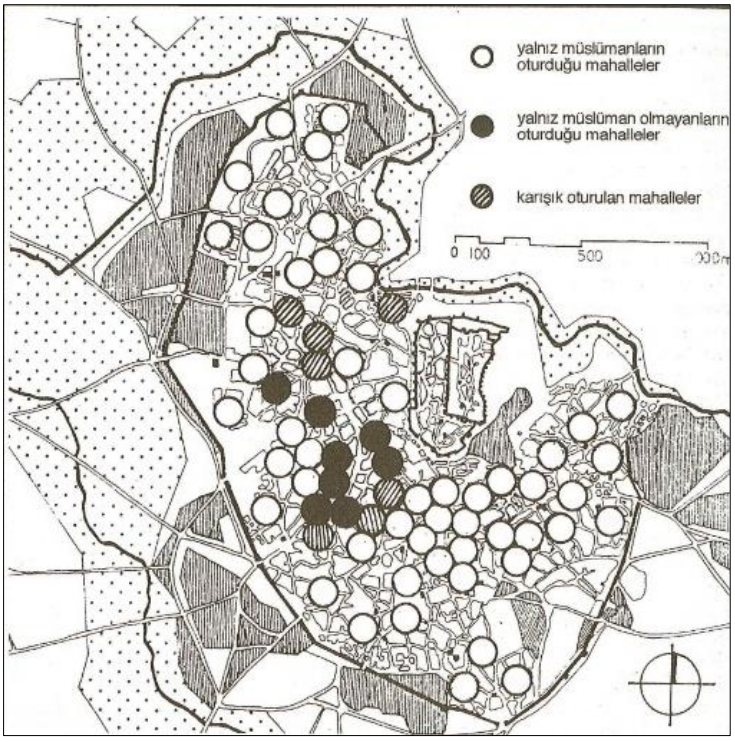

Şekil 3.16. Ankara Kalesi gravürü (1712) [161]

Şekil 3.17. 18. yüzyılda Ankara [133] (Rijsksmuseum)

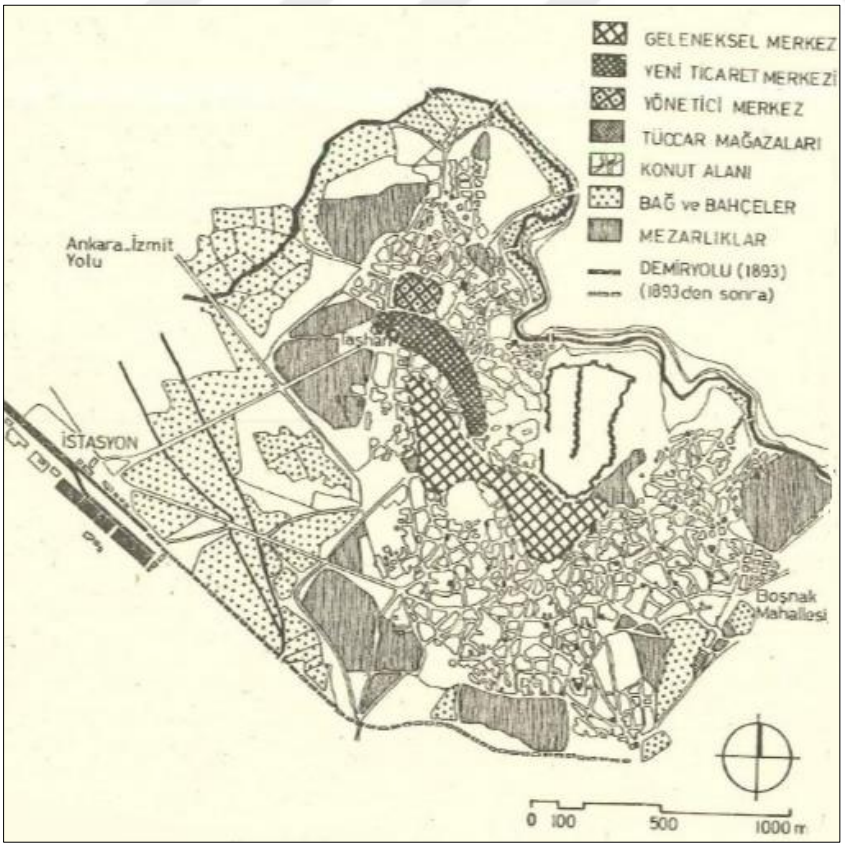
Tekke, zaviye ve imaretlerin merkez oluşturduğu mahalleler kentin en kalabalık mahalleleridir [105]. Erdoğan'ın tahrir defterleri üzerinden yaptığı çalışmada Ankara mahalle sakinlerinin Ürgüp, Erzurum, Tiflisî, Koçhisar gibi geldikleri şehrin adını mahalleye verdikleri ya da mahalleyi kuran kişinin Güngî (Dilsiz), Kefere (Kâfir Köy) gibi fiziki/dini vasıfları ile ilgili olarak mahallenin isimlendirildiği görülmektedir. Mihriyâr-i Ermeni, Makramacıyân-ı Zımmîyân, Yahudiyân, Zımmîyân-ı Kirisciyân Mahalleleri kavmi ve dini isim taşıyan mahalleler olarak sıralanabilir. Ahî Çelebi, Ahî Hacı Murad, Ahî Tura, Ali Bey, Balaban, Behlül, Emre, Gökce Oğlu, Hacı Eshâb, Hacı Doğan, Hacı Halil, Hacı İvaz Haddâd, Hacı Mansur, Hacı Musa, Halife Bayezıd, Hoca Paşa, Hoca Sinan, Kiçili (Ahî Kiçi Bey), Kızıl Bey [105], Kurd, Mevlânâ Seyf [126, 149], Şeyh İzzeddin, Sed (Köscü İvaz), Yeke Ahmed adlı mahalleler şahıs adı veya lakaplar ile anılan mahallelerdir. Kentte pek çok yapı ve mahalleye adını veren Ahiler, Selçuklu devletinin son döneminde meydana gelen otorite boşluğunu ortadan kaldırmak amacıyla yönetimi ele almışlardır [111, 126]. Bu nedenle bazı mahallelerin adları kurucusunun Ahi lakabı ile anılmasına bağlı olarak mahalle adında da Ahi lakabı yer almaktadır. Şehirde mevcut bazı mimari eserlerin Ahi adını taşıması [89] da ahilerin, Ankara'nın sosyal, kültürel ve iktisadi açıdan idare ve gelişmesine katkıda bulunduklarına işarettir (Şekil 3.17 ve Şekil 3.18) [126].

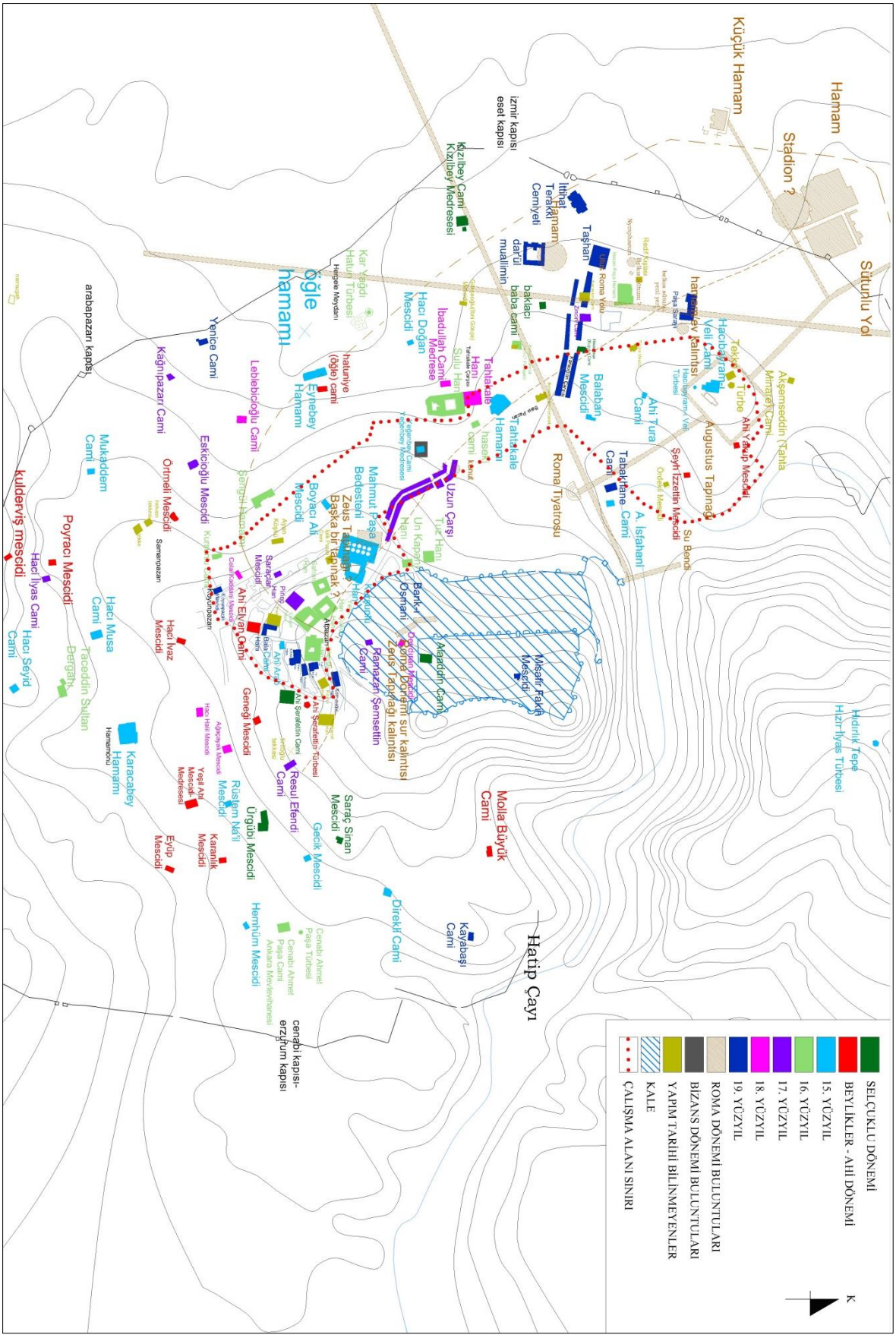

Şekil 3.18. 18. yüzyılda mahalleler [136]

Aktüre, 1827 yılında kentte yaklaşık 1584 dükkânın yanı sıra 4 tanesi büyük olmak üzere toplam 20 adet han bulunduğundan bahsetmektedir. Bu dönemde 17. yüzyıla oranla kentteki ticaretin çeşitliliği büyük ölçüde artmıştır. İş kollarının sayısı 43'ten 72'ye çıkarken kentte yeni hanlar inşa edilmiştir. 18. yüzyılda yapılan bu hanlara örnek olarak Mıslı Paşa Hanı, Pirinç Han, Ağazade Hanı verilebilir. Ticaretin bu gelişimine karşın kentte sof üretimi dolayısı ile tezgâh sayısı giderek azalmıştır [103, 146]. 19. yüzyıl sonunda sof üretiminin azalmasıyla yeni iş kolları ortaya çıkmıştır [163].

Güçhan çalışmasında Ankara'da 1522-1830 tarihleri arasında mahalle nüfusunun kentteki orana göre dağılımını göstermiş ve bu tarih aralığında yaşanan değişiklikleri belgelemiştir. 1522-1607 ve 1607-1830 dönemleri olmak üzere çalışma iki dönemde incelenmiştir. İlk dönemde, kentin geleneksel ticaret merkezinde (Atpazarı) nüfus yoğunluğu artarken ikinci dönemde, geleneksel merkez yeni ticaret merkezi (Uzun Çarşı ve Kızıl Bey Medresesi arasında kalan bölge) lehine nüfus kaybetmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru kentin ikinci ticari merkezi olacak olan Karaoğlan Çarşısı'na doğru ilerleyiş devam etmiştir (Şekil 3.19 ve Şekil 3.20) [103].

Şekil 3.19. 19. yüzyıl sonunda Ankara kentinde merkezin ikili yapısı [102]

Şekil 3.20. 19. yüzyılda kent (26 ve 36 numaralı kaynaklardan geliştirilmiştir**)**

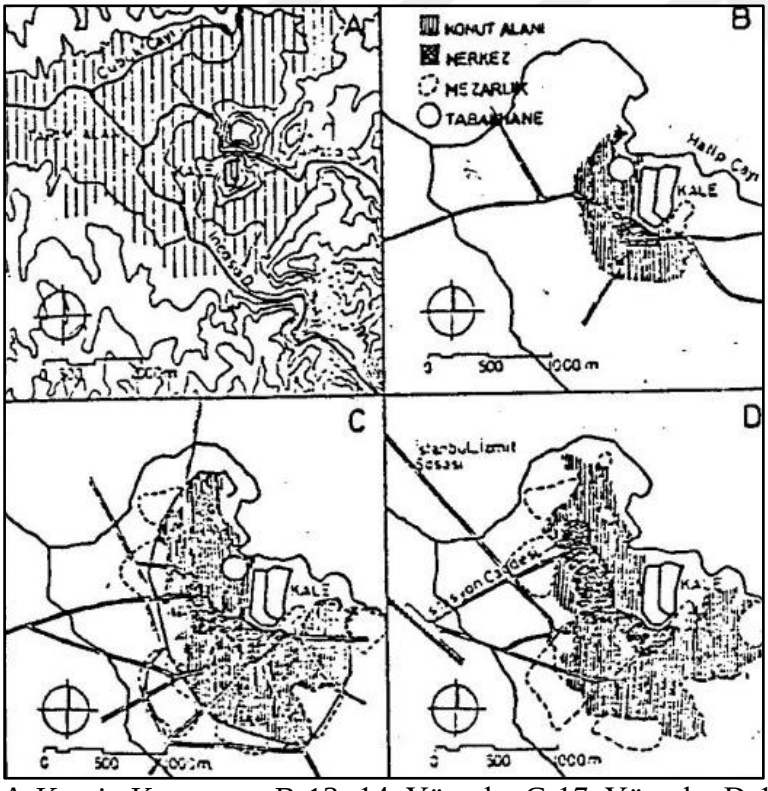
Şekil 3.21. 1839 Von Vincke Ankara haritası [133]

19. yüzyılın ilk yarısında, İngilizlerin tiftik keçisini yetiştirmeye başlamaları ve 1839 yılında kurdukları fabrika ile Ankara'ya rakip olmuşlar, daha hızlı ve ucuz üretimle piyasanın hâkimi konumuna geçmişlerdir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Ankara'da bulunan

tezgâh sayısı ve sof üretimi birkaç tezgâh dışında azalmıştır. Sof ticaretinin zarar görmesiyle birlikte kentin ticari fonksiyonları farklılaşmaya yeni iş kolları gelişmeye başlamıştır. (Şekil 3.21) [107]. Kentin çöküş dönemine girmesi ve buna bağlı olarak sof üretimin azalması ile Bedesten ve çevresinin ticari önemi kaybolmuş, tarımsal diğer ürünlerin üretim ve pazarlanması ile kentin ticari hayatı içe dönük faaliyetler sergilemiştir. 19. yüzyılda kentin ticari merkezi Sulu Han'ın da içinde yer aldığı Tahtakale Çarşısı ve Karaoğlan Çarşısı günlük tüketim ürünlerinin satış ve pazarlama yeri olarak gelişme göstermiştir (Resim 3.1) [107].

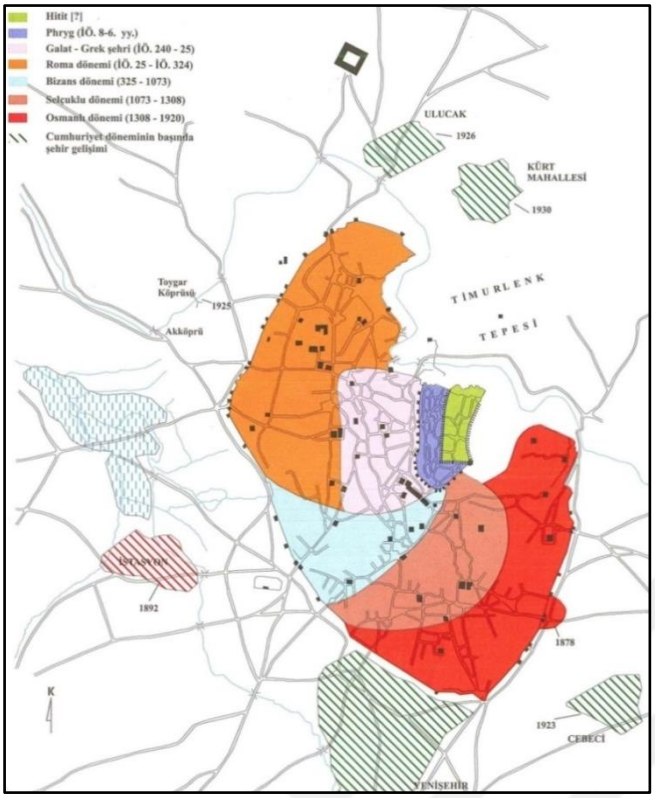

Resim 3.1. 1880 yılında Ankara [164]

A-Kentin Konumu B-13.-14. Yüzyıl C-17. Yüzyıl D-19.Yüzyıl Sonu

Şekil 3.22. Ankara'nın tarihsel gelişimi [102]

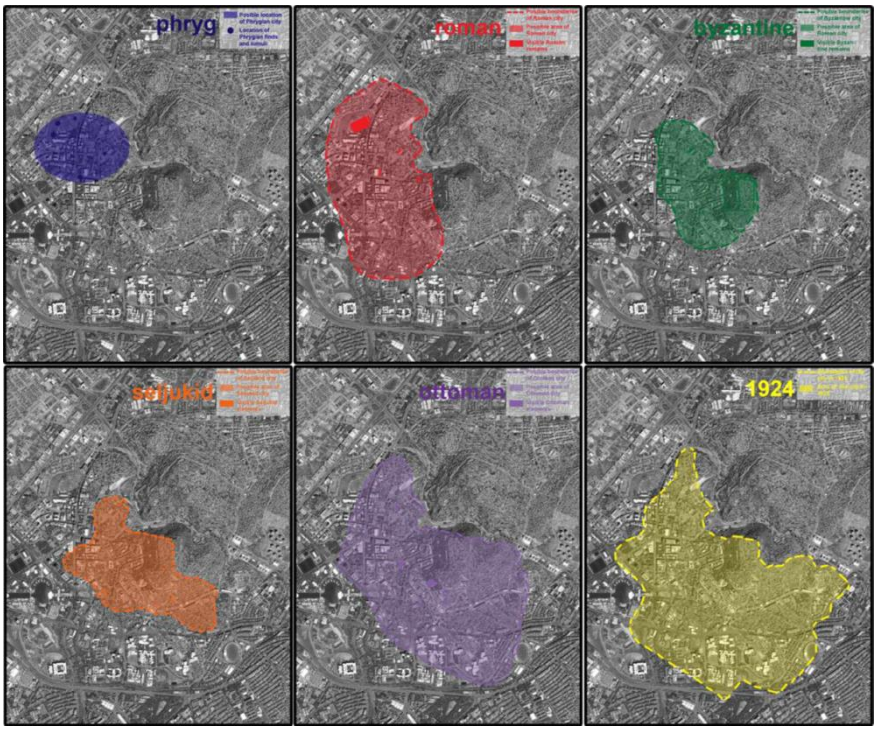

Şekil 3.23. Mamboury'ye göre şehrin tarihsel gelişimi [26, 40]

19. yüzyılın sonunda Ankara'ya demiryolunun ulaşmasıyla şehrin hinterlandı ile bağlantısı kuvvetlenmiş ve kent ovaya doğru gelişmeye başlamıştır (Şekil 3.22 ve Şekil 3.23). Bu yüzyılda Müslüman nüfus tarım ve geleneksel zanaatlarla esnaflar arasında demirci ve doğramacı olanlar olarak tanımlanabilir. Ermeni ve Rum nüfus ise katib, avukat ve tabib gibi serbest meslek mensuplarıdır. Sof ticaretinin sağladığı kazanç sayesinde Ermeni halk refah içinde yaşamakta ve gayrimüslimler, yönetim konusunda Müslümanlarla eşit oranda haklara sahiptirler. Kentte 1902 yılına ait bina sayısı; 6518 konut, 5 hamam, 2188 dükkân, 260 mağaza, 21 fırın, 32 cami, 12 mescit, 22 medrese, 11 tekke, 17 türbe, 12 kilisedir [163]. Demiryolu ile birlikte kentte tarımsal üretim ve gelirde artış olmuş buna bağlı olarak vergi ve tüketim malları kullanımları da artmıştır. Demiryolu ve şehrin doğrudan bağlandığı nokta (bugünkü Ulus Meydanı) görece daha modern bir merkez olmuştur. Bu dönemde, Abidin paşa gibi yöneticilerin, şehre Vali Konağı, Okul ve Hastane gibi yapılarla sağladığı katkı değişimde önemli rol oynamıştır. 1922 yılındaki haritadan kentin 17. yüzyılda ulaştığı sınırları Hükümet Yapıları, Demiryolu ve Boşnak Mahallesi dışında koruduğu görülmektedir [107].

1877-78 yıllarındaki Rus Harbi ve 1914 yılında yaşanan Cihan Harbi nedeniyle halk sınırlı geçim kaynağı ve ihtiyatlı harcama yapmaya başlamıştır [163]. 1881 ve 1916 yıllarındaki yangınlarla kent nüfusu büyük oranda azalmıştır. 1882 yılında, kentin 3. suru parça parça yıkılıp ve elde edilen arsa ve malzemeler satılması kentin ekonomik darboğazını belgelemektedir [107].

1916 yılındaki yangında Bedesten, Uzun Çarşı ve çevresindeki Esnaf Çarşılarının bir bölümü, Tuz Han ve Kapan Han'ın da yok olmasıyla kentin ekonomik çöküşü tamamlanmış olmaktadır [107]. 1916 yılında yaşanan yangından geriye kalan boş alana 1924 yılında hazırlanan plana göre hızlı yapılaşma başlamıştır. Bahsedilen tarihlerde kentte yoğun konut talebi bulunmaktadır. Bunun nedeni de son beş yıl içinde kente gelen askeri ve sivil bürokratların oluşturduğu potansiyeldir [165].

20. yüzyılda Şehir Hali'nin Sulu Han'ın karşısına kurulmasından önce bu bölgenin benzer işlevler için kullanıldığı bilinmektedir. Bu dönemde, konaklamaya yönelik hanlar (taşhan), büyük mağazalar ve bankalar hızla çoğalamaya başlamıştır. Karaoğlan Çarşısı, demiryoluna ve yeni oluşan idari merkeze yakınlığı nedeniyle en fazla gelişme gösteren ticari kesim olmuştur [107].

Şekil 3.24. Kentin gelişim şeması [53]

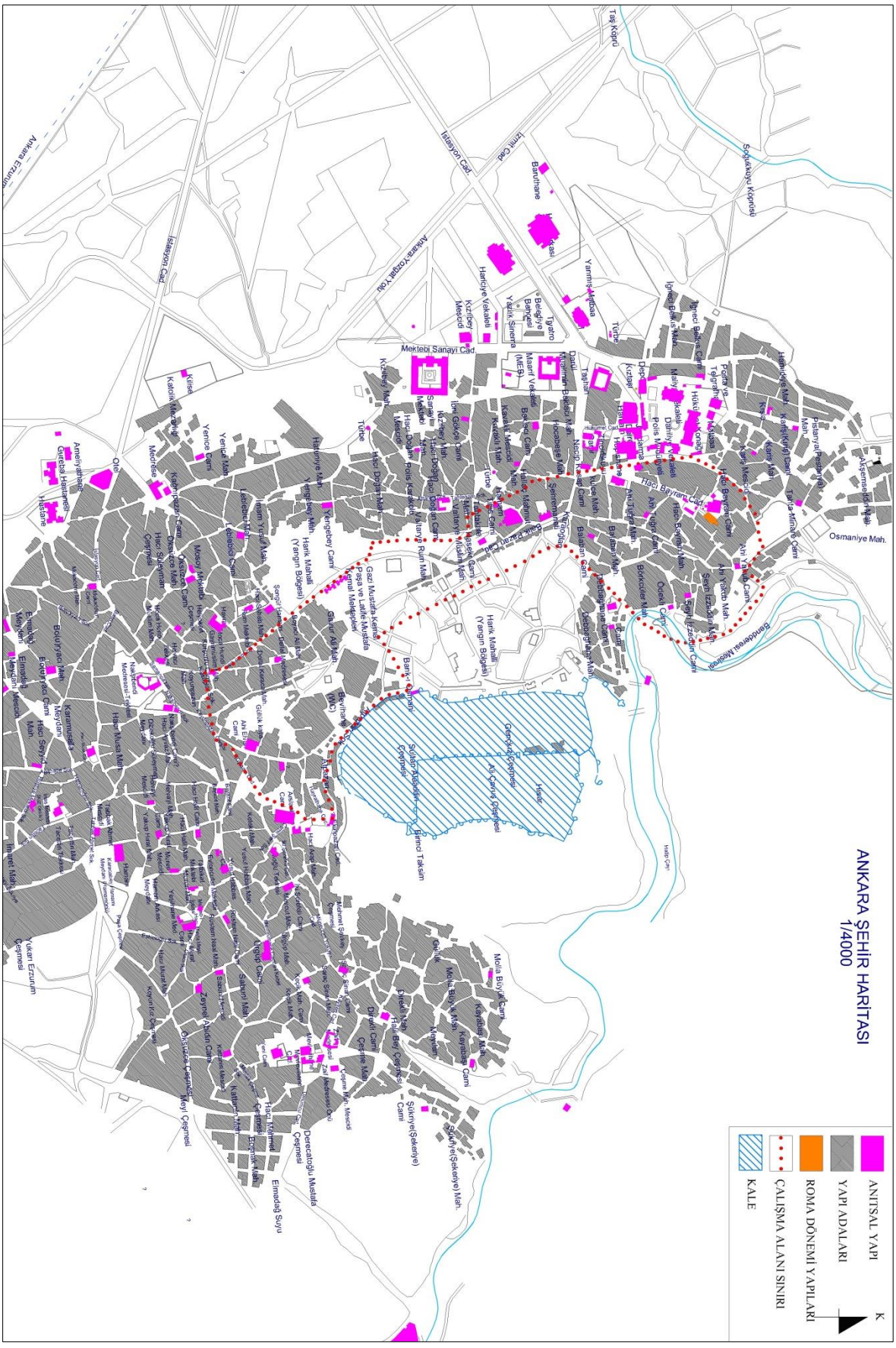
3.1.10. Cumhuriyet dönemi

Kentin fiziksel değişim süreci kapsamında, çalışma alanı sınırları içinde bulunmayan ancak değişim belirlenmesi konusunda önemli olduğu düşünülen Ulus Meydanı, Hükümet Konağı Meydanı ve Karaoğlan Çarşısı'nın yaşadığı değişimin kentin gelişim sürecinde önemli bulunması nedeniyle bu bölümde bahsedilmesi gerektiği düşünülmektedir. Yazılı kaynaklardan elde edilen fiziksel değişimin yanı sıra Harita Genel Komutanlığı'nın ihtiyaç talebi ile hazırladığı farklı dönemlere ait hava fotoğraflarından yararlanılmıştır. 1930, 1942, 1957, 1966, 1976, 1980, 1991, 1999 ve 2011 yıllarına ait hava fotoğrafları belirlenen çalışma alanı kapsamında birbiri ile çakıştırılarak haritaya dönüştürülmüştür [166].

Kentin fiziksel dokusunun değişmesinde 1923 yılında yaşanan mübadele ve 1929 yılına kadar devam eden nüfus hareketliliği etkili olmuştur. Yurda gelen yaklaşık 800.000 göçmen için yeni ikametlerin yapılması gerekliliği kent dokusunu büyük oranda etkilemiştir. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle ülkede özellikle Ankara'da uygulamasına başlanan demiryolları inşaatları ve şehir içi ulaşım arterlerinin kurulması hem kentsel hem de yapı bazında şekillenmede oldukça önemli olmuştur [167]. Taşhan Meydanı ve Kızılay arasındaki ana aksı blirleyen Atatürk Bulvarı 1926-27 yıllarında bulvar üzerindeki ilk binaların inşa edilmesiyle şekillenmeye başlamıştır. Bu yapılar, bulvarın iki yanında anıtsal yapılar olarak yükselerek Cumhuriyet'in güçlü devlet imajı sergilenmeye çalışılmıştır (Şekil 3.24 ve Şekil 3.25) [107, 138, 168].

Cumhuriyet'in ilanı ile farklı bir kimliğe bürünen Ankara için Ulus bu dönemin önemli bir tanığıdır. Bu nedenle çalışma alanı sınırları içinde olmamasına rağmen katmanlaşmanın Cumhuriyet Dönemi Ulus temel alınarak anlatılmaya çalışılmıştır. Ulus adının sıklıkla bahsedilmesi, dönemin tanığı olan mekân olmasındandır.

İlk adı Taşhan Meydanı olan ve günümüzde Ulus Meydanı olarak adlandırılan alan, 1926-27 yılında Zafer anıtının yapılmasından hemen önce Hâkimiyeti Milliye Meydanı ve Millet Meydanı, heykelden sonra Zafer Meydanı olarak adlandırılmıştır [169]. Cumhuriyet'in ilk anıtı olan Ulus Heykeli 1927 yılında Taşhan'ın önünde konumlandırılmış, 1930 yılında kavşakta konumlandırılmıştır (Resim 3.2 ve Resim 3.3) [137].

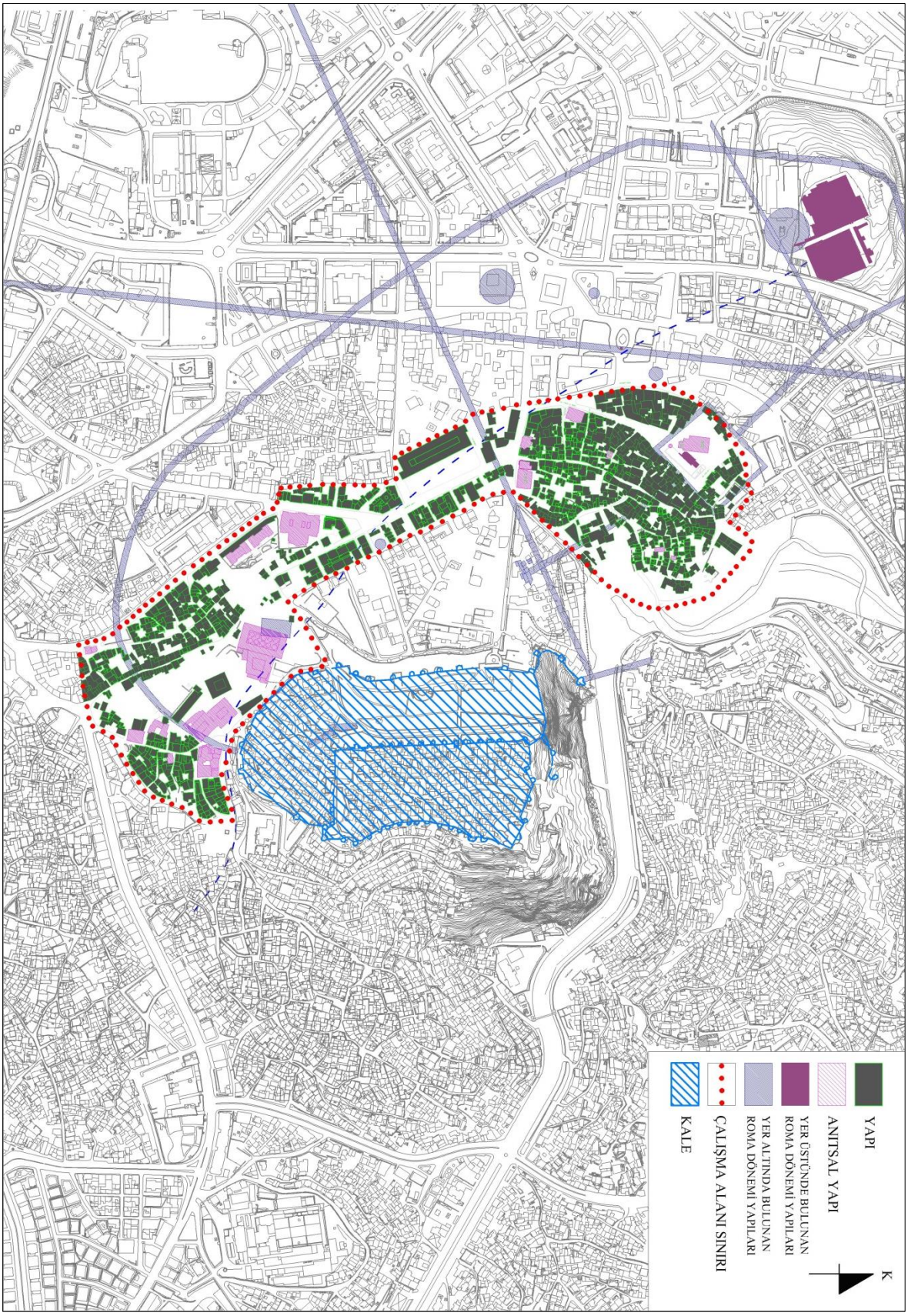

ANKARA ŞEHİR HARİTASI
1/4000
ANTİSAL YAPI
YAPI ADALARI
ROMA DÖNEMİ YAPILARI
ÇALIŞMA ALANI SINIRI
KALE
K
Osmaniye Mah.
Hacı Bayram Cad.
Meclisi Sanayi Cad.
İstasyon Cad.
İzmir Cad.
Ankara Eskişehir Yolu
Soğukkuyu Köprüsü
Taş Köprü
Ankara Eskişehir
Hacı Musa Mescidi
Ahi Çeşmesi
Ahi Çeşmesi Dışçeşmesi
Gençyurt Çeşmesi
Hisar
Hıdır Çeşmesi
Hıdır Çeşmesi Dışçeşmesi
Sülüklü Kaynak Çeşmesi
Sülüklü Kaynak Çeşmesi Dışçeşmesi
Hıdır Çeşmesi
Hıdır

Resim 3.2. Ulus Meydanı değişim süreci [164, yazar arşivi]

Hâkimiyet-i Milliye Meydanı'ndan Ulus Meydanı'na dönüşen, değişen ve artık Ankara'nın modern merkezi olan meydan Karaoğlan Çarşısı, Tahtakale Çarşısı, Anafartalar Çarşısı, Çıkrıkçılar Yokuşu, Atpazarı, Samanpazarı, Koyunpazarı, Bankalar Caddesi ve Çankırıkapı Caddesi ile birlikte Cumhuriyet sonrası iş alanları olmuştur [137]. 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren değişimi fotoğraflarla belgeleyebildiğimiz Ulus Meydanı'nın 1905 yılına ait görselinde Taşhan ve Karaoğlan Çarşısı'na uzanan sokak dokusu görülmektedir. Günümüzde Ulus Heykeli'nden Kale'ye uzanan ve Anafartalar Caddesi olarak adlandırılan cadde, bu dönemde genişlik ve döşeme kaplaması olarak mevcut dokusundan oldukça farklıdır. Taşhan'a bitişik olan ve dönemin önemli yapısı olan Yeni Sinema ve Kurşunlu Cami 1927 ve 1930 yıllarına ait görsellerden izlenebilmektedir. Yeni Sinema binası yerinde günümüzde Ulus Şehir Çarşısı bulunmaktadır (Şekil 3.26).

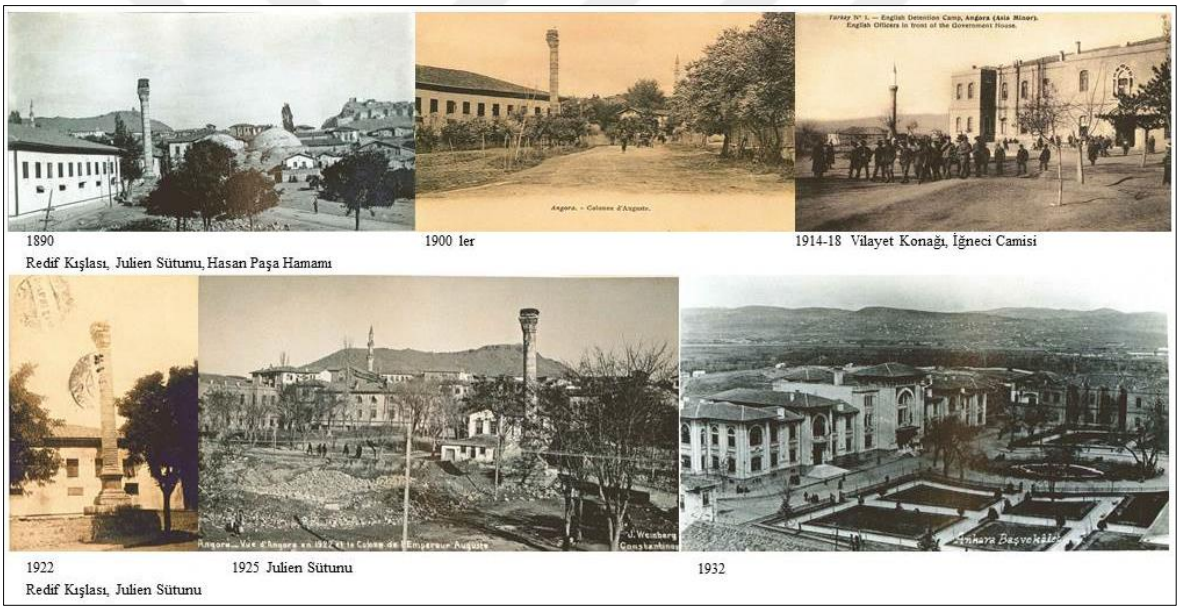
19. yüzyılın sonlarına ait olan görsellerden (1880 ve 1890) Hükümet Meydanı'nı tarifleyen yapıların Redif Kışlası, İğneci Belkıs Cami, Hasan Paşa Hamamı ve Jülien Sütunu olduğunu söylemek mümkündür (Resim 3.4).

Şekil 3.26. 1930 yılına ait harita (1930 yılına ait hava fotoğrafı ve 36 numaralı kaynaktan yararlanılarak geliştirilmiştir) [166]

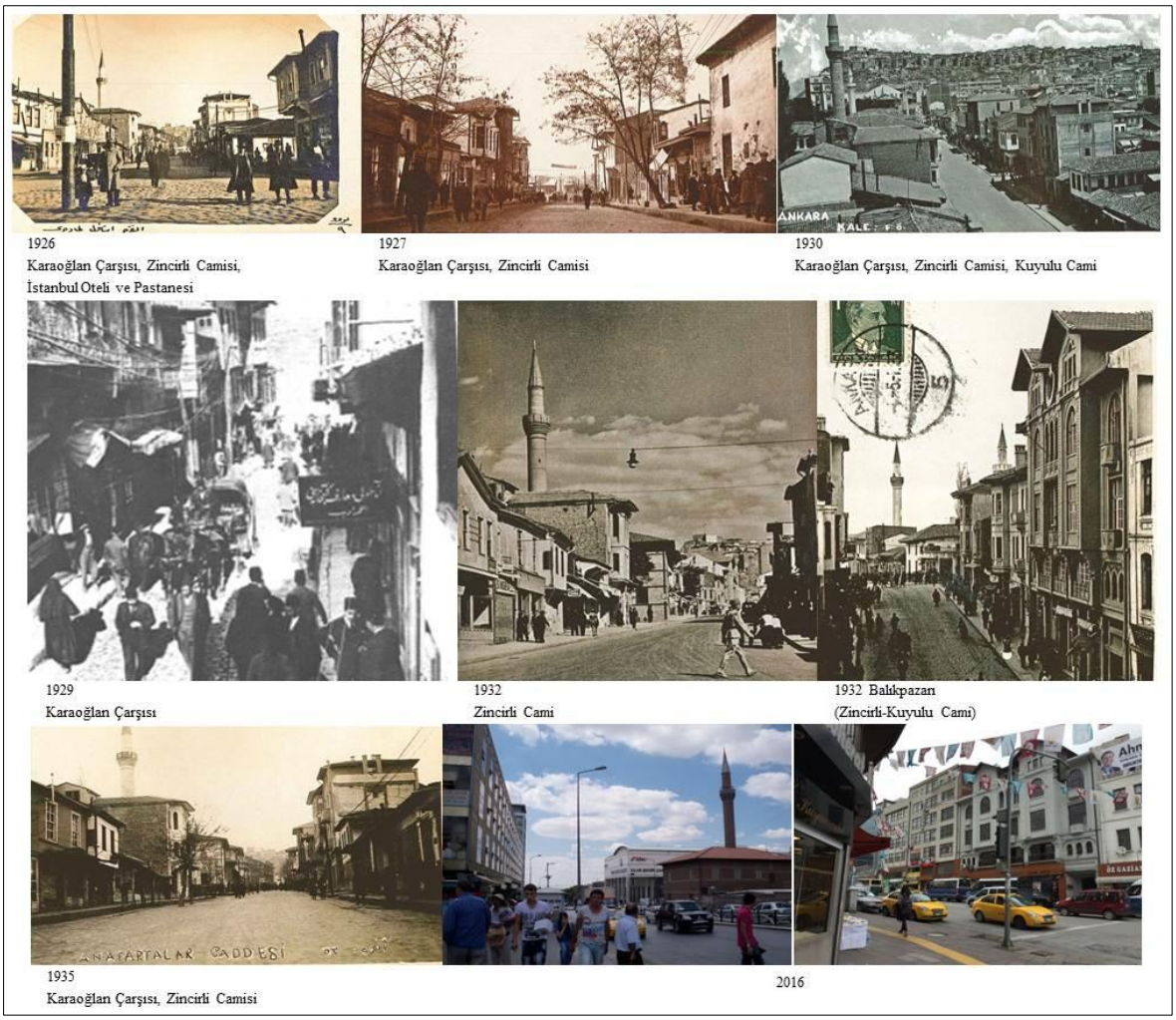

Resim 3.3. Ulus Meydanı değişim süreci [164]

Resim 3.4. Hükümet Meydanı değişim süreci [164]

1914-18 yıllarına ait görselden kentin Vilayet Konağı'nın günümüzdeki yapı ile aynı olduğu ve 19. yüzyılda Paşa Sarayı olarak kullanıldığı 19. yüzyıl haritasından anlaşılmaktadır (Şekil 3.20 ve Şekil 3.25). İğneci Belkıs Cami günümüze ulaşamamış ve Hasan Paşa Hamamı 1920-30'larda yıkılarak yerine Defterdarlık binası yapılmıştır. Redif Kışlası 1923-24 yıllarında yıkılarak yerine günümüzde Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Rektörlüğü olarak kullanılan yapı inşa edilmiştir (Resim 3.3 ve Resim 3.4).

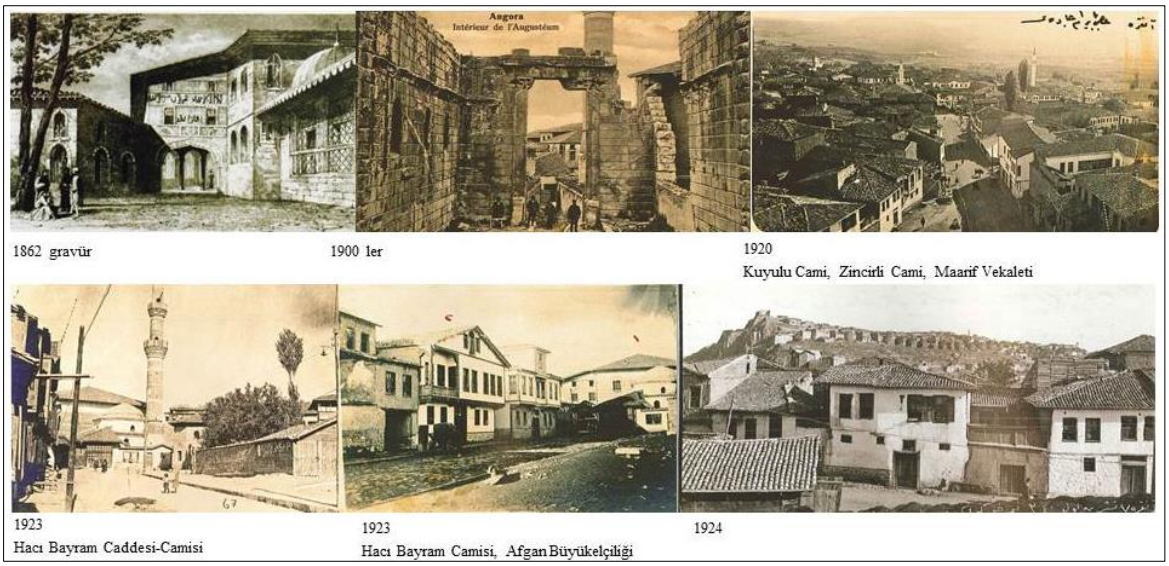
Anafartalar Caddesi üzerinde yer alan Karaoğlan Çarşısı ticari işlev ile kullanılmaya devam etmekte ancak aynı isimle kullanılmamaktadır. Karaoğlan Çarşısı üzerinde bulunan Kuyulu Cami kente ait yazılı kaynaklarda, Kuyulu Kahve ile sıklıkla adından bahsedilen önemli yapılardır ancak her ikisi de günümüze ulaşamamıştır. 20. yüzyılda kahvehanelerin kendine özgü mimarisi şekillenmiştir. Bu dönemde kahvehaneler iki katlı ve ahşap olarak inşa edilmiş ve yapıların giriş kapısı üstünde kahvehanenin adı, altında sahibini amblemi, yapının içinde geniş bir divanhanesi ve fıskiyeli havuzu bulunmaktadır [172]. Karaoğlan Çarşısı'nın diğer anıtsal yapısı olan Zincirli Cami günümüzde kullanılmaya devam etmektedir (Resim 3.5).

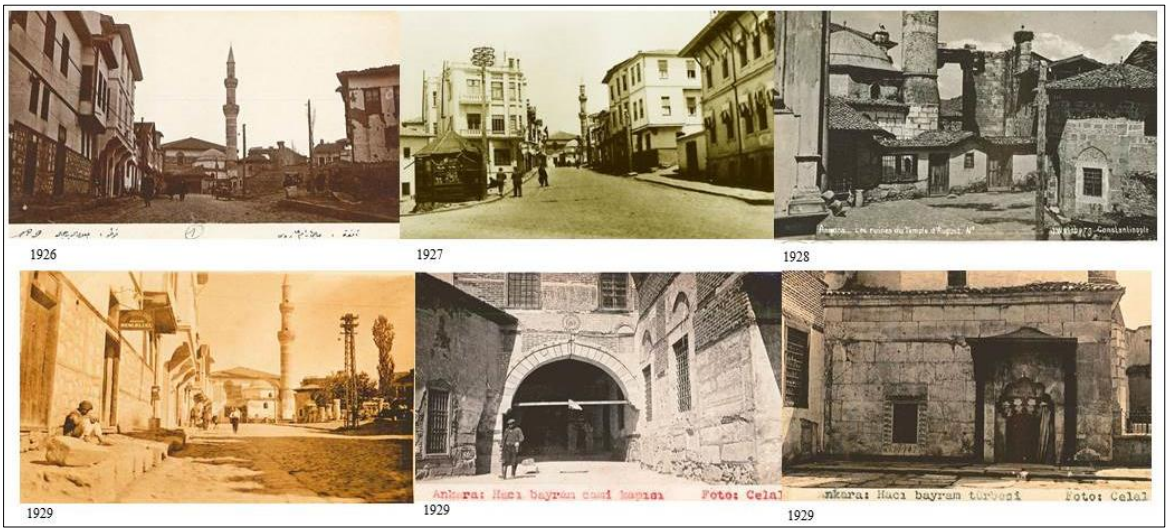

Resim 3.5. Karaoğlan Çarşısı değişim süreci [107, 164, yazar arşivi]

Çalışma alanı sınırları içinde tarihsel süreçte en çok müdahale edilen ve değişiklik geçiren alan Hacı Bayram Cami çevresi olmuştur. Caminin çevresinde tarihsel süreçte hiçbir zaman meydan olarak tanımlanabilecek bir alan bulunmamış, yapı konutlarla iç iç yerleşim

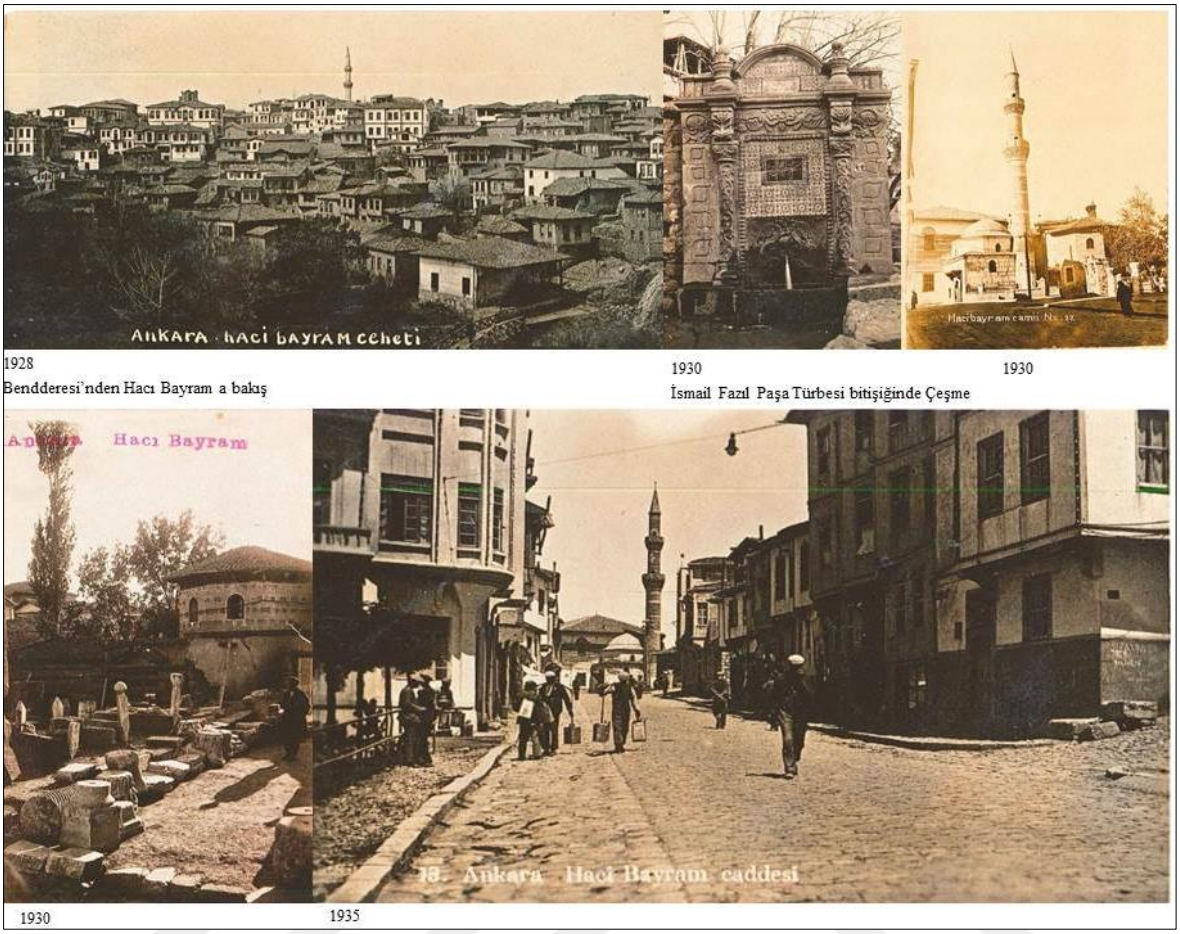
sergilemiştir [173]. 20. yüzyılın ilk yarısında yapının bahçe duvarı ve avlusu bulunduğu, haziresinin olduğu ve İsmail Fazıl Paşa Türbesi bitişiğinde bir çeşme bulunduğu döneme ait görsellerden anlaşılmaktadır. Hacı Bayram Cami, süreç içinde restorasyon çalışmaları ile onarılmış ve yapının batı cephesinde bulunan revak bölümünün duvarlarla kapatıldığı, son cemaat mahalinin camiye dahil edilmesi gibi bazı değişiklikler yapılmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren yapının yakın çevresinde önemli yıkım çalışmaları yapılmış ve Caminin çevresi boşaltılmıştır. 21. yüzyıl içinde cami çevrinde meydan ve açık alan düzenlemeleri yapılmıştır (Bölüm 1.) (Şekil 3.26, Şekil 3.27, Şekil 3.28, Şekil 3.29, Şekil 3.30, Şekil 3.31, Şekil 3.32, Şekil 3.33, Şekil 3.34, Şekil 3.35 ve Şekil 3.36).

Resim 3.6. Hacı Bayram Cami çevresi değişim süreci [164]

Resim 3.7. Hacı Bayram Cami çevresi değişim süreci [164]

Resim 3.8. Hacı Bayram Cami çevresi değişim süreci [164]

Resim 3.9. 2013 yılında Hacı Bayram Cami çevresi [174, yazar arşivi]

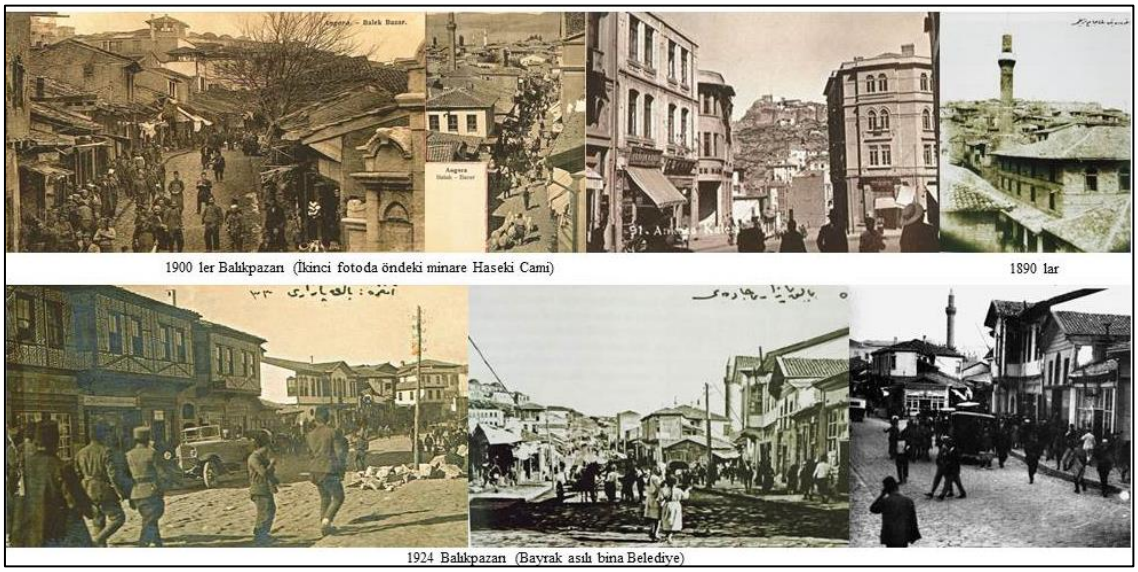

Resim 3.10. 2016 yılında Hacı Bayram Cami çevresi [yazar arşivi]

1930 ve sonraki yıllara ait haritalardan yapının çevresindeki değişimi gözlemek mümkündür. Bu çalışmanın hazırlandığı tarihte caminin çevresinde inşa ve restorasyon faaliyetleri devam etmektedir. Kentin ilk büyükelçilik binası olan Afgan Büyükelçiliği, 1923 yılına ait görselde Hükümet Caddesi üzerinde yer almaktadır. İsmail Fazıl Bey Türbesi yapıldıktan sonra muvakkithane olarak kullanılmış ve günümüzde dernek yapısı olarak kullanılmakta ve bitişiğinde bulunan çeşme günümüze ulaşamamıştır (Resim 3.6, Resim 3.7, Resim 3.8, Resim 3.9 ve Resim 3.10).

20. yüzyılın başında Balıkpazarı olarak adlandırılan Anafartalar Caddesi, tarihsel süreçte sahip olduğu özgün işlevini sürdürmektedir. Caddenin Karaoğlan Çarşısı ile kesiştiği alanda bulunan çeşmenin yerinde günümüzde Ankara Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği bulunmaktadır. Caddenin karşı köşesinde ise günümüzde bulunmayan Memurlar Kooperatifi binası bulunmaktadır. Caddenin Karaoğlan Çarşısı'na yakın olan kısmına bulunan Şehremaneti Binası, Tahtakale Hamamı ve Çarşısı ve Haseki Cami 1916 ve 1929 yılında çıkan yangınlar nedeniyle yok olmuştur. Bu yapıların yerinde günümüzde ticari işlevli yapılar bulunmaktadır. Şehremanetinin karşısında ve caddenin devamında apartman yapılarına rastlanmaktadır. Bu yapılardan bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir. Caddenin devamında günümüzde Denizciler Caddesi olarak adlandırılan caddenin batısında Bizans Dönemi'ne ait St. Clemens Kilisesi'nin kalıntıları bulunmaktadır. Kilisenin yerine inşa edilen Yeğenbey Cami 1916 yılında çıkan yangın nedeniyle yerleşimin önemli bir bölümü

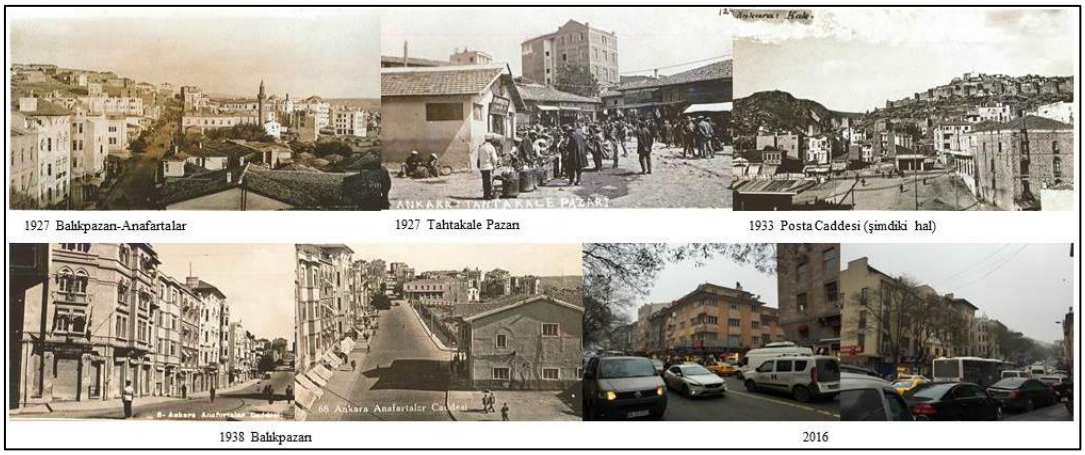
ile birlikte yok olmuştur [74]. İl Kültür Turizm Müdürlüğü olarak kullanılan yapının yakın çevresinde Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarından az sayıda örnek günümüze ulaşabilmiştir. Hal binasının arkasında yer alan Modern Çarşı 2003 yılında geçirdiği yangının ardından 2006 yılında yıkılmıştır. Bu alan günümüzde açık otopark olarak kullanılmaktadır. 1980'li yıllarda onarımı devam eden Sulu Han'ın 1991 yılına ait haritada kullanılır durumda olduğunu görmek mümkündür (Şekil 3.33, Resim 3.11, Resim 3.12, Resim 3.13, Resim 3.14 ve Resim 3.15).

Resim 3.11. Balıkpazarı değişim süreci [107, 164]

Resim 3.12. Balıkpazarı değişim süreci [164, yazar arşivi]

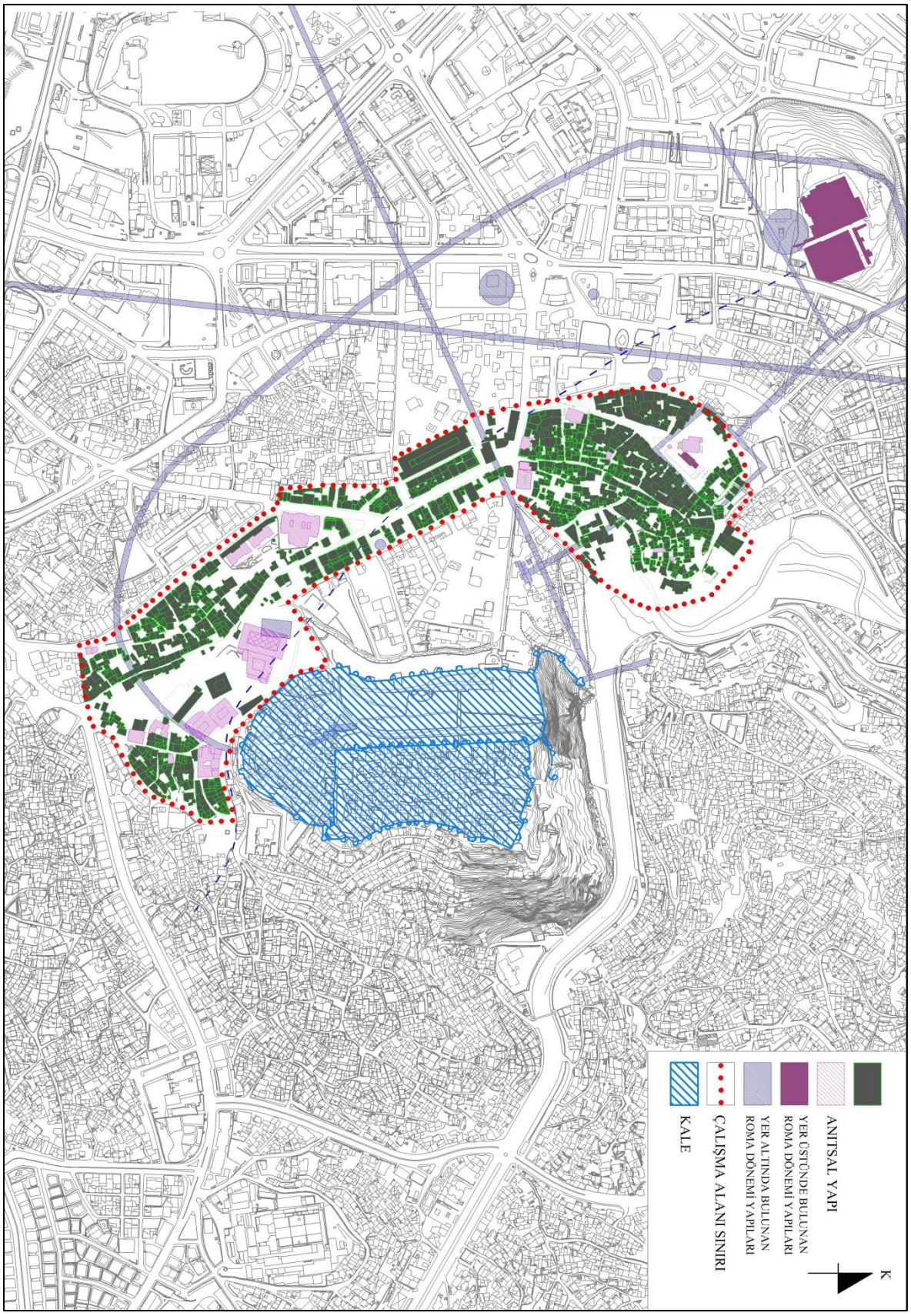

Resim 3.13. Anafartalar Caddesi değişim süreci [164, yazar arşivi]

Resim 3.14. Anafartalar Caddesi değişim süreci [164, yazar arşivi]

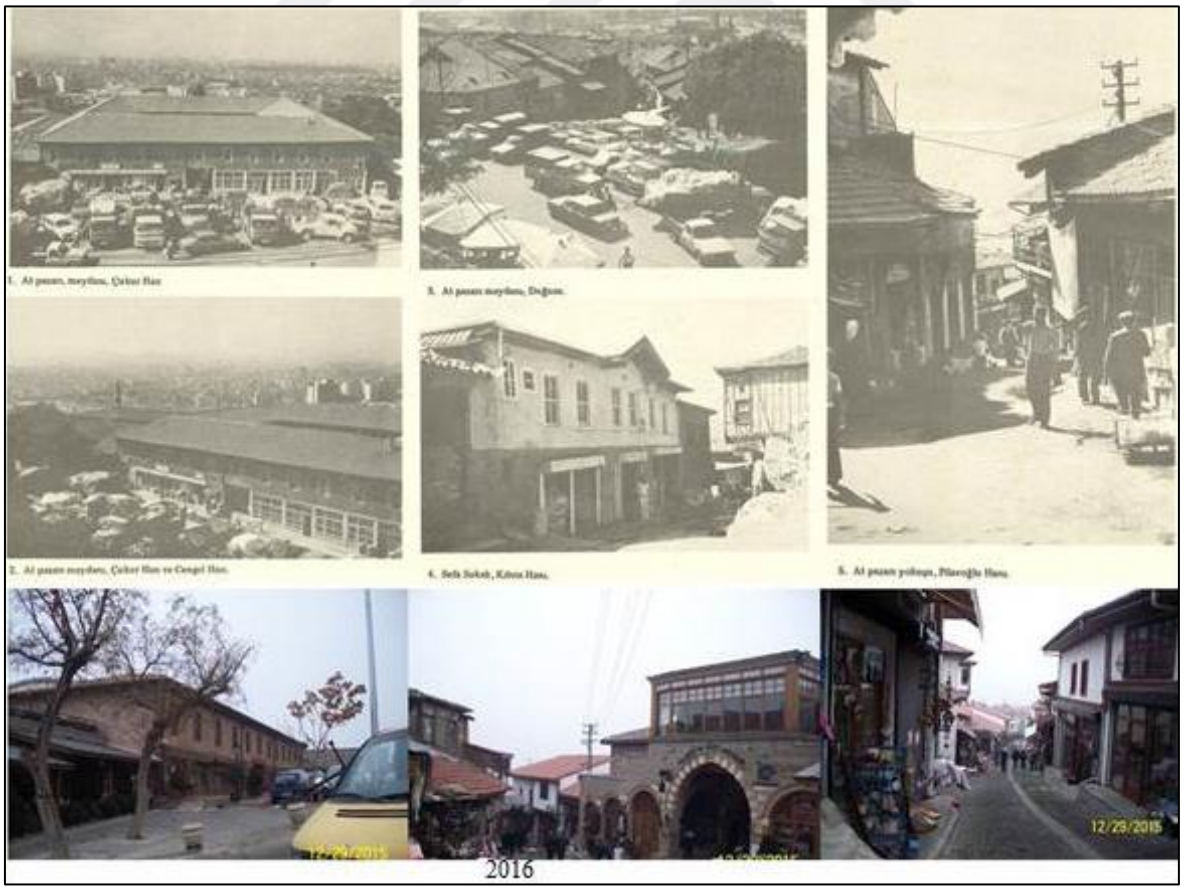

Resim 3.15. Anafartalar Caddesi değişim süreci [164, yazar arşivi]

Şekil 3.27. 1942 yılına ait harita (1942 yılına ait hava fotoğrafı ile 36 numaralı kaynaktan yararlanılarak geliştirilmiştir) [166]

Resim 3.16. Kale çevresi değişim süreci [139, 164, yazar arşivi]

Resim 3.17. Kale çevresi değişim süreci [139, 164, yazar arşivi]

Resim 3.18. Kale çevresi değişim süreci [139, 164, yazar arşivi]

Çalışma alanı sınırları içinde bulunmayan Ahi Şerafettin Camisi, Dergâhı ve Türbesi 1930 yılına ait görselde belgelenebilmektedir. Kompleksin dergâh bölümü günümüze ulaşamamıştır. Kale çevresinde yer alan hanlar özgün işlevlerini kaybetmeleri nedeniyle işlevsel olarak dönüştürülerek kullanılmaya devam etmektedir. 1980'li yıllarda bazı hanların üst katlarının konut işlevi, Çukur Han toptan eşya satışı ve depolama, Çengel Han deri işleme ve satışı, Safran Han alüminyum ev eşyası imalatı ve Pilavoğlu Han'ın ise zemin katta ticaret ve depolama birinci katta bekârlar için konaklama işlevleri ile kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde Anadolu Medeniyetler Müzesi olarak kullanılan Bedesten ve Kurşunlu Han, 1881 yılında geçirdiği yangının ardından 1946 yılında onarılarak müze olarak kullanılmaya başlamıştır (Şekil 3.27, Resim 3.16, Resim 3.17 ve Resim 3.18) [139].

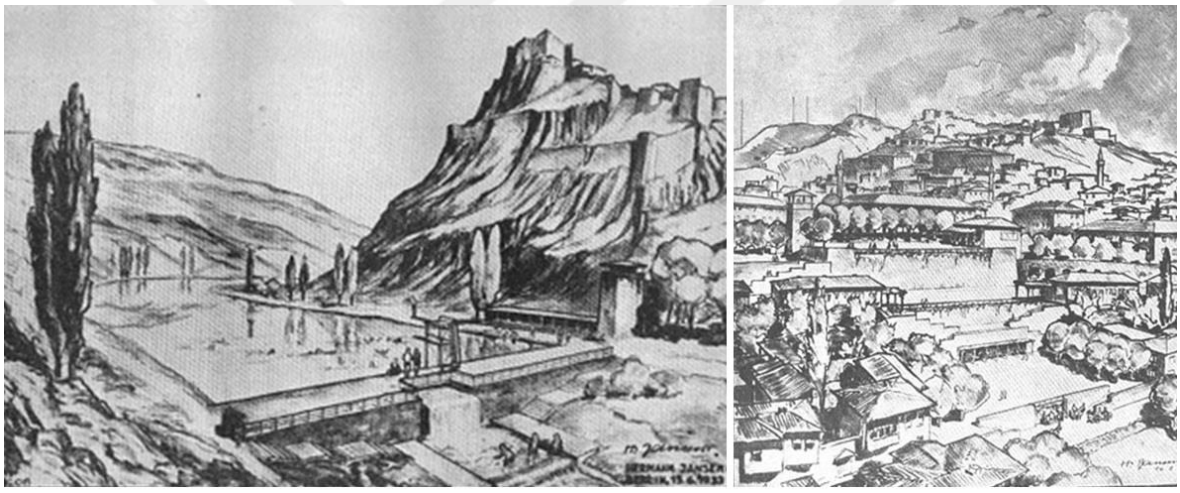
Cumhuriyetin ilanını takiben canlanan fiziksel değişim sürecinin 1930'lu yıllara kadar olan bölümü Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi olarak adlandırılmaktadır ve Ankara merkezli bir etkinlikle karakterize olmaktadır. 20. yüzyılın başlarında Avrupa'da sanat ve mimarlık alanında yaşanan gelişmeye karşın Türkiye'de yapılan mimari eserler eskiyi yaşatma çabasındadır ve yeni oluşumla ters düşmektedir. Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu kamu yapıları yanında konut yapılarında da uygulanmıştır [175]. İdeoloji ve mimarlık işbirliği olarak adlandırılan bu dönemde yapıların cepheleri kubbe, kemer, taçkapı gibi Osmanlı

mimarlık ögeleri ile süslenmektedir. 1930'lardan itibaren izleri görülmeye başlayan Uluslararası, Neo-klasik ve İkinci Ulusal Mimarlık Üslupları 1920'lerde Türkiye'ye gelen yabancı mimarların tasarımı yapılar varlık göstermeye başlamıştır. Bu dönemde yabancı mimarlar anıtsallığı temel alan uluslararası üslupta üretimler yaparken yerli mimarlar ya uluslararası ilkeleri temel alan, yabancı mimarlar gibi anıtsal nitelikte yapılar tasarlamayan ya da ulusal mimarlığın temsilcisi tasarımlar yapmayı tercih etmişlerdir. Farklı kültür ve yaşam biçimine sahip toplumların etkileşimi, sosyal hayatla iç içe olan mimariyi de etkileyerek modernleşmenin ilk adımları atılmaya başlanmış ve bunun doğal getirisi olarak farklı üsluplara ait yapılar da tasarlanmaya başlamıştır [167].

1935 yılında Taşhan'ın yıkılması ile 1937 yılında yeni ideolojinin oluşturmak istediği fiziksel doku adına Sümerbank Binası yarışma projesi sonucu elde edilmiştir. Bu tarihten sonra Ulus adını alan meydan, Cumhuriyet'in inşa sürecinin merkezini oluşturduğu söylenebilir. Bu dönemde, Ulus henüz bürokratik ve politik merkez olma özelliğini korumakta iken meydan çevresinde oluşan sinemalar ve kullanılmaya devam eden Şehir Bahçesi ile kültürel merkez işlevi ile dönüşmüştür [176, 177].

Cumhuriyet'in ilanının ardından yüzyılın sonlarına kadar kentte Roma Dönemi'ne ait buluntuların ile ilgili bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeleri şöyle sıralamak mümkündür. 1929 yılında Çankırı Caddesi açılırken ortaya çıkarılan Roma Hamamı dönemin en büyük yapısıdır ve günümüzde palestrasının büyük kısmı yolun altında bulunmaktadır. 1954 yılında yapılan kazıda, İş Bankası ek binası altında Çeşme Binası (Nymphaeum) ve Konya Sokak ve Işıklar Sokak köşesinde Konut olduğu düşünülen yapılara ulaşılmıştır. Ulus İş Hanı altında bulunan ve yapının inşaatı sırasında belirlenen yapının hamam olduğu düşünülmektedir. Cardo Maximus olarak adlandırılan ve erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen Zincirli Cami ve Sümerbank binası arasında kalan yol, 1995 yılında yapılan kazı çalışmasında ortaya çıkmıştır [178, 179]. Jülien Sütunu olarak bilinen Belkıs Sütunu, 1934 yılında İş Bankası ek binasının yanından alınarak bir tamburu eksik olarak bugün bulunduğu Valilik binası önündeki avluya taşınmıştır [50]. Bunların dışında Ankara'da Şehir Meclisi Binası (Buleiterion), Spor Alanı (Gymnasion-Palaestra), Tiyatro, Amfitiyatro, Augustus Tapınağı'nın yanında Şenlik Yeri ve Hipodrom, Pazar Yeri (Agora), Augustus Tapınağı'ndan Roma Hamamı'na ulaşan Sütunlu Yol, Su Bendi, Zeus Taenos Tapınağı gibi yapıların varlığı bilinmektedir [28, 55] (Şekil 3.5).

Kentin gelişim sürecine baktığımızda kamu yapılarının yer seçiminde üç aşamalı olarak gerçekleştiği söylenebilir. 1923-27 yılları arasında Kamu Kuruluşları çoğunlukla Ulus merkezinde ve bu merkezin İstasyon'a ve Yenişehir'e uzanan bağlantıları üzerinde yer seçmişlerdir. İkinci aşama, 1928 sonrasında Jansen Planı'nın yapılmasıyla ortaya çıkmıştır. Plana göre Bakanlıklar sitesinin ve TBMM'nin yapılmaya başlamasıyla idari merkez 1930'lu yılların ortalarında Kızılay'a sıçramıştır. 1950'li yıllara kadar üren bu gelişme 50'li yıllardan sonra Eskişehir Yolu üzerinde bir kümelenme olmuştur. Üçüncü aşama aynı zamanda Yücel-Uybadin Planı ile eş zamanlıdır. Bu aşama 1967 yılına kadar gereksinimi karşılamış ancak ardından kamu yapıları için yeni bir yer ihtiyacı duyulmuştur. İnönü Bulvarı ve Harp Okulu arasındaki alan dördüncü aşama olarak kamu kullanımına açılmak istenmiş ancak gerçekleşememiştir (Şekil 3.28) [176, 179, 180, 181].

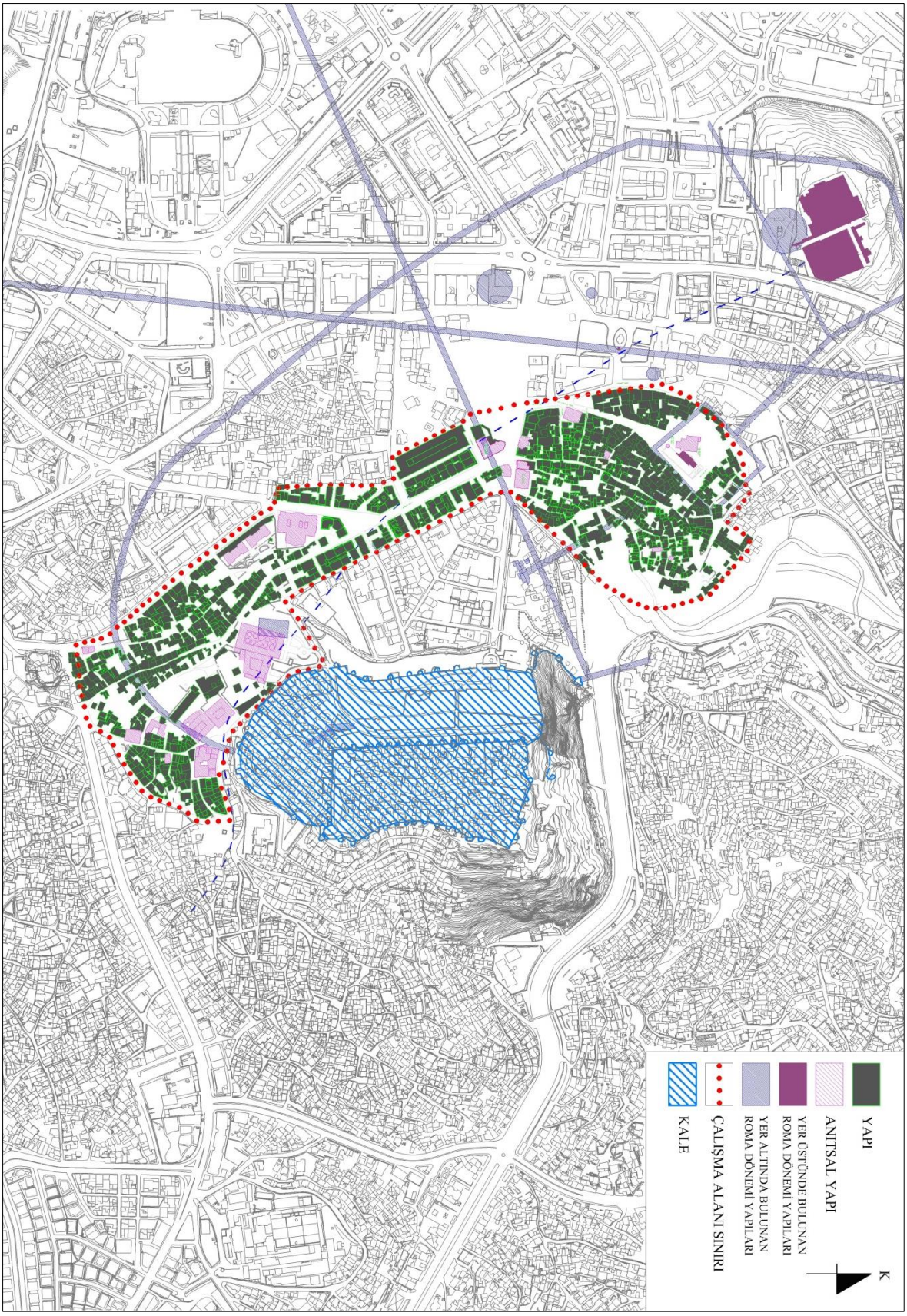
Şekil 3.28. Hermann Jansen çizimleri (1933) [107]

Cumhuriyet'in ilanının ardından kent, ülkenin yönetsel merkezi olmuş buna bağlı olarak hızlı nüfus artışı ile birlikte kentte üretim, ticaret ve hizmet işlevleri gelişmeye başlamıştır [182]. Modernleşme sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen bu dönemde Ankara'nın imarı konusunda ilk olarak kentsel yönetim konusu gündeme gelmiş [183] ve ilk on beş yılda Ulus Meydanı ve Atatürk Bulvarı başta olmak üzere kentte pek çok alanda imar hareketleri başlamıştır. Kurulan yeni devletin yeni mekânlar ve yeni bir sosyal yaşam oluşturma çabası kentin merkezinde şekillenmeye başlamıştır. 1923 yılında yönetim işlerinin ilk meclis ve Hükümet Konağı yakınlarındaki birkaç yapıda yürütüldüğü bilinmektedir. 1929 yılına kadar bu işlevle kullanılan yapılar, İstasyon Caddesi, Atatürk Bulvarı ve Anafartalar Caddesi'ne doğru gelişme göstermiştir. Hatta bu hızlı yapılaşma

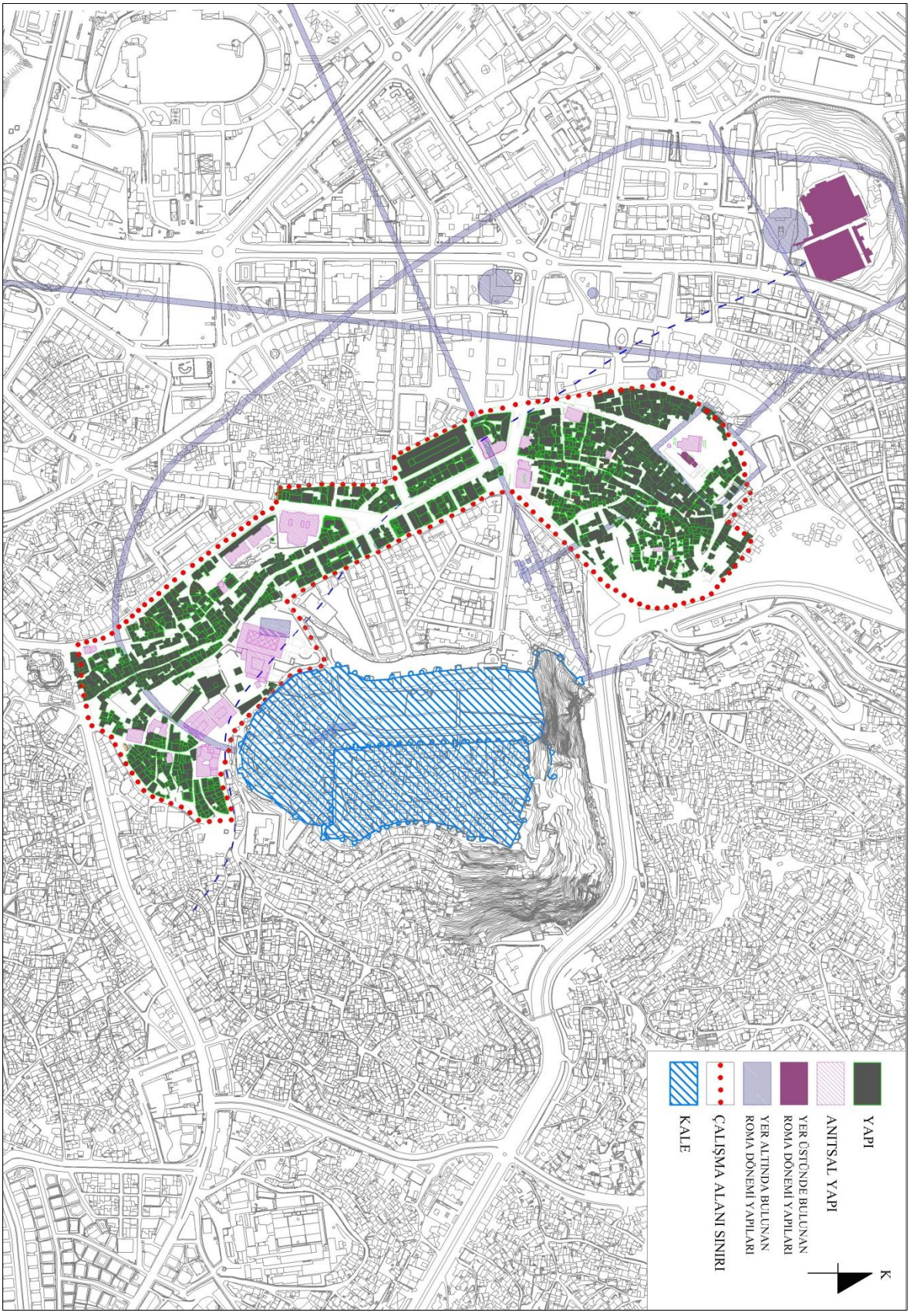
sürecinin uygulama alanı olan Atatürk Bulvarı için Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Müzesi tanımlaması yapılmaktadır [184].

İlk mali finans kuruluşlarının merkezi olan Ulus, yeni yapılan kamu binaları ve merkez fonksiyonu nedeniyle aydın, sanatçı ve politikacıların yoğun kullandığı bir bölgedir [176]. Cumhuriyetin ilanına kadar geleneksel bir merkez görünümündeki Taşhan Meydanı [185] kamusal mekân olarak özelleşmiş ve meydanı tarifleyen yapıların Cumhuriyet'ten sonra zaman içinde yeni yapılarla imajının yenilenmesi ve kentin ilk planı olan Lörcher Planı ile Hâkimiyeti Millîye Meydanı olarak adının değişmesi ile Cumhuriyet Meydanı kimliğine bürünmüştür [180]. 1928 yılında Ankara Palas'ın [176, 185, 186] açılmasıyla Hâkimiyeti Milliye Meydanı ve İstasyon arasında kalan alan kentin en prestijli yolu olmuştur [169, 176]. Kentte Jansen Planı'na kadar anıtsal nitelikte ve tek yapı olarak düşünülmüş olan yönetim yapıları farklı semtlerde ve bulvarlarla bağlantı kurulmaktadır [176, 180, 185, 187].

Hâkimiyeti Milliye olan meydanın adı 1927 yılında Millet Meydanı, 1930 yılında Ulus Meydanı adını almıştır [169] 1932 yılına kadar yapılan planlama çalışmaları yangın yerinin imarı, Ulus-İstasyon, Ulus-Samanpazarı bağlantıları gibi konuların birbirinden bağımsız düşünülmesi nedeniyle başarılı sonuçlar alınamamıştır. 1925 yılına ait Lörcher Planı da kentin bir bölümü için uygulanmaya başlanmış ancak kentin bütünü için planlama yapılmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Kentte açılan yarışma sonucu Jansen Planı 1932 de onaylanarak yürürlüğe girmiştir [181, 183, 188, 189] Jansen Planı ile AUTKM, Karaoğlan Çarşısı ve çevresi ve Anafartalar Caddesi'nin yeni yapılaşma ile gelişiminin sürdüğü bilinmektedir. Eski kentin korunması ve yeni kentin, eski kentin yanında kurulması planın önemli ana kararlarındandır [176, 180]. Planda Ulus ve çevresi kentin merkezi olarak tasarlanmıştır ancak 2. Dünya Savaşının ardından kentin merkezi planda düşünülenden farklı bir yöne ilerlemiştir [176, 182, 190]. Ulus Meydanı, bu farklılaşma ile kentliler tarafından tören ve kutlama gibi resmi kullanımların zayıfladığı, sivil kullanımların yaygınlık kazandığı meydan olmuştur [176, 185]. 1945-50'lerde çok partili siyasi hayata geçişle birlikte yeni bir dönem başlamış ve bu tarihten sonra ihtiyaç duyulan bakanlık yapıları Yenişehir'de inşa edilmeye başlanmıştır (Şekil 3.29 ve Şekil 3.30) [179, 180, 191].

Şekil 3.29. 1957 yılına ait harita (1957 yılına ait hava fotoğrafı ve 36 numaralı kaynaktan yararlanılarak geliştirilmiştir) [166]

Şekil 3.30. 1966 yılına ait harita (1966 yılına ait hava fotoğrafı ve 36 numaralı kaynaktan yararlanılarak geliştirilmiştir) [166]

Artık kentin ticari merkezi 1920'lerdeki gibi iki uçlu çizgisel modelden çıkarak Ulus çekirdeğine saplanan ışınsal merkez modeline dönüşmüştür. Modelin merkezinde başkent olmak ile birlikte gelişen yeni işlevler, Çıkrıkçılar Yokuşu, Samanpazarı, Hamamönü ve Kale önü uzantıları geleneksel işlevin devam ettiği mekânlar olarak varlık göstermiştir [182].

1942 haritasında Erkek Öğretmen Okulu'nun Taşhan'a bakan cephesinde bulanan belediye dükkânları ve devamındaki döneminin oldukça aktif kullanılan alt katı İstanbul Pastanesi ve üst katı İstanbul Oteli olan yapı okunabilmektedir bu yapılar ancak günümüze ulaşamamıştır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilen ve Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı) de olarak kullanılan Dar-ül Muallimin (Erkek Öğretmen Okulu) binasının 1945 yılında yanmış ve günümüze ulaşamamıştır.

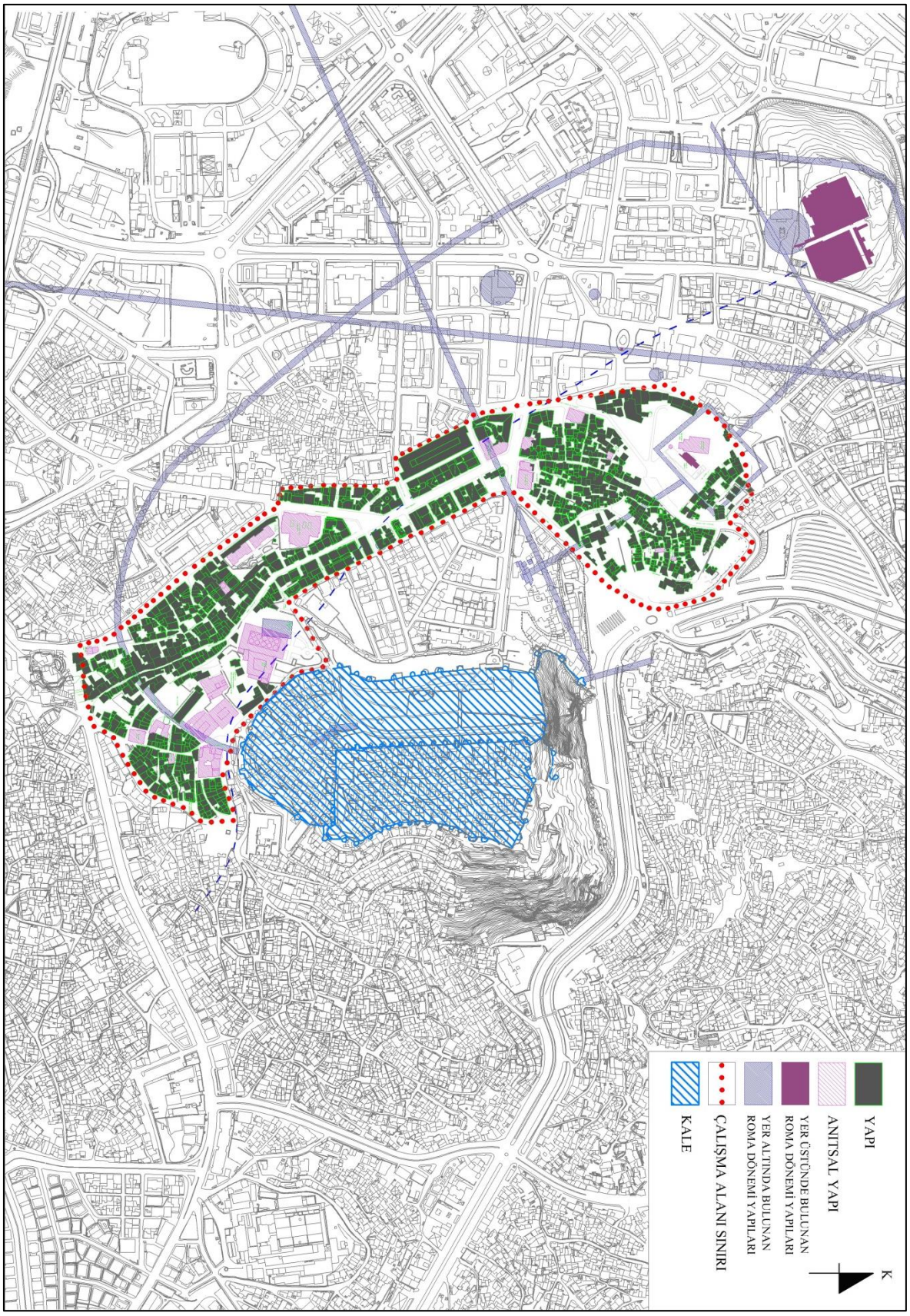
1957 yılına ait hava fotoğrafından hazırlanan haritadan anlaşılacağı üzere Gençlik ve Spor Müdürlüğü binası inşaatı devam etmekte ve Uluş İşhanı tamamlanmış [54] ve günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Belediye dükkânları ve İstanbul Pastanesi yerinde bulunan Anafartalar Çarşısı ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Ek Hizmet binası ayrıca Gençlik ve Spor Müdürlüğü binası 1966 yılına ait haritadan okunabilmektedir. Hacı Bayram Cami çevresinde açılan ve günümüzde de aracın kontrollü olarak alındığı yol 1976 haritasında belirtilmiştir. Hacı Bayram Cami çevresinde 1930 yılından bu yana yaşanan değişiminin en hızlı olduğu dönemin 1970-80'li yıllar olduğu hava fotoğraflarından çizilen haritalarda açıkça izlenebilmektedir.

Jansen Planı'nda tahmin edilemeyen bir şekilde Kızılay Bakanlıkların da yakınında olmak nedeniyle üst gelir grubuna hitap eden hızlı bir gelişim sürecine girmiştir [182]. Kentte yaşanan hızlı nüfus artışı nedeniyle 1980'lerde ulaşması planlanan kent nüfusuna 1950'li yıllarda ulaşılmış ve Jansen Planı da geçerliliğini kaybetmiş ve yeni bir plana ihtiyaç duyulmuştur. 1955 yılında yapılan yarışma sonucunda Raşit Uybadin ve Nihat Yücel başarılı olmuş ve hazırladıkları plan 1957 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Ulus bu dönemde Karaoğlan Çarşısı yerine yapılan Anafartalar Çarşısı ve Belediye Dükkânlar Sitesi yerine yapılan 100. Yıl Çarşısı ile ticari merkez özelliği kuvvetlenmiştir [54, 192]. Kızılay'ın ticari merkez olarak gelişmesi ile üst gelir grubu tüketici Kızılay'a kayarken Ulus, alt gelir grubu tüketicinin yoğun kullandığı bir ticari merkez olmuştur [176, 183].

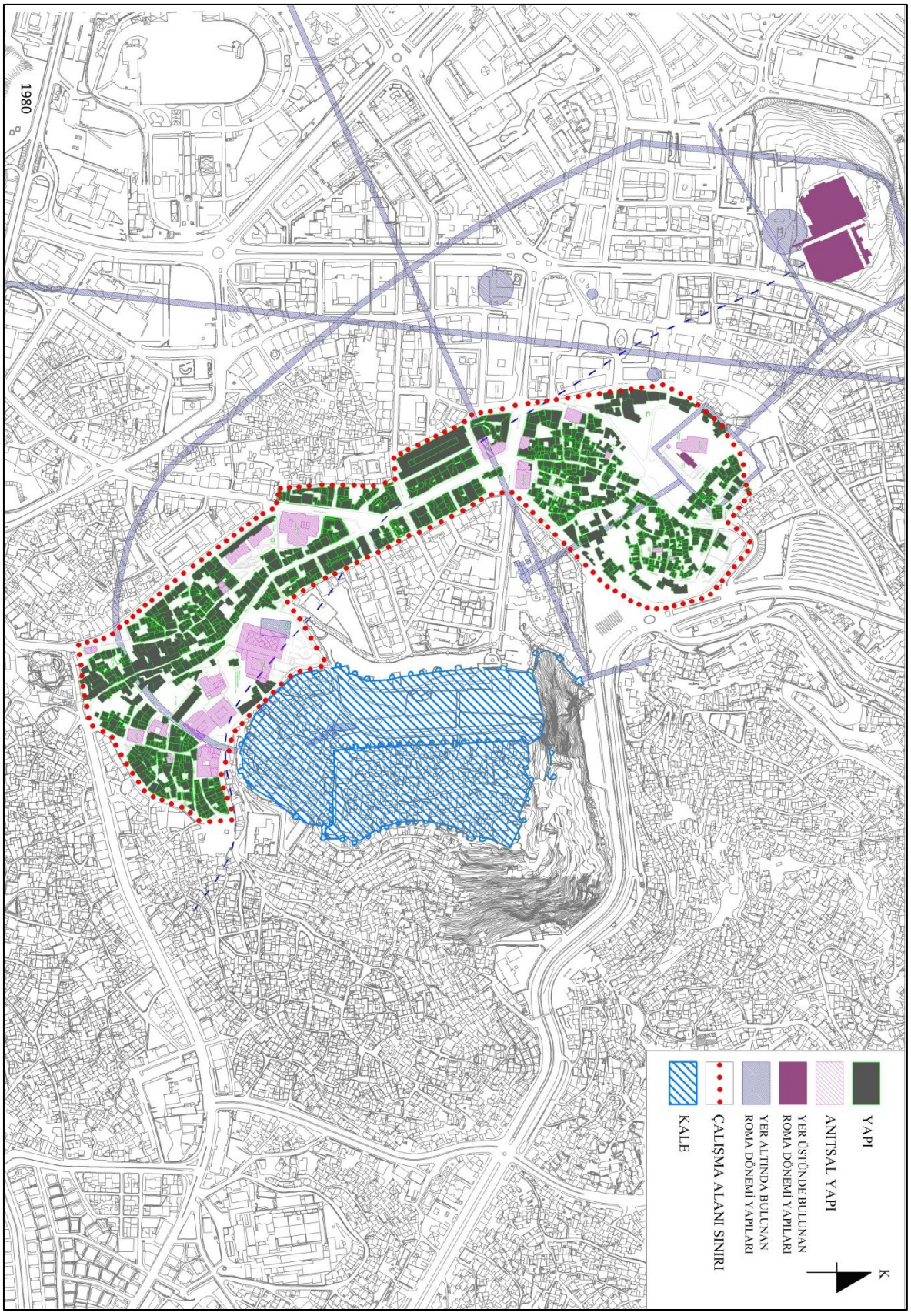
Bölge Kat Nizamı Planı'nın 1968 yılında yürürlüğe girmesi ile Yücel-Uybadin Planı'nın ortadan kalkmasına neden olmuştur [2]. 1970'li yıllara kadar Yenişehir'de bakanlıklar ve farklı pek çok kurum kiralık mekânlara yerleşmeye başlamış buna bağlı olarak Ulus'un önemi gün geçtikçe azalır olmuştur [179, 180, 182]. Bu dönem kent için hızlı yapılaşmanın, yoğunluk artışlarının yıkıp yenileme çalışmalarının ve gecekondulaşmanın artarak devam ettiği süreç olarak tanımlanabilir [180]. Ankara'da 20 yıllık perspektife sahip bir Nazım Plan Şeması, Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu tarafından geliştirildi ve 1982 de onaylanarak yürürlüğe girmiş ancak 2 yıl etkinliğini koruyarak kapatılmıştır [193, 194, 195]. Bu dönemde özelleşmiş ticaretin [57] yoğunlaştığı Ulus, bürokratik, politik ve finansal özellikleri oldukça azalmıştır [176, 196] (Şekil 3.31 ve Şekil 3.32).

70'li yıllarda, dönemin kamu merkezi olması nedeniyle Maliye Bakanlığı, Merkez Postanesi ve Vilayet Ulus sınırları içinde yer almaktadır. 1974 yılından sonra yerel yönetimlerin büyük kentlerde başlattığı yeni konut alanları uygulaması ile Ankara'da pek çok kamu girişimi olmuştur. Bu süreç 1979'dan sonra yavaşlamıştır [180]. 1985 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama öğrencileri Ulus ve Kızılay kapsamında yaptıkları çalışmada işlev dağılımlarını incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda Kızılay, kara merkezi, seçkin hizmetler ve prestij gibi tanımlarla birlikte kullanılırken Ulus, düşük gelir grubuna yönelik ticaret ve hizmet işlevleriyle toptan ticaret ve depolama alanlarında ihtisaslaşmıştır [182]. Ayrıca 1991 yılında aynı üniversitenin Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı Koyunpazarı Yokuşu ve Çevresi Koruma Geliştirme Projesi, 1992 yılında Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Çengelhan-Çukurhan Koruma, Onarım, Yeniden İşlevlendirme ve Çevre Düzenleme Projesi hazırlamıştır [197].

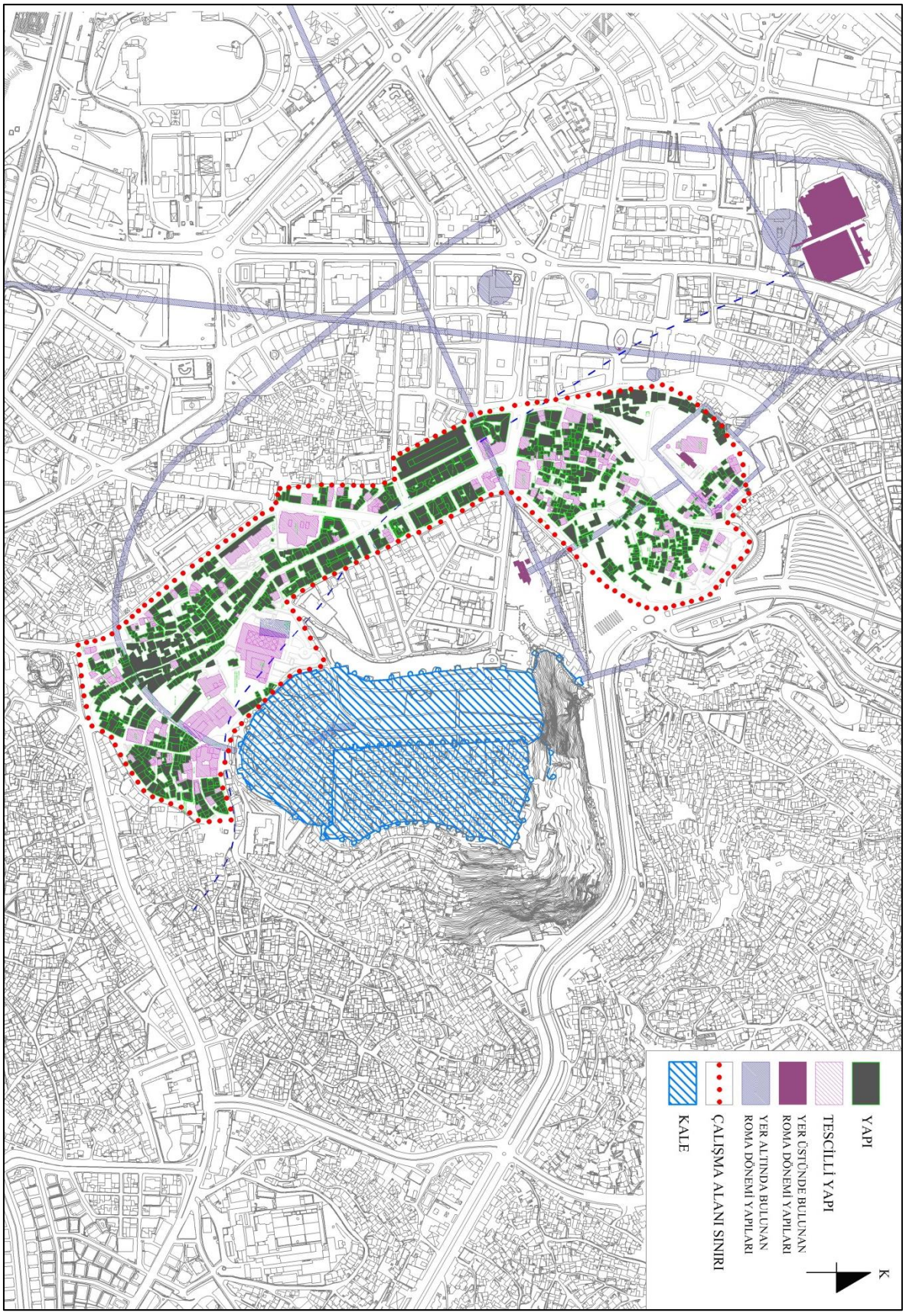
AUTKM günümüze kadar hazırlanmış pek çok proje kapsamında ele alınmıştır. Bu projeler Ulus Tarihi Kent Merkezi ve Kaleiçi Koruma Amaçlı Ulusal Planlama ve Projelendirme yarışmaları, Hacı Bayram Cami ve Çevresi Düzenleme Projesi ile Sokak Sağlıklaştırma çalışmalarıdır. Ayrıca Samanpazarı Keklik Sokak ve Çevresi Koruma Geliştirme ve Ahi Şerafettin Camisi ve Çevresinin Sağlıklaştırılması Projeleri Ulus sınırları kapsamında değerlendirilmiş koruma uygulamalarıdır. Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı İçinde Ulus Meydanı Çevresi Projesi 2008 yılında iptal edilmiştir (Bölüm 1.).

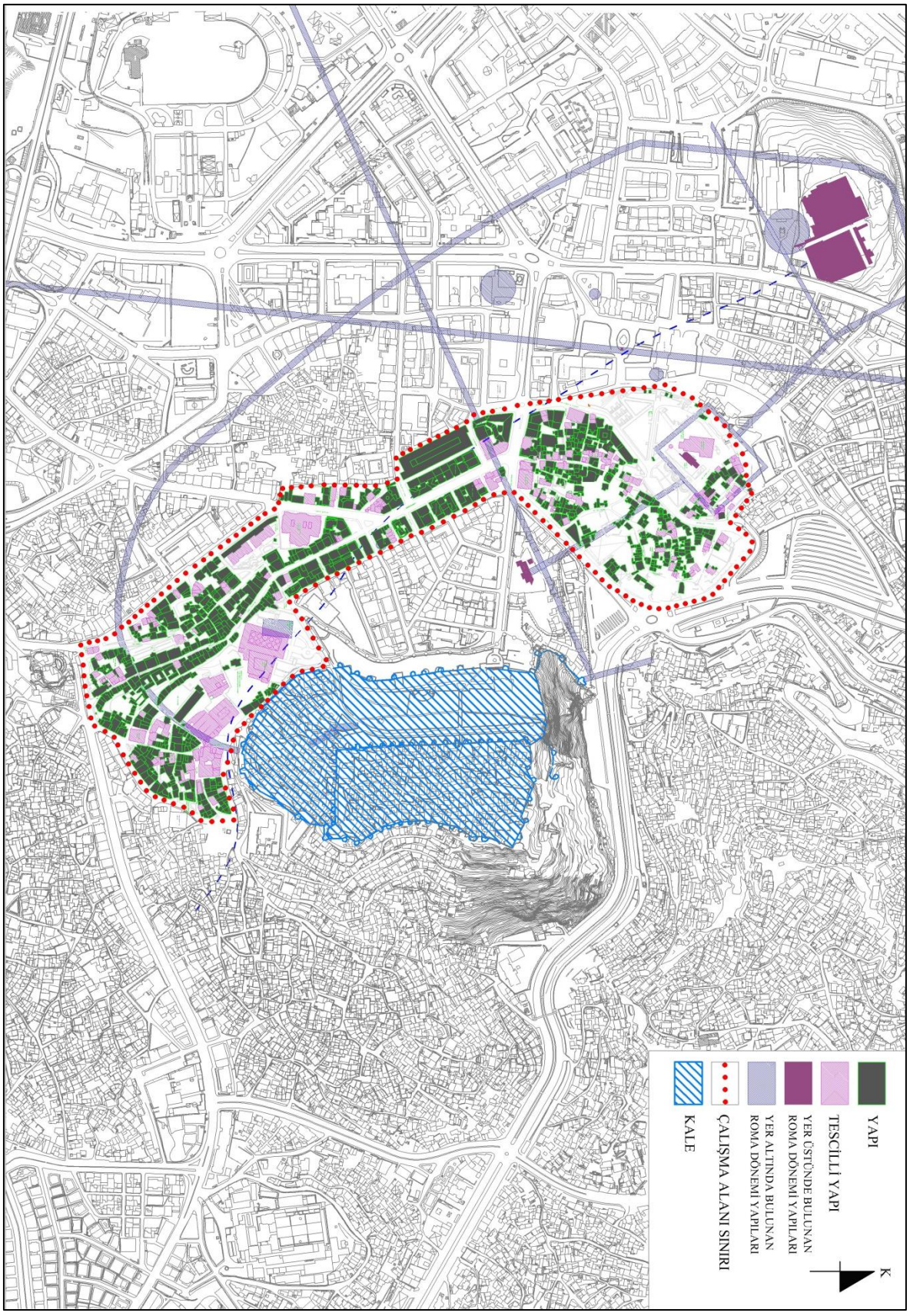

Şekil 3.31. 1976 yılına ait harita (1976 yılına ait hava fotoğrafı ve 36 numaralı kaynaktan yararlanılarak geliştirilmiştir) [166]

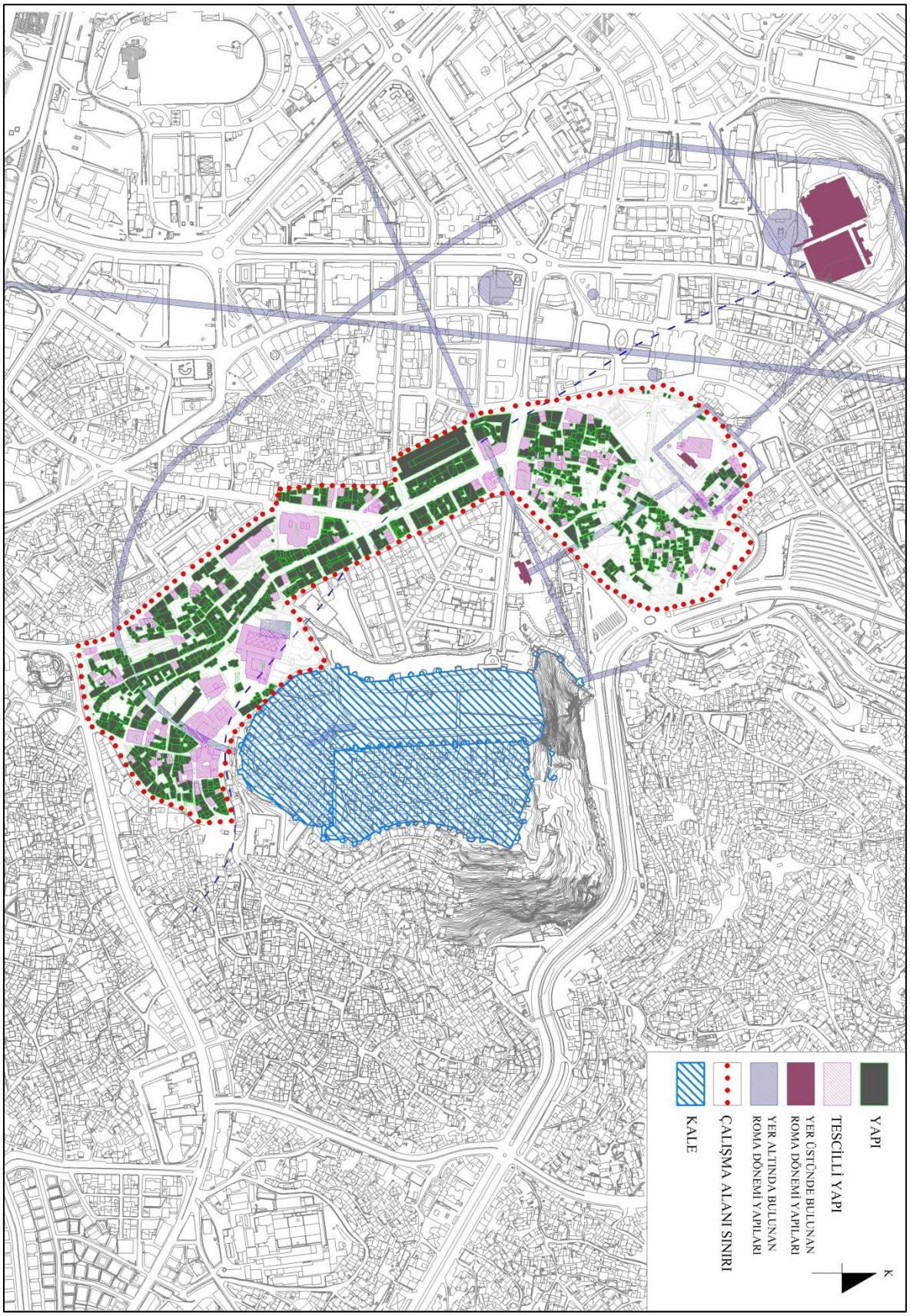

Şekil 3.32. 1980 yılına ait harita (1980 yılına ait hava fotoğrafı ve 36 numaralı kaynaktan yararlanılarak geliştirilmiştir) [166]

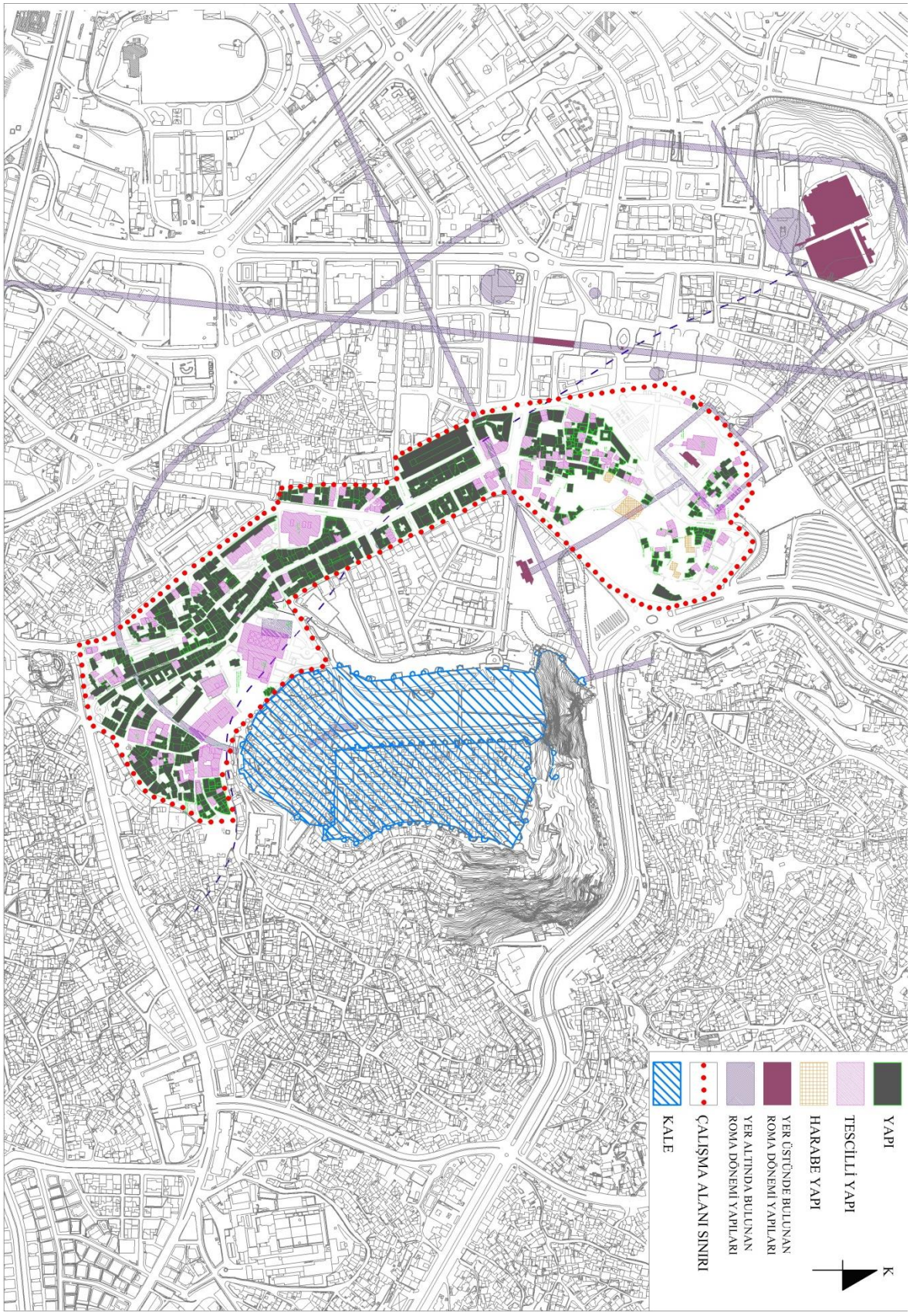

Şekil 3.33. 1991 yılına ait harita (1991 yılına ait hava fotoğrafı ve 36 numaralı kaynaktan yararlanılarak geliştirilmiştir) [166]

Şekil 3.34. 1999 yılına ait harita (1999 yılına ait hava fotoğrafı ve 36 numaralı kaynaktan yararlanılarak geliştirilmiştir) [166]

Şekil 3.35. 2006 yılına ait harita (2006 yılına ait hâlihazır haritadır) [7]

Şekil 3.36. 2011 yılına ait harita (2011 yılına ait hava fotoğrafı ve 36 numaralı kaynaktan yararlanılarak geliştirilmiştir) [166]

Ulus Meydanı günümüzde kullanılarak yaşatılması gereken bir alan olduğu ve yaşanan değişimin belli bir plan çerçevesinde devam etmemesi nedenleri ile bir kent meydanı oluşturulacağı konusu ile tekrar gündemdedir. Mevcut planların iptal edilerek yeni bir dönüşüm planı yapılması konusu tartışılmaktadır [1, 6, 176, 198] (Şekil 3.35 ve Şekil 3.36).

Caminin kuzeyinde kalan alan 21. yüzyılın ilk çeyreğinde boşaltılarak günümüzde açık otopark olarak kullanıma açılmıştır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde alanda Saraçlar Sokak üzerinde mevcut yapılar yıkılarak çarşı inşa edilmiş aynı dönemde Asker Sokak üzerinde çıkan yangın nedeni ile günümüzde pek çok yapı kullanılamaz durumda kalmıştır. Kalenin Hanlar çıkışında bulunan Çengel Han (2011) ve Çukur Han (2005) yapılan restorasyonlar sonucunda işlevsel dönüşümle tekrar kullanılmaya başlanmıştır.

3.2. Kentin Sosyal Katmanlarının Özellikleri, Değişim ve Gelişimi

3.2.1. Roma ve Bizans Uygarlıkları dönemi

Kentin sosyal katmanlaşma sürecinde yerleşimin oluşmaya başlamasından Roma İmparatorluğu Dönemi'ne kadar sosyal hayata ilişkin veriye ulaşmak söz konusu değilken Roma ve Bizans Dönemlerine ait az sayıda veriye yazılı kaynaklardan ulaşılabilmektedir. M.S. 2. yüzyılda Ankara'nın üst düzey aileleri kendilerini aristokrat olarak tanımlamakta ve diğer şehirlerden farklı bir sosyal grubun üyesi olduklarını düşünmektedir. Kentte bulunan iki yazıttan, Keltik kökenlerinden gurur duydukları anlaşılmaktadır [199]. Kentin nüfusu on iki gruba ayrılmaktadır ve bu grupların bir lideri ve memurları bulunmaktadır. Şehrin düzeninden sorumlu bu liderler şehirlerden olduğu gibi kırsal kesimden de gelebilmektedir [200]. Kentin organize bir şehir olduğuna dair veriye ulaşılamazken nüfus artışının kentteki kabile sayısının artması ya da yeni bölgelerin kente dahil edilmesi şeklinde geliştiği söylenebilir [36].

Bizans Dönemi Ankara'sı, tarihsel süreçte sıklıkla yaşamış olduğu açlık ve kıtlık (M.S. 270-275) sıkıntılarını bu dönemde de yaşamıştır. Açlık ve kıtlığın yaşanması, tarım ile geçinen toplumun iklim şartlarında yaşanan değişiklikler sonucu gerçekleştiği ve nüfusun azalmasına sebep olduğu bilinmektedir. M.S. 452 yılında bir kez daha yaşanan kıtlık ve M.S. 542 yılında yaşanan veba salgını ile kentin zor dönemlerden geçtiği söylenebilir.

Yapılan kazılarda elde edilen sikkelerden, toprağa gömülü halde olması nedeniyle kentin bu dönemde yaşadığı ortamın oldukça güvensiz olduğu sonucuna ulaşılabilir. Kentin 4. yüzyılda Kudüs'e giden hacıların rotası üzerinde bulunması, önemli bir kent olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir [56, 59].

M.S. 7. yüzyılda Araplar Ankara'ya girmiş ve kale yaşanan saldırılara karşı daha güçlendirilmiştir. Kent Anadolu'dan alınan vergilerin toplandığı yer olması sebebiyle Bizans Dönemi için önemli bir kenttir. M.S. 9. Yüzyılda tekrar yaşanan Arap saldırısı ile kent büyük tahribata uğramış halk da esir alınmıştır [56].

11. yüzyıla kadar geçen süre hakkında yazılı kaynaklardan veriye ulaşılamazken bu tarihte açlık ve vebanın tekrar ortaya çıktığı ve halkın batıya göç etmesiyle nüfusunun ciddi oranda azaldığı belirtilmektedir. Kent Bizans İmparatorluğu Dönemi'ne kadar oldukça geniş alana yayılmış ve çok sayıda kamu yapısına sahip bir kent iken bu dönemde iki kat surun içine çekilmiş ve dışarda az sayıda yapısı olan bir kent olmuştur [56].

3.2.2. Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Ahiler dönemi

11. yüzyılda Anadolu'da yerleşmek üzere gelen göçmenler, düzen kurma ve yer seçimi süreçlerinde zaviyelerde konaklayarak uyum süreci geçirmişlerdir. Sosyal yardımlaşma kurumu olarak hizmet veren zaviyeler göçmenler için misafirhane görevi yapmıştır ve dervişler şeyhin idaresinde konaklama amacı ile gelenler ile birlikte topluca vakit geçirmek, yolculara bedava yiyecek içecek ve yatacak yer sağlamak gibi faaliyetlerle meşgul olmuşlardır. Zaviyeler, 13. yüzyılda başlayan Moğol istilası ile Anadolu'da sayıca artış göstermiş ve Babai isyanından sonra kırsal kesimde, gözden uzak yerlere yerleşen şeyh ve dervişler bir kolonizatör gibi zaviyelerini gelen göçmenlerin hizmetine açmışlardır [108, 201].

Selçuklu İmparatorluğu Dönemi'nde sultanların Sünniliği benimsemeleri nedeni ile kentlerde, kırsal kesimden farklı olarak Sünni tasavvufi zaviyeler gelişmiştir. Misafirhane özelliği devam eden zaviyeler, dede ve babalar köylerin kurulmasından nasıl önderlik etmişse Sünni zaviyelerde kentlerde, etraflarında mahallelerin oluşmasını yönlendirmişlerdir. Ankara kenti için tarikat zaviyelerinin yanında oldukça yaygın olan Ahi zaviyeleri de çok önemli rol oynamıştır. Bu zaviyeler meslek ulusu Ahi Baba

tarafından kurulmakta, meslek üyelerin misafirhanesi ve dayanışma merkezi olarak hizmet vermiştir. Ticari faaliyetlerin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, yardımlaşmanın sağlanması kısaca bir araya gelerek birlik olma ve sosyal iletişimin de aktif tutulması bağlamlarında Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde zaviyeler önemli mekânlar olmuştur. Ahi Zaviyeleri zaman içinde benimsedikleri tarikatın zaviyesine dönüşmüştür. Selçuklu kentlerin sosyal yönden kimlik verebilecek kadar önemli olan zaviyelerin binaları, mimari yönden abidevi özellik taşımadığı için günümüze ulaşan olmamıştır. Yapılarının anıtsal olmamasının nedeni, gösteriş ve kibrin tarikat ile örtüşmeyeceği olarak yorumlanmaktadır [201, 202].

Osmanlı İmparatorluğunun ilk yıllarına kadar etkileri devam eden, İslamlaştırma amacıyla uçlarda ve Hristiyanlığın kabul edildiği yerleşimlerin yakınlarında konumlanan gazi dervişleri ve tekkeler Osmanlı İmparatorluğunun kurulmasından sonraki süreçte de İslamlaştırmada önemli rol oynamıştır [108, 201, 203].

Anadolu'da halk Selçuklu İmparatorluğu himayesinde Müslümanlar ve Hıristiyanlar olmak üzere iki temel gruba ayrılmıştır. İnanç bağlamında farklılaşan bu gruplar arasında ya da grupların kendi içinde Türk idaresi altında oldukları süre boyunca barış içinde yaşamışlardır [106]. Selçuklu İmparatorluğunu oluşturan halk göçebeler, köylüler ve şehirlilerden oluşmaktadır. Göçebe halk, hayvancılık, dokumacılık ve nakliye ile geçimini sağlayan Türkmenlerdir. Yaşam şartları ve kültürleri köyde ve şehirde yaşayan halka göre daha basit ve düşük kalitededir. Devlet tarafından verilen yaylak ve kışlaklarda kurdukları çadırda yaşadıkları gibi askeri faaliyetler için uçlara yerleştirilenler de bulunmaktadır [204]. Şehirde yaşayan, inanç ve kültür anlamında daha kozmopolit bir yapıya sahip olan halk, kerpiç, tuğla ve ahşap kullanarak yaptıkları evleri kullanmışlardır. Farklı meslek ve etnik gruptan insanın bir arada yaşandığı şehirler Selçuklu fetihleri gibi olaylarla sarsılmış ancak 13. yüzyılda yaşanan gelişim sürecinde Ankara'nın da içinde bulunduğu pek çok yerleşim tekrar toparlanabilmiştir [201, 205].

Bu dönemde özellikle 10 ve 11. yüzyıllarda Anadolu'da göçebeler kaynaklı sınıfsız kaynaşmış ve demokratik bir toplum yapısı bulmak mümkündür [206]. 13. yüzyılda Anadolu'da canlanan kent yaşamının, Moğol baskısı ile gelen şehir kökenli göçmenlerin etkisi ile gerçekleştiğini düşünmek mümkündür [201].

12. yüzyıla kadar Anadolu köyleri yaşanan savaşlarla boşalmış ancak 12. Yüzyıl sonlarından itibaren köylerde tekrar hareketlenmenin başladığı tahmin edilmektedir. Türkistan'dan gelerek bu boş köylere yerleşen köy hayatına alışkın göçmenler, din ve kültür merkezi olarak cami ve mescitleri kullanmışlar ve 13. yüzyıldan itibaren de Ahi zaviyeleri kurmaya başlamıştır [80, 201].

Asker, memur, ulema, şeyhler, seyyidler, dervişler, vaizler, şairler, tabipler, sanatkârlar, tacirler gibi farklı uğraş ve her sınıftan insanı barındıran şehirlerde, Müslüman ve gayrimüslim halk arasında yoğun bir ilişki söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi aynı mahalleyi ve yaşama mekânlarını paylaşmakta ve bu nedenle Müslümanlığı tercih eden gayrimüslim sayısı köylere göre daha fazla olmaktadır. Anadolu Selçuklu sultanlarının adil düzen kurmuş olmaları ve Nizamü'l-Mülk'ün koyduğu kurallara titizlikle uyulması Müslümanlığa geçen gayrimüslimler için de etkili olduğu düşünülmektedir [201].

Günümüze ulaşan Selçuklu mimari eserlerinden yola çıkarak dönemin sanat anlayışının gelişmiş düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Anadolu Selçuklularında mimari, heykeltıraşlık, çini, mozaik, musiki ve resim gibi pek çok sanat dalında eserler ve ürünler bulunmaktadır [207]. Mimari alandaki medrese, darüşşifa ve kervansaray gibi eserler günümüzde Anadolu'da pek çok yerde ayakta durmaktadır. Bu eserler üzerinde bulunan süsleme elemanları özellikle Selçukluların milli sembolü olan kartal figürleri, dönemin çini ve heykeltıraşlık konusundaki maharetini belgeleyecek niteliktedir. Musiki, saray ve Mevlevi çevrelerde yaygınken zanaat kolları Ahiler tarafından desteklenmiş ve geliştirilmiştir. Yazılı kaynaklardan, dönemin resim sanatına olan merakı ve becerisinin özellikle Mevlevi çevrelerde yoğun olduğunu kitaplarda bulunan minyatürlerden öğrenilebilmektedir [201, 208].

3.2.3. Osmanlı İmparatorluğu dönemi

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde halkı iki sınıfa ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki askeriler ikincisi ise re'aya'dır. Askeriler sınıfı, Osmanlı toplumunda geniş yer tutan yönetici sınıf olarak tanımlanabilen askerler ve ilmiye sınıfı, re'aya ise askeriler dışındaki halkın tamamını kapsamaktadır. Bu iki grup arasındaki en büyük fark, ilk grup vergi yükümlüsü değilken ikinci sınıfın vergi yükümlüsü ve üretici olmasıdır [209]. Askeriler

sınıfının statü üstünlüğünün sosyal yapıya yansıması, yönetimde söz sahibi olmak, inanç ve servet gibi kaynaklarla gerçekleşmektedir. Askeriler sınıfı Ümera ve Ülema olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır. Bunların dışında imam, hatib, mütevelli, nazır, doğancı, köprücü olanlar; seyyidler, şehir kethüdaları vb görevliler de askeri sınıfa dahil edilmektedir. Ümera sınıfı, doğrudan padişaha bağlı, her rütbedeki çalışanın itibar sahibi olan, belirli sürelerle görevlerine atanan ve devletten maaş alan gruptur. Ülema sınıfı ise, şer'iatı temsil eden bu nedenle de ümerâ sınıfından farklı bir itibara sahip gruptur [105].

Re'aya sınıfında büyük ticaretle uğraşanları, toplumda itibar görmekte ve söz sahibi olmaktadır. Büyük tüccarlardan sonra gelen ve nüfusun önemli kısmını oluşturan esnaf grubu sosyal kademelenmede ikinci sıradadır. Re'aya ve askeriler arasında iletişimi sağlayan, halkın temsilcisi olarak talepleri yönetime ileten üçüncü bir sınıf olan eşraf ve a'yan bulunmaktadır. Bu grubun, Osmanlı toplumunda, şehrin ileri gelenlerinden, zengin tüccarlardan, din adamlarından ve yaş ve tecrübe açısından deneyimlilerinden oluştuğu bilinmektedir [105].

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Osmanlı toplumunda mahalle temel yönetim birimi ve sosyal birim olarak önemli sorumlulukları olan bir topluluktur ve mahallenin temsilcisi imamdır. Mahallede yaşayan halk birbirinden sorumlu, dayanışma içinde hatta sorunların çözülmesinde aktif rol alan gruptur. Bunun nedeni olarak vergi yükümlülerinin tespit edilmesi, verginin düzenli toplanabilmesi ve düzenin sağlanması sıralanabilir [105]. Mahalle sakinleri, birbirlerine kefildir ayrıca faili meçhul olayların aydınlatılması için toptan sorumlu tutulmuşlardır. Cami ya da mescit etrafında yerleşen mahalleli, caminin cemaatini oluşturmakta ve çeşitli dinsel, etnik, hemşerilik ve ticari faaliyetler gibi ortak özellikler ile bir araya gelmektedir [210, 211]. Ancak bu grupların toplumdan ayrı bir şekilde bir arada yaşamaları söz konusu değildir. Ankara'da gayrimüslim mahalleleri bulunmasına rağmen Müslüman halk ile etkileşim içinde oldukları bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun merkezi otoritesinin sağladığı düzen, güven ve alınan tedbirler ile mahalle, savunma ihtiyacından uzak sosyal ilişikler bağlamında etkin ve aktif olmaktadır. Buna bağlı olarak mahalleler arası yer değişikliği ya da dışardan gelene konut sağlama olaylarına sıklıkla rastlanmaktadır. Gayrimüslim mahallelerin oluşması inanç ve gelenek birliğine sahip kimselerin yan yana yaşamayı tercih etmeleri ve Osmanlı öncesi dönemlerin şartlarının yerleşmeye yaptığı etkilere bağlanabilir. Mahalle hakkında bahsedilen bu özelliklerin tamamı kent halkının mahallelerle parçalanmış olarak değil bir bütün içinde

yaşadığını göstermektedir. Bu tanıma örnek olarak gösterilebilecek olan olay, Celali Saldırıları karşısında Ankara halkının kendi olanaklarıyla kentin tamamını korumak amacıyla sur inşa etmeleri gösterilebilir. Vergi yükümlüsü olan halk, tahrir defterlerine ve diğer vergi kayıtlarına yaşadıkları mahallelere göre kaydedilmektedir [105].

Özellikle akşam ve yatsı namazlarını birlikte ve cemaatin temsilcisi imam ile kılan cemaat, camiye gidiyor olmayı güvenilirlik kabul eder ve mahalleliyi rahatsız eden kişiler hakkında söz sahibidir. Kentin merkezinde bulunan camilerde, pazara yakın, kente dışardan gelen ve kentlinin sığabileceği büyüklükte ve ibadet dışında faaliyetler de bulunmaktadır. Cemaatin bazı konuları tartışması, vaaz verilmesi ve çeşitli haberlerin yayılması gibi faaliyetlerin gerçekleştirildiği cami ya da mescitler dışında tekke, zaviye ve imaretlerde sosyal ilişkileri kuvvetlendirici faaliyetle olduğu bilinmektedir. Mahallede kurulan avarız akçası vakfı, mahallelinin ortak karşılaması gereken masraflar ve ihtiyaç sahiplerine borç vererek dayanışmayı kuvvetlendiren ve birlikte yaşamanın gereğini yerine getiren bir kurumdur [105].

Kentte, 1604 yılına kadar Leh ve Venedikli sof tüccarlarının bulunduğu sonrasında da İngilizlerin yer aldığı bilinmektedir. Sof üretimi yapılan bir bölgenin merkezi olan Ankara, yıllık 400.000 akçalık verginin 300.000'ini karşılamaktadır. 16. yüzyılın sonlarında kent, oldukça yoğun bir ticaret kenti konumundadır (Şekil 3.17) [105].

Seyahat rotası Ankara'dan geçen Busbecq ise Ankara keçilerinden bahsetmiş ve bu keçinin kılından yapılan kumaşın boyanması hakkında da bilgi vermiştir. Busbecq, bu kumaştan yapılan elbiselerin yüksek mevkide Türkler tarafından giyildiğini ve bunun bir kibarlık göstergesi sayıldığını belirtmektedir [126, 212].

Osmanlı toplumunda kadın ve erkek günlük yaşantılarında farklı mekânları kullanmaktadır. Kadınların iş hayatı olmaması nedeniyle evde, yüksek duvarlarla çevrili bahçe ya da avluda vakit geçirmektedir. Kadınlar hamama gitmek, nişan ve düğüne katılmak bayram kutlamak ve hacı uğurlamak gibi sosyal aktivitelerde bulunmaktadır. Erkekler, aile hayatı dışında kalan zamanlarını cami, mescit ve kahvehane gibi kamusal mekânlarda geçirmekte, [105]. Camiler genellikle şehrin en önemli yerlerinde bulunur ve şehir halkının tamamını kapsayabilecek büyüklüktedir. Özellikle Cuma günleri camide ibadet dışında dini ve sosyal konularda vaaz verilir, bazı konular tartışılır ve haberler

buradan yayılırdı. Camiler, toplumda erkeklerin sadece ibadet amaçlı değil aynı zamanda sosyalleşmek ve iletişim kurmak konusunda kullandıkları mekândır [105].

Osmanlı kentlerinde eğlence mekânları olarak Müslüman nüfus için kahvehane ve bozahaneler, gayrimüslimler için de meyhanelerden bahsedilmektedir. Ankara'da kahve tüketiminin yaygın olması nedeniyle çok sayıda kahvehane bulunduğu bilinmekte ancak toplam sayının ve nerelerde olduğunun bilinmesi mümkün olamamaktadır. Ancak az sayıda olanların konumu hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, kahvehanelerin kira değerlerinin yüksek olması Ankara'da kahve tüketimi oldukça yaygın olduğunu belgelemektedir. Kahvehaneyi kullanan müşterilerin de Ankara dışından gelenler olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü kahvehanelerle komşu esnafın gün içinde işinden vakit bulup kahvehanede zaman geçirmesi çok olası değildir ancak bu dönemde ticaretin yoğun olduğu ve kente dışarıdan pek çok tüccarın geldiği düşünülürse, kahvehaneleri yoğunlukla kullananların dışardan gelen tüccarlar olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir [105].

Osmanlı kentlerinde ve Ankara'da halkın bir araya gelmesine vesile olan tören ve bayramlar, dini bayramlar, evlenme törenleri, mahalli eğlenti günleri ve esnaf şenlikleri ayrıca Müslümanların kutladığı Ramazan ve Kurban bayramları, kandil geceleri, oruç ve helva günleri olarak belirlenebilir. Bayramlarda büyüklerin ziyaret edilmesi, kabir ziyareti ve bayram yeri eğlence alanını kurulması halkın moral toplamasına sebep olan sosyal aktivitelerdir. Bu dönemde Hoca (Hâce) Paşa Mahallesi, bayramlarda halka eğlence alanı olarak hizmet vermektedir [105].

Ankara Türk-İslâm hâkimiyetine girdikten sonraki süreçte Türk edebiyat tarihinde önemli yer tutan ve tasavvuf edebiyatını besleyen dini-sosyal mahfiller ile divan edebiyatında önemli cami, dergâh, medrese ve tekke gibi mekânlar kullanılmıştır. Ankara'da bu anlamda açılan ve kullanımına devam edilen mahfiller bulunmaktadır. Bunlar; Saraç Sinan Medresesi, Melike Hatun Medresesi, Ahi Şerafeddin Zaviyesi, Kızılbey Medresesi, Bayrâmî Dergâhı (Âsitâne) ve Taceddin Dergâhı'dır. Dini, sosyal, kültürel anlamda önemli olan bu mahfiller tasavvuf hareketliliği ve divan ve tasavvuf edebiyatı geleneği oluşmuş mekânlardır. Ayrıca Pilâvoğlu Han'da, âşıkların sanatlarını icra ettikleri bilinmektedir [213].

Ankara'da 19. yüzyılın ortalarından itibaren halkın sosyal aktivitelerine bağ ve bahçe kullanımları dahil olmuştur. Kentliler, yaz aylarında kentin yakın çevresinde ve tepelerde bu faaliyeti gerçekleştirmişler ve zamanla bağ ve bahçeler âşıkların sanatlarını sergiledikleri edebiyat mahfillerine dönüşmüşlerdir. Bu dönemin en önemli mahfillerinden olan Taceddin Dergâhı, Hacı Bayram Veli Dergâhı'ndan sonra kentin ikinci büyük dergâhıdır. Bu dergâh, kurulduğunda dini bir mahfil olarak faaliyet göstermiş, Mehmet Akif'in burada ikamet etmeye başlamasıyla bir edebiyat mahfiline dönüşmüştür. Milli mücadele zamanlarındaki istiklal arzusunun işlendiği önemli bir edebi eser olan İstiklal Marşı, Tâceddin Dergâhı'nda kaleme alınmış ve dergâh bir ümit kaynağı ve inanç merkezi olmuştur [214].

Süreç içinde farklı dönemlerde restorasyonlar yapılan ve müze olarak kullanılan Tâceddin Dergâhı, 1920'lerden günümüze ulaşan Ankara'daki yegâne edebiyat mahfilidir. Milli mücadele döneminin diğer bir önemli edebiyat mahfili Kuyulu Kahve'dir. Günümüze ulaşamamış yapılardan biri olan Kuyulu Kahve, Anafartalar Caddesi'nden Hacı Bayram Camisi'ne giden yol üzerinde yer almaktaydı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla birlikte mecliste görev yapan mebuslar, şair, yazar ve gazeteciler Kuyulu Kahve'de bir araya gelerek ve günün neredeyse her saatini bu mekânda geçirmişlerdir. Kuyulu Kahve, Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'daki sınırlı sayıdaki yazarın edebi sohbetlerine sahne olan bir edebiyat mahfili olarak ortaya çıkmaktadır [215]. Kuyulu Kahve, 1938 yılına kadar edebiyat mahfili olarak kullanılmaya devam etmiş, bu tarihten sonra Ulus semtinde belediyenin yürüttüğü istimlâk çalışmaları sırasında Kuyulu Camii ile birlikte yıkılmıştır. Ankara'nın bu dönemdeki diğer önemli edebiyat mahfillerinden Merkez Kıraathanesi Kuyulu Kahve'nin karşısında yer almaktadır. Karaoğlan Caddesi'nin en canlı ve tarihi kıraathanesi olan Merkez Kıraathanesi aynı zamanda Kuvayı Milliyecilerin toplandığı bir kulüp statüsünde olmuştur. Tek katlı ve yosunlu kiremitle örtülü kıraathanede mebuslar ve gazeteciler kahve içerek vakit geçirmişlerdir [216]. Merkez Kıraathanesi'nin yanında yer alan Dayko'nun Tütüncü Dükkânı ve Efe Haydar'ın Meyhanesi, Ankara'da bulunan edebiyat mahfilleri örnekleridir [213].

1920 yılında açılan, Ankara'nın ilk asri lokantası olarak bilinen ve Taşhan'ın karşısında yer alan Anadolu Lokantası, Cumhuriyet'in ilanından hemen önce Ankara'da şair ve yazarlara ev sahipliği yapan bir diğer mekândır. Millî Mücadele'nin son yıllarında açılan içkili Teceddüd Lokantası'nın yerine Cumhuriyet'in ilanının ardından Zevk Lokantası

açılmıştır [216]. Millî Mücadele döneminde Çankırıkapı'daki bir kahvehanede açılan Muallimler Birliği, dönemin öğretmen ve aydınlarının kullandığı bir mahfil olmuştur [213].

Karpiç Lokantası arkasında yer alan ve yaz aylarında Türk müziği konserlerinin verildiği, çeşitli aktiviteler izlendiği Millet Bahçesi (Şehir Bahçesi), uçak düşmesi ile yaşanan kaza sonrasında uzun yıllar kullanılamamış ve 1965-67 yılları arasında yerine Yüzüncü Yıl İşhanı inşa edilmiştir [26, 213, 217].

3.2.4. Cumhuriyet dönemi

Cumhuriyet'in ilanının ardından Ankara modernleşme hareketine uygun olarak hızlıca inşa edilmeye başlanmış ve kentin ticari merkezi olan Ulus'un kentin değişimine bağlı olarak ticari niteliği farklılaşmaya başlamıştır. Bu farklılaşma dönemini Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan ve 1980 yılına kadar devam eden süreç olarak değerlendirmek mümkündür. Bu süreçte ticari, kültürel ve siyasi niteliğini kentte farklı merkezlere bırakan Ulus, kentin tarihi merkezi ve orta ve alt sosyokültürel gruba hizmet veren ticari alan olarak varlık göstermiştir. 1920'lerin başında Taşhan Meydanı, protesto eylemlerine, yürüyüşlere, toplantılara sahne olmuş, Millî Mücadele merkezi olarak yeni bir kamusal anlama sahip olmuştur. Farklılaşmanın fiziksel boyutu bağlamında, geleneksel ve modern çizgilerin bir arada kullanıldığı tasarımlardan söz etmek mümkündür [172]. Kentler yeni gelen kültürün yaygınlaşma ortamı olarak görülürken kurumsal birçok yeni yapı ve kamusal mekânla şekillenmiş, bu yapılara ve mekânlara uygun kentli davranışının hayata geçirilmesi de yeni ideolojinin öncelikli amacı olmuştur [176].

Toplumun yeni bir yapıya bürünmesi ve modernite kavramının ortaya çıkmasıyla kentte, kadın ve erkeğin birlikte kullanabileceği hem sosyal mekân hem de konaklama ve yemek ihtiyacını karşılayabilecek mekânlara ihtiyaç duyulmuştur. Atay sıklıkla dönemin Ankara'sını 'tek başına yaşayan birinin Ankara'ya gelmesini sürgündür' olarak tanımlamaktadır. Ankara Palas, kentin bu eksikleri gidermek ve imajını değiştirmek ve başkentin sosyal hayatına yenilik getirmek amaçları ile inşa edilmiştir. Başkentte öncü rol üstenen Ankara Palas Türkiye'de yeni zamanlar şehri kurmakta olan Kemalizm'in şehircilik davasını hayata geçirme şekli olan modern tesis inşa edilmesini gerçekleştirmektedir [218]. Ankara Palas, bahsedilen simgesel rollerinden başka farklı

işlevlere de hizmet verebilmesi düşüncesiyle tasarlanmıştır. Otel, balo ve davetlerin verildiği bir mekân olarak kullanılmış bir dönem bodrum katında bir gece kulübü açılmıştır [219]. Bütün bu işlevler, konum ve anlam bütünü içinde Ankara Palas özgün ve kendine has değeri olan önemli bir yapı olmuştur [175, 220].

Ankara, başkent olma sürecinde, kasaba [221] yaşantısından, Cumhuriyet'in değerleri ile donatılmış bir merkez konumuna geçmiştir [222]. Yaşanan bu değişim kentin siyasi, politik, ekonomik ve stratejik niteliklerinin yanında simgesel olarak da önemli bir anlam taşımaktadır [223, 224, 167]. Bu simgesel anlamın toplumda oluşturulmak istenen niteliği geçmiş ve gelenekselden uzak modern ve batılı bir kimliğe yakın olmasıdır [222, 225]. Harvey'in (2009) dediği gibi, modern kentleşme sürecinde kurulmak istenen kimlik için fizikselin yanında toplumun dönüşümü de gereklidir. Bu yeni yaşam biçiminde istenen çevreyi oluşturmaktan öte istenilen insan tipi oluşturulmaya çalışılmıştır [220, 226].

Ankara Palas konumu itibariyle de simgesel anlamın yansıtılmasında önemli rol oynamaktadır. Dönemin tek ulaşım aracı olan trenin Ankara'ya ulaşması ile kentin merkezine varmak üzere kullanılan aks üzerinde bulunan Ankara Palas, kente ilk gelenlerin kentle ilgili imajın belirlenmesinde aktiftir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında resmi tören ve geçitler, caddenin sahip olduğu prestiji korumak amacıyla bu cadde boyunca yapılmaktadır [190, 222]. Ankara halkı, yeni yapıların oluşturduğu Ulus Meydanı'nda oldukça hareketli bir hayata ulaşmıştır [220].

Kentin tarihine ilişkin yazılı kaynaklardan, 1950'li yıllarda, kentin bir dönem ticari faaliyetinin temeli olan sof ticaretinin halen devam ettiğini Tiftik Ticaret Şirketi Genel Müdürlüğü binası bulunmasından öğrenmekteyiz. 20. yüzyılın ortalarında kentin önemli ticari merkezi olan Ulus ve Anafartalar, en lüks ve ünlü mağazaların yer aldığı bir bölgedir. Günümüzde olduğu gibi ihtisaslaşmış ticaretin özellikle kuyumcuların bu dönemde de bölgede bulunduğu bilinmektedir. Bu dönemde kentin en lüks mağazaları Anafartalar caddesinin sağ tarafında yer almaktadır. Çıkrıkçılar Yokuşu'nun da yine 1950'li yıllardan önce adını yün ve pamuk eğirmek için kullanılan çıkrık işlerinin burada yapılıyor olması nedeniyle aldığını bilmekteyiz. Günümüzde Çankaya'da bulunan bakanlıklar ve büyükelçilikler bu dönemde Ulus'ta yer almaktadır [172].

Kahvehaneler, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde olduğu gibi i1950'lerde de kentlinin sosyal aktiviteler için kullandığı mekânlardır. Sosyal aktivitelerin yanında bu mekânlar, gençlerin sohbetleri dinleyerek vatanseverlik duygularının geliştiği mekânlardır. Kahvehaneler, belirli bir grubun adıyla anılabilmektedir. Seğmen Kahveleri buna bir örnektir. Bu mekânlar asıl işlevleri dışında, yurdun tehlike altında olduğu durumlarda gizli haberleşme için kullandıkları güvenilir merkezler olmuştur. Gazeteler bu dönemde el altından kahvehanelere dağıtılır ve okuma yazma bilmeyenler, bilenleri dinleyerek olaylardan haberdar olmuşlardır [172].

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda bozulan toplumun değer yargıları ve değişen gelenekleri nedeniyle toplumun düzeninde bozulmalar yaşanmaktadır. Kentte asayişi bozanların kahvehanelere geliyor olması bu kültürün zamanla yozlaşıp yok olmasına neden olmuştur. Kentin sosyal iletişim ve aktivitelerinin yapılmasına olanak veren diğer mekânlar pastanelerdi. Pastanelerin balkon katını genellikle, edebiyatçılar, sanatçılar ve politikacılar kullanır, toplumun bu aydın kesiminin yaptığı sohbet, diğer masadakiler tarafından fark ettirmeden dinlenirdi. Bu döneme ait önemli bir diğer aktivite tiyatro izlemek idi. Kentin önemli bir faaliyeti olan tiyatroya gidenler oyun başlama saatine kadar birbirleri ile şıklık yarışı yapmaktaydı [172].

1970'li yıllara geldiğimizde Ulus, kentin mali karar verme ve idare merkezi olarak banka genel müdürlükleri, bazı bakanlıklar, postane ve valilik gibi kamu kurumlarını barındırmaktadır. Ancak daha önce de bahsettiğimiz gibi ticari merkez işlevinden uzaklaşmaya başladığı dönem olarak tanımlanabilir. Ulus, Anafartalar, Samanpazarı ve Kale'ye doğru çıkan yollar toptan ve perakende ticaretin yaygın olduğu alanlardır. Bu dönemde Anafartalar daha zengin bir kullanıcı profiline (kentsel) hitap ederken Koyunpazarı Yokuşu daha kırsal kesimden gele kullanıcı tarafından tercih edilmektedir. Anafartalar, manifaturacı, tuhafiyeci, ayakkabıcı, çantacı, kuyumcu, konfeksiyoncu gibi faaliyetleri ile zemin katların kullanıldığı, üst katların ise çoğunlukla terziler başta olmak üzere şahsi hizmetlerin yer aldığı görülmekte idi. Samanpazarı ve Koyunpazarı Yokuşu'nda ise, semerci, urgancı, yemci gibi faaliyetler bulunmaktadır. Anafartalar'daki ayakkabıcı burada mestçi ve lastik ayakkabıcıya, şapkacılar kasketçilere dönüşmeye başlamıştır. Ayrıca Samanpazarı'nda toptan ve perakende gıda ticareti ve geleneksel zanaatların bulunduğu görülmektedir. Bu dönemde Ulus fakir mahalleler tarafından çevrelenmiştir [227].

4. KARMA SİT ALANLARINDA FİZİKSEL VE SOSYAL KATMANLI KENTLER İÇİN YÖNTEM ÖNERİSİ

4.1. Koruma Alanı Değerleme Sistemi (KADS)

Ankara kenti için günümüze kadar yapılmış olan koruma uygulamaları kentin tarihi merkezinin bir bölümü ele alarak gerçekleştirilmiştir. Tarihi Kent Merkezi'nin tamamını hedef alan uygulamalar ise doğru politikalar çerçevesinde gerçekleştirilememiştir. Çalışma kapsamında kente uygulanacak koruma yönteminin günümüze kadar yapılmaya çalışılan koruma uygulamalarının eksik ve yanlışlarından kurtulmuş ve kente özgü olması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, KADS olarak adlandırılan ve İngiltere'de uygulanan yöntem çok katmanlı, özgün ve korunmaya değer nitelikleri nedeniyle AUTKM'de uygulanabilir olarak değerlendirilmiştir. Kentte korunmaya değer alanlar ve/veya Tarihi Kent Merkezleri belirlenerek uygulama alanının sınırları çizilmektedir. Kentleşme sürecinde, koruma alanı olarak belirlenen sınırların gelişiminin sürdürülebilirliğini sağlamak ve alanın karakteri ile özgünlüğünü koruyarak yönetim kararları almak yöntemin amaçları arasında yer almaktadır. İngiltere'de uygulanan bu yöntem Ankara Tarihi Kent Merkezi için ilk olarak bu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Günümüze kadar tasarlanan ya da gerçekleştirilen uygulamalardan farklı olan bu yöntemin ana kararları KADS'den alınırken bazı detaylar farklı koruma uygulamalarından esinlenerek veya alanın ihtiyacına yönelik olarak ilave edilen kararlar ile şekillendirilmiştir [228].

Değerleme işlemi, alanın gelişimini daha iyi anlamayı, günümüzdeki sosyal ve fiziksel niteliklerini belirlemeyi ve koruma alanının doğru politikalarla yönetimine yön verecek öneriler oluşturmaya liderlik etmesini hedef almaktadır. Koruma alanının kent ölçeğinde bağlamından koparılmadan ve alanın kent ile ilişkisini ve birbirine etkileri belirlenerek uygulamanın gerçekleştirilmesine önem vermektedir. Birden fazla koruma alanı olan yerleşimler için bu uygulamanın, en yoğun baskı altında olan alan için öncelikle uygulanması önerilmektedir. Yöntemin etkili şekilde ilerleyebilmesi için değerleme işleminin ve sistemin gerçekçi, kısa, öz ve olabildiğince bilgi verici olması gerekmektedir. Kentsel gelişim sürecinde tehdit altında bulunan tarihi kent merkezlerinin üzerindeki baskıları belirlemek ve gerekli görüldüğünde ileri analiz, özel hareket faaliyetleri ya da detaylı uygulama önerisi gerektiren alanları belirlemek koruma yönteminin önemli basamaklarındandır. Koruma yöntemi kentin gelişim hızına bağlı olarak her yıl, iki yılda

bir veya ihtiyaç duyulan süre içinde değerlendirilerek güncellenmelidir. Koruma alanına yönelik hazırlanacak taslak kullanıcı ve yerel yönetime duyurularak geri dönüşler alınmalıdır [228].

Kentlerde korumaya değer olarak belirlenen alanlar, tarihi gelişimi, topografyası, bakı ve vista noktaları mevcut kullanımı, sokak nitelikleri, arkeolojik buluntular, bina ve yer isimleri ile belirgin özelliklere, karakter ve özgünlüklere sahiptir. Kentsel dokuyu şekillendiren etkenler, kentin sosyal ve ekonomik geçmişi gibi özellikler alanın karakterini anlamak ve vurgulamak, yerleşimin yönetimi ve geleceği için kararlar alma konusunda başlangıç noktası olmaktadır. Alanın tarihi gelişiminin plan şeması üzerinde oluşan etkileri, tarihi yapılar, arkeolojik kalıntılar ve soyut mirası belirlemek gereklidir. Kentlerin fiziksel ve sosyal dokularını belirleyen bu karakteristik özelliklerin kullanıcı katılımı ile ortaya çıkarılması, korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması sistemin amaçlarından biridir [228, 229].

Alanın özel önem ve karakterini belirleyen genel karakteri (kırsal, kentsel, banliyö), yerleşim plan şeması (lineer, kompakt), mevcut ve geçmiş arazi kullanımı, sosyal ve ekonomik geçmiş, arkeolojik veriler, jeolojik ve topografik özellikler, yoğunluk ve yapı tipolojisi, yer isimleri ve geçmiş referansları, yönelim, soyut kavramlar vb. gibi özellikler yapılan objektif ve net analizlerle oluşturulmakta ve karakter alanlarda belirleyici olmaktadır. Bu özelliklerin yerel farklılığı, özgünlüğü ve bu özellikleri kullanıcının belirlemesi yani alanın tamamının ya da karakter alanların kullanıcının gözünde taşıdığı değer ve önemin ortaya çıkarılması bu sistemi önemli kılmaktadır. Koruma alanını karakter alanlar belirleyerek daha küçük alanlara da bölmek mümkündür. Bu daha küçük bölümleri belirlerken, önceki kullanıcının plan formu ve yapı üzerindeki etkilerin belirlenmesi, yapı kalitesi ve bunların alana katkıları, geleneksel yapı malzemeleri, miras varlıkların denetimi gibi özelliklerin bilinmesi gereklidir. Yerel kullanıcının uygulamanın her aşamasında yer alması ve kullanıcının bilgilendirilmesi ile basın ve yayın organlarıyla duyurulması çalışmanın diğer bir önemli noktasıdır [228].

Sistemde yerel kullanıcının uygulamanın her aşamasında katılımı korumada temel olarak belirlenmiştir. Kullanıcı katılımının sağlanması ile korumanın sadece fiziksel koruma olmaktan uzaklaşması ve özümsemenin sağlanması anlamında KADS'in gerçekçi, kalıcı ve sürdürülebilir olduğu düşünülmektedir. İngiltere'de uygulanan sistem, devlet tarafından

desteklenmekte, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler tarafından uygulanmaktadır [228, 229].

Bu çalışmanın çıkış noktası olan kent katmanlarının koruma uygulamasındaki önemi bağlamında arkeolojik buluntuların kent hayatına kazandırılması ve kullanıcının yaşam pratikleri içinde yer alması önemli bulunmaktadır. Korunması gerekli alanın kullanıcısı tarafından sahiplenilmesi, benimsenmesi koruma kavramının özümsenmesi ve korunacak alana küçük dokunuşlarla uygulanacak korumanın geçerliliğin ve sürdürülebilirliğini sağlamada yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda korunmaya değer olanın önemini bilerek kullanımının devam etmesi ve gelişim sürecinde alınan kararlarda varlığı bilinerek planlama ve uygulamaların yapılmasının önemi vurgulanmaktadır.

4.2. Koruma Değerleme Sistemin İngiltere'de Uygulanma Örnekleri

KADS İngiltere'de pek çok yerleşimde uygulanmıştır. Grantham, Milton Abbas, Newtown, Pembroke, Abergavenny, Rhiwbina, Southampton, Bala, Denbigh, Basingstoke ve Portsmouth bu yerleşimlere örnek olarak verilebilir [230-235].

Grantham Townscape Assessment adı ile tanımlanan uygulama 2006 yılında yerleşimin gelişme alanı olarak belirlenmesi ve koruma alanı içinde bulunan stratejik bölgelerin yerleşimin büyüme sürecinde korunmasının sağlanabilmesi nedeni ile uygulanması gerekli olmuştur. Çok katmanlı bir yerleşim yeri niteliğindeki kentin mevcut durumu ile yeni gelişmeler kapsamında oluşacak değişikliklerin bütünleşmesi amaç edinilmiştir. Grantham Vizyon Workshop Raporu ve Grantham Şehir Merkezi Masterplan Taslağı'nda yerleşimin karşılaştığı problemler belirlenmiş ve geleceğe yönelik problemlerin ortadan kaldırılması adına vizyon planı hazırlanmıştır. Yerel farklılık yaratmak, yerel kullanıcı için ekonomik ve sosyal faydayı en üst seviyeye çıkarmak, yeşil ve yaya dostu çevre yaratmak ve çok sayıda farklı kullanıcıyı barındıracak erişilebilir bir yerleşim oluşturmak amaçlarıyla gerçekleştirilen uygulamada kent içi karakter değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeyi oluşturan bölümler: Yerleşimin kökeni ve tarihi gelişiminin bilinmesi, Yerleşimi şekillendiren ve yerin ruhu'na katkıda bulunan yerler ve zanaat becerileri açısından yerleşimin kimliğini geliştirmek, Yerleşimde bulunan kamu sanatını belirlemek ve tanıtmak ve farklı karakter alanlarını mimari dönem, malzeme kullanımı ile eski ve mevcut kullanımlar olarak belirlenmiştir. Alanın kentsel karakteri, tarihi varlıkları, tarihi

değerlemesi ve karakter alanların belirlenmesi için oluşturulan kriterler ile karakter alanlar oluşturulmuştur. Belirlenen karakter alanlar bağlam, tarihi ve kültürel geçmiş, temel özellikler, kentsel gelişim dokusu, yoğunluk, ölçek, kullanım alanları, yapı türleri, mimari nitelikler, arkeolojik veriler, tarihi ve kültürel varlıklar, kullanılan malzeme, boş alan, renk kullanımı, biyoçeşitlilik, bölgenin negatif nitelikleri, müdahale/potansiyel değişiklik yerlerinin belirlenmesi ve büyüme sınırları gibi niteliklere bağlı olarak belirlenmiştir. Yerleşimin tarihi gelişim sürecinin belirlenmesi ile tarihi olaylar ve yerleşimin gelişim aşamaları belirlemiş ayrıca alanın yerel zanaatlarının ve kültürel değerlerinin korunması çalışmada yer almıştır [230].

Çalışmanın sonucunda karakter alanlar için değişime duyarlılık durumları belirlenmiş ve alana genel bir bakış oluşturulmuştur. Karakter alanların belirlenmesinde etkili olan kriterler, her bir karakter alanın değişim duyarlılığına göre tanımlanmıştır. Bu tanımlama, son derece hassas, çok hassas, orta hassas, düşük hassasiyet ve değişime karşı duyarlılık yok olarak belirlenmiştir. Karakter alanlardan bir tanesinde Ortaçağ Dönemi'ne ait verilerin çoğunun hayatta kalması, şehir merkezinde kurulmuş olan tarihi değerler açısından değişime son derece hassas olarak kabul edilmektedir. Bu durumun aksine karakter alan, kriterlerde düşük hassasiyet ya da hassasiyet yok niteliğinde ise bu karakter alan için uygulama kapsamında daha radikal kararlar almak mümkün olabilmiştir [230].

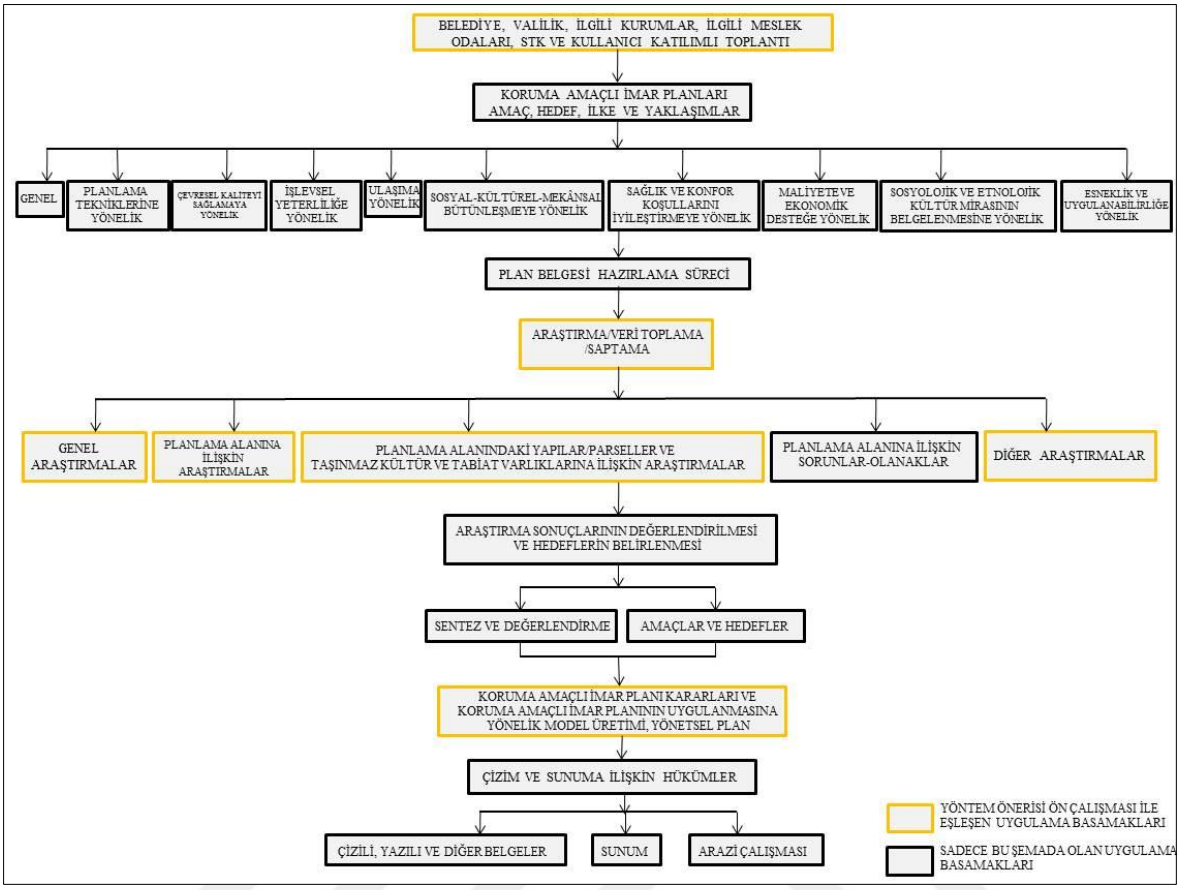
Grantham'da uygulanan koruma çalışması aynı nitelik ve uygulama adımları ile Southampton'da da uygulanmıştır. Kentin özgün niteliklerine göre belirlenen karakter alanlar daha önce bahsedilen kriterlere göre belirlenmiş ve her bir karakter alan için müdahale sınırları ve tasarım ilkeleri belirlenmiştir. Karakter alanların geliştirilmesi ya da korunması gereken niteliklerinin belirlenmesi, trafik yoğunluğuna müdahale, yaya kullanım alanlarının belirlenmesi, daha yeşil çevrenin oluşturulması mevcut duruma yapılabilecek müdahale kapsamında değerlendirilirken, olması gereken işlev türü, uygulanması ya da korunması gereken mimari nitelikler ve kullanılacak malzeme ve teknik gibi ilkeler tasarım kapsamında değerlendirilmektedir [231].

İngiltere'nin Bala kentinde uygulanan sistemde amaç, yerleşimin tarihsel karakterini tanımlamak ve doğru politikalar çerçevesinde koruma ve yenilenme programlarını desteklemektir. Çalışmada belirlenen karakter çeşitliliği yerel özgünlük için önem taşımakta ve yenilenme sürecinde varlık olarak görülmesi gerekmektedir. Yerleşimin

tarihsel süreçte yaşadığı değişim süreci ve günümüze ulaşan arkeolojik verilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi yapılmaktadır. Karakter alanların tarihsel gelişim süreci, anıtsal yapıları, mimari nitelikleri, genel alan tanımları yapılarak uygulama kapsamında açık alanların korunması, yer altında bulunan arkeolojik verilerin belirlenmesi, ortaçağ dokusunu bozmayacak tasarımların uygulanması, alanın büyüme kısıtlarının belirlenmesi, karakteristik ve özgün dokunun korunması gibi her bir karakter alana özel uygulama adımları belirlenerek koruma sağlanmaktadır [232].

4.3. Karma Sit Alanlarında Fiziksel ve Sosyal Değerlendirme Yöntem Önerisi

Çalışmanın bu bölümünde, Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi (AUTKM) gibi çok katmanlı, sit ve karma sit özelliği gösteren yerleşimlerin korunması için uygun ve önemli uygulama basamakları içeren Koruma Alanı Değerleme Sistemi'nin (KADS) çalışma alanı için de uygun olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) kapsamında KADS'nin uygulanabilirliğinin değerlendirmesini yapmak üzere koruma uygulama basamakları belirlenmeye çalışılmıştır. Belirlenen bu basamaklar ile daha önce amaç kısmında bahsedilen KAİP'te belirlenen eksikleri gidermek, korumanın doğru politikalar çerçevesinde uygulanmasını sağlamak ve çalışmanın ana hipotezinde bahsedilen fiziksel ve sosyal katmanlaşmanın belgelenerek koruma uygulamasının yapılması amaçlanmaktadır. İngiltere'de uygulanan KADS'de belirlenen koruma yaklaşımının ülkemizde uygulanan KAİP'te nasıl yer alacağına ilişkin çalışma kapsamında öncelikle KAİP uygulama basamaklarını gösteren şema (Şekil 4.1) ve KADS kapsamında AUTKM için hazırlanan yöntem önerisi ön çalışması yapılmıştır (EK 1). Elde edilen bu iki şemanın ortaklıkları, farklılıkları ve eksiklikleri belirlenerek AUTKM ve benzeri yerleşimler için uygulanabileceği düşünülen ileri geri beslemeli ve tekrarlanabilir bir öneri olan Karma Sit Alanlarında Fiziksel ve Sosyal Değerlendirme Yöntem Önerisi elde edilmiştir. KAİP uygulama basamakları şeması ve yöntem önerisi ön çalışmasında sarı renk ile belirlenen basamaklar iki şemanın ortak uygulama basamakları olarak belirlenirken siyah çizgilerle belirlenen basamaklar KAİP'e özgü, kırmızı çizgilerle belirlenenler ise yöntem önerisi ön çalışmasına özgü basamaklar olarak tanımlanmıştır [236].

Şekil 4.1. KAİP uygulama basamakları şeması [236]

KADS kapsamında hazırlanan yöntem önerisi ön çalışması (EK 1) öncelikle bu sistemin yürütücüsü olacak çalışma ekibinin kurulması ile başlamaktadır. Çalışmanın kapsamı yerel ölçekte ancak devlet ve yerel yönetimin desteği ile oluşturulacak sivil toplum kuruluşu ya da bağımsız bir komisyon tarafından yürütülmesinin uygun olduğu düşünülmektedir. Bu komisyon mimar, plancı, sosyolog, hukukçu, tarihçi, antropolog, sanat tarihçisi, arkeolog gibi farklı disiplinlerden uzmanlardan oluşmalıdır. Belirlenen ekip, kentin korunmaya değer görülen alanını literatür taraması, mesleki birikim ve kullanıcı kimliği ile belirlemeli ve kullanıcılara bildirilmelidir. Kullanıcının tecrübe ve birikimleri ile koruma alanı güncellenerek belirlenmektedir. Koruma alanının belirlenmesi farklı disiplinlerden uzmanların ve kullanıcıların yerleşimle ilgili bilgi ve deneyimlerini aktardığı bir platformda tartışılıp karara bağlanmalıdır. Belirlenen koruma alanının tanımlanması için komisyon görevlilerinin kendi uzmanlık alanları kapsamında çalışmalar yapılarak kentin ve koruma alanının tarihi ve mimari geçmişi, fiziksel ve sosyal katmanları, alanın genel yerleşim karakteri ve odak noktalarının belirlenmesi, anket ve analiz çalışmaları ile alanın niteliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Alan tanıma çalışmaları neticesinde belirlenen

koruma alanının güncellenmesi, karakter alanların belirlenmesinde kullanılacak somut ve soyut kavramların belirlenmesi ve kullanıcıya aktarılması ileri ve geri beslemeli olarak ilerlemelidir. Uzmanların yapmış olduğu çalışmalarda geçmiş uygarlıklar adına farkındalık oluşturmak ve kullanıcı katılımını aktif tutmak amacıyla eski uygarlıklara ait katmanların yer altında olan mimari elemanlarını çizgi, doku ya da renk gibi elemanlar kullanarak yer üstüne taşınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Yer üstünde izdüşümleri belirlenecek uygarlıkların her biri için farklı renk/doku/çizgi düşünülerek algılamanın kolaylaşması sağlanmalıdır. Böylelikle aktif ya da pasif kullanıcılara kentin geçirdiği evrimin anlatılması ve belleğin aktif tutulmasında önemli olduğu düşünülmektedir. Kullanıcının aktif tutulan belleği ve kent ile ilgili paylaşımları, kente atfettiği anlam ve değerler ile koruma alanı içinde karakter alanların oluşturulması sağlanmalıdır. Bu alanların oluşturulması, alanın koruma kararları alınırken, karakter alanların değer ve özelliklerinin bilinerek uygulamaların hayata geçirilmesi anlamında önemli olmaktadır. Kullanıcının gözünde değeri belirlenen karakter alanların her biri için farklı uygulama niteliklerinin belirlenmesi ve kararlarının alınması ile bu özelliklerin yapılan uygulamalarda fiziksel olarak sergilenmesi önemli bulunmaktadır. Belirlenen karakter alanların her birinde yatayda ve düşeyde katmanlaşma niteliği farklılık gösterebilir. Bu farklılık karakter alanın belirlenme aşamasında olabileceği gibi yeni yapı, onarım ve koruma uygulaması aşamasında veya kullanıcının önerileri doğrultusunda alanın niteliğinin ve/veya sınırlarının güncellenmesini gerektirebilir. Kentin gelişim süreci içinde katmanlara ait yeni bulgular elde edilebilir. Bu bulguların ortaya çıkarılması ya da koruma uygulamasında işleyişi bozmadan yer alması sağlanmalıdır (EK 1).

Bu basamaklar sırasında kullanıcının katılımının yanında sistemin doğru anlaşılmasını sağlamak adına bilgilendirme toplantılarının yapılması öngörülmektedir. Sistemin yürütücü komisyonunun elde ettiği veriler ile belirlenen koruma alanı için kullanıcının onayı ile oluşturulacak taslak hazırlanmalıdır. Hazırlanan taslak, uygulamaya geçmeden farklı bir komisyon tarafından ya da sistemin yürütücüsü komisyon ile tekrar gözden geçirilmeli ve uygulamaya konulmalıdır. KADS'nin ısrarla vurguladığı kullanıcı katılımı ve alanı özgün yapan yerel farklılıkların belirlenmesi başka bir deyişle fiziksel korumanın sosyal korumadan ayrı düşünülemeyeceği ve buna bağlı olarak karakter alanların oluşturulması yöntemin temelini oluşturmaktadır (EK 1).

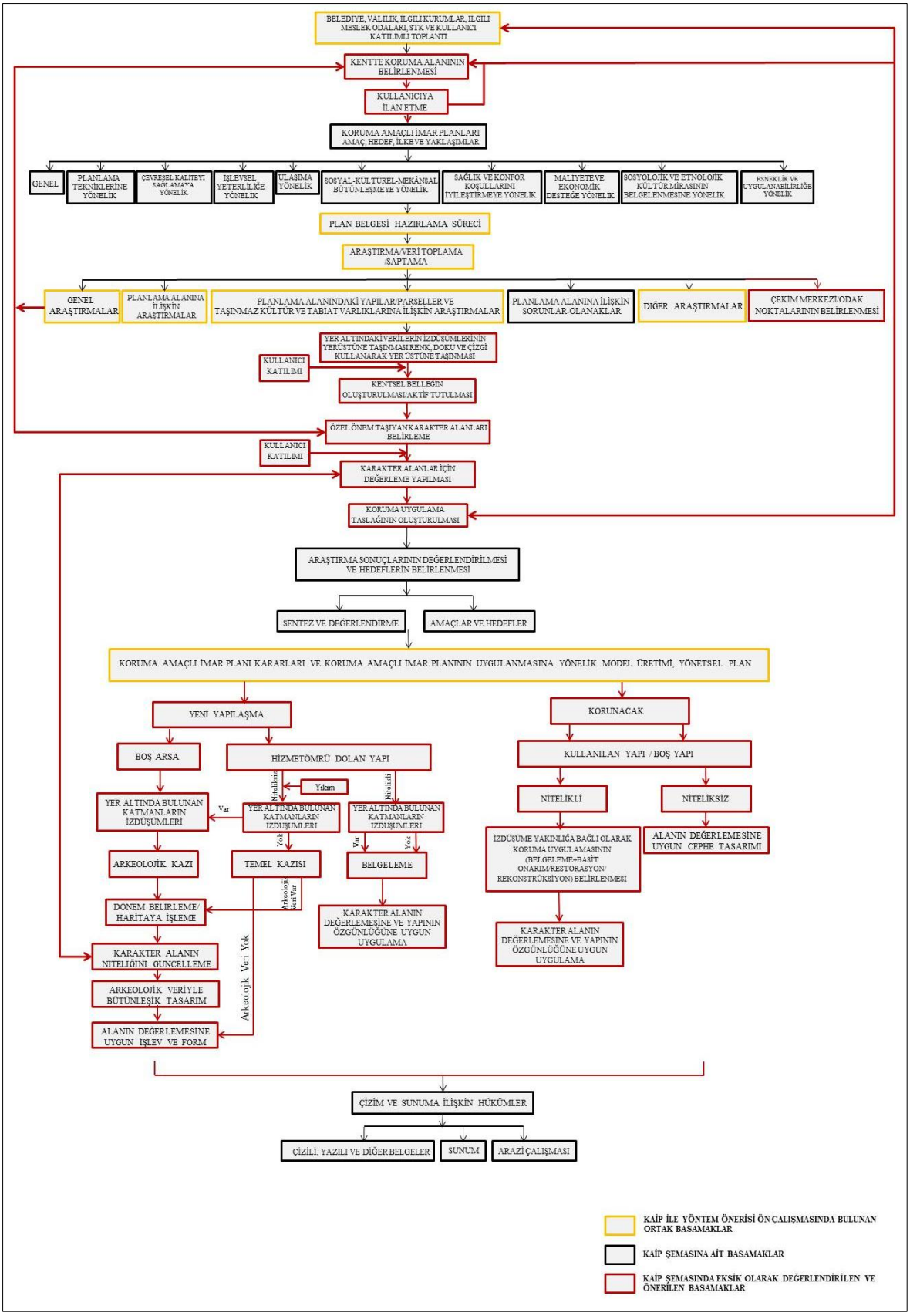
Sistemin bahsedilen basamakları teorik olarak belirlenmesi gereken ve pratikte yol gösterici olacak olan bölümleridir. Alanın tamamı ve karakter alanlar için belirlenen koruma yöntemi alanda tek yapı ölçeğinde karşılaşılabilecek alternatif durumların çözümüne yönelik öneriler sunmayı hedeflemektedir. Kentin gelişme ve değişme süreci içinde belirlenen koruma alanında koruma ya da yeni yapı konusunda faaliyetlerin olacağı kaçınılmazdır. Koruma alanında veya karakter alanlarda karşılaşılabilecek yapı tasarımı ve mevcut yapıyı koruma uygulamaları ile karşılaşmak mümkündür. Yapı tasarımı süreci boş bir parselde ya da hizmet ömrü dolan bir yapının yıkım kararı verilerek yerine tasarım yapma olarak değerlendirilebilir. Her iki durumda da öncelikle parselde ya da yakın çevresinde izdüşümün varlığına bağlı olarak uygulamaya devam edilmelidir. İzdüşüm olan parselde arkeolojik kazı yapılarak arkeolojik verinin ortaya çıkarılması önemlidir. Açığa çıkarılan verilerin ait olduğu dönemin haritasından kontrol edilerek güncelleme yapılması gerekmektedir. Farklı döneme ait arkeolojik veriye ulaşılması durumunda yine dönem haritalarının güncellenmesi gerekmektedir. Açığa çıkarılan verilere bağlı olarak karakter alanın niteliğinin güncellenmesi ve değerleme niteliğinde değişikliklerin belirlenmesi yapılmalıdır. Parselde uygulanacak yapının açığa çıkarılan arkeolojik veriler ile bütünleşik olarak ve karakter alanın değerleme niteliklerine uygun işlev ve formda tasarlanması arkeolojik verinin kent yaşamına katılması konusunda önemli bulunmaktadır. Parselde izdüşüm bulunmaması durumunda ise temel kazı çalışması sürecinde arkeolojik veriyle karşılaşılması söz konusu olursa izdüşüm ile ilişkili parselde kabul edilen yöntemin izlenmesi, arkeolojik veriye ulaşılmaması durumunda ise yapılacak tasarımın karakter alanın değerleme niteliğine uygun işlev ve formda tasarımla inşa edilmesi uygun bulunmaktadır (EK 1).

Karakter alanlarda ihtiyaç duyulabilecek diğer uygulamanın mevcut yapılara yönelik olacağı düşünülmektedir. Karakter alanların niteliğinin belirlenmesinde etkin olan nitelikli yapılar ile alanın niteliğine aykırı, kimliksiz ve bağlamsız yapılar bulundukları alanın dokusunun devamlılığı ve ekonomik nedenlerle hizmet ömrü süresince kullanımının devam etmesi gerektiği düşünülmektedir. Mevcut yapılardan işlevine devam eden ya da işlevsiz bırakılmış yapıların öncelikle nitelikli veya niteliksiz olmasına bağlı olarak yapının koruma yönteminde yer alacağı akış şeması belirlenmektedir. İşlevi devam eden nitelikli yapılarda ihtiyaç duyulan koruma uygulamasının kapsam ve detayı belirlenerek karakter alanın sahip olduğu değerleme kapsamında uygulanması gerekmektedir. Boş nitelikli yapıların hasar derecelerine bağlı olarak koruma uygulamasının kapsamı belirlenmeli ve

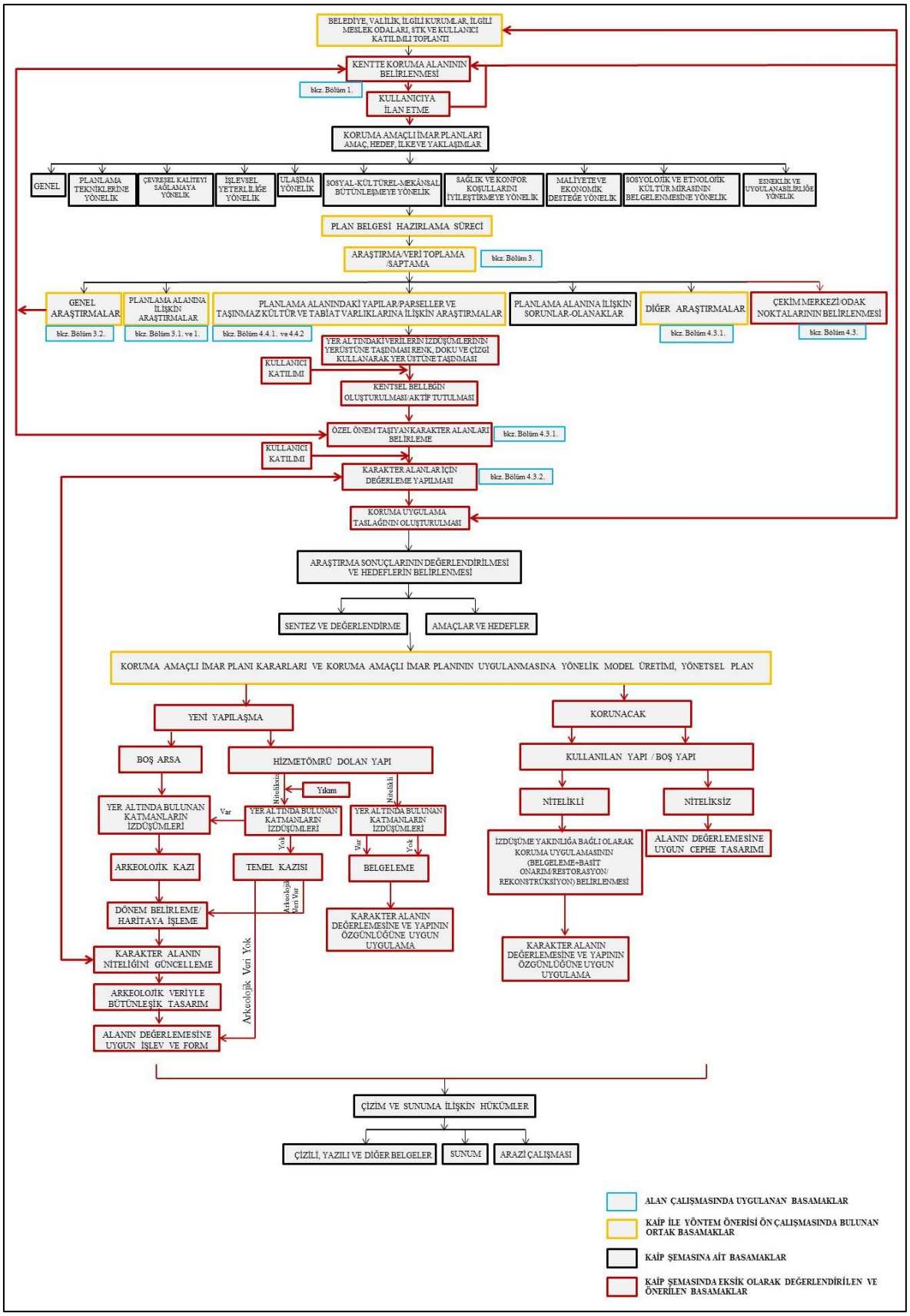
karakter alan değerleme özelliklerine uyumlu işlev verilmesi gerekmektedir. Kullanılan ya da boş nitelikli yapı için önerilen uygulamanın yapının izdüşüme yakınlığına bağlı olarak kapsamının belirlenmesi önemli bulunmaktadır. İşlevi devam eden ya da boş niteliksiz yapıların alanın niteliğini arttırarak karakter alan değerleme kapsamında cephe tasarımı ile alanın cephe düzeni anlamında mimari dil birliğinin sağlanması gerektiği düşünülmektedir. Niteliksiz yapı sınıfına giren yapılar hizmet ömrü dolana kadar bu uygulama şemasına bağlı olarak değerlendirilmeli, ömrü dolan yapılar için yeni yapılaşma bölümünde bahsedilen akış şemasının uygulanması gerektiği öngörülmektedir (EK 1).

Çalışmanın bu bölümü, KADS kapsamında hazırlanan yöntem önerisi ön çalışması ile KAİP uygulama basamaklarının çalışma alanında uygulanabilirliğine ilişkin geliştirilen yöntem önerisinden oluşmaktadır. Şekil 4.2'de verilen yöntem önerisi şemasında KAİP şeması ile ortak ve farklı olan basamaklar belirlenmiştir. Siyah çerçeve ile belirlenen basamaklar KAİP şemasına ait iken sarı çerçeve ile belirlenenler KAİP ve yöntem önerisi ön çalışması ile ortak basamaklar olarak belirlenmiştir. Kırmızı çerçeve ile tanımlanan basamaklar KADS kapsamında AUTKM niteliğine uygun olarak belirlenen ve yöntem önerisi ön çalışmasına özgü basamaklardır. Karma Sit Alanlarında Fiziksel ve Sosyal Değerlendirme Yöntem Önerisi kapsamında koruma uygulamasında önemli bulunan uygulama basamakları bulunmaktadır. Kullanıcı katılımı sosyal dokunun korunması kapsamında önemsenmekte ve yöntem önerisinde koruma alanının belirlenmesi, yer altındaki verilerin izdüşümlerle yer üstüne taşınması ile farkındalık oluşturulması ve özel önem taşıyan karakter alanların belirlenmesi basamaklarında kullanılmaktadır. Yöntem önerisinin uygulama basamakları bölümünde tek yapı ölçeğinde gerçekleşebilecek inşa ve koruma uygulamalarında izdüşüm, karakter alan nitelikleri ve katman verilerine bağlı olarak uygulamaların yapılması uygun görülmektedir.

Önerilen yöntemin bu çalışma kapsamına alınamayan uygulama basamakları, bu çalışmanın rehberlik ettiği sonraki çalışmaların konusu olabileceği düşünülmektedir. Yöntem önerisi kapsamında çalışma alanında uygulanamayan basamaklar öngörülen kişisel değerlendirme olarak metne alınmıştır. Bu çalışma kapsamında AUTKM'de gerçekleştirilen uygulama basamakları Şekil 4.3'te verilmiştir.

Şekil 4.2. Karma sit alanlarında fiziksel ve sosyal değerlendirme yöntem önerisi

Şekil 4.3. Yöntem önerisi kapsamında çalışma alanında uygulanan basamaklar şeması

4.4. Alan Çalışması

4.4.1. Anket sonuçları

AUTKM'nin günümüzde sahip olduğu nitelik, kentin tarihsel süreçte yaşadığı sosyal değişimin son katmanını oluşturmaktadır. Kentin günümüzdeki sosyal yapısını belirlemek amacıyla çalışma alanında işyeri sahipleri, konut kullanıcıları, alanı sürekli deneyimleyen aktif ve geçici-kısa dönemlerde deneyimleyen pasif kullanıcılar ile yapılan anketin yanı sıra, birkaç kuşak boyunca kentin kullanıcısı olagelmiş işyeri sahipleri ile kentin geçmiş ve günümüz sosyal hayatına ilişkin yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışma alanında ticaret ve hizmet işlevlerine ayrılmış alanların konut işlevine ayrılmış alanlardan büyük olması, konut kullanıcılarının günümüzdeki sosyal yapının belirlenmesi kapsamında gerçekleştirilen ankete katılımda istekli olmamaları ve sayısal olarak çok az olan konut kullanıcıları ile gerçekleştirilen anketin bir kanı oluşturmada yeterli olamayacağı düşünülerek konut kullanıcılarına yönelik sonuçlar değerlendirme kapsamına alınmamıştır. Ancak anket yapılan konut kullanıcılarının kente dışardan gelen, ekonomik olarak yeterli güce sahip olamayan, düşük kira ödemeleri nedeni ile bu bölgeyi tercih eden oldukça kalabalık nüfuslu aileler olduğu söylenebilir. Alanın niteliği konusunda fikir sahibi olmayan kullanıcıların koruma konusunda da bilgi ve deneyimden yoksun olduğu gözlemlenmiştir.

Yapılan anketten elde edilen verilerin SPSS 17.0 programında dökümü yapılarak sonuçlar belirlenmiştir. Anket çalışması kapsamında işyeri sahiplerinin, Ankara'nın yerlisi, alanı sürekli deneyimleyen aktif kullanıcılar (en az 25 yıllık kentliler) ile kentin yerlisi olmayan, alanı geçici ve kısa dönemlerde deneyimleyen pasif kullanıcılara uygulanan anket formları farklılaştırılmıştır (EK 2). Anket formlarında değerlendirmeye alınan tüm kullanıcılar için alanın fiziksel ve sosyal niteliğine yönelik sorular gruplandırılmış, anket çalışması sonucunda, işyeri sahiplerinin, alanı sürekli deneyimleyen aktif kullanıcılar ile pasif kullanıcıların çalışma alanının fiziksel ve sosyal niteliğine yönelik yorumları ile çalışma alanını sahiplenmeleri, koruma konusuna yaklaşımları ve farklılıkları değerlendirilmiştir. SPSS 17.0 programı ile sosyal yapının yoğunluğu ve soruların birbiri ile olan ilişkilerinden elde edilen veriler oluşturulan çizelgeler ile tanımlanmıştır.

Hazırlanan anket sorularında işyeri sahiplerinin ve kullanıcıların yerli veya en az 25 yıllık kentli olma durumu, korumaya bakışı, eğitim düzeyi, yaş ve cinsiyeti, çalışma alanının olumlu ve olumsuz özellikleri hakkındaki fikirleri ve alanla ilgili memnuniyet düzeyleri belirlenerek alanın tarihsel süreçte yaşadığı işlevsel ve sosyal dönüşüm kapsamında ulaştığı son durum belgelenmeye çalışılmıştır. Çalışma alanında 152 işyeri sahibi ve 316 kullanıcı (252 yerli ve aktif, 64 geçici ve pasif) ile anket yapılmıştır.

İşyeri Sahipleri İle Yapılan Anketler: Çalışma alanında anket yapılan 152 adet işyeri sahibinden 143'ü erkek, 9'u kadındır. İşyeri sahiplerinin %3'ü 0-24 ve 76-100, %50'si 25-50, %44,1'i 51-75 yaş aralığındadır. İşyeri sahiplerinin eğitim seviyeleri incelendiğinde %44,1'inin lise, %27,6'sının üniversite ve %1,3'ünün lisansüstü eğitim aldığı belirlenmiştir. Alanda %80,3'ünün kiracı %19,7'sinin mal sahibi olduğu belirlenen işyeri sahiplerinin işyerlerinden ve çevresinden %84,2 oranında memnun oldukları saptanmıştır. 152 işyeri sahibinden %76,3'ü kazandığı paranın geçinmesi için yeterli olduğunu belirtirken, %23,7'si ekonomik sıkıntıların çokluğundan ve geçim sıkıntısından şikâyetçidir. İşyeri sahiplerinden şehir dışına aile ve akraba ziyareti için çıkanlar ile şehir dışına çıkmayanlar eşit oranda iken (%32,9), tatil amaçlı şehir dışı seyahat edenlerin oranı (%19,7) oldukça azdır.

Koruma bağlamında en önemli kavramlardan olan yerli olma oranı çalışma alanı için oldukça sevindiricidir. Çalışma alanında işyerlerinin %80,3'ünün kiralık olmasına rağmen ankete katılan işyeri sahiplerinden %36,2'si çalışma alanı içinde işyeri değişikliği yaptığı ve %23'ü de uzun süredir aynı işyerinde bulundukları belirlenmiştir. Ticari faaliyet amacıyla şehir dışından veya kent içinde farklı bölgeden gelen işyeri sahiplerinden %36,2'sinin ekonomik ve yapmak istediği ticaret cinsinin sadece bu bölgede yapılabiliyor olması gibi sebeplerle seçtikleri belirlenmiştir. Ayrıca 26 yıldan fazla süredir aynı işyerini veya çalışma alanı içinde başka bir işyerini kullananların oranı %32,9'dur. Anket çalışması kapsamında işyeri sahiplerine işyerinin mülkiyet durumu, bulundukları işyerine nereden geldikleri ve işyerinde ne kadar süredir faaliyet gösterdikleri sorulmuştur. Bu sorulardan alınan cevaplar İşyerinin Mülkiyet Durumu ve İşyerine Nereden Gelindiği ile İşyerine Nereden Gelindiği ve İşyerinde Bulunma Yılı sorularının ilişkileri ile elde edilen cevaplar Çizelge 4.1, 4.2, 4.3 ve 4.4'te sunulmuştur.

Çizelge 4.1. İşyerinin mülkiyet durumu

	Yoğunluk	%	Geçerli %
Mal Sahibi	30	19,7	19,7
Kiracı	122	80,3	80,3
Toplam	152	100,0	100,0

Çizelge 4.2. İşyerine nereden gelindiği

	Yoğunluk	%	Geçerli %
Ankara'da Başka Bir İş	28	18,4	18,4
Ulusta Başka Bir İşyerinde Aynı İş	60	39,5	39,5
Ankara Dışı	7	4,6	4,6
Aynı İşyeri	57	37,5	37,5
Toplam	152	100,0	100,0

Çizelge 4.3. İşyerinin mülkiyet durumu ve işyerine nereden gelindiği ilişkisi

			Nereden Gelindiği				Toplam
			Ankara'da Başka bir iş	Ulusta Başka bir İşyerinde Aynı iş	Ankara Dışı	Aynı İşyeri	
Mülkiyet Durumu	Mal Sahibi	Sayı	1	5	2	22	30
		Toplamın %'si	0,7%	3,3%	1,3%	14,5%	19,7%
	Kiracı	Sayı	27	55	5	35	122
		Toplamın %'si	17,8%	36,2%	3,3%	23,0%	80,3%
Toplam		Sayı	28	60	7	57	152
		Toplamın %'si	18,4%	39,5%	4,6%	37,5%	100,0%

Çizelge 4.4. İşyerine nereden gelindiği ve işyerinde bulunma yılı ilişkisi

			İşyerinde Ne Kadar Süredir Faaliyet Gösterildiği (Yıl)				Toplam
			1-5 Yıl	6-10 Yıl	11-25 Yıl	26 Yıl ve fazla	
Nereden Gelindiği	Ankara'da Başka Bir İş	Sayı	15	8	4	1	28
		Toplamın %'si	9,9%	5,3%	2,6%	0,7%	18,4%
	Ulusta Başka Bir İşyerinde Aynı İş	Sayı	36	7	11	6	60
		Toplamın %'si	23,7%	4,6%	7,2%	3,9%	39,5%
	Ankara Dışı	Sayı	1	1	4	1	7
		Toplamın %'si	0,7%	0,7%	2,6%	0,7%	4,6%
	Aynı İşyeri	Sayı	1	0	6	50	57
		Toplamın %'si	0,7%	0%	3,9%	32,9%	37,5%
Toplam		Sayı	53	16	25	58	152
		Toplamın %'si	34,9%	10,5%	16,4%	38,2%	100,0%

Buna bağlı olarak işyeri sahiplerinden mal sahibi ve kiracı olanların koruma kapsamında önemli olan yerlilik konusunda avantajlı olarak görülmektedir. %80,3 oranında kiracı olan işyeri sahiplerinden %23,7'si turizm, %13,8'i gelecek nesillere aktarılması ve %11,8'i çevrenin görsel olarak güzel olması gibi nedenlerle tarihi yapıların/alanların onarımını

uygun bulmaktadır. İşyeri sahiplerinin işyeri ve çevresini; ticaretin merkezi (%25), eski kent/tarihi doku olması (%20,4) ve komşu esnaflarla olan ilişkileri olumlu olarak tanımlaması (%17,1), alanın yaşadığı değişim ve dönüşüme rağmen ticari merkez olma özelliğini koruduğu söylenebilir. Bölgenin olumsuz yanları ile ilgili olarak işyeri sahipleri alanın güvensiz (%18,4) ve kozmopolit olduğu (%10,5) ile olumsuz yanı olmadığına (%19,7) dair yorumlar yapmışlardır. Yapıların/alanların neden onarılması gerektiği konusu, koruma bilincinin henüz yerleşmemiş olduğunu belgeler nitelikte turizm (%31,6), gelecek nesillere aktarım (%19,7) ve görüntü kirliliğinin önlenmesi (%13,8) kavramları ile eşleştirilmekte, kentsel belleğin korunması, kültürel miras, belge niteliği taşıması, dokunun devamlılığının sağlanması gibi kavramların henüz yerleşmemiş olduğu anlaşılmaktadır. İşyeri sahiplerinin mülkiyet durumları ile tarihi yapıların/alanların onarımı ilişkisi sorgulanmış ve Çizelge 4.5'te gösterilmiştir.

Çizelge 4.5. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve mülkiyet durumu ilişkisi

			Mülkiyet Durumu		Toplam
			Mal Sahibi	Kiracı	
Tarihi Yapıların/Alanların Onarım Nedenleri	Özgün İşlevin/Dokunun Devamı	Sayı	2	6	8
		Toplamın %'si	1,3%	3,9%	5,3%
	Geçmişin Bilinmesi	Sayı	0	5	5
		Toplamın %'si	0%	3,3%	3,3%
	Turizme Katkı	Sayı	12	36	48
		Toplamın %'si	7,9%	23,7%	31,6%
	Ekonomiye Katkı	Sayı	1	13	14
		Toplamın %'si	0,7%	8,6%	9,2%
	Geçmişe Saygı	Sayı	1	11	12
		Toplamın %'si	0,7%	7,2%	7,9%
	Görsel Güzellik	Sayı	3	18	21
		Toplamın %'si	2,0%	11,8%	13,8%
	Gelecek Nesillere Aktarma	Sayı	9	21	30
		Toplamın %'si	5,9%	13,8%	19,7%
	Güvenlik Sağlanması	Sayı	1	2	3
		Toplamın %'si	0,7%	1,3%	2,0%
	Belediyenin Problemi Olarak Kalmamalı	Sayı	0	1	1
		Toplamın %'si	0%	0,7%	0,7%
	Benimle Alakası Yok	Sayı	0	5	5
		Toplamın %'si	0%	3,3%	3,3%
	Onarılmamalı/Rant Getiriyor	Sayı	1	3	4
		Toplamın %'si	0,7%	2,0%	2,6%
	Belleğin Korunması	Sayı	0	1	1
		Toplamın %'si	0%	0,7%	0,7%
Toplam		Sayı	30	122	152
		Toplamın %'si	19,7%	80,3%	100,0%

İşyeri sahiplerinin işyeri ve çevresinin olumlu ve olumsuz yanlarına yönelik düşünceleri Çizelge 4.6 ve 4.7'de belirlenerek hazırlanan yöntem önerisinde kullanılmıştır. İşyeri sahiplerinin tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri konusuna yönelik verdiği cevaplar Çizelge 4.8'de belirtilmiştir. Tarihi yapıların/alanların onarılması %95,4 oranında işyeri sahibi tarafından gerekli görülürken %4,6'sı işi ile ilgili ya da işine faydalı olmadığı gerekçesi ile onarıma karşı çıkmaktadır. İş hayatının tamamını AUTKM'nde geçiren ve aynı işi Ankara'da başka semtte yapan işyeri sahipleri turizme katkı sağlayacağı (%11,8), gelecek nesillere aktarılması (%7,2) veya görsel niteliğin artması (%6,6) gibi nedenlerle tarihi yapıların/alanların korunması gerektiğini düşünmektedir.

Çizelge 4.6. İşyeri ve çevresinin olumlu yanları

	Yoğunluk	%	Geçerli %
Hacı Bayram Camisine Yakın Olmak	10	6,6	6,6
Esnaflar Arası İlişkiler İyi	26	17,1	17,1
Turizme Açık	1	0,7	0,7
Ziyaret Yeri / Cazibe Merkezi	4	2,6	2,6
Mimarisi Güzel	3	2,0	2,0
Ulaşım Kolay	9	5,9	5,9
Dindar Müşteri	2	1,3	1,3
Güvenli Bölge	2	1,3	1,3
Yenilenmiş Olması	2	1,3	1,3
Aranan Her Şeyin Bulunması	2	1,3	1,3
Eski Ankara	31	20,4	20,4
Eskiden İyi Bir Yerdi	3	2,0	2,0
Her Çeşit Ürün Bulunması/Ticaretin Merkezi	38	25,0	25,0
Aynı Sektörden İşyeri Sayısı Çok	6	3,9	3,9
Alışkanlık/İşini Sevmek	12	7,9	7,9
İşyeri Şartları Güzel	1	0,7	0,7
Toplam	152	100,0	100,0

Çizelge 4.7. İşyeri ve çevresinin olumsuz yanları

	Yoğunluk	%	Geçerli %
Niteliksiz Ticaret/İşlev	5	3,3	3,3
Her Nitelikte İnsan Var/Kozmopolit	16	10,5	10,5
Kötü Piyasa	13	8,6	8,6
Madde Bağımlılarının Bulunması	1	0,7	0,7
Pis ve Düzensiz Sokak	6	3,9	3,9
Resmi Kurumların Taşınması	2	1,3	1,3
Olumsuz Yanı Yok	30	19,7	19,7
Güvenlik Probleminin Olması	28	18,4	18,4
Araçların İşyerlerine Ulaşamaması	3	2,0	2,0
Esnaf Niteliği Düşük	9	5,9	5,9
Yol Kenarı Araç Parkı Fazlalığı	4	2,6	2,6

Çizelge 4.7. (devamı) İşyeri ve çevresinin olumsuz yanları

İşyerinin Arka Sokakta Olması	4	2,6	2,6
Gürültü Fazlalığı	2	1,3	1,3
Gece Yaşamayan Mekân Olması	3	2,0	2,0
Otoparkın Olmaması	4	2,6	2,6
Trafiğin Fazla Olması	9	5,9	5,9
Altyapı Problemlerinin Olması	5	3,3	3,3
Ulaşım Problemi	7	4,6	4,6
Zanaatın Azalması	1	0,7	0,7
Toplam	152	100,0	100,0

Çizelge 4.8. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri

	Yoğunluk	%	Geçerli %
Özgün İşlevin/Dokunun Devamı	8	5,3	5,3
Geçmişin Bilinmesi	5	3,3	3,3
Turizme Katkı	48	31,6	31,6
Ekonomiye Katkı	14	9,2	9,2
Geçmişe Saygı	12	7,9	7,9
Görsel Güzellik	21	13,8	13,8
Gelecek Nesillere Aktarma	30	19,7	19,7
Güvenlik Sağlanması	3	2,0	2,0
Belediyenin Problemi Olarak Kalmamalı	1	0,7	0,7
Benimle Alakası Yok	5	3,3	3,3
Onarılmamalı/Rant Getiriyor	4	2,6	2,6
Belleğin Korunması	1	0,7	0,7
Toplam	152	100,0	100,0

Eğitim seviyesinin koruma bilincinin kazanılmasında önemli olduğu %41,4 lise mezunu ve %26,3 üniversite mezununun tarihi yapıların/alanların onarılması konusunda olumlu cevaplarından belirlenirken turizmin ilkokul (%6,6) ve lise (%16,4) eğitim düzeyinde en önemli koruma nedeni olduğu belirlenmiştir. %9,2 oranında üniversite mezunu tarihi yapıların/alanların gelecek nesillere aktarılması nedeni ile korunması gerektiğini düşünmektedir. Tarihi yapıların/alanların neden onarılması gerektiği sorusu işyeri sahiplerinin eğitim durumu ve nereden geldikleri ilişkilerine bakılarak değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar Çizelge 4.9 ve 4.10'da verilmiştir.

Kullanıcılar İle Yapılan Anketler: Anket çalışmasında alanı kullanan 190 erkek ve 126 kadın toplam 316 kişi ile çalışma yapılmıştır. Kullanıcıların %8,9'u 0-24, %48,1'i 25-50, %39,9'u 51-75 ve %3,2'si 76-100 yaş aralığındadır. %79,9'u yerli-aktif kullanıcısı iken %20,3'ü geçici-pasif kullanıcıların %34,2'si lise, %26,6'sı üniversite, %11,4'ü lisansüstü ve %21,5'i ilkokul mezunudur.

Çizelge 4.9. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve işyerine nereden gelindiği ilişkisi

			Nereden Gelindiği				Toplam
			Ankara'da Başka Bir İş	Ulusta Başka Bir İşyerinde Aynı İş	Ankara Dışı	Aynı İşyeri	
Tarihi Yapıların/Alanların Onarım Nedenleri	Özgün İşlevin/Dokunun Devamı	Sayı	0	4	0	4	8
		Toplamın %'si	0%	2,6%	0%	2,6%	5,3%
	Geçmişin Bilinmesi	Sayı	2	1	0	2	5
		Toplamın %'si	1,3%	0,7%	0%	1,3%	3,3%
	Turizme Katkı	Sayı	10	18	3	17	48
		Toplamın %'si	6,6%	11,8%	2,0%	11,2%	31,6%
	Ekonomiye Katkı	Sayı	2	5	0	7	14
		Toplamın %'si	1,3%	3,3%	0%	4,6%	9,2%
	Geçmişe Saygı	Sayı	5	3	1	3	12
		Toplamın %'si	3,3%	2,0%	0,7%	2,0%	7,9%
	Görsel Güzellik	Sayı	2	10	2	7	21
		Toplamın %'si	1,3%	6,6%	1,3%	4,6%	13,8%
	Gelecek Nesillere Aktarma	Sayı	6	11	1	12	30
		Toplamın %'si	3,9%	7,2%	0,7%	7,9%	19,7%
	Güvenlik Sağlanması	Sayı	1	1	0	1	3
		Toplamın %'si	0,7%	0,7%	0%	0,7%	2,0%
	Belediyenin Problemi Olarak Kalmamalı	Sayı	0	1	0	0	1
		Toplamın %'si	0%	0,7%	0%	0%	0,7%
	Benimle Alakası Yok	Sayı	0	2	0	3	5
		Toplamın %'si	0%	1,3%	0%	2,0%	3,3%
	Onarılmamalı/Rant Getiriyor	Sayı	0	3	0	1	4
		Toplamın %'si	0%	2,0%	0%	0,7%	2,6%
	Belleğin Korunması	Sayı	0	1	0	0	1
		Toplamın %'si	0%	0,7%	0%	0%	0,7%
Toplam		Sayı	28	60	7	57	152
		Toplamın %'si	18,4%	39,5%	4,6%	37,5%	100,0%

AUTKM'nin aktif ve pasif kullanıcıları çalışma alanını alışveriş (%18,4), türbe ziyareti (11,4) ve birden fazla aktivite (44,3) için yoğun olarak kullanmaktadır. Aktif kullanıcıların %32,9'u ve pasif kullanıcıların %11,4'ü çalışma alanını birden fazla aktivite için kullanırken, aktif kullanıcıların %13,9'u ve pasif kullanıcıların %4,4'ü alana alışveriş amaçlı gelmektedir. Aktif kullanıcıların %15,8'i tarihi yapıların/alanların görsel güzelliğin sağlanması, pasif kullanıcıların %6,3'ü ise turizme katkı, %3,8'er oranda ekonomiye katkı ve görsel güzellik gibi nedenlerle onarılması gerektiğini düşünmektedir. Aktif kullanıcıların %12,7'si gelecek nesillere aktarılması gerektiğini düşündüğü tarihi yapıları/alanları, %12'lik gruplar turizm ve ekonomiye katkı amaçlı korumak gerektiğini düşünmektedir. Kentin yerli kullanıcıları tarihi yapıların/alanların onarımını, geçmişe saygı duyulması (%8,2), mimari dokunun devamlılığının sağlanması (%7), geçmişin bilinmesi (%5,1) ve güvenliğin sağlanması (%3,8) gibi nedenlerle kabul etmektedir. Pasif kent

kullanıcısı için ise tarihi yapıların/alanların onarımını geçmişin bilinmesi gerekliliği (%2,5) adına önem taşımaktadır.

Çizelge 4.10. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve işverenin eğitim durumu ilişkisi

			İşveren Eğitim Durumu					Toplam
			İlkokul	Lise	Üniversite	Ortaokul	Lisansüstü	
Tarihi Yapıların/Alanların Onarım Nedenleri	Özgün İşlevin/Dokunun Devamı	Sayı	0	3	5	0	0	8
		Toplamın %'si	0%	2,0%	3,3%	0%	0%	5,3%
	Geçmişin Bilinmesi	Sayı	1	4	0	0	0	5
		Toplamın %'si	0,7%	2,6%	0%	0%	0%	3,3%
	Turizme Katkı	Sayı	10	25	10	2	1	48
		Toplamın %'si	6,6%	16,4%	6,6%	1,3%	0,7%	31,6%
	Ekonomiye Katkı	Sayı	3	7	2	2	0	14
		Toplamın %'si	2,0%	4,6%	1,3%	1,3%	0%	9,2%
	Geçmişe Saygı	Sayı	1	8	1	2	0	12
		Toplamın %'si	0,7%	5,3%	0,7%	1,3%	0%	7,9%
	Görsel Güzellik	Sayı	5	5	6	5	0	21
		Toplamın %'si	3,3%	3,3%	3,9%	3,3%	0%	13,8%
	Gelecek Nesillere Aktarma	Sayı	4	9	14	3	0	30
		Toplamın %'si	2,6%	5,9%	9,2%	2,0%	0%	19,7%
	Güvenlik Sağlanması	Sayı	0	2	1	0	0	3
		Toplamın %'si	0%	1,3%	0,7%	0%	0%	2,0%
	Belediyenin Problemi Olarak Kalmamalı	Sayı	0	1	0	0	0	1
		Toplamın %'si	0%	0,7%	0%	0%	0%	0,7%
	Benimle Alakası Yok	Sayı	2	1	1	1	0	5
		Toplamın %'si	1,3%	0,7%	0,7%	0,7%	0%	3,3%
	Onarılmamalı/Rant Getiriyor	Sayı	0	2	1	0	1	4
		Toplamın %'si	0%	1,3%	0,7%	0%	0,7%	2,6%
	Belleğin Korunması	Sayı	0	0	1	0	0	1
		Toplamın %'si	0%	0%	0,7%	0%	0%	0,7%
Toplam		Sayı		67	42	15	2	152
		Toplamın %'si		44,1%	27,6%	9,9%	1,3%	100,0%

(Çizelgenin Eğitim Durumu ile ilgili alt başlıklarında mezun olunan derece yazılmıştır.)

Ankete katılan kullanıcılardan %7,6 üniversite ve %6,3 ilkokul mezunu turizme katkı sağlamak, %6,3 lise ve %5,7 ilkokul mezunu görsel güzellik için, %5,7 lise mezunu mirasın gelecek nesillere aktarılmasının öncelikli olduğunu belirtmiştir. Aktif ve pasif kullanıcılardan yüksek eğitim düzeyinde olanlarda dahi koruma bilincinin yeterli seviyeye ulaşmamış olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak ilk eğitim seviyesinden itibaren kentsel koruma ve kültürel/arkeolojik miras kavramlarının müfredata alınması ile bu yapı ve alanların tanıtımının yapılarak farkındalığın oluşturulması gerektiği düşünülmektedir. Anketin alanın kullanıcıları ile yapılan bölümünde kullanıcıların alanı kullanma amaçları

ile kentin sürekli ya da kısa süreli kullanıcı (ikamet durumu) olma durumları belirlenerek Çizelge 4.11 ve 4.12'de sonuçları verilmiştir. Koruma konusuna yaklaşımlarını belirleyebilmek amacıyla kullanıcıların ikamet ve eğitim durumları ile ilgili ilişkiler Çizelge 4.13 ve 4.14'de verilmiştir.

Çizelge 4.11. Kullanıcının bölgeye gelme amacı

	Yoğunluk	%	Geçerli %
Alışveriş	58	18,4	18,4
Türbe Ziyareti	36	11,4	11,4
Eş-Dost Ziyareti	34	10,8	10,8
Karışık	140	44,3	44,3
Gezmek	30	9,5	9,5
Atölye Çalışması	4	1,3	1,3
İş	2	0,6	0,6
Cenaze	12	3,8	3,8
Toplam	316	100,0	100,0

Çizelge 4.12. İkamet ve kullanıcının bölgeye gelme amacı ilişkisi

			İkamet		Toplam
			Ankara (yerli veya en az 25 yıllık kentli olma durumu-aktif)	Ankara Dışı	
Bölgeye Gelme Amacı	Alışveriş	Sayı	44	14	58
		Toplamın %'si	13,9%	4,4%	18,4%
	Türbe Ziyareti	Sayı	30	6	36
		Toplamın %'si	9,5%	1,9%	11,4%
	Eş-Dost Ziyareti	Sayı	28	6	34
		Toplamın %'si	8,9%	1,9%	10,8%
	Karışık	Sayı	104	36	140
		Toplamın %'si	32,9%	11,4%	44,3%
	Gezmek	Sayı	30	0	30
		Toplamın %'si	9,5%	0%	9,5%
	Atölye Çalışması	Sayı	4	0	4
		Toplamın %'si	1,3%	0%	1,3%
	İş	Sayı	0	2	2
		Toplamın %'si	0%	0,6%	0,6%
	Cenaze	Sayı	12	0	12
		Toplamın %'si	3,8%	0%	3,8%
Toplam		Sayı	252	64	316
		Toplamın %'si	79,7%	20,3%	100,0%

Çizelge 4.13. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve ikamet ilişkisi

			İkamet		Toplam
			Ankara (yerli veya en az 25 yıllık kentli olma durumu-aktif)	Ankara Dışı	
Tarihi Yapıların/Alanların Onarım Nedenleri	Mimari Dokunun Devamı	Sayı	22	0	22
		Toplamın %'si	7,0%	0%	7,0%
	Geçmişin Bilinmesi	Sayı	16	8	24
		Toplamın %'si	5,1%	2,5%	7,6%
	Turizme Katkı	Sayı	38	20	58
		Toplamın %'si	12,0%	6,3%	18,4%
	Ekonomiye Katkı	Sayı	38	12	50
		Toplamın %'si	12,0%	3,8%	15,8%
	Geçmişe Saygı	Sayı	26	4	30
		Toplamın %'si	8,2%	1,3%	9,5%
	Görsel Güzellik	Sayı	50	12	62
		Toplamın %'si	15,8%	3,8%	19,6%
	Gelecek Nesillere Aktarma	Sayı	40	0	40
		Toplamın %'si	12,7%	0%	12,7%
	Güvenlik Sağlanması	Sayı	12	4	16
		Toplamın %'si	3,8%	1,3%	5,1%
	Onarılmamalı/Rant Getiriyor	Sayı	8	4	12
		Toplamın %'si	2,5%	1,3%	3,8%
	Belleğin Korunması	Sayı	2	0	2
		Toplamın %'si	0,6%	0%	0,6%
Toplam		Sayı	252	64	316
		Toplamın %'si	79,7%	20,3%	100,0%

26-50 ve 51-75 yaş aralığındaki %45,5'lik kadın gruplar tarihi yapıların/alanların özgün işlevin ve dokunun devamlılığının sağlanması, 25-50 yaş aralığında %44'lük erkek grubu ekonomiye katkı sağlanması, aynı yaş aralığında ve cinsiyette %41,7'lik grup ise kullanıcının geçmişini bilmesi adına korunmasının önemli olduğunu belirtmiştir. 51-75 yaş aralığında %51,7'lik erkek bir grup ise turizmin gelişmesine katkı sağlamak için onarımı desteklemektedir. Kullanıcıların AUTKM'yi tercih etmelerine ve çevrenin olumlu olduğunu düşünmelerine neden olarak %33,5'lik kısım eski Ankara, Cumhuriyet'in kurulduğu yer ve tarihi doku olması, %13,9'luk kısım ise ticaretin merkezi ve ürün çeşidinin çok olması gibi nedenler sıralamaktadırlar. Çalışma alanı kullanıcıların %20,3'ü tarafından güvensiz, %14,6'sı tarafından farklı sosyokültürel yapıda insan olması nedeniyle kozmopolit, %10,1'i tarafından olumsuz özelliği olmayan yer olarak tanımlanmaktadır. AUTKM'yi eski Ankara ve Cumhuriyet'in kurulduğu yer olması gibi nedenlerle olumlu olarak tanımlayan %15,2'lik grup esnafların iyi olması, %5,7'lik iki grup mimari olarak güzel bulması ve merkezi olması gibi nedenler belirtmiştir. %5,1'lik oranda yapıların yenilenmiş olması nedeniyle nitelikli bulduğu ve aradıkları her ürüne

rahatça ulaşabildikleri yer olarak tanımlayan iki grup ile %3,2 oranlarında alışkanlığı olması ve sakin/huzurlu olması gibi nedenlerle olumlu olarak değerlendirmekte ve alanı kullanmayı tercih etmektedir. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri kapsamında yaş ve cinsiyetin etki durumunu belirlemek için yapılan değerlendirme Çizelge 4.15'te, kullanıcının çevreyi olumlu ve olumsuz olarak tanımlama sonuçları Çizelge 4.16 ve 4.17'de verilmiştir.

Çizelge 4.14. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve kullanıcının eğitim durumu ilişkisi

			Kullanıcı Eğitim Durumu					Toplam
			İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Lisansüstü	
Tarihi Yapıların/Alanların Onarım Nedenleri	Mimari Dokunun Devamı	Sayı	0	0	10	4	8	22
		Toplamın %'si	0%	0%	3,2%	1,3%	2,5%	7,0%
	Geçmişin Bilinmesi	Sayı	4	6	8	2	4	24
		Toplamın %'si	1,3%	1,9%	2,5%	0,6%	1,3%	7,6%
	Turizme Katkı	Sayı	20	4	8	24	2	58
		Toplamın %'si	6,3%	1,3%	2,5%	7,6%	0,6%	18,4%
	Ekonomiye Katkı	Sayı	16	2	16	10	6	50
		Toplamın %'si	5,1%	0,6%	5,1%	3,2%	1,9%	15,8%
	Geçmişe Saygı	Sayı	10	0	14	4	2	30
		Toplamın %'si	3,2%	0%	4,4%	1,3%	0,6%	9,5%
	Görsel Güzellik	Sayı	18	8	20	12	4	62
		Toplamın %'si	5,7%	2,5%	6,3%	3,8%	1,3%	19,6%
	Gelecek Nesillere Aktarma	Sayı	0	0	18	14	8	40
		Toplamın %'si	0%	0%	5,7%	4,4%	2,5%	12,7%
	Güvenlik Sağlanması	Sayı	0	0	14	2	0	16
		Toplamın %'si	0%	0%	4,4%	0,6%	0%	5,1%
	Onarılmamalı/ Rant Getiriyor	Sayı	0	0	0	12	0	12
		Toplamın %'si	0%	0%	0%	3,8%	0%	3,8%
	Belleğin Korunması	Sayı	0	0	0	0	2	2
		Toplamın %'si	0%	0%	0%	0%	0,6%	0,6%
Toplam		Sayı		20	108	84	36	316
		Toplamın %'si		6,3%	34,2%	26,6%	11,4%	100,0%

(Çizelgenin Eğitim Durumu ile ilgili alt başlıklarında mezun olunan derece yazılmıştır.)

Çizelge 4.15. Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve kullanıcı cinsiyeti ve kullanıcı yaşı ilişkisi

Tarihi Yapıların/Alanların Onarım Nedenleri				Yaş				Toplam
				0-25	26-50	51-75	76-100	
Mimari Dokunun Devamı	Cinsiyet	Erkek	Sayı		2	0		2
			Toplamın %'si		9,1%	0%		9,1%
		Kadın	Sayı		10	10		20
			Toplamın %'si		45,5%	45,5%		90,9%
		Toplam	Sayı		12	10		22
			Toplamın %'si		54,5%	45,5%		100,0%

Çizelge 4.15. (devamı) Tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ve kullanıcı cinsiyeti ve kullanıcı yaşı ilişkisi

Geçmişin Bilinmesi	Cinsiyet	Erkek	Sayı	0	10	4		14
			Toplamın %'si	0%	41,7%	16,7%		58,3%
		Kadın	Sayı	4	2	4		10
			Toplamın %'si	16,7%	8,3%	16,7%		41,7%
		Toplam	Sayı	4	12	8		24
			Toplamın %'si	16,7%	50,0%	33,3%		100,0%
Turizme Katkı	Cinsiyet	Erkek	Sayı		18	30		48
			Toplamın %'si		31,0%	51,7%		82,8%
		Kadın	Sayı		4	6		10
			Toplamın %'si		6,9%	10,3%		17,2%
		Toplam	Sayı		22	36		58
			Toplamın %'si		37,9%	62,1%		100,0%
Ekonomiye Katkı	Cinsiyet	Erkek	Sayı	4	22	2		28
			Toplamın %'si	8,0%	44,0%	4,0%		56,0%
		Kadın	Sayı	2	10	10		22
			Toplamın %'si	4,0%	20,0%	20,0%		44,0%
		Toplam	Sayı	6	32	12		50
			Toplamın %'si	12,0%	64,0%	24,0%		100,0%
Geçmişe Saygı	Cinsiyet	Erkek	Sayı	4	6	4		14
			Toplamın %'si	13,3%	20,0%	13,3%		46,7%
		Kadın	Sayı	0	8	8		16
			Toplamın %'si	0%	26,7%	26,7%		53,3%
		Toplam	Sayı	4	14	12		30
			Toplamın %'si	13,3%	46,7%	40,0%		100,0%
Görsel Güzellik	Cinsiyet	Erkek	Sayı	8	22	14	8	52
			Toplamın %'si	12,9%	35,5%	22,6%	12,9%	83,9%
		Kadın	Sayı	2	4	2	2	10
			Toplamın %'si	3,2%	6,5%	3,2%	3,2%	16,1%
Gelecek Nesillere Aktarma	Cinsiyet	Toplam	Sayı	10	26	16	10	62
			Toplamın %'si	16,1%	41,9%	25,8%	16,1%	100,0%
		Erkek	Sayı	2	8	12		22
			Toplamın %'si	5,0%	20,0%	30,0%		55,0%
		Kadın	Sayı	0	14	4		18
			Toplamın %'si	0%	35,0%	10,0%		45,0%
		Toplam	Sayı	2	22	16		40
			Toplamın %'si	5,0%	55,0%	40,0%		100,0%
Güvenlik Sağlanması	Cinsiyet	Erkek	Sayı	0	4	0		4
			Toplamın %'si	0%	25,0%	0%		25,0%
		Kadın	Sayı	2	2	8		12
			Toplamın %'si	12,5%	12,5%	50,0%		75,0%
		Toplam	Sayı	2	6	8		16
			Toplamın %'si	12,5%	37,5%	50,0%		100,0%
Onarılmamalı/ Rant Getiriyor	Cinsiyet	Erkek	Sayı		0	4		4
			Toplamın %'si		0%	33,3%		33,3%
		Kadın	Sayı		4	4		8
			Toplamın %'si		33,3%	33,3%		66,7%
Belleğin Korunması	Cinsiyet	Toplam	Sayı		4	8		12
			Toplamın %'si		33,3%	66,7%		100,0%
		Erkek	Sayı		2			2
			Toplamın %'si		100,0%			100,0%
		Toplam	Sayı		2			2
			Toplamın %'si		100,0%			100,0%

Çizelge 4.16. Bu çevrenin olumlu yanları

	Yoğunluk	%	Geçerli %
Hacı Baram Veli Olması/Maneviyat	12	3,8	3,8
Esnafların İyi Olması	48	15,2	15,2
Turizmin Olması	2	0,6	0,6
Ziyaret Yeri	12	3,8	3,8
Mimari Güzellik	18	5,7	5,7
Merkezi Olması	18	5,7	5,7
Yapıların Yenilenmiş Olması	16	5,1	5,1
Aranan Her Şeyin Bulunması	16	5,1	5,1
Eski Ankara/ Tarihi Doku	106	33,5	33,5
Eskiden İyiydi	2	0,6	0,6
Ticaretin Merkezi	44	13,9	13,9
Aynı Sektörden İşyeri Sayısı Çok	2	0,6	0,6
Alışkanlık	10	3,2	3,2
Sakin/Huzurlu	10	3,2	3,2
Toplam	316	100,0	100,0

Çizelge 4.17. Bu çevrenin olumsuz yanları

	Yoğunluk	%	Geçerli %
Niteliksiz Ticaret/İşlev	12	3,8	3,8
Her Nitelikte İnsan Var/Kozmopolit	46	14,6	14,6
Madde Bağımlılarının Bulunması	30	9,5	9,5
Pis ve Düzensiz Sokak	14	4,4	4,4
Olumsuz Yanı Yok	32	10,1	10,1
Güvenlik Probleminin Olması	64	20,3	20,3
Esnaf Niteliği Düşük	16	5,1	5,1
Gürültü Fazlalığı	18	5,7	5,7
Gece Yaşamayan Mekân Olması	2	0,6	0,6
Trafiğin Fazla Olması	12	3,8	3,8
Altyapı Problemlerinin Olması	6	1,9	1,9
Ulaşım Problemi	14	4,4	4,4
Metruk Yapılar	22	7,0	7,0
Şeker Dağıtanlar	2	0,6	0,6
Bitmeyen İnşaatlar	14	4,4	4,4
Wc Azlığı	12	3,8	3,8
Toplam	316	100,0	100,0

Anket çalışması dışında birkaç kuşak boyunca işyeri sahipliği yapanlar, kentin yerlisi ve diğer kullanıcıları ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yapılan bu görüşmeler alanın sosyal hayatının katmanlaşması kapsamında yorumlanarak metne alınmıştır. Bu görüşmeler kapsamında, çalışma alanının kullanıcının gözünde taşıdığı anlam ile birkaç kuşak boyunca alanda işyeri olanlarla sosyal hayatta yaşanan değişim belgelenmeye çalışılmıştır. İşyeri sahipleri ile yapılan görüşmelerde 20. yüzyılın son çeyreğine kadar Ahilik kültürünün görece devam ettiği belirlenmiştir. Ahilik döneminden kalma olarak

kazanılan siftah yapmayan esnafa siftah yaptırılması (bu gelenek kullanıcı için de geçerlidir), borcu olan esnafa her ay toplanan paranın kullanılmasında öncelik tanınması, bir esnafın işyerinde toplanarak sohbet edilmesi, cadde ya da sokak temizliğinin birlikte yapılması, iş dışında bir araya gelerek av, piknik gibi değerler dönemin dayanışma, yardımlaşma ve sosyal aktiviteler olarak tanımlanabilir. İşyeri sahipleri kendi çocukları ya da ihtiyaç sahibi çocuklara yardımcı olmak amacı ile işyerlerinde çalıştırarak destek olmaktaydı. Yapılan yüz yüze görüşmede genellikle camilerin yakın çevresinde yer alan esnafın yakın zamana kadar Ahilik kültürünü yaşattığı belirlenmiştir. İşyeri sahipleri sabah namazının ardından dua ile işyerlerini açması sosyal iletişimin parçası olarak değerlendirilmektedir. Yaşça büyük işyeri sahipleri çarşının sözü dinlenenleri olarak kabul edilmiş ve işyeri sahipleri arasında çıkan sorunların çözülmesinde etkili olmuşlardır. Ayrıca işyeri sahiplerinin 2-3 kuşak boyunca aynı işyerini kullanıyor olmalarının işyerleri ile anı ve alışkanlık ilişkisi kurmalarına neden olduğu belirlenmiştir. İş hayatı sürecinin tamamını bu bölgede geçirmiş olmaları, işyeri sahiplerinin zihninde farklı bir mekânda işyerinin olması ihtimalini yok etmektedir.

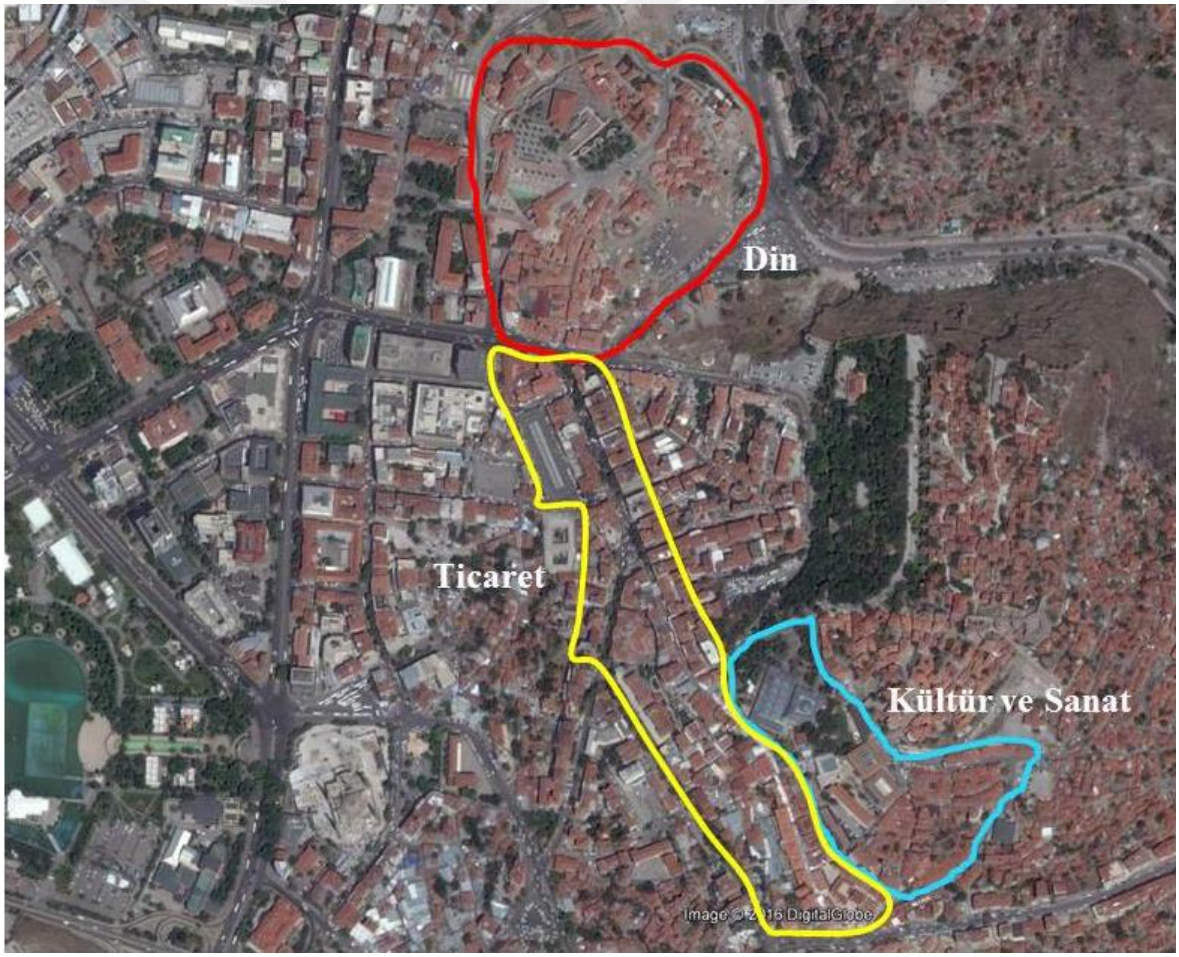
Ankara'nın yerlisi veya 25 yıldan fazla süredir kentte yaşayan kullanıcılar, AUTKM'yi çoğunlukla alışveriş ve türbe ziyareti için kullanmaktadır. İhtisaslaşmış ticaret, ürün çeşidinin fazlalığı, yerli esnafın sağladığı güven gibi nedenlerle kullanıcılar alanı tercih etmektedir. Alanı anı değeri taşıması ve alışkanlık kazanmış olmak gibi nedenlerle tercih edenler AUTKM'nin taşıdığı anlam ve özgünlüğünü belirleyicidir. Kullanıcının ilk olarak alanda deneyimlediği sosyal ve kültürel faaliyetler alanın anı değerini kuvvetlendirmektedir. Kentin tarihi ve ticari merkezi olan alanın Cumhuriyet'in kurulduğu yer olarak tanımlanması kullanıcının yaşanmışlık izlerini okuyabilmesi ve kentsel belleğin şekillenmesi kapsamında önemli yer tutmaktadır. 1980'lerde ticari merkezin kentte farklı merkezlere kayması ile kullanıcı profilinde değişiklik yaşanmış ancak alışkanlıklar, aranan belirli ürünlerin sadece bu bölgede ve uygun fiyata bulunabilmesi ve ürün çeşitliliği nedenleri ile kentin yerlisi de AUTKM'yi kullanmaya devam etmektedir. Kentte farklı merkezleri ticari ve sosyal merkez olarak tanıyan kentin genç nüfusu güvenlik problemi ve niteliksiz işlevleri sebepleri ile Ulus'u tercih etmemektedir. Kullanıcılar ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda korumada temel olarak kabul edilebilecek kullanıcı katılımı ve sahiplenmesi kentte birkaç kuşak öncesine dayalı geçmişi olan, çalışma alanını sürekli kullananlar ile kentin tarihsel, mimari ve arkeolojik anlam ve önemini bilenlerin alan ile ilgili daha duygusal ve korumacı olduğu ortaya çıkmıştır.

2012 yılında Gazi Üniversitesinin yürütücülüğünde ve Ankara Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen Anafartalar Caddesi'nin Yeniden Kazanım Stratejileri Projesi kapsamında Anafartalar Caddesi aksı üzerinde bulunan yapılar ile ilgili olarak fiziksel, mekânsal ve sosyal çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında elde edilen sonuçlar ile bu çalışmada elde edilen veriler sadece Anafartalar Caddesi üzerinden karşılaştırılarak geçen süreçte yaşanan değişim ve dönüşüm belgelenmeye çalışılmış, çalışma alanı içinde bulunan diğer alanlar karşılaştırmaya dahil edilmemiştir. Ancak her iki çalışmada Anafartalar Caddesi olarak belirlenen alan sınırları birbirinden farklıdır. Bu nedenle değerlendirme genel olarak yapılmıştır. Caddenin en yoğun ticaret türü, her iki çalışma kapsamında da kuyumcu olarak belirlenmiştir. 2012 yılından 2017 yılına kadar geçen sürede işyerlerinin mülkiyet durumu ile ilgili önemli bir değişiklik olmamıştır. İşyerlerinin yarıdan fazla oranda kiracı olarak devam ettiği görülmektedir. İşyerinin bulunduğu çevre ve işyeri ile ilgili memnuniyet durumu her iki çalışmada da olumlu olarak değerlendirilmiştir. Proje kapsamında, işyeri sahiplerinin alanın güvenli olduğunu düşünenler, oldukça az bir farkla güvensiz olduğunu düşünenlerden fazlayken, bu tez kapsamında alanın en olumsuz özelliği olarak güvenlik problemi olduğu ortaya çıkmaktadır. İki çalışma arasında geçen süre güvenlik probleminde artış yaşandığını düşündürmektedir. Koruma konusunda olumlu düşüncenin değişmediği görülmektedir. İşyerlerinin bulunduğu çevrenin ve tarihi eserlerin korunması gerektiği konusunda olumlu düşünceler her iki çalışma için de geçerlidir. Ancak koruma konusu proje kapsamında da turizm ile eşleştirilmekte ve turizme yönelik ticari faaliyetlerin alanda bulunması gerektiği düşünülmektedir. Proje kapsamında işyeri sahipleri tarafından otoparkın önemli bir problem olduğu belirlenmiş, caddenin belirli saatlerde trafiğe açılmasının uygun bulunduğu ifade edilmiştir. Ahilik kültürünün yok olmuş olmasına karşın, işyeri sahiplerinin iyi ilişkilerinin olması ümit vericidir [237]. İşyeri sahiplerinin iyi ilişkiler içinde olması bu çalışmanın devamı niteliğinde olacak uygulamalar kapsamında gerekli dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanmasında faydalı olacağı düşünülmektedir.

4.4.2. Karakter alan tespitleri

Çalışma alanı olarak belirlenen bölgede işyerleri ile yapılan anket sonucunda alınan cevaplar alanı bazı işlevler kapsamında bölgelere ayırabilir nitelikte olduğunu göstermiştir. Bölgelerin her biri farklı nitelik (fiziksel ve sosyal) ve kavramsal özelliklere sahiptir. Anket sonuçlarına göre; Hacı Bayram Cami ve çevreleyen yapılar bölgesi din işlevi ile

Anafartalar Caddesi ve Çıkrıkçılar Yokuşu ticaret işlevi ile ve Atpazarı ve çevreleyen yapılar bölgesi kültür ve sanat işlevleri ile eşleştirilebilir nitelikte olduğu belirlenmiştir. Alanların belirlenmesi, anket sorularına verilen cevapların anıtsal yapı ve etkilediği alan, ihtisaslaşmış işlev yoğunluğu, tarihsel süreçte aynı niteliği sürdürüyor olması ve etkileme alanı gibi özellikler ile işyeri sahipleri ve kullanıcıların alanla ilgili hissettikleri ve alanın kullanıcı için taşıdığı anlam belirleyici olmuştur. Anket sonuçlarına göre işlev bağlamında oluşturulan alanlar haritasında (Şekil 4.4) belirtilen işlevler ile tanımlanan bu alanlar birer karakter alan olarak tanımlanabilmekte, özgün doku, kavram ve özel önem taşıyan niteliklere sahip yerleşimlere uygulanabilen Koruma Alanı Değerleme sistemi ile uyum gösterir niteliktedir.

Şekil 4.4. Anket sonuçlarına göre işlev bağlamında oluşturulan alanlar haritası

Eski kentin birkaç kuşak boyunca aynı işlevi sürdüren işyeri sahipleri, kentin Cumhuriyet'in ilanına kadar uzayan süreçte yaşadığı sosyal hayatın nitelik ve özelliklerini belgelemede önemli olmuştur. Kale'nin hanlar çıkışı, Can Sokak ve Salman Sokak

arasında kalan ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi ile sonlanan alanın ana akslarının özgün işlevinin ticari fonksiyon olduğu söylenebilir. Kale'nin Hanlar çıkışı, Atpazarı ve Koyunpazarı Yokuşu kentin ilk geleneksel ticari merkezi ve Cumhuriyet'in ilanının ardından toptan ve kırsal satış ile ticari işlevin devam ettiği bir alandır. Sokak içlerinde kalan kesimler ise konut olarak işlevlendirilmiştir. Bu alan günümüzde sosyal ve kültürel aktivitelerin yoğun olduğu bir alan olarak varlık göstermektedir. Sanat galerileri, yok olmaya yüz tutmuş zanaatlar, antika eşya galeri ve satışları, tasarım atölyeleri vb. aktiviteler ile bu alanın kentlinin belleğini ve hatıralarını canlı tuttuğu ayrıca kültürel aktivitelerle vakit geçirme konusunda kentin önemli alanlarından olduğu söylenebilir.

Koruma alanının ticari alanı olarak nitelendirilebilecek olan Anafartalar Caddesi ve Çıkrıkçılar Yokuşu ve bu caddeleri çevreleyen alanlar etkileme alanı olarak kabul edilmekte ve anket sonuçlarında değerlendirilmektedir. Kuyumcu, sobacı, giyim toptancıları, elektik-elektronik eşya satıcıları, çantacılar, çeyizlik eşya satış yerleri gibi işlevler bu alanın temel ihtisaslaşmış ticari faaliyetleridir ve kentli için çekim merkezi oluşturmaktadır. Kentin ilk geleneksel ile ikinci geleneksel ticari merkez arasındaki ticari aks olarak adlandırılabilen alan, her dönemde ticaret işlevi ile anılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu sürecinde Uzun Çarşı ve devamında Balık pazarı ile Karaoğlan Çarşısı'na bağlanan bu aksın kuzeyde ve güneyde kalan kısımları konut işlevi ile varlık göstermiştir. Çalışma alanı içinde yer almayan ancak etkileme alanı olarak kabul edilebilen, 1916 yılında Anafartalar Caddesi'nin kuzey ve güney kısımlarında yaşanan yangın ile büyük kısmı hasar gören ve Jansen Planı ile hızlıca yeniden yapılaşma sürecine giren alanlar, konut işlevinin yok denecek kadar az sayıda kalması ve metruk yapı sayısındaki artışlar nedeni ile kentin çöküntü bölgesi olarak görülmektedir. Özellikle Anafartalar Caddesi'nin kuzeyinde kalan kısımda bulunan niteliksiz ticaret, sadece bu bölgenin değil Ulus'un imajını zedelemekte ve kullanımı azaltmaktadır.

Koruma alanı içinde tanımlanan Hacı Bayram Cami ve çevresinin işlevsel karşılığı din olarak belirlenmiştir. Oluşan alan günümüzde ticari işlevin yoğun olduğu bir bölgedir. Din işlevi ile eşleştirilmesi alanın ticari işlevinden ayrı olarak işyeri sahipleri ve alanın kullanıcılarının ibadet, manevi tatmin ve Hacı Bayram Veli'ye yakın olmak gibi özellikleri sebebi ile bu alanı kullanıyor olmalarından kaynaklanmaktadır. Din işlevi ile tanımlanan bu alan işlevsel, sosyal ve fiziksel anlamda süreç içinde büyük değişiklik yaşamıştır. Augustus Tapınağı'nın Frig Dönemi ile başlayan ibadet mekânı olma özelliğini Men

Tapınağı ve Osmanlı Dönemi'ne ait Hacı Bayram Cami ile her uygarlık döneminde koruduğunu göstermektedir. Osmanlı kentlerinin mahalle olma özelliğini oluşturan cami etrafında kurulan konut dokusu Hacı Bayram Cami için de geçerlidir. Günümüzde konut işlevli yapının yer almadığı alanda özgünde bulunmayan cami meydanı da niteliği bozucu özellik sergilemektedir. Hacı Bayram Cami ve çevresinde işyeri sahipleri ve kullanıcılar için profilin tamamen değiştiğini söylemek mümkündür. Koruma kapsamında, işlev, fiziksel nitelik ve sosyal dokunun özgün hali ile korunması önemlidir. Özgün doku değerlendirildiğinde, bölgenin gece yaşayan mekân olarak var olduğu ve koruma kapsamında tercih edildiği bilinmektedir. Ancak bu bölge için günümüzde konut işlevinin yer almadığı, dernek, satış yerleri ve büroların bulunduğu belirlenmiştir. Bu nedenle bölgedeki yapıların işlevlendirilmesinde kontrollü dağılımın yapılması ve alanın gece de yaşayan mekân olmasına çalışılması gerekli görülmektedir. Çalışma alanı içinde dönem haritalarında belgelendiği üzere en yoğun değişim ve dönüşümün yaşandığı alan Hacı Bayram Cami çevresidir. Bu çalışmanın yapıldığı süreçte değişim ve dönüşüm devam etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ticari merkezin Karaoğlan Çarşısı'na kaymasıyla Ulus Meydanı önem kazanmış ve Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte başkentin odak noktası olmuştur. Çalışma alanı içinde yer almayan ancak Cumhuriyet'in ilanında üstlendiği görev ile katmanlaşmada önemli rol oynadığı ve çalışma alanını etkileme alanı ayrıca kullanıcı için çekim merkezi olması nedenleri ile konu kapsamında değerlendirilmiştir. İlk ve ikinci Meclis binaları, Taşhan'ın yıkılıp Sümerbank'ın inşa edilmesi, Ulus İşhanı Kompleksi, Anafartalar Çarşısı, İş Bankası binası ve Yüzüncü Yıl Çarşısı bu alanın ve meydanın önemini vurgulayan ve karakterini oluşturan yapılarıdır. Alanı oluşturan yapıların tamamı idari işlevli yapılar değildir ancak alanın karakterini oluşturan, tarih boyunca süregelen meydan niteliğini belirleyen alanın idari ve yönetimsel niteliğidir. Ayrıca meydana cephesi bulunmayan ancak karakter özelliğini kuvvetlendiren Hükümet Meydanı da bu alan içinde tanımlanmaktadır. Hükümet Meydanı'nın tarihsel süreçte aynı işlev ile varlık göstermeye devam etmesi yerin işlev ile bağlantısını kuvvetlendiren ve kentin belleğini oluşturan önemli alanlardandır. Belirlenen bu alanlar kentli için bir çekim merkezi ve odak noktası oluşturmaktadır. Ulus heykeli, Hacı Bayram Cami ve Kale alanın ve kentin odak noktaları, Anafartalar Caddesi ve çevresi kentli için ticari çekim merkezi, Hacı Bayram Cami ise inanç kavramını merkeze alan bir çekim gücüne sahiptir.

Çalışma alanında anket verilerine göre belirlenen üç bölüm, Koruma Değerleme Sistemi (KADS) kapsamında fiziksel ve sosyal özellikleri ile tekrar değerlendirilerek karakter alanlar oluşturmaya uygunluğu sorgulanmıştır. Üç işlev başlığında toplanan alanlar geçmiş referansları, günümüzdeki fiziksel ve mimari özellik ve nitelikleri, özgün işlevleri, anket sonuçlarına göre belirlenen sosyal yapı özellikleri, kullanıcının alana atfettiği soyut kavramlar vb. nitelikler kapsamında daha küçük karakter alanlara bölünebilmektedir. Belirlenen karakter alanların kurulan komisyon tarafından tanımlanması ve kullanıcının bu tanımlara katkı koyması yöntem kapsamında belirlenmiştir. Bu bağlamda dört adet belirlenen karakter alanın tarihsel süreçte yaşadığı işlevsel değişim, kent tarihi ve kentli belleğinde taşıdığı anlam, belirli bir dönemde sahip olduğu önem, önceki uygarlıklara ait olma durumu, odak noktası, çekim merkezi, önceki dönemlerde ve günümüzde aynı isim ile kullanılma, ihtisaslaşmış ticaret kolları ve soyut kültürel miras gibi nitelik ve özellikler sahip olma durumuna göre belirlenmiştir (Şekil 4.5). Belirlenen bu özellikler kapsamında karakter alanlar için tanımlanan kavram ve nitelikler şöyledir:

Şekil 4.5. Karakter alanlar

1 Numaralı Karakter Alan: Hacı Bayram Cami ve Augustus Tapınağı, 1 numaralı karakter alanın fiziksel yapısını belirleyen en önemli yapılardır. Bu anıtsal yapıların varlığı ile alanın geçmiş referansı oldukça kuvvetlenmektedir. Alanın sınırlarının belirlenmesinde bu anıtsal yapıların etkileme alanı olarak tanımlanabilecek yapı grubu belirlenmiştir. Alanın özgün işlevi konut iken günümüzde ticari faaliyetler ve dernek işlevi ile kullanılmaktadır. Alanı oluşturan yapılar, arazinin eğimi ile tam uyum içinde ve bitişik nizam şekillenmektedir. Yapılan anket çalışmaları ile kullanıcının alana atfettiği en belirgin kavramlar huzur ve inançtır. Anıtsal yapılar ve tartışmalı sivil mimari koruma uygulamalarının devamlılığı kullanıcının belleğini aktif tutmakta aidiyet kavramını kuvvetlendirmektedir. Kullanıcılar, ibadet, alışkanlık ve ilk kez deneyimledikleri aktiviteler nedeni ile alanı benimsemektedir. Alan, din işlevi ile eşleştirilmesi ve ibadet/manevi huzur gibi kavramlar kapsamında kuvvetli bir çekim merkezi olması nedeni ile önemlidir. Yatay katmanlaşmayı Hacı Bayram Cami (Osmanlı İmparatorluğu Dönemi), Augustus Tapınağı (Roma İmparatorluğu Dönemi) ve Erken Cumhuriyet Dönemi yapıları oluştururken Augustus Tapınağı'nın Frig Dönemi'ne ait izleri ve yerinde Men Tapınağı bulunması ile düşey katmanlaşmayı oluşturduğu söylenebilir.

2 Numaralı Karakter Alan: Anket sonuçlarına göre işlev bağlamında oluşturulan alanlar haritasında (Şekil 4.4), 3 numaralı karakter alan ile birlikte ticaret işlevi ile eşleştirilen alan mimari nitelik ve sosyal yapı farklılıkları nedenleri ile iki karakter alana ayrılmıştır. Karakter alanın özgün kullanımı, Balık Pazarı sof ticaretinin belirleyici olduğu ihtisaslaşmış ticarettir. 3 numaralı alandan farklı olarak ızgara plan şemasına sahip yerleşim özelliği sergilemektedir. Günümüzde ticaretin cinsi kuyumcu, sobacı, elektrik-elektronik satışı vb. ile değişmiş olmasına karşın ihtisaslaşmış ticaret olarak devam etmektedir. Eski Adliye Binası (günümüzde İl Kültür Turizm Müdürlüğü), Gazi-Latife Okulları (Atatürk Ortaokulu) ve bazı apartman yapıları Erken Cumhuriyet Dönemi özelliklerini taşımakta ve alanın mimari zenginliğini oluşturmaktadır. Bu karakter alanı oluşturan yapılar 1 numaralı karakter alana kıyasla daha geniş alanda şekillenen ve daha büyük gabarili yapılardır. Alanın ticaret işlevi ile tanımlanmasına karşın St. Clemens Kilisesi üzerine inşa edilen Yeğenbey Cami günümüzde mevcut değildir ancak alanda mevcut bazı kamu yapılarının Yeğenbey adı ile anılıyor olması, geçmiş dönemlere referans olarak tanımlanabilmektedir. Anket sonuçlarına göre bu karakter alandaki işyeri sahiplerinden az sayıda olanı birkaç kuşak boyunca bu alanda bulunmaktadır. Bu nedenle işyeri sahiplerinin alanı sahiplenme, aidiyet hissetme ve koruma konusunda daha duyarlı

oldukları belirlenmiştir. Alanın düşey katmanlaşmasını oluşturan Roma İmparatorluğu Dönemi (Konya Sokak ve Işıklar Sokak kesişiminde konut), Bizans İmparatorluğu Dönemi (St. Clemens Kilisesi), Osmanlı İmparatorluğu Dönemi (Yeğenbey Cami) ve Erken Cumhuriyet Dönemi (Eski Adliye Binası, Atatürk Ortaokulu) olarak sıralamak mümkündür. Yatay katmanlaşma için yer üstünde bulunan katman Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait yapılarla sınırlıdır.

3 Numaralı Karakter Alan: Günümüzde çeyizci, zanaat kolları üretim ve satış, giyim ve züccaciye gibi ihtisaslaşmış ticari faaliyetlerin yer aldığı alan kullanıcılar için önemli bir çekim merkezidir. Özgün işlev olarak ticaret ve konutun iç içe yerleşim sergilediği alanda günümüzde yok denecek kadar az sayıda konut işlevini barındırmaktadır. Çıkrıkçılar Yokuşu ve Uzun Çarşı sof ticaretine bağlı faaliyetler nedeni ile aktif olarak kullanılan mekânlardır ve yokuşun aynı isim ile günümüzde de kullanılıyor olması alanın geçmiş referansı olarak belirlenebilir. Anket çalışmasına göre alan, kullanıcılar için anı değeri taşıyan ve alışkanlıkları nedeni ile sıklıkla kullandıkları bir bölgedir. 2 numaralı alanda bulunan işyerlerine göre daha küçük gabarili, organik olarak şekillenmiş ve bitişik nizam yapıların yer aldığı alanda Boyacı Ali ve Celal Kaddani Mescitleri Osmanlı Dönemi'ne ait ibadet yapılarıdır ve alanın yatay katmanını oluşturmaktadır.

4 Numaralı Karakter Alan: Anket sonuçlarına göre işlev bağlamında oluşturulan alanlar haritasında (Şekil 4.4) kültür ve sanat işlevleri ile eşleştirilen alan özgün işlevi ile farklılık göstermektedir. Koyunpazarı Yokuşu ve Atpazarı karakter alanın ticari akslar, bu aksları çevreleyen alanlar ise konut işlevli alanlar olarak kullanılmakta iken günümüzde konut işlevine rastlanmamaktadır. 2 numaralı karakter alanın ticari faaliyetleri için kentsel ticaret niteliği, 4 numaralı alan için ise kırsal ticari faaliyetler bulunmaktadır. Kale'nin hanlar çıkışı kentin ilk geleneksel ticari merkezi, kale dışı ilk yerleşim yeri olması ve günümüzde sosyal ve kültürel faaliyetler için kullanılan hanların bu bölgede yer alıyor olması karakter alanın katmanlaşma niteliğini vurgulamaktadır. 16. yüzyılda yapılan hanların sayıca fazlalığı ve 15. yüzyıla ait olan Bedesten sof ticaretinin yaygın bir ticari faaliyet olduğunu göstermekte ve alanın mimari zenginliğini oluşturtmadır. Günümüzde Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak kullanılan Kurşunlu Han ve Bedesten, Hanlar, Ahi Elvan Cami, Ahi Arap Cami ve Ahi Şeraafettin Cami karakter alanın anıtsal yapılarını oluşturmakta ve kentsel belleğin korunmasında etkili olmaktadır. Ahilik karakter alanın geçmiş referansları olarak Bizans Dönemi'nden bu yana aynı isimle kullanılan Atpazarı,

Koyunpazarı ve Samanpazarı söylenebilir. İşyeri sahipleri ve kullanıcılar karakter alanı sosyal ve kültürel faaliyetler için kullanmaktadır. Frig Dönemi'nden itibaren her uygarlık döneminde varlık göstermiş olması nedeniyle alanın düşey katmanlarını belirleyen en önemli yapı Kale'dir. Yatay katmanlar ise Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı dönemlerine ait yapılar ile şekillenmektedir.

5. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde, Ankara'nın Tarihsel Gelişim/Katmanlaşma Sürecinde incelenen Kentin Fiziksel Katmanlarının Özellikleri, Değişim ve Gelişimi (Bölüm 3.1.), Kentin Sosyal Katmanlarının Özellikleri, Değişim ve Gelişimi (Bölüm 3.2.) ve hipotezler (Bölüm 1.) çerçevesinde gerçekleştirilen literatür araştırması ile anket çalışmasından elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonuçları Karma Sit Alanlarında Fiziksel ve Sosyal Değerlendirme Yöntem Önerisi kapsamında irdelenmiş, AUTKM'de Karma Sit alanlarında koruma uygulamalarına ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

5.1. Değerlendirme

Çalışma alanına ilişkin değerlendirmeler, fiziksel verilerin değerlendirildiği Katmanlaşma Bulgularından Elde Edilen Sonuçların Değerlendirmesi ve sosyal yapının değerlendirildiği Alan Çalışmasından Elde Edilen Sonuçların Değerlendirmesi olarak iki bölümde ele alınmıştır.

5.1.1. Katmanlaşma bulgularından elde edilen sonuçların değerlendirmesi

- Tarihsel süreçte pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve çok katmanlı bir kent parçası olan AUTKM, kentin katmanlarını oluşturan her uygarlığın gelişimi ve değişimine bağlı olarak inişli çıkışlı grafikler sergilemiş ve bu uygarlıklardan günümüze az sayıda mimari eser ulaşmıştır.
- Kentin tarihi merkezinde Tarih Öncesi Dönem olarak adlandırılan Paleolitik, Mezolitik, Neolitik, Kalkolitik Dönemler ve Tunç Çağı ile Hitit Uygarlığı'na ait izlere rastlanmamaktadır. Frig Uygarlığı ve sonraki uygarlıklara ait kentin katmanlarını oluşturan izler yer altında ve üstünde bulunmakta ve kentsel bellek kapsamında önemli bulunmaktadır.
- Geçmiş uygarlıklar kendinden öncekine ait mimari elemanları kullanarak fiziksel dokusunu şekillendirmiş ve gelişmiştir. Geçmiş uygarlıkların her birinin kültürel mirasın parçası olması ve kentin tarihi ve kültürel zenginliğini yansıtması çalışma alanını korunmaya değer kılan özelliklerdir.

- AUTKM'nin katmanlaşma sürekliliğinin yaşandığı alan olarak belirlenen çalışma alanı, temellerinde Frig Dönemi'ne ait izler taşıyan, M.Ö. 2. yüzyılda Men Tapınağı üzerine inşa edildiği düşünülen ve Bizans Dönemi'nde kiliseye çevrilerek kullanılan Augustus Tapınağı ve Hacı Bayram Cami kentin din işlevli yapılar ve ibadet mekânı olarak katmanlaşma sürekliliği göstermektedir.
- AUTKM'nin ticari faaliyeti Roma Dönemi'nde Cardo Maximus üzerinde, Bizans Dönemi'nde Atpazarı, Samanpazarı ve Koyunpazarı olarak adlandırılan alanlarda, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde ise Ankara Kalesi'nin Hanlar çıkışında Atpazarı, 17. ve 18. yüzyıllarda Bedesten üzerinden Uzun Çarşı ve 19. ve 20. yüzyıllarda Karaoğlan Çarşısı ve devamında Ulus Meydanı'na kadar uzanmıştır. Çalışma alanı kapsamında ticari faaliyetlerin süreklilik göstererek katmanlaştığı alan, ticaretin türü ve niteliği değişmesine rağmen Atpazarı olarak tanımlanabilir.
- Kentin var olduğu süreçte en önemli gelişme gösterdiği ve önemli kent olma statüsüne ulaştığı dönem Roma İmparatorluğu Dönemi'dir. Augustus Tapınağı üzerinde yer alan Res Gestae Divi Augusti olarak adlandırılan yazıtın sadece Ankara'da iki dilde bulunuyor olması kentin önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Roma İmparatorluğu'na ait izlerin kent pratikleri içinde yer alması önemlidir.
- Kentin oldukça geniş sınırlara ulaştığı ve hızlı imar faaliyetlerinin gerçekleştiği Roma Dönemi'nde ticari merkez Cardo Maximus üzerinde dükkân sıralarının bulunduğu alanda yer almaktadır.
- Uygarlıklara ait verilere dayanarak kentin kale dışında yerleşim sergilediği ve Roma İmparatorluğu ile 17. yüzyılda inşa edilen 3. sur sınırları içinde kalmıştır. Ancak yaşanan saldırılara karşı yerleşim zaman zaman Kale içine çekilmiştir.
- Kent, Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde ve Roma Dönemi'nin sonlarına doğru büyük bir dini merkez ve Galatia Başpiskoposluğu'nun merkezi olmuş ve kentte Hristiyanlık kendini göstermeye başlamıştır.
- Kale dışı ilk Türk yerleşimi Atpazarı'nın güney ve doğusunda ve kuzeybatısında şekillenmeye başlamıştır.
- Selçuklu İmparatorluğu Dönemi'nden Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen süreçte sof ticareti kentlinin geçim kaynağı olarak varlık göstermiştir.
- Selçuklu İmparatorluğu, Ahiler Dönemi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş dönemlerinde zaviyeler, kentin gelişim ve iskânında etkili olmuştur.

- Osmanlı İmparatorluğu topraklarına dahil edilene kadar kent, garnizon olarak varlık göstermiş bu tarihten sonra batıdan doğuya ve güney doğuya giden ana ticaret yollarından biri üzerinde bulunan bir ticaret kenti niteliği kazanmıştır.
- Sof ticaretinin hızlı gelişimine bağlı olarak Atpazarı'nda 17. yüzyıla ait ve sof üretiminde uzmanlaşmış hanların yapılmasına neden olmuştur.
- Kent, Osmanlı-Türk kentlerinde olduğu gibi ticari ve sosyal yaşamda iç ve dış mekânın iç içe geçtiği ve sokağın ticari faaliyetlerin mekânsal dağılımında temel öge konumunda olduğu ve özel yaşamda ise sokak ve avlu düzeni ile içe dönük yaşamın mekânsal özelliklerini sergilemektedir.
- Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde kent Aşağı Yüz ve Yukarı Yüz olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bu isimler Cumhuriyet'in ilanından sonra bir süre daha kullanılmaya devam etmiştir.
- Kent Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde mahallelere ayrılmıştır. Bir cami ya da mescit etrafında şekillenen mahalleler, inanca bağlı olarak ya da aynı meslek, memleket vb. özelliklere bağlı olarak bir araya gelen gruplardan oluşabilmektedir.
- Kentin Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde yaşadığı yangınlar, kıtlık ve saldırılar nedeni ile fiziksel dokusu ve nüfusu sıklıkla değişmiştir.
- Kale şehir olarak kurulan kent Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde açık şehir olmuştur.
- Cumhuriyet'in ilanı ile kentin fiziki yapısını etkileyen farklı üslupta yapılar mimaride belirleyici olmuştur.
- Kentin gelişim sürecinde Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılan uygulamalar kapsamında geçmiş uygarlıklara ait veriler ortaya çıkmaya başlamış ancak çoğunluğu korunamamıştır.
- AUTKM'nin Cumhuriyet Dönemi'nde kullanıcı profili değişirken kentte ticari merkez sayısında artış yaşanmıştır.
- Çalışma alanında ilk belirlenen özgün işlev konusunda yaşanan değişiklik olmuştur. Ana akslar olarak tanımlanabilen Anafartalar Caddesi, Koyunpazarı Yokuşu, Çıkrıkçılar Yokuşu ve Şehit Teğmen Kalmaz Caddesi'nin (Posta Caddesi) tarihsel süreçte ticari işlevli olduğu, bunlar dışında kalan alanların konut olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ancak günümüzde çalışma alanının neredeyse tamamı yaşadığı işlevsel dönüşüm ile ticari faaliyetle kullanılmaktadır.

- Tarihi Kent Merkezini oluşturan yatay ve düşey katman nitelikleri uygarlıkların birbiri ile olan ilişkilerine bağlı olarak farklılık göstermektedir.
- Çalışma alanı içinde yer almayan ancak etkileme alanı içinde bulunan ve ilk adı Taşhan Meydanı olan ve günümüzde Ulus Meydanı olarak adlandırılan alan, 1926-27 yılında Zafer Anıtı'nın yapılmasından hemen önce Hâkimiyeti Milliye Meydanı ve Millet Meydanı, heykelden sonra Zafer Meydanı olarak adlandırılmıştır. Farklı dönemlerde farklı ideolojilerle değişen ve dönüşen Ulus Meydanı için de katmanlaşmadan söz etmek mümkündür.
- Farklı uygarlıklara ait yer üstünde olan izler AUTKM'de kent ve kentli pratikleri içinde yer almamaktadır ve bu nedenle kullanıcının kentsel belleği ve aidiyet hissi zayıftır. Bu nedenle yöntem önerisinde de bahsedildiği gibi kullanıcının yaşadığı/kullandığı yeri sahiplenerek koruma uygulamasına dahil edilmesi korumanın sürdürülebilirliği adına önem taşımaktadır.
- Yerel yönetimlerin koruma uygulamaları konusunda vizyonunun yetersiz olması ve gerekli bütçenin sağlanamaması nedenleri ile uygulamalar doğru koruma adımları ile hayata geçirilememektedir.
- Çalışma alanında az sayıda cadde ya da sokak için özgün işlevini devam ettirdiği söylenebilir. Anafartalar Caddesi, Çıkrıkçılar Yokuşu ve Koyunpazarı Yokuşu özgün işlevi ticaret olan akslardır ve günümüzde de aynı işlevi sürdürmektedir. Bu aksların dışında kalan alanlar konut özgün işlevli ancak günümüzde ticari ya da hizmet işlevleri ile dönüştürülmüş alanlardır.
- Kullanıcının koruma konusunda yeterli bilince sahip olmaması, aidiyetin oluşmaması, sahiplenme kavramının gelişmemesi ve koruma uygulamasında kullanıcı katılımının sağlanmaması sonucu AUTKM'de karşılaştığımız koruyamama problemleri oluşmaktadır. Kentlinin koruma uygulamalarına katılımının yeri sahiplenmeyi artırması ve korumanın kendiliğinden oluşmasına katkı sağlaması nedenleri ile önemlidir. Kullanıcının yaşadığı yere atfettiği anlam anı, alışkanlık ve yaşanmışlık gibi kişisel kavramlar ile önem kazanır ve bireyin alan ile bağlantısını kuvvetlendirir.
- Çalışma alanı yöntem önerisi kapsamında, sahip olduğu fiziksel ve sosyal yapı niteliklerine göre karakteristik özellikler gösteren karakter alanlara bölünmüştür.
- Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde erkekler kahvehane ve bozahanelerde sosyal paylaşımlarda bulunurken Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte bu mekânlara pastane, lokanta ve bağ-bahçe eklenmiştir.

- Kadın ve erkeğin gün içinde farklı mekânları kullandığı Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden farklı olarak Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara Palas gibi ortak mekânlar kullanmaya başlamışlardır.
- Çalışma alanı olarak belirlenen bölge tarihsel süreçte sahip olduğu ticari işlev ile günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir.

5.1.2 Alan çalışmasından elde edilen sonuçların değerlendirmesi

- AUTKM'de yapılan anket çalışmaları ve yüz yüze görüşmeler sonucunda, alanın genel özellikleri nedeniyle cazibe merkezi olduğu belirlenmiştir. Kullanıcılar farklı pek çok gerekçe ile alanı sıklıkla kullanmaktadır. Öncelikle ticaret ve türbe ziyaretinin cazibe merkezi olma konusunda etkili olduğu alanın kullanılmasında eski kent, bellek ve alışkanlık gibi kavramlar etkili olmaktadır.
- Alanın kullanıcı profilini oluşturan grup orta yaş ve üzeri olarak tanımlanabilir. Genç nüfusun alanı kullanma oranı güvenlik problemi nedeni ile oldukça düşüktür. Orta yaş ve üzeri grubun çalışma alanını kullanmayı tercih etmesi ise alanın ilk ticari merkez olması ve kullanıcının alışveriş ihtiyacını bu bölgede karşılıyor olmasındandır.
- Çalışma alanında faaliyet gösteren çoğunlukla 25+ yaş aralığında, lise ve üniversite düzeyinde eğitim sahibi ve kiracı işyeri sahiplerinin, işyerlerinden ve çevresinden büyük oranda memnun oldukları ve kazandıkları paranın geçimleri için yeterli olduğunu ifade ettikleri görülmektedir.
- İşyeri değişikliği yapan işyeri sahiplerinin, yeni işyeri olarak yine çalışma alanı içinde veya Ulus çevresinde farklı bir yer tercih ettikleri belirlenmiştir. İşyeri sahipleri çalışma alanının kentin çeşitli bölgelerinden farklı sosyal ve ekonomik yapıda müşteri potansiyeline sahip ve yapmak istedikleri ticaretin cinsinin sadece bu bölgede yapılabiliyor olması gibi nedenlerle bu bölgeyi tercih ettiklerini ifade etmektedir. İşyeri sahiplerinden aynı işyerinde 26 yıl ve fazla süredir faaliyet gösterenler en yüksek orandadır.
- İşyeri sahipleri çalışma alanının turizm, gelecek nesillere aktarım ve çevrenin görsel olarak güzel olması gibi nedenlerle tarihi yapıların/alanların onarımını uygun bulmaktadır. Ancak çoğunlukla lise ve üniversite mezunu olan işyeri sahipleri ile anket çalışması sırasında yapılan yüz yüze görüşmelerden bu kullanıcıların kentsel belleğin

korunması, kültürel miras, belge niteliği taşıması, dokunun devamlılığının sağlanması gibi kavramlar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

- İşyeri sahiplerinin işyeri ve çevresini; ticaretin merkezi, eski kent/tarihi doku olması ve komşu esnaflarla olan ilişkiler açısından olumlu olarak tanımlayanlar ve alanın yaşadığı değişim ve dönüşüme rağmen ticari merkez olma özelliğini koruduğunu düşünenler çoğunluktadır.
- İşyeri sahiplerinin işyeri ve çevresi ile ilgili olumlu düşüncelere sahip olmasının kökeninde çalışma alanının Ankara kentinin eski ve her çeşit ürünün bulunduğu bir ticaret merkezi olması ve esnaflar arası iyi düzeyde ilişkilerin varlığının etkili olduğu anlaşılmaktadır.
- İşyeri sahipleri çalışma alanını güvenlik ve kozmopolit yapısı nedenleri ile olumsuz olarak değerlendirmektedir.
- Çalışma alanını kullananlar çoğunlukla 25-50ve 51-75 yaş aralığındadır. Alanı sürekli-aktif kullananlar kısa süreli-pasif kullanıcılardan daha yüksek orandadır. Kullanıcıların eğitim düzeyinin yüksek oranda lise ve üniversite olduğu görülmektedir.
- Anket sonuçları ve kullanıcılarla yapılan yüz yüze görüşmelerden aktif ve pasif kullanıcıların AUTKM ve çevresini alışveriş, türbe ziyareti ve birden fazla aktivite için yoğun olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Buna karşın alanı alışveriş ve birden fazla aktivite için yoğun olarak kullananlar çoğunlukla aktif kullanıcılardır.
- Aktif kullanıcıların çoğunluğu tarihi yapıların ve alanların görsel güzelliğinin sağlanması, gelecek nesillere aktarılması gibi nedenlerle korunması gerektiğini düşünürken pasif kullanıcılar çoğunlukla turizme ve ekonomiye katkı ile görsel güzellik gibi nedenlerle bu yapı ve alanların onarılması gerektiğini düşünmektedir.
- Çalışma alanı kullanıcıları öncelikli olarak turizme katkı, görsel güzelliğin sağlanması ve mirasın gelecek nesillere aktarılması gibi nedenlerle tarihi yapı ve alanların korunması gerektiğini belirtmiştir. Anket sonuçları eğitim düzeyi yüksek aktif ve pasif kullanıcıların dahi koruma ile ilgili kavramlar ve koruma bilinci konusunda yeterli bilgi düzeyine ulaşamamış olduğunu göstermektedir. Bu nedenle ilk eğitim seviyesinden itibaren kentsel koruma ve kültürel/arkeolojik miras kavramlarının eğitim müfredatlarına alınması ile bu yapı ve alanların tanıtımının yapılarak farkındalığın oluşturulması gerektiği düşünülmektedir.
- Kullanıcıların ikamet yerleri ve çalışma alanına gelme amaçları ilişkilendirildiğinde Ankara (yerli veya en az 25 yıllık kentli olma durumu-aktif) ve Ankara dışında (geçici-

pasif) ikamet eden kullanıcıların alana çoğunlukla birden fazla aktivite için geldikleri anlaşılmaktadır.

- Kullanıcıların ikamet yerleri ve tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ilişkilendirildiğinde çalışma alanını pasif kullananlar tarihi yapıların/alanların çoğunlukla turizme katkı nedeni ile aktif kullananlar ise görsel güzelliğin sağlanması, gelecek nesillere aktarılması, turizme ve ekonomiye katkı gibi nedenlerle onarılması gerektiğini düşünmektedir.
- Kullanıcıların eğitim durumu ve tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ilişkilendirildiğinde çalışma alanını kullanan tarihi yapıların/alanların çoğunlukla turizme katkı nedeni ile aktif kullananlar üniversite ve ilkokul mezunları çoğunlukla turizme katkı sağlamak, lise ve ilkokul mezunları ise görsel güzelliğin sağlanması, gelecek nesillere aktarılması gibi nedenlerle onarılması gerektiğini düşünmektedir.
- Kullanıcıların cinsiyeti ve yaşı ile tarihi yapıların/alanların onarım nedenleri ilişkilendirildiğinde 26-50 ve 51-75 yaş aralığındaki kadın grupların özgün işlevin ve dokunun devamlılığının sağlanması ve 25-50 yaş aralığında erkek grubun ise turizmin gelişmesi, ekonomiye katkı sağlanması ve geçmişini bilmesi gibi nedenlerle koruma gerekliliğine inandığı görülmektedir.
- Çalışma alanı kullanıcıları çoğunlukla eski Ankara olması, Cumhuriyet'in kurulduğu yer ve tarihi doku olması, ticaretin merkezi ve ürün çeşidinin çok olması ve esnafların iyi olması gibi nedenler ile çalışma alanını olumlu olarak tanımlamaktadır.
- Yapılan anket sonuçlarına göre kullanıcılar çalışma alanını çoğunlukla güvensiz bir yer olması ve kozmopolit yapısı gibi nedenlerle olumsuz olarak değerlendirmektedir.
- İşyeri sahipleri ile yapılan yüz yüze görüşmelerden Ahilik kültürünün, siftah yapmayan esnafa siftah yaptırılması ve borcu olan esnafa her ay toplanan paranın kullanılmasında öncelik tanınması gibi dayanışma ve yardımlaşmalar ile bir esnafın işyerinde toplanarak sohbet edilmesi, iş dışında bir araya gelerek av, piknik gibi sosyal aktivitelerde görece devam ettiğini söylemek mümkündür.
- İşyeri sahiplerinden birkaç kuşak boyunca aynı işyerini kullananların işyerleri ile anı ve alışkanlık ilişkisi kurmalarına neden olduğu yapılan yüz yüze görüşmelerde belirlenmiştir.
- Kullanıcılar ile yapılan yüz yüze görüşmelerde kentlinin AUTKM'yi çoğunlukla alışveriş ve türbe ziyareti için kullandığı belirlenmiştir. İhtisaslaşmış ticaret, ürün çeşidinin fazlalığı, yerli esnafın sağladığı güven gibi nedenlerle kullanıcılar alanı tercih

etmekte ve çalışma alanının anı değeri taşıması ve alışkanlık kazanmış olmak gibi nedenlerle tercih etmeleri alanın taşıdığı anlam ve özgünlüğünde belirleyicidir.

- Kentte farklı merkezleri ticari ve sosyal merkez olarak tanıyan kentin genç nüfusu güvenlik problemi ve niteliksiz işlevler sebepleri ile Ulus'u tercih etmemektedir. Kullanıcılar ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda kentte birkaç kuşak öncesine dayalı geçmişi olan, çalışma alanını sürekli kullananlar ile kentin tarihsel, mimari ve arkeolojik anlam ve önemini bilenlerin alan ile ilgili sahiplenme hissettiği belirlenmiştir.
- İşyeri sahipleri ile yapılan anket ve yüz yüze görüşmeler sonucunda çalışma alanının bazı kavramlar kapsamında bölgelere ayırabilir nitelikte olduğunu göstermiştir. Buna göre; Hacı Bayram Cami ve çevreleyen yapılar bölgesi din işlevi ile Anafartalar Caddesi ve Çıkrıkçılar Yokuşu ticaret işlevi ile ve Atpazarı ve çevreleyen yapılar bölgesi kültür ve sanat işlevleri ile eşleştirilebilir nitelikte olduğu belirlenmiştir. Bölgeler için tanımlanan bu işlevler aynı zamanda çalışma alanının çekim merkezi olmasını sağlamaktadır.
- İşyeri sahipleri ve kullanıcıların esnafın niteliksiz tavır ve etik olmayan davranışlar ile yeterli olmayan altyapı çalışmaları alanın tercih edilmemesinde etkili olmaktadır.
- Konya Sokak ve Kale arasında kalan alanda niteliksiz işlev, seyyar satıcı, sağlığa uygun olmayan gıda satışı, hal ve çevresindeki işyerlerinin oluşturduğu çevre kirliliği gibi sorunlar alanın niteliğine zarar vermektedir.
- Can Sokak, Atpazarı, Salman Sokak ve Kale çevresinde bulunan diğer ara sokaklarda yol kenarına pak edilen araçlar ve sokağa uygun olmayan trafik yoğunluğu işyeri sahipleri ve kullanıcılar tarafından alanın olumsuz özelliği olarak belirlenmiştir.
- Can Sokak üzerinde yaygın olarak faaliyet gösteren zanaatların yok olmaya başlaması kültürel mirasın yok olması adına önemli bir problem ve alanın işyeri sahipleri tarafından olumsuz özellik olarak tanımlanmaktadır.
- Anket sonuçları haritasında (Şekil 4.4) kültür ve sanat kavramları ile eşleştirdiğimiz alanda bulunan Rahmi Koç Müzesi 2003 yılında başlayan restorasyon 2005 yılında tamamlanarak ziyarete açılmıştır. Müze yetkilileri ile yapılan görüşme sonucunda yıllık 80-90.000 ziyaretçisi bulunmakta ve bu sayının yaklaşık yarısını ilk ve orta okul öğrencileri oluşturmaktadır. Müze ve çevresinde bulunan hanlar kültürel ve sanatsal faaliyetler ile atölye çalışmalarına katılan genç kullanıcılar, çevresinin sosyal niteliğini artırmakta ancak bu faaliyetlere sahip alanların sayısı yeterli olamamaktadır.

5.2. Öneriler

Çok katmanlı tarihi kent merkezlerinin koruma ve yaşatılması amacıyla hazırlanan bu çalışma kapsamında, yapılan anket, yüz yüze görüşme ve gözlemler neticesinde AUTKM için geliştirilen öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Aynı nitelikte farklı yerleşimler için rehber ve örnek olması hedefi ile hazırlanan bu çalışma ile kentlerin gelişim süreci içinde, tarihi merkezlerini oluşturan alanların gelişim sürecinin ve kentin bir parçası olarak zarar görmeden ve belirlenen katman ve değerlere uygun planlama ve uygulama ile gelişime katılması sağlanmalıdır.
- Çalışmanın hipotezinde bahsedildiği gibi (Bölüm 1.) kentsel belleği aktif tutmak ve kullanıcının alanı sahiplenmesi amacıyla önerilen yöntem kapsamında yerleşimde yaşamış uygarlıklara ait mimari eleman ve izlerin kent yaşamına izdüşümlerle aktarılarak, tarihi yapı ve alanlar için bilgilendirme levhalarının oluşturulması ve bu yapı ve alanların tanıtımının yapılarak farkındalık oluşturulması gerekmektedir. Böylelikle bu katmanlara ait izlerin kent pratikleri içinde yer alarak hipotezde de bahsedildiği gibi bu nitelikte bir yerleşimin katmanlarının belirlenerek ve farkındalık oluşturularak kentsel yaşamın bir parçası olma ve bu verilerin farkında olarak koruma uygulamalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir.
- Ülkemizde Ankara'nın da dahil olduğu kentlerde koruma uygulamalarının bütüncül koruma uygulamalarından uzak olmaları nedeniyle çalışmanın hipotezinde (Bölüm 1.) belirlenen kent ile bütünleşik koruma kararlarının alınması gerekmektedir.
- Çalışma alanında yapılan anket kapsamında, işyeri sahipleri ve kullanıcıların koruma konusunda ilgili oldukları ve korumanın gerekliliğine inandıkları belirlenmiştir. Ancak korunma nedeni ekonomiye katkı ve turizmin gelişmesi olarak belirlenmiş, kültürel miras, belge niteliği gibi özelliklerin henüz yerleşmemiş kavramlar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, korumanın öneminin anlatılması amacıyla ilk eğitim düzeyinden başlayarak, eğitim hayatı süresince koruma ile ilgili konuların müfredata alınması gerekmektedir.
- Önerilen yöntem kapsamında kullanıcının bilgilendirilmesi ve eğitilmesi işlemleri komisyon ya da yerel yönetim tarafından belirlenen dönemlerde kullanıcıya aktarılmalı ve geri dönüşlerle beslenmelidir. Böylelikle alan ile ilgili gerekli bilgiye sahip olan kullanıcının farkındalık, aidiyet ve sahiplenme düzeyi artabilecektir (EK 1).

- Koruma uygulamaları için gerekli finansal kaynağın yönetimlerce bütçe kapsamına alınması ulusal ve uluslararası düzeyde kaynak sağlanması gereklidir.
- Alanın kullanıcı zihninde oluşan imaja sebep olan güvenlik problemini ortadan kaldırmak amacıyla, uygulama kapsamında işlevlendirme konusu dikkate alınmalı ve niteliksiz işlevler ile gece yaşamayan alan oluşumuna neden olan ticaret işlevinin kontrollü şekilde alanda uygulanması gerekmektedir.
- Kent kültürünün tanıtılması ve yaşatılması kapsamında alanda sosyal kültürel ve sanatsal faaliyetler gerçekleştirilerek kullanıcının alanı daha sık kullanması sağlanmalıdır. Böylelikle alan ile ilgili güvenlik probleminin önüne geçmek mümkün olabilecektir.
- Çalışma alanı ve AUTKM'de trafik yoğunluğunun ve araç park yerleri ile ilgili düzenleme yapılması gerekmektedir. Ana akslar için yol kenarı araç parklarının kaldırılması ve belirlenen otopark alanlarının kullanılması sağlanmalıdır. İşyerlerine servis ulaşımını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Kale ve çevresi, işyerleri servis ulaşım zamanları dışında araç geçişine kapatılmalı ve yayalaştırılmalıdır.
- Hacı Bayram Cami çevresinde bulunan boş alanlara, alanın özgün durumunda bulunan yapıların mimari ve tarihi niteliklerine, alanın kullanıcı gözündeki önemine, özgün ve günümüz işlevlerine ve önerilen yöntem kapsamında değerlemesine uygun olarak uygulamalar yapılmalıdır.
- Cami çevresinde bulunan yapıların süreç içinde yaşadığı işlevsel değişim, kullanıcı profilinin de değişmesine neden olmuştur. Ayrıca yapıların ticari ve hizmet işlevi ile kullanılması alanın gece yaşamayan mekân olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle özgün işlevi konut olan cami çevresindeki yapıların işlevlendirilmesinin kontrollü olarak yapılması gerekmektedir.
- Turizm kaynaklı zararın önlenebilmesi için alanın tamamen turistik faaliyetlerle donatılmasından kaçınılmalı ve işlev dağılımının alanın özgün niteliği ve değerlemesine uygun olarak yapılması gerekmektedir.
- Anket sonuçlarına göre kullanıcının memnuniyetsizliği olarak belirlenebilecek yapıların boş ve bakımsız olma problemini önlemek amacıyla işlevsiz olan nitelikli ve niteliksiz yapılara alanın değerlemesine uygun ve kontrollü işlev dağılımının yapılması gerekmektedir.
- Hal ve Sulu Han çevresinde bulunan seyyar satıcılar gibi niteliksiz işlevler alanın imajını olumsuz etkilemesi ve kullanıcıda oluşturduğu rahatsızlık nedeni ile yerel

yönetim tarafından desteklenen çalışmalar kapsamında sabit satış birimlerine yerleştirilmeleri uygun görülmektedir.

- AUTKM'nde, önceki uygarlıklara ait verilerin kent yaşamından kopuk, kentsel bağlamdan koparılmış ve kaderine terk edilmiş günümüz durumlarının kullanıcının yaşam pratikleri içinde yer almasının ve kentin bir parçası olmasının sağlanması ile alanın doğru koruma politikaları çerçevesinde ele alınmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
- Çalışma alanında yapılan anket sonucunda, kullanıcı ve işyeri sahiplerinin AUTKM'nin sahip olduğu kültürel miras değerini yeterince bilmedikleri anlaşılmaktadır. Alanın neden korunması gerektiği ve alanın olumlu özellikleri konusunda eski kent olması gibi yüzeysel cevaplar alınmış, alanda bulunan arkeolojik verilerin alınan cevaplar arasında hiç yer almamış olması, kullanıcıların bu veriler konusunda farkındalığının oluşmamış olduğunu göstermektedir. Bu nedenle önerilen yöntem kapsamında kullanıcı farkındalığının ve kentsel belleğin oluşması ve gelişmesi amacıyla yer altında bulunan verilerin izdüşümlerle (renk, doku ve çizgi kullanarak) yer üstüne taşınması (EK 1), yer üstünde bulunan veriler için ise tanıtıcı levha ya da her uygarlık için farklı renk kullanılarak belirlenmesi ile farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır.
- Alanı özel önemli ve özgün yapan özellik ve kavramlar konusunda mesleki olarak bilgi sahibi olan kullanıcılarla yüz yüze görüşmelerde bazı veriler elde edilebilmiştir. Buna bağlı olarak kullanıcıların bilgilendirilme ve uygulamaya katılımında alan konusunda bilgili kullanıcıların bulunması sağlanmalıdır. Ayrıca kentin yerli kullanıcısı ile yapılan görüşmeler sonucunda alanın anı ve alışkanlık değerlerinin alanın kullanılmasında etkin olduğu belirlenmiştir. Buna bağlı olarak alanın yeni nesil kullanıcıları için anı ve alışkanlık değerlerinin kazanılmasını sağlayacak aktivite ve uygulamaların yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda, alanın medyada duyurularak kullanıcının yönlendirilmesi, işyeri sahiplerinin meslek içi eğitim ile müşterilerle ilişiklerinin geliştirilmesi ve alanda sosyal faaliyetlerin artırılarak her yaş grubundan kullanıcının alanı kullanması sağlanmalıdır.
- İşlev ve fiziksel niteliğin bulunduğu çevrenin sosyal niteliğini arttırmada etkili olduğundan yola çıkılarak müzeden beklenenin de bu yönde olması gerekmektedir. Ancak Rahmi Koç Müzesi, tek başına sosyal yapının gelişmesinde etkili

olamamaktadır. Bu nedenle fiziksel ve işlevsel niteliğin önemsenerek yapılan daha fazla sayıda uygulama ile bölgenin sosyal yapısının gelişeceği düşünülmektedir.

- Bölgede ihtiyaç duyulan alanlarda yapılacak otoparklar ve alanın yayalaştırılması ile yaşanan trafik problemi azaltılmalıdır.
- Alan için öncelikli olarak çözüme ulaştırılması gereken güvenlik problemidir. Önerilen yöntem kapsamında alanda bulunan boş yapılar için kontrollü olarak sanat ve kültürel işlevlerin yaygınlık kazanması alanın sosyal yapısında nitelik artışının oluşmasını sağlarken gece yaşamayan mekân olmasının engellenmesine destek olacaktır. İşlev niteliğindeki artış süreç içerisinde alan ile ilgili güven oluşumunu sağlamaya katkı sağlarken konut işlevinde de artışlar olabileceği düşünülmektedir. Çalışma alanında işlevin kontrollü dağıtılması ile turizm kaynaklı bozulmanın engelleneceği ve alanın kullanım ile birlikte korunacağına inanılmaktadır. Kullanıcının alanı öncelikle tercih sebebi olan ticaret, ibadet ve türbe ziyareti faaliyetlerinin korunması ancak alanın tamamında işlevsel niteliğin kontrol altında tutulması gerekmektedir.
- Önerilen yöntem kapsamında çok katmanlı yerleşimlerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına ilişkin koruma mevzuatında yer almayan kararların gündeme getirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle kent içinde çöküntü bölgesi olma ve kentlinin zihninde oluşan güvensiz alan niteliğinden uzaklaşarak tarihi ve kültürel değerine uygun doğru politikalar çerçevesinde yaşatılmasına olanak sunulacağı düşünülmektedir.
- İşyeri sahiplerinin niteliği azaltıcı tavır ve davranışlarının kontrol altında tutulması ve iyileştirilmesi amacıyla esnaflara düzenli eğitim programları uygulanmalı ve periyodik olarak denetlenmesi uygun bulunmaktadır.
- Yerel yönetimlerin altyapı çalışmalarına gerekli özen ve önemi göstermesi ve koruma planlaması kapsamında altyapı çalışmaları ele alınmalıdır.
- Yokolmaya yüz tutan zanaat faaliyetlerinin kültürel miras olduğunun unutulmaması, yaşatılması için ve devamlılığını sağlayacak çalışma ekibinin kurulması ve zanaat inceliklerinin öğretilmesi koruma planlaması kapsamında değerlendirilmelidir.
- Karma sitlerde fiziksel sosyal değerlendirme yöntemi önerisi ile belirlenen karakter alanlarda düşey ve yatay katmanlaşma belirlenmelidir.
- Önerilen yöntem ile tarihi kent merkezinin korunması kavramının kentin gelişme sürecinin yanında yer alması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile kentte yapılacak koruma ve yeni yapı uygulamalarının alanın anlam ve bağlamı kapsamında

değerlendirilerek yapılmasına ve kentin katman nitelikleri ve özgünlüğü ortaya çıkarılarak kentsel belleğin aktif tutulması konusunda rehber olmasına çalışılmıştır.

- Çalışmanın hipotezinde (Bölüm 1.) bahsedilen ve önerilen yöntem kapsamında kullanıcıya alanın tanıtılması ve alanı özel önemli ve özgün yapan özelliklerin anlatılması ve geri dönüşlerin alınması ile sağlanacak kullanıcı katılımının korumanın doğru adımlarla gerçekleşeceği düşüncesi ile önemli bulunmaktadır (EK 1).
- Kullanıcının özel önem taşıyan alanların belirlenmesi ile çalışma alanı sınırları içinde farklı fiziksel ve sosyal niteliklere sahip karakter alanlar belirlenmesi ve bu alanlar için değerleme yapılması gerektiği düşünülmektedir (EK 1).
- Karakter alanlarda kentin gelişim sürecinde tek yapı ya da yapılar grubu ölçeğinde ihtiyaç duyulabileceği düşünülen yeni yapı ya da mevcut yapının korunması uygulamaları için yöntem önerisi kapsamında uygulamanın yapılacağı alanda izdüşümün varlığı ya da içinde bulunduğu karakter alanın fiziksel ve sosyal niteliğinin uygulamaya yön vereceği düşünülmektedir (EK 1).
- Önerilen yöntem kapsamında çalışma alanında yeni yapı uygulaması için yapılacak kazı çalışmasında ortaya çıkabilecek arkeolojik verinin ait olduğu dönemin haritasına işlenmesi ile karakter alanın niteliğinin güncellenmesi uygun bulunmaktadır (EK 1).
- Yeni yapı uygulamasının izdüşüme yakınlık, bulunduğu karakter alanın niteliğine uygun olarak ve kazı çalışmasında arkeolojik veriye ulaşılması durumunda, kazı çalışmasından sonra tasarımın yapılması gerektiği düşünülmektedir. Yapının bulunduğu karakter alanın fiziksel ve sosyal nitelikleri ile uyumlu işlev ve form ile şekillendirilmesi yöntem önerisi kapsamında uygun bulunmaktadır.
- Yöntem önerisi kapsamında mevcut yapının korunması, yapının niteliğine ve kullanılan ya da boş yapı olmasına bağlı olarak değerlendirilmiştir. Niteliksiz yapılar için karakter alanın değerlemesine bağlı olarak uygun cephe tasarımı önerilirken, nitelikli yapılar için belgeleme çalışmasının ardından koruma uygulama kapsamının belirlenmesi, rekonstrüksiyon kararının verilmesi durumunda izdüşüme yakınlık ve alanın değerlemesine uygun uygulamanın yapılması yöntem kapsamında önerilmektedir.
- 25+ yaş kadın kullanıcıların koruma konusunda daha duyarlı olmalarının belirlenmesine bağlı olarak bu duyarlılığın erken yaştaki kullanıcılara kazandırılması için gerekli eğitim ve tanıtım uygulamalarının kullanıcıya verilmesi gerektiği düşünülmektedir. 25+ yaş erkek kullanıcılarda korumanın turizmin gelişmesi ve

ekonomiye katkı sağlanması gibi ekonomik nedenler yerine kültürel miras ve kentsel bellek için gerekli olduğu, gerekli farkındalık ve bilinç oluşturularak sağlanmalıdır.

5.3. Sonuçlar

Çalışma kapsamında belirlenen değerlendirmeler ve önerilerden elde edilen sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Çok katmanlı tarihi kent merkezlerinde uygarlıklara ait izlerin belirlenmesi ve belgelenmesi ile koruma uygulama kapsamının belirlenmesi AUTKM'nin tarihi ve kültürel geçmişinin yapılacak koruma uygulamaları kapsamında önemli olduğu belirlenmiştir.
- AUTKM tarihsel süreçte özgün işlev konusunda önemli değişiklik yaşamıştır. Ana akslar olarak tanımlanabilen Anafartalar Caddesi, Koyunpazarı Yokuşu, Çıkrıkçılar Yokuşu ve Şehit Teğmen Kalmaz Caddesi'nin (Posta Caddesi) tarihsel süreçte ticari işlevle, bu akslar dışında kalan alanların konut olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ancak günümüzde AUTKM'nin neredeyse tamamı ticari faaliyetle kullanılmaktadır.
- AUTKM'de konut kullanımının azlığı nedeniyle gece yaşamayan mekân durumunda olması, kullanıcıların güvenlik problemi yaşaması, alanın çöküntü bölgesi olması, özgün kullanıcının işlev değişikliğine bağlı olarak alanı terk etmesi ve yapıların niteliksiz işlevler ile kullanılması gibi nedenler ile alanın kültürel ve miras değeri ortaya çıkarılamamakta ve yapılacak koruma uygulamaları için aciliyet gerektirmektedir.
- Alan çalışması kapsamında kentin yerli-aktif ve geçici-pasif kullanıcıları ile işyeri sahipleri ile yapılan anket ve yüz yüze görüşmelerde kullanıcının yaşadığı kenti sahiplenmediği, yeterli farkındalık ve bilincin oluşmadığı belirlenmiştir. Bu durum kentte kullanıcı katılımı ile gerçekleştirilecek koruma uygulamalarının gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.
- AUTKM kentin ticari merkezi olması nedeni ile yüksek ranta sahiptir. Kentte günümüze kadar yapılmış koruma uygulamalarında kamulaştırma maliyetleri uygulamaların önemli engeli olmaktadır.
- Cumhuriyet'in ilanının ardından ilk planlı kent olan Ankara'nın planlanması Cumhuriyet'in başarısı ile eş tutulmaktadır.

- Karma sit alanlarında önerilen yöntem ile merkez olma özelliğini kısmen yitirmiş olan AUTKM'nin canlandırılmasına, kentsel belleğin oluşturulmasına ve uygulanabilecek koruma çalışmalarının kentin karakter alanlarının oluşmasında etkili olacağı düşünülmektedir.
- Yöntem önerisi kapsamında karma sit (kentsel, arkeolojik, tarihi vb.) alanlarının KAİP çalışmalarında belgeleme, sağlıklaştırma, yeniden işlevlendirme, koruma çalışmaları ve yeni yapılacak uygulamalarda kentin fiziksel ve sosyal niteliği ile kentlinin yaşam kalitesini artıracak kararlar alınması öngörülmektedir.
- Yöntem önerisi ve KADS kapsamında çalışma alanı karakter alanlara bölünerek kullanıcının gözünde özel önemli değerleri ortaya çıkarılmaya ve farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır.
- Karakter alanlar için belirlenen kavram, tanım ve özel önem taşıyan nitelikler yeni yapı ya da onarım uygulamalarında tasarım, işlev ve onarımın niteliğine yön verecek özelliklerdir. Bu bağlamda, koruma bilinci, karakter alan özellikleri, tarihsel süreçte kentin değişimi gibi konuların kullanıcı tarafından anlaşılıp kabul edildiği düşünülerek yöntem önerisi uygulama basamakları değerlendirilmiştir.
- Ülkemizde pek çok tarihi kent merkezinde yaşanan çöküntü bölgesi niteliği Ulus için de geçerlidir. Yanlış koruma politikaları ve çarpık kentleşme nedenleri ile alanın fiziksel ve sosyal yapısı zarar görmüş ve görmektedir.
- Çalışma alanı kullanıcı ve işyeri sahipleri ile yapılan anketlerde uygarlıkların izlerinin korunması ile ilgili yeterli bilinç ve farkındalığın oluşmadığı ve geliştirilmesi gerektiği belirlenmiştir. Bu kapsamda, çalışmada yapılan anket ile kullanıcının alanı sahiplenme düzeyi belirlenmeye çalışılmış ve geliştirilen yöntem önerisi ile koruma uygulamasında aktif olarak yer alması sağlanmaya çalışılmıştır.
- Çalışma kapsamında Ankara kenti için bugüne kadar uygulanmış ya da üretilmiş koruma uygulamalarında, yerleşim tarihinde var olan uygarlıkların ve bu uygarlıkların izlerinin koruma uygulamalarında yer almamış olması çalışmanın önemini ve koruma uygulamasının doğru politikalarla gerçekleştirilmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.
- Ankara kentinde yer altında ve yer üstünde bulunan arkeolojik veriler kentin gelişimi sürecinde kaderine terk edilmiştir. Buna neden olarak yerel yönetim politikalarının ve kullanıcı kararlarının uygulamada yer almaması ve kullanıcı katılımının yeterli seviyeye ulaşmaması olarak sıralanabilir. Kullanıcının gerekli koruma bilincine ulaşması, sahiplenme, aidiyet ve benimseme kavramlarının gelişmesi ile birlikte yerel

yönetimlerin de kullanıcı ve yönetici kimliği ile koruma kavramına yaklaşımı ve desteği korumanın hayata geçirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemlidir.

- AUTKM için yapılan uygulamalar kentsel ölçekte bütüncül koruma yaklaşımlarından uzak planlar içermesi nedeniyle doğru koruma politikaları olarak kabul edilememektedir. Bu nedenle AUTKM için yapılacak koruma uygulamalarında, bölgenin antik yerleşimlerden itibaren şekillenen katmanlarının belirlenmesi ve belgelenmesi ile yerleşimin sahip olduğu fiziksel dokunun ve bu doku katmanlarının oluşturduğu sosyal katmanların da koruma kapsamına alınması, yerleşimin sahip olduğu kültürel zenginliğin yaşatılması ve korunması açısından önem taşımaktadır.
- Koruma mevzuatı, arkeolojik alan verilerini de içeren çok katmanlı yerleşimlere yönelik koruma uygulamaları konusunda yetersiz kalmaktadır. Kent dokusu içinde katmanlara ait verilerin arkeolojik sınırlar içinde değerlendirilmesi, kent yaşamından uzak olmaları nedeniyle kent yaşamına dahil olamamaktadır. Arkeolojik verilerin çevresinden ve kentten kopuk olarak korunmasının yeterli olmadığı ve bu alanların kent pratikleri içinde yer alması için önerilen yöntem ile mevzuata yön verilmeye çalışılmıştır.
- Yapılan anket ve yüz yüze görüşmelerde kullanıcının çalışma alanı ile ilgili anı ve alışkanlık değerine sahip olması önemsenmekte ve sonraki kuşaklar için aynı değerlerin oluşmasını sağlayacak koruma uygulamaları gerekli görülmektedir.
- AUTKM'de yaşanan işlevsel değişikliklere ve alanın çöküntü bölgesi olmasına bağlı olarak kullanıcı profilinde değişiklik yaşanmıştır. Önerilen yöntem kapsamında işlev dağılımının kontrollü yapılarak kullanıcının alanı terk etmesi değil sahiplenme seviyesinin artırılması gerektiği belirlenmiştir.
- Bu çalışma kapsamında önerilen yöntem ile AUTKM ve benzeri nitelikte yerleşimler için koruma basamakları tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın devamı niteliğinde araştırmalar ile bu tez kapsamında uygulanamayan bölümlerin, bundan sonra yapılacak araştırmalara yön verecek nitelikte olmasına çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

1. Fidan, T. (2007). *Tarihi Kent Merkezlerinde Planlama Sorunları Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı Örneğinin İncelenmesi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

2. UTTA ve İlçan M. (2010). Ulus Tarihi Kent Merkezi Kentsel Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Araştırma Raporu. *Ankara,* 166-291.

3. Tunçer, M. (2003). Ankara'da Tarihsel/Kültürel Çevre Korunması, Sağlıklaştırılması ve Yenilenmesinde Karşılaşılan Bazı Sorunlar ve Çözümler. *Bülten,* Şubat (08), 10-13.

4. Utkutuğ, Z., Aksulu, I., Urak, G., Akalın, A., Sağlam, H. ve Gültek, M. (1993). Tarihi Çevre Koruma-Yenileme Çalışmalarında Kentsel Bölge Ölçeği: Ankara Kale Önü Koyunpazarı Yokuşu Koruma-Geliştirme Projesi Örneği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 36 (1.2), 421-436.

5. Akçura, N., Şahin, N., Morçöl, E., Durlanık, K. ve Ayaş, M. (1990). Ulus Samanpazarı Keklik Sokak ve Çevresi Koruma Geliştirme Projesi Ön Raporu. *Ankara,* 2-13.

6. Tunçer, M. (2013). Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Koruma Planı, Niteliği ve İptaline İlişkin Gerekçeler. *Ankara Araştırmaları Dergisi,* 1 (2), 10-34.

7. Ankara Büyükşehir Belediyesi KUDEM Daire Başkanlığı Arşivi.

8. Aykaç, P. (2009). Kentsel Arkeolojik Alanlarda Tasarım Süreci. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya,* 14 (1), 36.

9. Ahunbay, Z. (2016). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon* (Sekizinci Baskı). Türkiye: Yem Yayın, 116-120.

10. Erder, C. (1975). *Tarihi Çevre Bilinci* (Birinci Baskı). Türkiye: Ayyıldız Matbaası, 278, 279.

11. Işık, S. (2012*). Tarihi Kent Merkezlerinde Koruma Planlaması Yaklaşımları: Ulus Tarihi Kent Merkezi Örneği*, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

12. The Burra Charter, (1999). The Australia ICOMOS Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance.

13. ICOMOS, (2007). The Icomos Charter for the Interpretation and Presentation of Culltural Heritage Sites.

14. APPEAR (2005). Erişilebilirlik Projeleri: Kent İçindeki Arkeolojik Kalıntıların Koruma ve Değerlerinin Arttırılması Yönetimi İçin Rehber (Enhancing The Values Of Urban Archaeological Sites Practical Guide).

15. Antoniou, J. (2010). *Cities Then and Now*, UK: RD Press, 12-143.

16. Kostrenčić-Krebel. Petar Zoranić Square and Šime Budinić Plaza. arch daily the world's most visited architecture website. 2017-01-05. URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.archdaily.com%2F478606%2Fpetar-zoranic-square-and-sime-budinic-plaza-kostrencic-krebel&date=2017-01-05. Son Erişim Tarihi: 05.01.2017.

17. Angela Zattera. Piazza Ildebrando, Brugnato. . 2017-02-28. URL:http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fdivisare.com%2Fprojects%2F161280-angela-zattera-piazza-ildebrando-brugnato-sp&date=2017-02-28. Son Erişim Tarihi: 28.02.2017.

18. Riccardo Vio. Riqualificazione Di Piazza Dello Spirito Santo, Pistoia. . 2017-01-05. URL:http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fdivisare.com%2Fprojects%2F259420-riccardo-vio-riqualificazione-di-piazza-dello-%2509spirito-santo-pistoia&date=2017-01-05. Son Erişim Tarihi: 05.01.2017.

19. Taşçı, B. (2015). *Çok katmanlı yerleşimlerin koruma sorunlarının foça örneği üzerinden irdelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

20. Karabağ, N. E. (2008). *Kent Arkeolojisi Metoduyla Çok Katmanlı Kentlerdeki Tarihsel Sürekliliğin Çözümlenerek Korunması (İzmir Örnği)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

21. Etyemez, L. (2011). *Assessing The Integration Of Historical Stratification With The Current Context In Multi-Layered Towns. Case Study: Amasya,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

22. Bilgin Altınöz, A. G. (2002). *Assessment of Historical Stratification in Multi-Layered Towns as a Support for Conservation Decision-Making Process; a Geographic Information Systems (GIS) Based Approach Case Study: Bergama,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

23. Bilgin, A. G (1996). *Urban Archaeology: As The Basis For The Studies On The Future of The Town Case Study: Bergama,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

24. Belge, B. (2005). *Urban Archaeological Issues And Resources in İzmir Historic Cıty Centre: An Exploratory Case Study,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

25. Alpan, A. (2005). *Integration of Urban Archaeological Resources to Everyday Life in The Historic Cıty Centers Tarragona, Verona And Tarsus,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

26. Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö. ve Özsoy, E. D. (2005). *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara* (Birinci Baskı). Türkiye: Dost Kitabevi, 40,88.

27. Harmankaya, S., Tanındı, O. (1996). *TAY-Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-1: Paleolitik / Epipaleolitik* (Birinci Baskı). Türkiye: Ege Yayınevi, 173, 209, 257, 297, 299, 305, 347, 375.

28. Erzen, A. (2010). *İlkçağda Ankara* (İkinci Baskı). Türkiye: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 26-27, 95-100.

29. Sargın, H. (2012). *Antik Ankara* (İkinci Baskı). Türkiye: Arkadaş Yayınevi, 14-27.

30. Umar, B. (1999). *İlkçağda Türkiye Halkı*, Türkiye: İnkılap Kitabevi, 1-5.

31. Omura, S. (1993). 10. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1991 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları*, Türkiye: Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 365-387.

32. Koşay, H. Z. (1935). *Ankara Budun Bilgisi* (Birinci Baskı). Türkiye: Ankara Halkevi Dil-Tarih-Edebiyat Şubesi Neşriyatı, Ulus Matbaası, 7.

33. Bittel, K. (1932). Beobachtungen in der Umgegend Ankaras (Archäologische Funde in Ankara 1931), *Archäologischer Anzeiger*, 47.

34. Schachner, Ş. ve Schachner A. (1993). Ankara ve Yakın Çevresinin Anadolu Arkeolojisindeki Yeri, *Ankara Dergisi*, 2 (5), 76.

35. Akurgal, E. (2005). *Anadolu Kültür Tarihi* (Onyedinci Baskı). Türkiye: Başak Matbaacılık 11, 55, 69, 342.

36. Kadıoğlu, M., Görkay, K. ve Mitchell, S. (2011). *Roma Döneminde Ankyra* (Birinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Mas Matbaacılık A.Ş. 205-216, 117-134, 79-108.

37. Temizsoy, İ. ve Lumsden, S. (1999). *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yıllığı Gâvurkalesi: The 1998 Season* (Birinci Baskı). Türkiye: Plaka Matbaa, 53-87.

38. Arık, R. O. (1937). Les résultats des fouilles faites à Ankara par la Société d'Histoire Turque, *La Turquie Kemaliste*, 21 (22), 47-55.

39. Darkot, B. (1950). *İslâm Ansiklopedisi*. ((l), 442). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfi.

40. Mamboury, E. (1934) *Ankara: Gezi Rehberi* (İkinci Baskı). Türkiye: Ankara Üniversitesi Basımevi, 76.

41. Buluç, S. (1991). İlkçağda Ankara, *Ankara Dergisi*, 1 (2), 13-28.

42. Strabon, (2000), *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)* (Dördüncü Baskı). Türkiye: Kanaat Basımevi, 48, 87-94.

43. Erdoğan, A., Günel, G. ve Kılcı, A. (2007). *Tarih İçinde Ankara* (Birinci Baskı). Türkiye: Tasarım&Baskı, 30-34.

44. Bağlum, K. (1992). *Beşbin Yılda Nereden Nereye Ankara*. Türkiye, 3-10.

45. Sevin, V. (1982). *Anadolu Uygarlıklar Ansiklopedisi, Frygler* ((2), 252). İstanbul: Görsel Yayınlar.

46. Gülekli, N. C. (1948). *Ankara: Tarih-Arkeoloji* (Birinci Baskı). Türkiye: Doğuş Matbaası, 15-30, 45-62.

47. Özsait, M. (1982). *Anadolu Uygarlıklar Ansiklopedisi, Anadolu'da Hellenistik Dönem* (286). İstanbul: Görsel Yayınlar.

48. Kaya, M. A. (2000). Ankyra (Ankara) ve Galatlar, *Kebikeç*, (9), 77-95.

49. Mitchell, S. (1974). Blucıum and Peium: The Galatian Forts of King Deiotarus, *Anatolian Studies*, (24), 61-75.

50. TMMOB, (2008). *Ankara'nın Roma Dönemi* (Birinci Baskı). Türkiye: Matsa Basımevi, 12-15.

51. Bayburtluoğlu, İ. (1987). *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1986 Yıllığı, Ankara Antik Tiyatrosu* (Birinci Baskı). Türkiye: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yayınları, 9-16.

52. Bosch, E. (1948). *III. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler, Ankara'daki Antik Devir Hamamının Müessis* (Birinci Baskı). Türkiye: Boyut Yayın Grubu, 1910-2003.

53. Mutlu, Ö., (2012). *Integratıon Of The Roman Remaıns In Ulus Ankara Wıthın The Current Urban Context,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

54. Cengizkan, A. ve Kılıçkıran, D. (2009). *Yer'in Sesi Ulus İşhanı'nın Söyledikleri* (İkinci Baskı). Türkiye: Arkadaş Yayınevi, 14-33.

55. İdil, V. (1993). *Ankara Tarihi Yerler ve Müzeler* (Birinci Baskı). Türkiye: Net Turistik Yayınları, 11, 13, 90-97.

56. Eyice, S. (1992). *Ankara Konuşmaları Bizans Dönemi Ankara'sı,* (Birinci Baskı). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 19-27.

57. Dinçer, A. ve Ayan, S. (1987). *Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı Projesi*, Ankara: Altındağ Belediyesi, 56-60.

58. Brooks, E.W. (1898). The Arabs in Asia Minor, 641-750 from Arabic Sources, *Journal of Hellenic Studies*, (18), 182-208.

59. Foss, C. (1977). Late Antique and Byzantine Ankara, *JSTOR, Dumbarton Oaks Papers,* (31), 29-87.

60. Bosch, E. (1967). *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum*, Türkiye: Türk Tarih Kurumu Basimevi, 211-217.

61. Jerphanion, G. (1928). Melanges d'Archeologie Anatolienne, *Revue des Études Grecques,* 44 (208), 284-291.

62. Akok, M. (1955). Ankara Şehri içinde Rastlanan İlkçağ Yerleşmesinden Bazı İzler ve Üç Araştırma Yeri, *Belleten,* 19 (75), 309-329.

63. French, D. (2003) *Roman, Late Roman and Byzantine Inscriptions of Ankara*, Türkiye: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yayını, Dönmez Ofset, 10-40.

64. Disdier, M. Th. (1924) *Nil l'Ascète, Dictionnaire de Théologie Catholique,* Fransa: süt. 661-764.

65. Quasten, J. (1960). *Patrology III. The Golden Age of Greek Patristic Literature from the Council of Nicaea to the Council of Chalcedon* (Birinci Baskı). Westminster, Maryland: The Newman Press, 3-201.

66. Mansı, J. D. (1901) *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio III,* New York: Princeton University Published, süt. 90-265.

67. Mıtchell, S. (1993). *Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor II. The Rise of the Church* (Birinci Baskı). Ingiltere: Clarendon Press, 2-91.

68. Koşay, H. Z. (1956). *Ogüst (Augustus) Mabedi Hacı Bayram Camii ve Türbesi Kılavuzu*, Türkiye: Maarif Basımevi, Anatolia Anadolu, 2, 133-135.

69. Mıtchell, S. (1982). The Life of Saint Theodotus of Ancyra, *Anatolian Studies*, (32), 93-113.

70. Grégoıre, H., Orgels, P. (1951). La passion de S. Théodote, oeuvre de Pseudo-Nil, *Byzantinische Zeitschrift*, (44), 165-184.

71. Delehaye, H. (1923) Les saints stylites (Subsidia hagiographica 14), *Société des bollandistes, Bruxelles. Échos d'Orient Année*, 25 (143), 369-371.

72. Mıller, T. S. (1985). *The Birth of the Hospital in the Byzantine Empire* (First Press). USA: Johns Hopkins University Press, 89-100.

73. Serin, U. (2014). Bizans Ankarası ve Kaybolan Bir Kültür Mirası: 'St. Clement' Kilisesi, ODTÜ, *Journal of the Faculty of Architecture*, 31 (2), 65-92.

74. Eyice, S. (1991). Ankara'nın Kaybolan Bir Eski Eseri: Klemens Kilisesi, *Ankara Dergisi*, 1 (2), 5.

75. Wittek, P.(1936). Bizans-Selçuk Münasebetleri, *Ülkü Mecmuası*, 8 (44), 149-152.

76. Köprülü, M.F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Türkiye: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 22.

77. Özcan, K., (2006). Anadolu'da Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekânsal Kademelenme (1) ODTÜ, *Journal of the Faculty of Architecture*, 23 (2), 21-61.

78. Lındner, R.P. (2000). *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, (Çev.: Müfit Günay), Türkiye: İmge Yayınları, 72.

79. Polat, M.S. (2004). *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası; Karacuk'tan Aziz George Kolu'na*, Türkiye: Kitabevi Yayınları, 123-201.

80. Ibni Batuta. (1963). *Ibn Battúta Travels in Asia and Africa; 1325-1354*, Curzon Routledge and Sons Limited Press, 98-142.

81. Bayram, M. (2008). *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*, Türkiye: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 61-72.

82. Öztürk, N. (1979). *Başkent Söylşileri, Ankara'nın Kuruluşunda Vakıfların Rolü,* (Birinci Baskı). Türkiye: Kent-Koop Yayınları, 85-94.

83. Ocak, A., Y. (1978). Zaviyeler, *Vakıflar Dergisi*, (12), 247-269.

84. Ocak, A., Y. (2002). *13.-16. Yüzyıllarda Anadolu Şehirlerinde Dini-Sosyal Hayat, Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne*, Türkiye: Demokrasi Kitaplığı Yayınları, 77-107.

85. Uzunçarşılı, İ., H. (1933). 13. ve 14. Asırlarda Anadolu'da Ticaret, *Ülkü Mecmuası* I, (4), 287-291.

86. Turan, Ş. (1990). *Türkiye-İtalya İlişkileri; Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine Kadar*, Türkiye: Metis Yayınları, 112-123.

87. Bakır, A. (2001). Ortaçağ İslâm Dünyasında Dokuma Sanayi, *TTK Belleteni*, 64 (241), 749-826.

88. Ibn Bibi. (1996). *El Evamirü'l-Ala'iye Fil Umuri'l-Ala'iye (Selçuk Nâme)* (Birinci Baskı). Türkiye: TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, 154-161, 204-222.

89. Öney, G. (1971). *Ankara'da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları*, Türkiye: Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, 93.

90. Erkiletlioğlu, H.ve Güler, O. (1996). *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 197.

91. Rogers, J. M. (1976). Waqs and Patronage in the Seljuk Anatolia; The Epigraphic Evidence, *Anatolian Studies* (26), 69-103.

92. Crane, H. (1993). Notes on Saldjuq Architectural Patronage in Thirteenth Century Anatolia, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, (36), 1-57.

93. Cenâbî, (2000). Cenâbi'ye Göre Anadolu Selçukluları, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (36), 213-259.

94. Erdmann, K. (1961). *The First International Congress of Turkish Arts, Die Sonderstellung Der Anatolischen Moschee Des XII*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 94-101.

95. Baykara, T. (1996). Ulu Cami: Selçuk Şehrinde İskânı Belirleyen Bir Kaynak Olarak, *TTK Belleteni*, 60 (227), 34-59.

96. Bayburtluoğlu, Z. ve Madran, E. (1976, 11-15 Ekim). *Anadolu'da 1308 M. Yılına Kadar Gerçekleştirilmiş Türk-İslâm Yapıları Üzerine Sayısal Sınamalar.* 8. Türk Tarih Kongresinde sunuldu, Ankara.

97. Madran, E. (2002, 08-10 Nisan). *Anadolu'da 1300 M. Yılına Değin Yapılmış Türk-İslâm Yapıları Envanteri Üzerine Bir Deneme*. VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumunda sunuldu, Kayseri.

98. Öney, G. (1994). *Ankara Ankara, Ankara'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Bezemeli Cami ve Mescitleri* (Birinci Baskı), Türkiye: Yapı Kredi Yayınları, 73-86.

99. Oral, Z. (1962). Anadolu'da San'at Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri, *Vakıflar Dergisi,* (5), 53.

100. Aktüre, S. (1984). *Tarih İçinde Ankara 16.yy Ankara'sı Üzerine Bilinenler* (Birinci Baskı). Türkiye: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 1-48.

101. Özcan, K. ve Yenen, Z. (2010). Anadolu-Türk Kent Tarihine Katkı: Anadolu Selçuklu Kenti (XII. Yüzyıl Başında XIII. Yüzyılın Sonuna Dek), *Megaron,* 5 (2), 55-66.

102. Aktüre, S. (1987). *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi* (Üçüncü Baskı). Türkiye: ODTÜ, Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 110-142.

103. Güçhan, N. Ş. (2001). *Tarih İçinde Ankara II, 16-19.yy Nüfus tahminlerine Göre Osmanlı Ankara'sında Mahallelerin Değişim Süreçleri Üzerine Bir Deneme* (Birinci Baskı). Türkiye: ODTÜ, Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 123-154.

104. Keleş, H. (1996). *Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları, (1400-1920),* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

105. Ergenç, Ö. (2012). *16. Yüzyılda Ankara ve Konya* (Birinci Baskı). Türkiye: GM Matbaacılık ve Ticaret A.Ş., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 172-173, 192-193.

106. Turan, O. (1969), *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti* (İkinci Baskı). Türkiye: Turan Neşriyat Yurdu Yayınları, 231-348.

107. Tunçer, M. (2001). *Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi (14-20.yy).* Türkiye: Kültür Bakanlığı Yayınları, 6-24.

108. Barkan Ö. L. (1942). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Koloniazsyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, *Vakıflar Dergisi* (2), 279-386.

109. Yiğit, İ. (2013). XVI. Yüzyıl Türkiyesi'nde Ahi Adlı Zaviyelerin Dağılışı, *International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic,* 8 (5), 959-973.

110. Erdoğru, M. A. (1994). Karaman Vilayeti Zaviyeleri, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (9), 89-158.

111. Hacıgökmen, M. A. (2002). *Türkler Ansiklopedisi Ankara'da Ahi Hâkimiyeti (1330?-1361)* ((6), 830-839). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

112. Öz, N. B. (2006). *Ankara'nın Türk-İslam Dönemi* (Birinci Baskı). Türkiye: Matsa Basımevi, 11-15.

113. Busch, W. (1983). 14.-15. Yüzyılda Kudüs'e Giden Alman Hacıların Türkiye İzlenimleri, *TTK Belleteni,* 46 (183), 509-533.

114. Uzluk, F. N., (1952). *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III* (Birinci Baskı). Ankara: Özel Baskı, 25-40.

115. Eflâkî, A. (1986). *Menâkıbü'l Arifin (Ariflerin Menkıbeleri), I-II*, Türkiye: Remzi Yayınları, Ankara.

116. Gölpınarlı, A. (1950). İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, 11 (1-4), 3-359.

117. Anonim (1946). *Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu, I*, Ankara.

118. Hasluck, F. W. (1973). *Christianity and Islam under the Sultans (I-II),* İstanbul: The Isıs Press, 123-147.

119. Cunbur, M. (1986). Ahilerin Kurduğu Yerleşim Merkezleri, *Türk Kültürü,* (277) 312-319.

120. Evliya Çelebi (1935). *Seyahatname 10 cilt,* İstanbul: Devlet Basımevi, 15-20.

121. Faroqhi, S. (2011). *Osmanlıda Kentler ve Kentliler* (Çev:Neyyir Erktay) (Beşinci Baskı). Türkiye: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 49-58, 76-80, 173-179.

122. Cahen, C. (1968). Ibn Sa'id Sur L'Asie Mineure Seldjuqide, *A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4, (10-11), 41-50.

123. Saınt Quentın, S. de (1965). Histoire des Tartares, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris. *Bibliothèque de l'école des chartes Année*, 124 (2), 554-555.

124. Erdoğan, A. (2004). *Unutulan Şehir Ankara* (Birinci Baskı). Türkiye: Akçağ Yayınevi, 273-283.

125. Ergenç, Ö. (1976, 11-15 Ekim). *Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler,* VIII. Türk Tarih Kongresinde sunuldu, Ankara.

126. Erdoğan, E. (2005). Tahrir Defterlerine göre Ankara Yerleşmeleri, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 6 (1), 249-262.

127. Ergenç, Ö. (1984)b. Osmanlı Şehirlerindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi IV*, 67-78.

128. Aktüre, S. (1992). *Ankara Konuşmaları Osmanlı Dönemi'nde Ankara'nın Ticaret Merkezi Hanlar Bölgesi* (Birinci Baskı). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 33-52.

129. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. *Osmanlı Arşivi*, İstanbul TD 117.

130. Binark, İ., Gültepe, N., Aktaş, N., Özkılınç, A., Coşkun, A., Çalık, S., Karazeybek, M., Sivridağ, A. ve Yüzbaşıoğlu M. (1993). *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, 937/1530, I, Kütahya, Karahisâr-ı Sâhib, Sultan-önü, Hamid ve Ankara Livâları* (Birinci Baskı). Türkiye: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, 5-70.

131. Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü. *Kuyudu Kadime Arşivi*, Ankara, TD 74.

132. Dernschwam, H. (1992). *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, (Birinci Baskı). Türkiye: Mersin İmar İnş. Tic. Ltd. Şti. Basımevi, 205-258.

133. Eyice, S. (1972). *Ankara'nın Eski Bir Resmi* (Birinci Baskı). Türkiye: Atatürk Konferansları IV Ayrıbasım, 85-92.

134. Sevgen, N, (1959). *Anadolu Kaleleri, Cilt I,* Türkiye: Doğuş Matbaası.

135. Wıttek, P. (1936). *Cumhuriyetin Ütopyası Ankara (2012) Orta Zamanlarda Ankara*, (Birinci Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 43-44, 50.

136. Özdemir, R. (1998). *19.Yüzyılın İlk Yarısında Ankara* (İkinci Baskı). Türkiye: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 50-63.

137. Tunçer, M., (2011, 25-26 Ekim). *Ankara (Angora) Tarihsel Kent Merkezi Gelişim Süreci ve Suluhan Çevresi Tahtakale Çarşısı,* Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumunda sunuldu, Ankara.

138. Tunçer, M. (2000). *Tarihsel Çevre Koruma Politikaları Ankara* (Birinci Baskı). Türkiye: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1-13.

139. Bakırer, Ö. ve Madran, E. (1984). *Tarih İçinde Ankara Ankara Kent Merkezinde Özellikle Hanlar ve Bedesten 'in Ortaya Çıkışı ve Gelişimi* (Birinci Baskı). Türkiye: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 107-130.

140. Ergenç, Ö. (1973, 8-10 Haziran), *1600-1615 Yılları Arasında Ankara İktisadi Tarihine Ait Araştırmalar,* Türkiye İktisat Tarihi Seminerinde sunuldu, Ankara.

141. Şahin, K. (2005). Ankaralı Şeyh İzzeddin Vakıfları ve Ak Medrese (Ogüst Mabedi), *Vakıflar Dergisi,* (29) 43-54.

142. Alemdar, K. (1984). *Tarih İçinde Ankara Seyahatnamelerde Ankara* (Birinci Baskı). Türkiye: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 97-106.

143. Andreasyan, H. D., (1964). *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi (1608- 1619),* (Çev: Saro Dadyan), Türkiye: Everest Yayınları, 270-272.

144. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. *Maliyeden Müdevver,* İstanbul, MM 7527, no. 971 (1232/1816-17).

145. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. *Mühimme Defterleri*, İstanbul, MD 41, no. 483 (987 '1579-80').

146. Aktüre, S. (1994). *Ankara Ankara 17. ve 18. Yüzyıllarda Ankara*, (Birinci Baskı). Türkiye: Yapı Kredi Yayınları, 87-108.

147. Çadırcı, M., Armağan, A. L., Bingöl, S. ve Koç, B. (2000). *1830 Sayımında Ankara* (Birinci Baskı). Türkiye: Belediye Basın Yayın ve Sanat Tesisleri İşletmecilik Sanayi ve Tic. A.Ş., 23-31.

148. Turan, Ş. (1992). *Ankara Konuşmaları Osmanlı Dönemi Ankara'sı* (Birinci Baskı). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 53-61.

149. Göyünç, N. (1967). Onaltıncı Yüzyılda Ankara, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, I (1), 71-75.

150. Ergenç, Ö. (1980). XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler, *Osmanlı Araştırmaları,* (I), 85-108.

151. Taş, H. (2004). *XVII. Yüzyılda Ankara*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

152. Özkaya, Y. (1984, 11-13 Eylül). *Yüzyılda Orta Anadolu'daki Bazı Kaza ve Mahalle Adlarındaki Değişiklikler,* XVIII. Türk Yer Adları Sempozyumunda sunuldu, Ankara.

153. Schiltberger, J. (1997). *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)* (Üçüncü Baskı). Istanbul: İletişim Yayınları, 101.

154. Ergenç, Ö. (1984)a, *Tarih İçinde Ankara 16.yüzyıl Ankara'sı: Ekonomik, Sosyal Yapısı ve Kentsel Özellikleri* (Birinci Baskı). Türkiye: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 49-60.

155. Membré, M. (1969). Relazione di Persia 1542. Ed. Giorgio R.Cordona.Napoli (Mahmud Sakiroglu tanıtması), *Belleten,* 36 (141), 115.

156. Asar, B. (2012). Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezindeki Ticaret Binalarının Değişimi ve Mekânsal Analizi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

157. Keleş, R. (2016). Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, *İdeal Kent Araştırmaları,* (2), 9-12.

158. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü. *Kuyudu Kadime Arşivi*, Ankara, TK 558, 38a.

159. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü. *Kuyudu Kadime Arşivi*, Ankara, TK 554, 16b.

160. Tournefort, J. P. (2005) *Tournefort Seyahatnamesi* (İkinci Baskı). Türkiye: Kitap Yayınevi, 139.

161. Lucas, P. (2011), *Voyage Du Sieur, Dans La Turquie L'Asie Sourie, Palestine, Haute Et Basse Egypte, & etc. (French Edition).* Fransa: Nabu Press, 421-453.

162. Faroqhi, S. (2007). *Orta Halli Osmanlılar* (Çev: Hamit Çalışkan) (Birinci Baskı). Türkiye: Yaylacık Matbaacılık, 107-122.

163. Ortaylı, İ. (1994). *Ankara Ankara 19.yy'da Ankara* (Birinci Baskı). Türkiye: Yapı Kredi Yayınları, 109-120.

164. Cangır, A. (2008). *Cumhuriyet'in Başkenti* (Birinci Baskı). Türkiye: Ankara Üniversitesi Yayınları, 28-1024.

165. Aktüre, S., (1998), *Tarih İçinde Ankara 1830'dan 1930'a kadar Ankara'da Günlük Yaşam* (Birinci Baskı). Türkiye: ODTÜ, Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 107-130.

166. Harita Genel Komutanlığı, *Hava Fotoğrafları Arşivi*, Ankara.

167. Aslanoğlu, İ. (2010). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938* (Üçüncü Baskı). Türkiye: Yaycılık Matbaası, 26-54.

168. Bilgi, E. M., (2010). *The Physıcal Evolutıon of The Hıstorıc Cıty Of Ankara Between 1839 And 1944: A Morphologıcal Analysıs*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

169. Saner, M. (2003, Kasım). *Kamusal alandan seyirlik mekâna: Güvenpark ve Güvenlik Anıtı,* 80. Yılında Cumhuriyet'in Türkiye Kültürü Sempozyumunda sunuldu, Ankara.

170. *TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi*, Ankara.

171. Günel, G. ve Kılcı A. (2015). Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 78-104.

172. Özalp, N. (2016). *Bir Başkentin Anatomisi, 1950'lerde Ankara* (Birinci Baskı). Türkiye: Salmat Matbaacılık, 141-145.

173. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi (2007). *Ankara Tarihi Kent Merkezi-1* (Birinci Baskı). Türkiye: Matsa Basımevi, 10-38.

174. Authorname. Title. . 2017-03-01. URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.ankara.bel.tr%2Fhaberler%2Fhaci-bayram-veli-cevresi-yenileme-calismalari%2F%23.WLcNt_mLRPY&date=2017-03-01. Son Erişim Tarihi: 01.03.2017.

175. Bozdoğan, S. (2008). *Modernizm ve Ulusun İnşası* (İkinci Baskı). Türkiye: Metis Yayıncılık Ltd., 51.

176. Bayraktar, N. (2013). Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 20-35.

177. Gültekin, N. ve Onsekiz, G. (2005). Ankara kentinde eğlence mekânlarının oluşumu ve yer seçimi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 137-144.

178. Temizsoy, İ., Arslan, M., Akalın, M. ve Metin, M. (1996). *Ulus Kazısı 1995, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1995 Yıllığı* (Birinci Baskı). Türkiye: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yayınları 7-18.

179. Altaban, Ö. (1987)a. *Ankara 1985'ten 2015'e, Kente Yapılaşmayı Belirleyen Süreçler* (Birinci Baskı). Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, 31-48.

180. Altaban, Ö. (1987)b. *Ankara 1985'ten 2015'e, Ankara Kentsel Alanının Doğal Çevrede Yaylımı (1923-1985)* (Birinci Baskı). Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, 126-148.

181. Tankut, G. (1990). *Bir Başkentin İmarı Ankara: (1929-1939)* (Birinci Baskı). Türkiye: ODTÜ Basım İşliği, 15-78.

182. Bademli, R. (1987)a. *Ankara 1985'ten 2015'e, Ankara Merkezi İş Alanının Gelişimi* (Birinci Baskı). Ankara: Ankara Büyükşehir belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, 154-169.

183. Bademli, R. (1987)b. *Ankara 1985'ten 2015'e, Ankara'da Kent Planlama Deneyi ve Ulaşılan Sonuçlar* (Birinci Baskı). Ankara: Ankara Büyükşehir belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, 105-125.

184. Baydar, L. (1992). Ankara-Atatürk Bulvarı. *Ankara Dergisi,* 4, 45-56.

185. Yalım, İ. (2012). *Ankara'nın Kamusal Yüzleri, Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası* (Üçüncü Baskı). Türkiye: İletişim Yayıncılık, 157-214.

186. Ergut, E. A. (2005). Ankara Bankalar Caddesi ve Ötesi. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni*, (31), 28-29.

187. Şenyapılı, T. (1985). *Ankara kentinde gecekondu gelişimi (1923-1960)* (Birinci Baskı). Türkiye: Ankara: Kent-Koop Yayını. Batıkent Konut Üretim yapı Kooperatifleri Birliği.

188. Ankara Şehremaneti, (1929). *Ankara Şehrinin Prof. Jausseley, Lansen ve Brix Taraflarından Yapılan Plan ve Projelerine Ait İzahnameler* (Birinci Baskı). Ankara: Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 4-100.

189. Yavuz, F. (1952). *Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz*, Türkiye: AÜ-SBF Yayını, 13-15.

190. Madran, E., Ergut E. A., Özgönül, N. (2005). Ulus tarihi kent merkezi, *Planlama Dergisi,* (4), 51-52.

191. Şahin, P. (2008). Tarihi Çevreleri Koruma Sürecinde Yaşanan Fiziksel Ve Sosyo-Kültürel Değişim, Ankara-Ulus Tarihi Kent Merkezi İstiklal Mahallesi Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

192. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. (2008). TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni. *Ankara,* 56, 22-31.

193. Tekeli, İ. (1982). *Başkent Ankara'nın Öyküsü*, Türkiye'de Kentleşme Yazıları, Türkiye: Turhan Kitabevi, 68-76.

194. Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu (AMANPB). (1990). Ankara Nazım Plan Şeması Raporu 1977-1990; *Ankara*, 12-19.

195. Günay, B. (2006). *Cumhuriyet'in Ankarası* (İkinci Baskı). Türkiye: ODTÜ Yayıncılık, 61-118.

196. Ayten, M. (1997, 13-15 Ekim). *Kentsel Mekânın Değişiminin Bir Yansıma Biçimi Olarak Alışveriş Merkezleri ve Ankara Kenti*. Ankara Sempozyumunda sunuldu, Ankara.

197. Urak, G., (1999). *Aptullah Kuran İçin Yazılar Ankara Ulus Koyunpazarı Yokuşu ve Hisar (Atpazarı) Meydanı'nda Zaman, Mekân ve Koruma Sorunları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 557-575.

198. Gültekin Turgut, N., (2007) *Kent ve Bölge Üzerine Çalışmalar, Kentsel Korumada Yenilenme Tercihli Yasal Yaptırımlar* (Birinci Baskı). Türkiye: Gazi Üniversitesi İletisim Fakültesi Matbaası, 377-391.

199. Strobel, K. (2007). Die Galater und Galatien: historische Identitat und ethnische Tradition im Imperium Romanum, *Klio Beitrage zur alten geschichte*, 89, (2), 356-402.

200. Marek, C. (2002). Die Phylen von Klaudioupolis, die Geschichte der Stadt und die Topographie Ostbithyniens, *Museum Helveticum*, 59, 31-50.

201. Koyuncu, S. (2002). *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

202. Doğan, A. I. (1977). *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikte Yapıları* (Birinci Baskı). Türkiye: İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, 66-70.

203. Wıttek, P. (1963). Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Türk Aşiretlerin Rolü, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 13 (17-18), 265- 266.

204. Saatçi, M. (1990). Selçuklu iktisadinin Temelleri, *Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi*, 13, 226.

205. Köprülü, F. (1991). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* (Dördüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 38.

206. Tanyeli, U. (1987). *Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

207. Ögel, S. (1986). *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler* (Birinci Baskı). İstanbul: Matbaa Teknisyenleri Basımevi, 1-9.

208. Yetkin, S. K. (1972). *Selçuklularda Resim Sanatı Malazgirt Armağanı* (Birinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 127-130.

209. İnalcık, H. (1970). The Foundations of the Ottoman Economico-Social System in Cities, *Studia Balcanica* 3, 17-24.

210. Kuban, D. (1968). Anadolu-Türk Şehri Tarihî Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler, *Vakıflar Dergisi*, (7), 66-67.

211. Grunebaum, G. E. (1961). *Von: Islam. Essay in the Nature and Growth of a Cultural Tradition* (İkinci Baskı), Routledge Taylor and Francis Group, 147.

212. Busbecq, O. G. (1939). *Türkiye Mektupları* (Birinci Baskı). Istanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 50-61.

213. Tonga, N. (2014). Cumhuriyet Ankara'sının Devraldığı Edebi Miras: Cumhuriyet Dönemine Kadar Ankara'daki Edebiyat Hayatı ve Edebiyat Mahfilleri, *Ankara Araştırmaları Dergisi,* 2 (2), 184-202.

214. Timurtaş, F. K. (1974). Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı'nın Yazıldığı Ev, *Çağrı*, (193), 6-8.

215. Tanyer, T. (2006). Ankara'da eski mekânlar. *Kitaplık*, (90), 65-75.

216. Şapolyo, E. B. (1971). *Atatürk ve Seymen alayı, Ankara*: Ankara Kulübü Yayınları, 68.

217. Aksan, D. (2001). *Cumhuriyet'in Çocukluk Gençlik Yılları ve Bugün*. Ankara: Bilgi Yayınevi Yayınları, 48.

218. Atay, F. R. (2010). *Çankaya*, İstanbul: Pozitif Yayıncılık.

219. Alkan, H. (2008). *Popüler Kültür ve Eğlence Hayatı, Ankara'nın Eğlence Hayatı Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

220. Sumbas, A. (2013). Türk Modernleşmesini Ankara Palas Üzerinden Okumak: Doğudan Batıya Açılan Bir Pencere*, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 31 (1), 171-198.

221. Karal, Akgün, S. (2000). *Tarih İçinde Ankara Kurtuluş Savasının Mekânsal Stratejisi ve Ankara'nın Başkent Seçilmesi Kararının İçeriği* (Birinci Baskı). Türkiye: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 221-232.

222. Batuman, B. (2009). *Ankara'nın Kamusal Yüzleri, Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet'in Kamusal Mekânı Olarak Kızılay Meydanı* (Üçüncü Baskı). Türkiye: İletişim Yayıncılık, 41-77.

223. Aytepe, O. (2004) Ankara'nın Merkez ve Başkent Olması, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (33-34), 15-22.

224. Tekeli, İ. (1998) Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması, *Ege Mimarlık*, 51-55.

225. Altaban, Ö. (1998). *Cumhuriyet'in Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyim 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları-Tarih Vakfı Yayınları, 41-64.

226. Harvey, D. (2009). *Sosyal Adalet ve Şehir*, İstanbul: Metis Yayıncılık, 83.

227. Akçura, T. (1971). *Ankara, Türkiye Cumhuriyetinin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma* (Birinci Baskı). Türkiye: Güzel İstanbul Matbaası, 119-122.

228. English Heritage. (2006). Guidance On Conservation Area Appraisals; English Heritage. *England*, 2-22.

229. Aksulu, I. (2005). *Sinan Genim'e Armağan Makaleler, Tarihsel-Kentsel Alanların Yeniden Kazanımında, Sürdürülebilir Kentsel Yenileşme Modeli "York Kenti*". Türkiye: MAS Matbaacılık, 25-37.

230. Forum Heritage Services. (2007). Grantham Townscape Assessment; Forum Heritage Service. *England*, 4-22.

231. Edwards, B., Webb, J. ve Guise, R.. (2009). A Characterisation Appraisal to inform the City Centre Action Plan for the City of Southampton; Forum Heritage Service. *England*, 25-137.

232. Davidson, A. ve Gwyn, D. (2008). Urban Characterisation: Bala 727; Gwynedd Archaeological Trust. *England*, 1-28.

233. Bellamy, P. (2009). Milton Abbas Historic Urnam Characterisation; North Dorset District Council and English Heritage. *England*, 5-11.

234. Basingstoke & Deane Borough Council. (2008). Urban Character Study for Basingstoke; Basingstoke & Deane Borough Council. *England*, 1-192.

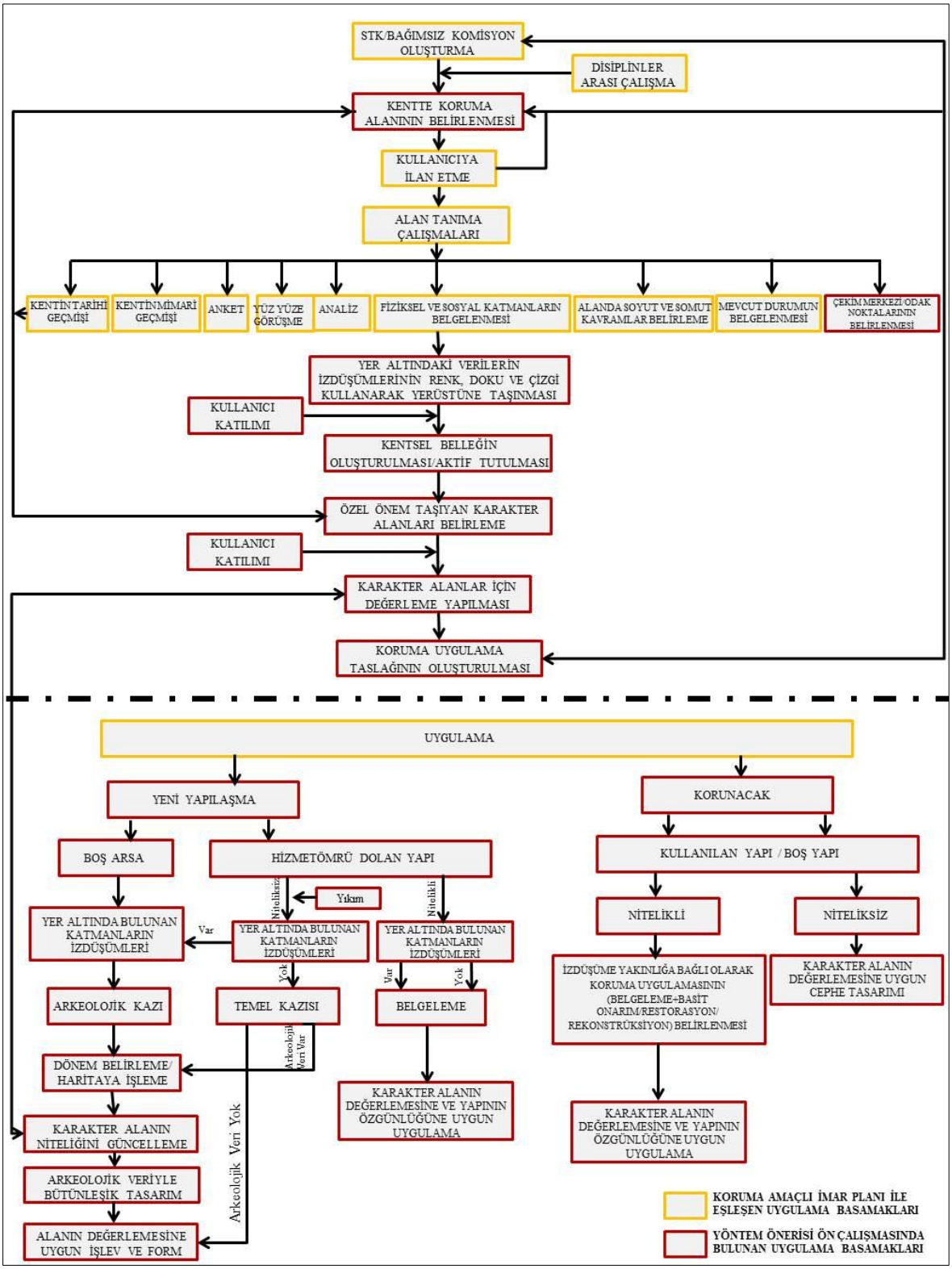
235. Welsh Assembly Government's Historic Environment Service. (2010). Denbigh: Understanding Urban Character; Cadw Welsh Assembly Government. *England*, 5-66.

236. Koruma Amaçlı İmar Planı Teknik Şartnamesi.

237. Aksulu, B. I., İbrahimgil, M. Z., Gültekin, N., Sağıroğlu, Ö., Akman, T., Arslan, T., Korkmaz, K., Canyurt, F., İbrahimgil, A. ve Kapusuz, B. (2012). Kalkınma Bakanlığı, Ankara Kalkınma Ajansı, Anafartalar Caddesi'nin Yeniden Kazanım Stratejileri Proje Raporu; Gazi Üniversitesi. *Ankara*, 23-30.

EKLER

EK-1. Yöntem önerisi ön çalışması

EK-2. Anket formları

ANKET SORULARI (İşyeri Sahibi)

Anket No:…… Envanter No:…….

Adres:……

……

GENEL

1. **YAŞ** 0-25……. 26-50……. 51-75……. 76-100……
2. **CİNSİYET**…….
3. **İŞVERENİN EĞİTİM DURUMU** Okur-yazar değil..... İlkokul..... ortaokul..... Lise..... Üniversite..... Lisansüstü.....
4. **ÇALIŞANLARIN EĞİTİM DURUMU** Okur-yazar değil..... İlkokul..... ortaokul..... Lise..... Üniversite..... Lisansüstü.....

İKAMET-MÜLKİYET

5. **TİCARET CİNSİ**.....
6. **KAÇ YILDIR BURADA BULUNUYORSUNUZ**

1-5..... 6-10..... 11-25..... 26 yıl ve fazla.....

   a. **Nereden Geldiniz**.....
   b. **Gelme Sebebi ve Tarihi Nedir**.....
   c. **Burada Çalışma Sebebi.....**
      Ekonomik..... Ulaşım Kolay..... Sosyal İlişkiler..... Miras.....
      Ailevi..... Diğer.....

7. **MÜLKİYET DURUMU**

Ev sahibi…....

Kiracı.....

   a. **MAL SAHİPLERİ İÇİN**
      Kaç yıldır mal sahibi.....
      Başka işyeri var mı?.....
   b. **KİRACILAR İÇİN**
      Kira bedeli.....
      Buradan önceki işyeri .....

MEKÂNSAL

8. **KAÇ KİŞİLİK İŞYERİ**.....

Genç (30'a kadar) 1-2 kişi..... 3-4 kişi.....5-6 kişi.....daha fazla.....

Yetişkin (30 üzeri) 1-2 kişi..... 3-4 kişi.....5-6 kişi.....daha fazla.....

EK-2. (devamı) Anket formları

9. İŞYERİ KAÇ METREKARE.....

10. BU ALAN KULLANIM AMACI İÇİN YETERLİ Mİ Evet.....
Hayır.....

11. İŞYERİNİZDEN MEMNUN MUSUNUZ Evet..... Hayır
(neden).....

12. İŞİNİZDEN MEMNUN MUSUNUZ Evet..... Hayır
(neden).....

13. BURADAN TAŞINMANIZ GEREKSE NEREYİ TERCİH EDERSİNİZ.....

14. İŞYERİNİZİN TAMİRATA İHTİYACI VAR MI Evet
(neden)..... Hayır .....

15. HAFTADA KAÇ GÜN ÇALIŞIYORSUNUZ.....

16. BİNANIN YAPILDIĞI YIL yada YAKLAŞIK TARİHİ.....

SOSYAL

17. KOMŞULARINIZLA İLİŞKİNİZ NASIL.....

18. ESNAFLAR ARASINDA DÜZENLENEN SOSYAL FAALİYETLER VARMI
Evet....Hayır.....

19. KOMŞULARINIZLA HANGİ SEBEPLERLE TOPLANIRSINIZ? Oturmak için…….Yas/düğün nedeniyle…….Diğer.....

20. İŞYERİNİZDE AŞAĞIDAKİ FAALİYETLERE YER VERİR MİSİNİZ
Doğum: Cenaze: Düğün:

21. YUKARIDAKİ OLAYLARDA KADIN ERKEK AYRIMI VAR MI?.....

22. VAR İSE NEDEN?
Yer olmadığı için……
Adet, gelenek olduğu için……
Diğer……..

23. DİNİ BAYRAMLARI İŞYERİNİZDE KUTLAR MISINIZ?(toplu bayram namazı kılma, akrabalarla toplu bayramlaşma merasimi, yemek yapmak, mezarlık ziyareti…..)……

24. BOŞ VAKİTLERİNİZDE NE YAPARSINIZ?…….

25. SOKAĞINIZDA NELER YAPARSINIZ? TOPLANMA, SOHBET.. VS……

EKONOMİ

26. KAZANDIĞINIZ PARA GEÇİNMENİZ İÇİN YETERLİMİ Evet.....
Hayır.....

27. AİLENİN GELİRİNE KATKISI OLAN BİREYER.....

EK-2. (devamı) Anket formları

28. ÇEVRE ŞEHİRLERE SIK SIK GİDER MİSİNİZ? NE AMAÇLA?

Alışveriş……
Sağlık……..
Eğitim…….
Eğlence sinema,
Gezi……
Diğer…….

KORUMA

29. BELEDİYE HİZMETLERİNDEN MEMNUN MUSUNUZ? SİZCE SOKAĞINIZDA NE TÜR UYGULAMALAR YAPILMALI?.....

30. KENTSEL KORUMANIN ANLAMINI BİLİYOR MUSUNUZ?
Evet…….. Hayır……

31. SİZCE BU ESKİ YAPILAR/ALANLAR ONARILMALI MI?.....Neden?.....

32. MADDİ İMKANINIZ OLSA BU YAPILARI ONARIR MISINIZ?.....

33. İŞYERİ ÇEVRESİNDE GÖRDÜĞÜNÜZ SİZİ RAHATSIZ EDEN/KALDIRILMASINI İSTDEDİĞİNİZ YAPI VB. ELEMAN VAR MI?.....

34. İŞYERİ VE ÇEVRESİNİN OLUMLU YANLARI NELERDİR.....

35. İŞYERİ VE ÇEVRESİNİN OLUMSUZ YANLARI NELERDİR.....

EK-2. (devamı) Anket formları

ANKET SORULARI (Kullanıcı)

Anket No:…… Envanter No:…….

GENEL

36. YAŞ 0-25……. 26-50……. 51-75……. 76-100……

37. CİNSİYET……..

38. EĞİTİM DURUMU Okur-yazar değil..... İlkokul..... ortaokul.....
Lise..... Üniversite.....
Lisansüstü.....

İKAMET

39. NEREDE OTURUYORSUNUZ Ankara.....Ankara Dışı……

40. KAÇ YILDIR BURADA YAŞIYORSUNUZ.....

1-5..... 6-10..... 10 yıldan fazla..... Yerli..... Ankara Dışı….

a. **Nereden Geldiniz** Ankara..... Ankara dışı.....

b. **Gelme Sebebi ve Tarihi Nedir** Hastane..... Ailevi.....
Okul..... İş..... Diğer.....

41. BU BÖLGEYE NE AMAÇLA GELİYORSUNUZ……

42. NEDEN BURAYI TERCİH EDİYORSUNUZ……..

43. BURAYA NE SIKLIKTA GELİRSİNİZ Her gün..... Haftada bir.....
Ayda bir..... Fırsat buldukça..... Diğer.....

SOSYAL

44. ANKARADA ALIŞVERİŞ İÇİN KULLANDIĞINIZ YERLER.....

45. ANKARADA SAĞLIK İHTİYAÇLARI İÇİN KULLANDIĞINIZ YERLER.....

46. ANKARADA SOSYAL AKTİVİTELER İÇİN KULLANDIĞINIZ YERLER.....

47. BOŞ VAKİTLERİNİZDE NE YAPARSINIZ.....

EKONOMİ

48. KAZANDIĞINIZ PARA GEÇİNMENİZ İÇİN YETERLİMİ Evet.....
Hayır.....
Başka gelirler neler....

49. AİLENİN GELİRİNE KATKISI OLAN BİREYER.....

EK-2. (devamı) Anket formları

50. ÇEVRE ŞEHİRLERE SIK SIK GİDER MİSİNİZ? NE AMAÇLA?

Alışveriş…….
Sağlık……..
Eğitim…….
Eğlence sinema,
Gezi……
Diğer…….

KORUMA

51. KENTSEL KORUMANIN ANLAMINI BİLİYOR MUSUNUZ?
Evet……..Hayır……

52. SİZCE BU ESKİ YAPILAR ONARILMALI MI?.....Neden?.....

53. BU ÇEVRENİN OLUMLU YANLARI NELERDİR.....

54. BU ÇEVRENİN OLUMSUZ YANLARI NELERDİR.....

55. ÇEVRENİZDE GÖRDÜĞÜNÜZ SİZİ RAHATSIZ EDEN/KALDIRILMASINI İSTDEDİĞİNİZ YAPI VB. ELEMAN VAR MI?
.....

56. BELEDİYE HİZMETLERİNDEN MEMNUN MUSUNUZ? SİZCE SOKAĞINIZDA NE TÜR UYGULAMALAR YAPILMALI?.....

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : YURDUGÜZEL, Olcay Türkan
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 28.01.1980, Kırşehir
Medeni hali : Bekâr
Telefon : 0 (532) 687 87 72
e-mail : otyurduguzel@gazi.edu.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi /Mimarlık Fakültesi /Mimarlık Bölümü	Devam Ediyor
Yüksek lisans	İstanbul Teknik Üniversitesi /Mimarlık Fakültesi /Mimarlık Bölümü	2005
Lisans	Yıldız Teknik Üniversitesi /Mimarlık Fakültesi /Mimarlık Bölümü	2002
Lise	Ataköy Lisesi	1996

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011-Halen	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2005-2010	Muğla /Ortaca	Büro Yöneticisi
2007-2009	Manisa /İzmir	Şantiye Şefi
2004-2005	İstanbul	Şantiye Şefi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Dikmen, Ç. B. ve Yurdugüzel, O. T. (2013, 11-13 Nisan). *Farklı Sosyo-Ekonomik Yapıda Kullanıcıların Mutfak Tefrişlerinin Değerlendirilmesi.* 2. Ulusal Mobilya Kongresinde sunuldu, Denizli.

Yurdugüzel, O. T., Özçetin, Z. ve Eminel, M., (2013, 11-13 Nisan). *Mutfak Mobilyalarının İrdelenmes.* 2. Ulusal Mobilya Kongresinde sunuldu, Denizli.

Yurdugüzel, O. T. ve Eminel, M. (2013, 11-13 Nisan). *Tasarımda Kullanışlılık ve Erişebilirlik: Kaman Japon Bahçesi Örneği (Poster).* 2. Ulusal Mobilya Kongresinde sunuldu, Denizli.

Dikmen, Ç. B., Yurdugüzel, O. T. ve Özçetin, Z. (2013, 23-25 Mayıs). *Yaşlılara Uygun Konut Tasarımı.* 7. Ulusal Yaşlılık Kongresinde sunuldu, Karabük.

Yurdugüzel, O. T. (2013, 23-25 Mayıs). *Huzurevi tasarımlarında kullanıcıların ortak mekân kullanımlarının irdelenmesi.* 7. Ulusal Yaşlılık Kongresinde sunuldu, Karabük.

Yurdugüzel, O. T. (2013, 27-29 Eylül). *Derslik Tasarım ve Tefrişinin Farklı Kullanıcılar Tarafından Verimlilik ve Memnuniyet Kapsamında Değerlendirilmesi.* 19. Ulusal Ergonomi Kongresinde sunuldu, Balıkesir.

Yurdugüzel, O. T. (2013, 27-29 Eylül). *Yozgat TOKİ Konutlarının Kullanışlılık ve Kullanıcı Memnuniyeti Kapsamında Değerlendirilmesi.* 19. Ulusal Ergonomi Kongresinde sunuldu, Balıkesir.

Yurdugüzel, O. T. ve Aksulu, B. I. (2013, 12-13 Aralık). *Tarihi Dokuda Çevre Tasarım Ölçütleri ve Malzeme Kullanımının İrdelenmesi.* Çevre Tasarım Kongresinde sunuldu, Bursa.

Yurdugüzel, O. T. (2011, 28-30 Eylül). *Stratonikeia (Eskihisar Köyü) Yerleşiminde Tarihsel Gelişim Ve Sosyal Değişimin Kentsel Dokuya Etkilerinin İrdelenmesi*. 2. Yapı Kongresinde sunuldu, Elazığ.

Dikmen, Ç. B., Yurdugüzel, O. T. ve Özçetin, Z. (2013, 27-31 Mart). *TOKİ Konutlarının Kent Kimliğine Etkileri: Yozgat, (Effects of TOKİ Mass Houses on Urban Identity: Yozgat).* 25. Yapı Yaşam Kongresinde sunuldu, Bursa.

Akçay, F. Ç. Harmankaya, Z. Y. ve Yurdugüzel, O. T. (2012, 5-7 Nisan). *Osmanlı'dan Günümüze Cami Formlarının Dönüşümü (Poster).* 24. Yapı Yaşam Kongresinde sunuldu, Bursa.

Yurdugüzel, O. T., Özçetin, Z. ve Eminel, M. (2013, 24-27 Ekim). *Kırsal Yerleşimin Korunması ve Sürekliliği: Kırşehir Sıtmasuyu Mahallesi.* 8. Uluslararası Türk Kültürü Kongresinde sunuldu, Eskişehir.

Yurdugüzel, O. T. (2014, 03-05 Nisan). *Tarihi Kent Merkezinde Katmanlaşma: Ankara Örneği, (Stratıficatıon In The Hıstorıcal Cıty Centers: Ankara Example).* 26. Yapı Yaşam Kongresinde sunuldu, Bursa.

Yurdugüzel, O. T. (2015, 28-30 Mayıs). *YDD Kapsamında Sürdürülebilir Yapı Malzemesi Kullanımı: Eskihisar (Stratonıkeıa) Yerleşimi.* 2. International Sustainable Building Symposiumda sunuldu, Ankara.

Yurdugüzel, O. T. (2011, 26-29 Ekim). *Art Deco Sanatı ve Ankara Kentinin Tarihi Dokusuna Etkileri,* Tarihi Yapıları Koruma ve Onarım Sempozyumunda sunuldu, İstanbul.

Aksulu, I., İbrahimgil, M. Z., Sağıroğlu, Ö. ve Yurdugüzel, O. T. (2012, 20-22 Eylül). *Bir Yurt Dışı Deneyimi; Üsküp İshak Bey Türbesi Restorasyon Projesi.* II. Koruma Sempozyumunda sunuldu, Mersin.

Yurdugüzel, O. T. (2012, 12-13 Nisan). *Geleneksel Cephe Özellikleri: Köyceğiz Örneği.* 6. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumunda sunuldu, Bursa.

Yurdugüzel, O. T. ve Özçetin, Z. (2012, 12-13 Kasım). *Geleneksel Konutların Sürdürülebilir Yapı Tasarımı Ölçütleri Bağlamında İrdelenmesi.* Sürdürülebilir Yapı Tasarımı Kongresinde sunuldu, İzmir.

GAZİ GELECEKTİR…